KENT SINIF İKTİDAR

2. baskı

manuel castells

çeviren: Asuman Türkün

phoenix

KENT, SINIF, İKTİDAR

manuel castells

manuel castells

KENT, SINIF, İKTİDAR

Çeviren
Asuman Türkün

phoenix

Bu kitabın yayın hakkı PHOENİX YAYINEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayınlayıcısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Kent, Sınıf, İktidar
Manuel Castells
Orijinal Künye: *City, Class and Power*, The Macmillan Ltd., 1978.
Çeviren: Asuman Türkün
Editör: Konuralp İren
Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni: Gamze Uçak
©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.
1. Baskı: Şubat 2014, Ankara
2. Baskı: Ağustos 2017, Ankara
ISBN No: 978-605-4657-96-4
Phoenix Yayınevi-Ünal Sevindik
Yayıncı Sertifika No: 11003
Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1
Kızılay, Ankara
Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx
Faks: 0 (312) 419 16 11
e-posta: info@phoenixkitap.com
http://www.phoenixyayinevi.com
Baskı:
Desen Ofset A. Ş.
Sertifika No: 11289
Birlik Mah. 448. Cad. 476. Sk. No: 2
Çankaya, Ankara Tel: 0 (312) 496 43 43
Dağıtım:
Siyasal Dağıtım
Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1
Kızılay, Ankara
Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx
Faks: 0 (312) 419 16 11
e-posta: info@siyasalkitap.com
http://www.siyasalkitap.com

manuel castells

KENT, SINIF, İKTİDAR

Çeviren
Asuman Türkün

Editörün Notu

1960'larda Atlantik'in her iki yanında da kentlerde patlak veren çelişkiler, 1920'lerin kent paradigmalarına ilişkin bir hoşnutsuzluğa, dolayısıyla da toplumsal ve mekânsal yapılar arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışan yeni akademik çalışmalara yol açtı. 'Sosyoloji, Politika ve Kentler' dizisi bu tartışmalara bir zemin hazırlamak için tasarlandı.

Bu dizi, kentleri oluşturan ve geliştiren toplumsal ve siyasal unsurlara ilişkin birtakım alternatif kuramsal açıklamalar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Böyle bir kavrayış için yalnızca tek disiplinli yaklaşımlar değil, aynı zamanda kentsel yerleşmelerle ilgili disiplinler arası kuramsallaştırma yolları bulmaya yönelik çabalar da vurgulanmaktadır. Bunlar, tarih ile ekonominin yanı sıra sosyoloji ve siyasetten de unsurlar içermektedir.

Bu dizide iki tür kitap yayımlanmaktadır: Bunlardan birincisi mevcut kuramsal açıklamaları özetleyen ya da birtakım yeni yaklaşımlar geliştiren kısa çalışmalar; ikincisi ise kentin farklı yönlerini analiz etmek üzere özgün araştırmaya dayanan, kuram ve pratiği birleştiren kapsamlı çalışmalardır.

Kısa kitaplar kent sosyolojisindeki çeşitli okullara ait çalışmalarla birlikte Weber'den Marx'a kadar farklı eserlere dayanan siyaset araştırmalarını içermektedir. Büyük kitaplar ise

çöküntü alanlarından (*slums*) ekolojiye, iktidardan politikaya kadar kentin pek çok yönüne ilişkin analizleri içermektedir.

Kentlerin kuramsal ve ampirik olarak analiz edilmesinin yanı sıra, bu dizi, yerleşmelerin gelişimi üzerindeki müdahalelerin sorunları ve niyetleri üzerine de yoğunlaşmaktadır. Bu, pek çok durumda devlet politikasıyla ilgilenmeyi gerektirirken, bir yandan da gecekondu türü yerleşmeler gibi bazı özel inisiyatifler incelenmektedir. Kentsel program, konut, ırk ilişkileri ve planlama gibi politikalar da bu bağlamda ele alınmaktadır.

Kent, Sınıf ve İktidar; 1970'lerde kaleme alınmış bir dizi makaleden oluşmaktadır ve Fransız Marksist felsefenin kentlere uygulanmasıyla birlikte yürütülmeye başlanan ampirik çalışmalara dayanmaktadır. Kitap iki temel konuyu geliştirmektedir: İlk olarak, toplumsal sınıf ile işgücünün yeniden üretimi kavramına ilişkin Marksist analiz ortak tüketim üzerinden ortaya konulmaktadır. İkinci olarak ise, farklı toplumsal sınıfların kendi hedeflerine ulaşmak için kullanabildikleri göreli güçleri, birtakım toplumsal hareketler ve baskı grupları bağlamında çözümlenmektedir.

Manuel Castells, toplumsal sınıf ve iktidar konularına dayanan tutarlı bir kentsel analizin eksikliğine işaret etmektedir. Bunu yaparken, özellikle Amerikan siyaset bilimcilerinin ve sosyologların, topluluğun gücü (*community power*) araştırmaları gibi potansiyel olarak çok verimli olabilecek bir konuya kendilerinin koydukları sınırlara işaret etmektedir. Birtakım istisnalar dışında, bu çalışmalar farklı toplumsal sınıfların kentsel kaynaklardan istediklerini nasıl alabildiklerine ilişkin kapsamlı bir analiz yapamamıştır.

Bu kitap, kentsel hizmetlerin sağlanmasında devletin giderek artan rolünü inceleyerek bu konuları geliştirmektedir.

Dolayısıyla, kıt kaynaklar için verilen mücadelede siyasetin ve iktidarın artan önemi de ortaya konulmuş olmaktadır. Planlama, kentsel gelişme üzerinde giderek artan devlet müdahalesine bir örnek olarak sunulmaktadır. Çevreci hareket ise, kentsel koşulların belirlenmesinde iktidar ve siyasetin giderek daha fazla etkili olması bağlamında incelenmektedir. Son makale, toplumsal sınıflar, iktidar ve kentsel sistemler arasmdaki kritik ilişkiyi ortaya koyabilmek için bütün bu farklı alanları birleştirmeye çalışmaktadır.

Hepsi bir arada ele alındığında bu makaleler, kentsel analize yönelik birtakım kritik konuları akademik tartışma zeminine taşımaktadır. Bunlar, Manuel Castells'in bu konuları çözümleme ve bir senteze ulaştırma çabalarının bir bölümünü ortaya koymaktadır. Bu çalışma, kentlerin işleyiş ve gelişmesine ilişkin doyurucu bir analizin ancak toplumsal sınıf, siyaset ve iktidar arasmdaki ilişkilerin kavranarak dikkate alınmasıyla yapılabileceğini açıkça göstermektedir.

Londra 1977
JAMES SIMMIE

Teşekkür

Burada toplanan metinler farklı zamanlarda üretilmiş ve bazıları çeşitli yerlerde yayımlanmıştır. 'Ortak Tüketim ve Gelişmiş Kapitalizmde Kentsel Çelişkiler' (1973), Kasım 1973'te Monterosso'da (İtalya) düzenlenen *International Seminar of the Council for European Studies* için hazırlanmıştır. 'Kentsel Kriz, Devlet Politikaları ve Devlet Krizi: Fransa Deneyimi' (1976), N. Poulantzas'ın *La crise de l'Etat* (Paris: P.U.F., 1976) adlı devlet konusundaki derleme kitabı için yazılmıştır. 'Kent Planlamasının Toplumsal İşlevi: Fransa'nın Kuzey Kıyısının Kentsel-Endüstriyel Gelişimi İçin Yapılan Devlet Müdahaleleri' (1974), Dunkirk'in endüstriyel ve kentsel planlama sürecinde devlet müdahalesini inceleyen, 1971-73 yılları arasında yapılmış büyük bir araştırma projesinin bir parçasıdır. Kasım 1975'te *Recherches sociologiques,* Louvain tarafından yayımlanmıştır. 'Kentsel Yenileme ve Toplumsal Çelişki' (1971), Paris'teki kentsel yenileme hakkında 1970'te yapılan bir araştırmaya dayanmaktadır; 1972'de *Social Sciences Information*'da yayımlanmıştır. 'Kentsel Toplumsal Hareketlerin Ortaya Çıkışında Toplumsal Nedenler: Paris Metropoliten Alanının incelenmesi, 1968-73' (1975), Paris bölgesindeki kentsel toplumsal hareketler üzerine 1972-74 yıllarında yapılan ortak bir araştırmaya

dayanmaktadır. 1977'de *International Journal of Urban and Regional Research*'te yayımlanmıştır, İdeolojik Mistifikasyon ve Toplumsal Konular: Amerika Birleşik Devletleri'nde Ekolojik Hareket' (1971), New York'taki Museum of Modern Art (Modern Sanat Müzesi) tarafından düzenlenen International Symposium on the Evironment'a rapor olarak sunulmuştur. 'Kent, Sınıf ve İktidar' (1976) ele aldığımız sorunsalı senteze ulaştıran makaledir; Haziran 1976'da *Le Monde Diplomatique*'de yayımlanmıştır. Bu kitapta toplanan makalelerin üretimine katkıda bulunan bütün kurum ve dergilere teşekkürü bir borç biliriz.

Ayrıca yazar ve yayıncı, bu kitabın birçok bölümünün tercümesini yapan, daha önce tercüme edilmiş kısımları titizlikle inceleyen Elizabeth Lebas'a sonsuz teşekkür borçludur.

İçindekiler

Editörün Notu 5

Teşekkür 9

I. Kentsel Kriz, Siyasal Süreç ve Kentsel Kuram 13

II. Ortak Tüketim ve Gelişmiş Kapitalizmde Kentsel Çelişkiler 33

III. Kentsel Kriz, Devlet Politikaları ve Devlet Krizi: Fransa Deneyimi 69

IV. Kent Planlamasının Toplumsal İşlevi: Fransa'nın Kuzey Kıyısının Kentsel-Endüstriyel Gelişimi İçin Yapılan Devlet Müdahaleleri 107

V. Kentsel Yenileme ve Toplumsal Çelişki 151

VI. Kentsel Toplumsal Hareketlerin Ortaya Çıkışında Toplumsal Nedenler: Paris Metropoliten Alanının İncelenmesi 1968-73 197

VII. İdeolojik Mistifikasyon ve Toplumsal Konular: Amerika Birleşik Devletleri'nde Ekolojik Hareket 233

VIII. Kent, Sınıf ve İktidar 255

IX. Sonuç: Kent Araştırmasında Yeni Sahalar 265

Dizin 277

I.
Kentsel Kriz, Siyasal Süreç ve Kentsel Kuram

Kent meselesi ve çevre sorunsalı, gelişmiş kapitalist toplumların toplum ve siyaset sahnesinde pek çok nedenle ön sırada yer almaktadır. İlk olarak, siyasi çatışmalar ve özellikle de liberal demokratik devletin karar alma sürecinin merkezinde yer alan seçim politikaları, bu konulardan derinden etkilenmiştir. Partiler, seçmenlerin, özellikle de yeni orta sınıfların çok duyarlı oldukları kentsel gelişme ve 'yaşam kalitesi' konularında geliştirdikleri farklı politikalarla birbirlerinin karşısına çıkmaktadır. Bu tartışmalar etrafında oluşan yeni siyasi gruplar ve koalisyonlar bu sorunlar doğrultusunda tanımlanmış görünmektedir. Bu nedenle, örneğin Haziran 1975'te İtalya'da yapılan bölge ve belediye seçimleri, yerel yönetimlerin idaresi üzerine odaklanmıştı. Bu durum, sol açısından, sosyalizme geçişte demokratik yolların keşfedilmesini sağlayacak tarihsel bir uzlaşma stratejisi yönünde tarihsel bir sıçrama anlamına gelmektedir. Japon solu büyük kentlerde güçlüdür, kirliliğe karşı tavır alan ve kentsel gelişme için yeni bir model öneren bir kampanyayla, özellikle birtakım muhafazakâr kurumların

merkezinde önemli yerler edinmiştir. Fransa'da Mart 1977 belediye seçimlerinin sol koalisyon tarafından büyük bir çoğunlukla kazanılması, iki nedenden ötürü oldukça önemlidir. İlk olarak, ulusal güce sahip olmadan önce yerel düzeyde siyasal bir değişimi kabul ettirebilmek, toplumsal yapıların dönüştürülmesini içeren uzun süreçte toplumla ilişkileri pekiştirmek açısından bir temel aşama olarak görülebilir. Ayrıca, bu başarının önemli bir nedeni de, ilk yoklamada büyük şehirlerde yüzde 10 oranında oy alan çevreci adayların daha sonra sol adaylarla birlik olmalarıdır. Bu durum yalnızca kentsel politikalarda değişiklik yapmak için uygun koşulların oluşmasını sağlamakla kalmamış, aynı zamanda sola bu alanlarda ne kadar eksikli olduğunu da hatırlatmıştır. Belirtilmesi gereken diğer bir nokta da, çevreci adayların 'doğaya dönüş' gibi bir öneriyle ortaya çıkmayıp, yaşam kalitesi, konut, kentsel ulaşım, kamu hizmetleri, topluluk hareketleri, nükleer enerji politikası, açık alanlar gibi sorunlarla ilgili önerilerini, yönetim ve karar verme koşullarıyla ilişkilendirmeleri ve bunlara çözüm olarak da, yerel özyönetim, mahalli radyolar, kendikendine yardım ağları ve kooperatif örgütlenmeleri önermeleridir. Aynı eğilim Amerika Birleşik Devletleri'nde de gözlenmektedir; 1960'ların protesto eylemleri artık yerel yönetim ve kentsel gelişme konularında alternatifler üreten çevreci topluluk hareketleri olarak ortaya çıkmakta ve ilerici platformlar yerel seçimlerde giderek daha fazla etkinlik göstermekte ve ciddi başarılar elde etmektedirler (örneğin Berkeley, Austin ve Madison'da).

Toplumsal ve siyasal dinamikler düzeyinde tartışılan kent sorunsalının önemi, yalnızca seçim süreçleri ve devlet kurumlarının kontrolüyle sınırlı değildir. Bu önem, kentsel toplumsal hareketlerin niceliksel ve niteliksel gelişiminde

kendini göstermektedir; diğer bir deyişle, kent ve ekoloji konularında yoğunlaşan protesto hareketleri, toplulukları örgütleyerek harekete geçirmekte, sınıflar arası güç ilişkilerini dönüştürmekte, yeni kültürel modeller ortaya koymakta ve toplumsal değişimin en önemli eksenlerinden birini oluşturmaktadır. Örneğin 1974-5'te İtalya'da kamu hizmetleri için ödenen paraların düşürülmesine yönelik hareketler, 1975'te Londra'da, 1976'da Brüksel'de yapılan işgal eylemleri, İspanya'da Franko'nun diktatörlüğünün sona erdirilmesinde önemli bir role sahip olan mahalle örgütlerinin mücadeleleri (1975-6), Amerikan kentlerinde değişik biçimlerde gelişen mücadele ve katılım eylemlerinin tümü, kapitalist kentlerin günlük yaşamında var olan çelişkiler nedeniyle ortaya çıkan yeni toplu protestoları ve örgütlenme biçimlerini yansıtmaktadır.

Bu hareketlerin kamuoyunda ve genel düzeyde bir kent politikası oluşturma konusunda yarattığı etkiler, doğrudan kentsel yapılar üzerindeki etkilerinden daha önemlidir; bunların toplumsal görünürlüğü ve ideolojik meşruiyeti günden güne artmaktadır –medya bu hareketleri sıklıkla sahiplenmekte, yaygın bir sempati kolayca oluşturulmakta ve toplumda değişik toplumsal sınıflara ait geniş kesimler kendilerini giderek daha fazla bu hareketlerin içinde hissetmektedirler-. Bütün bu gelişmeler, bir şekilde kurumları, bunları dikkate almaya, çeşitli tartışma ve uzlaşma zeminleri aramaya zorlamaktadır.

Ayrıca, kent ve çevre konuları, siyasetin, özellikle de çoğu hükümet ideolojisinin merkezinde yer almaktadır zira daha sonra da tartışacağımız gibi, bu alandaki devlet müdahalesinin ekonomi ve siyaset alanındaki stratejik rolü giderek artmaktadır. Öte yandan da bu konular aracılığıyla günlük yaşamın örgütlenmesinin siyasi ve maddi koşulları arasında ilişki kurulabilmektedir.

Şu gerçekle yola çıkmak zorundayız: kent ve ekoloji meselesi, gelişmiş kapitalizmde toplumsal örgütlenme ve toplumsal değişimin en temel eksenlerinden biri haline gelmektedir.

Kent ve ekoloji meselelerinden söz etmek, hem bunların birbirlerinden ayrıştırılmasını hem de ayrılmaz bir şekilde eklemlenmesini varsaymaktadır. Şimdi bunların ayrı ayrı anlamlarını ifade etmeye ve aralarındaki ilişkiyi tanımlamaya çalışacağız.

Bu iki konudan hiçbiri, mekânın örgütlenmesi sorunu olarak tanımlanamaz zira (bütün toplumsal olgularda olduğu gibi) mekânsal ifadeleri bulunmakla birlikte, onları niteleyen bu yönleri değildir. Bunun yerine, bu konular toplumsal ilişkiler ağı içine yerleştirilerek, önemleri toplumsal örgütlenmenin temelinde yatan toplumsal sınıfların diyalektiği ile ilişkili olarak kavranmalıdır. Böyle bir bakış açısıyla, kent ve ekoloji, tarihsel olarak tanımlanmış toplumlar, diğer bir deyişle sanayileşmiş kapitalist toplumlar çerçevesinde nasıl incelenebilir?[1]

Kent meselesi, esas olarak bütün toplumsal grupların günlük yaşamının temelinde yer alan ortak tüketim araçlarının örgütlenmesi ile ilişkilidir: konut, eğitim, sağlık, kültür, ticaret, ulaşım gibi. Gelişmiş kapitalizmde bu, bir yandan

---

[1] Kente ilişkin böyle bir kuramsal ve tarihsel çerçevenin nedenlerini bir başka çalışmada verdik. Tartışmanın tümünü burada özetlemek olanaklı değildir; ancak temel tez *The Urban Question*'da bulunabilir (Londra: Arnold, 1977). Kısaca, kentlerde olan her şeyin tüketim araçları etrafında geliştiğini iddia etmiyoruz; yalnızca bu kentsel sorunların tarihsel açıklamasının ve kendine has tanımının, gelişmiş kapitalizmde üretim araçlarının oynadığı yeni niteliksel rolden kaynaklandığını söylüyoruz. Bkz. bu kitapta yer alan Bölüm 2 ve *Captive Cities*, M. Harloe (der.) (Londra: Wiley, 1977) içinde yer alan 'Towards a Political Urban Sociology' başlıklı makalenin ilk kısmı.

(sermayenin ve üretim araçlarının yoğunlaşması sonucunda) tüketimin artan toplumsallaşmasını, diğer yandan da tüketim araçlarının üretimi ve bölüştürülmesindeki kapitalist mantık arasında oluşan temel çelişkiyi ifade eder. Bunun sonucunda ortaya çıkan halk protestoları, gündelik varoluşun ortak maddi koşullarının iyileştirilmesini talep ederken bu alanda derinleşen bir krize de neden olurlar. Bu karşıtlığı ve bunu izleyen çelişkileri çözmek için devlet kente giderek daha fazla müdahale etmektedir; ancak sınıflı toplumun bir sonucu olarak, devlet pratikte sınıflar ve toplumsal gruplar arasındaki güç ilişkilerine göre, genellikle de hâkim sınıfların en baskın kesiminin yararına hareket etmektedir. Böylelikle, tanımlanan bu sorunlar küreselleşir, kent sorunu devleti günlük yaşamla giderek daha fazla ilişkili hale getirir ve siyasi krizlere yol açar.

Ekoloji konusu belirgin bir şekilde insan ve doğa arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. Sosyolojik sorunsalda bu, üretici güçler ile toplumsal ilişkiler arasındaki bağlantıların tarihsel biçimi olarak ifade edilir. Diğer bir deyişle, nasıl ve ne dereceye kadar ve hangi noktada, belirli bir tür toplumsal ilişki, üretici güçlerin gerilemesini, doğanın yok olmasını başlatır; oysa bu ikisi, insan türünün yeniden üremesi için gerekli olan doğal araçlardır ve bu nedenle üretim araçlarını kendi denetimlerine almaları gerekir. Diğer yandan, nasıl ve ne şekilde üretici güçlerin bu özel önceliği toplumsal yaşamı tehdit eden, gerileticı toplumsal ilişkileri ortaya çıkarabilmektedir. Ekoloji konusunu anlamlı kılan bu iki yönüdür: Doğa ve toplum arasında, ayrıca toplumsal örgütlenme ve maddi üretim arasında iki sınır vardır ki bu doğal olmaktan çok tarihseldir; diğer bir deyişle, bu iki sınır doğayla ilişkiyi reddetmez ancak bu maddi temelin ve tarihin taleplerinin *bütünlüğünü* (*ensemble*) olanaklı kılan yeni toplumsal ilişkilerin üretilmesini zorunlu kılar.

Kent ve ekoloji meselesi birbirleriyle çok yakından ilişkili görünmektedir; gelişmiş kapitalizmde toplumsal ve siyasi bir değişimin yeni eksenini birlikte belirlerler. Nitekim pek çok düzeyde de eklemlenirler.

İlk olarak pratikte, özellikle protesto hareketleri ile yerel yönetim ve kent politikası için sundukları seçeneklerde ilişkili görünürler. Çevre hareketlerinin talepleri, çevreci adayların seçimlerdeki önerileri ya da hükümetlerin çevre politikaları incelendiğinde, ele alınan sorunların çoğunun günlük yaşamın örgütlenmesinin temelinde yer alan ortak tüketim araçlarıyla ilgili olduğu görülebilir. 'Yaşam kalitesinin' iyileştirilmesi ile ilgili bir taleple ortaya çıkılıyorsa, ilk olarak konut, ulaşım, kamu hizmetleri ve açık alanlar gibi konulara değinilmekte; aynı zamanda da bütün tüketim araçlarının örgütlenme biçimleri ve onların diğer faaliyetlerle (üretim, yönetim, değişim) olan ilişkileri ele alınmaktadır, diğer bir deyişle genel anlamıyla 'kentsel yapı' söz konusu olmaktadır. Bunun da mutlaka mekânsal formlar düzeyinde bir ifadesi bulunmaktadır.

Bunun yanı sıra tüketim araçlarının yönetimi ve bunların yaşam biçimleriyle olan ilişkisi ekoloji konusunun diğer yönünü de etkiler; bu, kültürel bir değişim, kullanım değerinin toplumun giderek artan bir kesimi için değişim değerinin yerine geçmesi ve yerel düzeyde özyönetim talebi gibi konuları içerir. Ancak kent ile ekoloji arasındaki eklemlenme daha derindir. Bu iki meselenin pratikte ilişkili olması, onları tanımlayan çelişkiler düzeyinde yapısal ilişkilere sahip olmalarından ileri gelmektedir. Aslında, *kentsel kriz, ekoloji sorununun temelinde yatan ve üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkiyle bağlantılı daha genel bir krizin özel bir biçimidir.*

Örneğin eğer konut, ulaşım gibi konularda bir kriz varsa, bu, büyük ölçüde kentleşme sürecinin biçimiyle ilgilidir ki bu

da, insan faaliyetinin toplumsal örgütlenmesi ile bu faaliyetin maddi temeli arasındaki bir tür ilişkinin sonucudur. Üretim ve tüketim araçlarının ekonomik, teknik, toplumsal ve mekânsal olarak yoğunlaşması, aslında sermayenin ve siyasi yönetimin merkezileşmesindeki mantığa karşılık gelmektedir. Öte yandan bu yoğunlaşma, yaratıcılık ve üretkenliğin gelişmesi ve doğaya kullanım değeri açısmdan yaklaşmayı sağlayabilecek toplumsal ilişkiler ile toplumdaki teknik işbölümü düzeyi arasında yeterli bir ilişki kurulmasını sağlayamamaktadır. Kentsel kriz, faaliyetlerin ve bölgelerin eşitsiz gelişiminin öteki yüzüdür. Metropoliten alanlar ancak yağmalanmış bölgelerin oluşturduğu çöllerle açıklanabilir. Aşırı nüfus, açık alanların yokluğu ve yapay teknik çevrelerin yaratılması teknolojik gelişmenin kaçınılmaz sonuçları değil, daha çok faaliyetlerin belirli bir tür toplumsal ve mekânsal örgütlenmesinin ifadesidir. Bu ilişki, sermaye birikiminin –ister kamu, ister özel olsun– en çoğa çıkarılması amacını gütmektedir. Öyleyse, birikimin toplumsal ilişkilere göre öncelikli olmasının kendisi de bir toplumsal ilişkidir; sınıf ilişkisinin bir kültür modeli içinde kristalleşmesidir. Kentsel krizin köklerine saldırmak isteyen herkes ekolojik krizle ilgilenmek zorundadır; büyük kentlerin sorunları ancak birtakım yeni ekonomik gelişme, mekânsal ve toplumsal örgütlenme modelleriyle ele alınabilir. Kentleşme sürecinin yapısal kaynakları dönüştürülmeden kentsel çelişkiler yalnızca yamanarak kapatılabilir zira bu çelişkiler savunulamayacak temeller üzerinde oturmaktadır.

Bu bizi iki sonuca götürmektedir: bir yanda kent ve ekoloji sorunları arasındaki yapısal ve tarihsel bağlantı ve bunların, tekelci kapitalist üretim biçiminin temel çelişkileri ile olan yakın ilişkisi; öte yanda ise bu çelişkilerin, hâkim toplumsal

örgütlenme biçimlerinin temelinde yatan sınıfsal gücün sorgulanmasına kadar varabilecek doğrudan siyasi sonuçları.

Diğer yandan, kent ve ekoloji sorunlarının siyasi yansımalarının toplumsal değişime yönelik eylemlere dönüşümü, bu sorunların hâkim sınıfların ideolojik kategorileri ve modelleri ile tanımlanması sonucunda büyük ölçüde saptırılmaktadır. Kente ve çevreye yönelik ideolojiler, gelişmiş kapitalizmdeki yeni çelişkileri ifade etmekle birlikte, bunlar devlet teknokrasisinin ideolojik terimleriyle çarpıtılmaktadır. Değindiğimiz mekanizma şu şekilde işlemektedir: gelişmiş kapitalizmde ortaya çıkan toplumsal sorunlar, mekân ve doğanın örgütlenme biçimlerinden kaynaklanmakta; bu biçimler ise üretken teknolojilerin zorunlu evrimi sonucunda ortaya çıkmaktadır, öne sürülen nedensel ilişki şöyle ifade edilebilir:

teknolojik ilerleme → kentsel yoğunlaşma →toplumsal düzensizlik; ayrıca teknolojik ilerleme→ 'yapay ortam'm 'doğal ortam' üzerinde üstünlük kurması → insan doğasının düzeninin bozulması.

Yukarıdakiler şu önerme ile özetlenebilir:

teknoloji → mekân → toplum.

Bu ideolojilerin pratik sonuçları çok açıktır:

(i) Toplumsal çelişkiler kuşatılmış durumdadır. Sorunlar ve çelişkiler, toplumsal örgütlenmenin özel bir biçimine bağlı olarak ortaya çıkmamaktadır; bunlar teknolojik ve doğal bir süreçte oluşmaktadır.

(ii) Sorunlar toplumsal olarak ayrıştırılamaz hale gelir. Sınıflar (kişiler gibi) yalnızca doğa ile ilişkileri bağlamında göz

önüne alınırlar. Bu şekilde kent ve çevre ideolojileri, sınıf çelişkilerini önemsizleştirip ortaya koydukları sorunun tarihsel yapısal köklerini anlaşılmaz hale getirirler.

(iii) Soruna bu şekilde yaklaşmanın sonucu olarak, söz edilen çelişkilerin ve karşıtlıkların çözümü siyasi olmaktan çok teknik bir mesele haline gelir. Dolayısıyla, planlama (rasyonel, tarafsız ve bilimsel), bu sorunların tezahürlerinin temelinde yatan kararlar hakkmdaki toplumsal ve siyasi tartışmaların yerini almalıdır.

Gerçekte bu yaklaşım, tarih boyunca hâkim sınıfların ideolojik pratiklerini yansıtmaktadır. Sermaye-emek çelişkisi daha on dokuzuncu yüzyılda, tarihsel gelişim eğilimlerinin oldukça farkında olan reformcu burjuvazi tarafından bir 'toplumsal mesele' olarak tanımlanmıştı. Ancak bu sorunların dolaylı da olsa ortaya atılması, bütün bunlar pek çok yurttaş için haklı endişe kaynağı haline geldiği ölçüde, çelişkilerin yeni kaynaklarının fark edilerek bunlara dikkat çekilmesi ve siyasi müdahale için yeni imkânlar oluşturması anlamına gelmektedir. Kent sorunsalının ortaya konuluşunda hâkim ideolojinin oluşturduğu tuzaklara rağmen, teknokrat elitler, zaman zaman da olsa, toplumsal dinamikleri emek ve sermaye arasındaki doğrudan çelişkiye indirgeyen dogmatik Marksist yönelimlere nazaran, yeni tarihsel eğilimlere çok daha fazla duyarlılık gösterebilmektedirler.

Dolayısıyla gelişmiş kapitalizmin (dolaylı da olsa) yapısal çelişkilerinden kaynaklanan ve hâkim sınıfların yeni ideolojileri ile yayılan kent ve çevre sorunsalı, giderek siyasi sorunsalın temel ilgi odağı haline gelmektedir.

Ancak kent sorununun tarihsel parametrelerinde gözlenen bu temel dönüşüm, bu sorunların çözümlenişinde ve ele alınışında kullanılan kuramsal araçların dönüşümüne yeterin-

ce yansımamaktadır. Nitekim kentleşmeyle ilgili toplumsal bilimler hâlâ birbirini tamamlayan iki kolda ilerlemektedir:[2]

(i) *İşlevselcilik* - Şikago Okulu'nun büyük entelektüel serüveni, özellikle iki kuramsal yönelimle ifade edilmiştir (Wirth ve Hawley).

(ii) *Demografik ve coğrafi ampirizm* - kuramsal kategoriler ve toplumsal konular açısından anlam ifade etmeyen, giderek daha karmaşık istatistiksel teknikler kullanarak faaliyetlerin mekânsal dağılımlarını ortaya çıkaran verilerin toplanmasına dayanır.

Kent sorunsalı, yukarıda özetlenen tarihsel süreçle bağlantılı olarak, iktidar ilişkileriyle eklemlendiğine göre, bu iki inceleme alanı da tereddüt uyandırmaktadır.

Sosyolojik işlevselciliğin temelinde yatan sorunsal toplumsal bütünleşmedir ve köklerinden kopmuş göçmen kitlesinin kapitalist kentin üretken makinesiyle bütünleştirilmesi (ve sınıfsal olarak disipline sokulması) gereğine işaret eder. Şikago Okulu'nun tümü, akademik sosyolojinin kurucuları da dâhil olmak üzere, bu tema ile uğraşırlar. Ancak iktidar ilişkilerinin kentin temel ekseni olarak algılanması, sorulacak sorularla birlikte bunları yanıtlamak için gerekli araçların da yerini değiştirmektedir. Artık sorun, bir mahalledeki toplumsal yaşamın, hâkim kültür karşısında nasıl örgütlendiği değildir; sorun, çıkarları doğrultusunda yapısal olarak belirlenen toplumsal grupların arasındaki güç ilişkilerinden, kentin konut ve altyapı politikalarının nasıl üretileceğidir. Kentsel örgütlenmenin tümünü belirleyen çatışma ve karar verme süreçleri

---

[2] Bu konunun daha detaylı bir tartışması için, bkz. M. Castells, 'Theory and Ideology in Urban Sociology', *Urban Sociology, Critical Essays*, C. G. Pickvance (der.) (Londra: Methuen, 1975) içinde.

gibi konuları ele alabilmek için yeni kavramlara ve kuramlara gerek duyulmaktadır.

Burada yeni kuramlardan söz ediyoruz zira kentsel ampirizmin ortaya koydukları, işlevselciliğin entelektüel kurgularından daha da verimsiz görünmektedir. Aslında, toplum bilimleri inanılmaz miktarda veri toplamış ve bu veriler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmıştır ancak bütün bunlarla, birkaç duruma özgü *(ad hoc)* hipotezden ve genellenemeyen bazı özel durumların betimlenmesinden öteye gidilememiştir. Bu çalışmalar, kentsel gelişimin gerçek eğilimlerini yansıtan ilk verileri ortaya koymuştur; ancak veri toplama işi, belirlenen sorun kuramsal olarak ele alındıktan sonra yapılsaydı sonuç çok daha başarılı olurdu. Güçlük tamamen kuramın zayıflığından ortaya çıkmaktadır; bu durumda birkaç parça bilgi toplanması, sağduyu kullanılması ve profesyonel yeterliliğin bilginin metodolojik olarak ele alınması düzeyinde kanıtlanmaya çalışılması daha güvenilir olmaktadır. Bu istatistiksel modeller yerine coğrafi ve antropolojik monografilerin kullanılması ise ampirizme biraz insani sıcaklık katmaktadır: sonuç olarak niceliksel ampirizm, şiirsel ampirizm haline gelmekte ama genel bir kuramsal yorum geliştirme olanağı yine de oluşmamaktadır.

Tarihsel kentsel dönüşüme uyarlanmış yeni bir yaklaşım geliştirmeye yönelik yegâne ciddi kuramsal deneme, Amerikan siyaset biliminden kaynaklanan liberal çoğulculuk (pluralism) kuramıdır. Bu okul, kentsel örgütlenme süreçlerinin değişik aktörler arasındaki iktidar ilişkilerinin etkileşimiyle ortaya çıkan siyasi süreçler olduğu kabulüyle yola çıkmıştır. Hem toplanan veriler hem de yapılan analizler, gözlenen gerçekliğin toplumsal ve siyasi niteliği ile tanımlanmaktadır. Bu, toplumsal bütünleşme ve demografik ampirizm sorunsalları-

na yönelik önemli bir adımdır. Bununla beraber, bu bakış açısının kuramsal temelleri ne yazık ki yaklaşımın potansiyel verimliliğini zayıflatmaktadır, zira siyaset kuramının çoğulcu kavrayışı yalnızca birbirleriyle çatışan aktörleri ampirik olarak tanımlamakta; bu aktörleri, temelde yer alan sınıf çıkarlarının oluşturduğu yapısal çerçeveye oturtmamaktadır. Sonuç olarak, ya belli bir bağlamda oluşan çatışmaların tanımlanmasıyla yetinilmekte ya da toplumsal eylemi açıklayan liberal kurama üstü kapalı bir biçimde değinilmektedir. Bu bağlamda her aktör (sendika, belediye başkanı, işveren, yardım kuruluşu ya da günlük gazete), iktidarın kurumsal sistemine ulaşabilme ya da paraya el koyma biçimindeki avantajlarını en üst düzeye çıkarmaya çalışmaktadır.[3] Bu analizlerden yasalar değil yalnızca birtakım biçimsel mekanizmalar çıkarmak mümkün olabilmekte; bu mekanizmalar ise yalnızca, ilgili aktörler arasında toplumsal davranış biçimlerinin oturduğu ideolojik ve politik çerçeve konusunda bir ortak kabul varsa geçerli olabilmektedir. Toplumsal örgütlenme için birtakım farklı seçenekler öne sürüldüğünde ya da sistemle bütünleşmeyle değil de iktidar ilişkilerinin çelişkili görüntüleriyle ilgilenildiğinde, aktörleri yapısal değil yalnızca öznel olarak tanımlayan liberal kuram, gözlenen olguyu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Diğer bir deyişle liberal çözümleme toplumsal değişimi yalnızca betimleyebilir ancak kavrayamaz. Gelişmiş kapitalizmdeki kent sorunsalının tanımlanışının toplumsal değişimle yakından ilişkili olduğundan daha önce söz etmiştik. Öyleyse, yenilikçi bir davranışın toplumsal yapısal kaynaklarını açıklamakta aciz kalan böyle bir kuramı nasıl kullanabiliriz? Dolayısıyla, düşünsel olarak marjinal yararı

---

[3] Kentsel araştırmalarda kullanılan çoğulcu kuramların eleştirisi için, bkz. *The Urban Question*, Bölüm IV.

öne çıkaran liberal ekonomik kurama dayanan stratejik hesaplamaların ötesinde toplumsal yapıların dönüşümü ve bunlara karşılık gelen yeni tarihsel pratiklerden ortaya çıkan yeni ilişkilerin üretimini açıklayabilecek bir kurama ihtiyaç vardır.

Gelişmiş kapitalist toplumların çoğunda, kentle ilgili toplum bilimlerinde var olan düşünce biçimleri ile giderek siyasileşen mevcut deneyimler arasında bir uyumsuzluk görülmektedir. Buna ilk tepki, bir tür siyasi pragmatizm olan bütün kuramlaştırmaların reddi ve tüm bilginin pratikten edinilebileceğinin kabullenilmesidir; hem hâkim teknokrasinin hem de protesto hareketleri ile ortaya çıkan siyasi muhalefetin ortak tavrı bu olmuştur.

Bu siyasi ampirizmin, akademik toplum bilimlerinin boğucu dünyasında taze bir soluğa duyulan ihtiyaç nedeniyle ortaya çıktığı düşünülebilir. Ancak bunun sınırları hemen fark edilmiştir zira körleşmeyi engellemek için pratiğin, kazandığı deneyimleri yorumlaması ve elde edilen bilgi birikimi içinden yeni seçimlerin yapılması gerekmektedir.

Bu nedenle kente ilişkin sahte-kuramların (*pseudo-theories*) pragmatik reddinden, yeni kuramsal araçların araştırılmasına geçilmiştir. Bu kuramlar *pratik ve deneyim üzerine oturtulurken*, aynı zamanda kestirim yapmayı mümkün hale getirerek kuramın geliştirilmesine ve böylece de eylemin daha bilinçli bir şekilde yönlendirilebilmesine imkân sağlamaktadır.

Bu entelektüel-politik hareket özellikle Fransa'da 1970'lerde başladı; bunların hepsi de, birçok nedenden ötürü, 1968'deki tarihsel kopuşla ilişkiliydi. O dönemdeki büyük toplumsal isyan hareketleri, yeni bir kentsel araştırmanın gelişebilmesi için uygun koşulları hazırladı:

(i) Kurulu düzenin daha savunmacı konumlarında yer alanlar haricinde, üniversiteler ve genelde araştırmalar büyük

ölçüde protesto hareketlerinden etkilendi. Pek çok entelektüel, toplumsal değişimi, özellikle bunun yeni boyutlarını (kültürel isyanlar, kentsel kriz, kadın özgürlüğü, göçmen işçiler, vb.) çözümleyerek ilgi alanlarını yenilemeye çalıştılar.

(ii) Fransız toplumundaki genel güç ilişkileri, toplumsal mücadeleler ve solun bunu izleyen politik saldırısı karşısında altüst olmuştu. Sınıf hegemonyasındaki bu değişiklikler, devletin kendisinde, araştırmalarda ve üniversite gibi eğitim kurumlarında da ifadesini buldu. Geniş özgürlük alanları elde edildi. Bu nedenle, 1968 öncesinde gerçekleşmesi düşünülemeyecek bazı araştırmalar devlet tarafından desteklenerek ve bazı ileri görüşlü devlet görevlilerinin de yardımıyla kamu kuruluşları tarafından da yürütülmeye başlandı.

(iii) Hâkim sınıflar, özellikle de devlet teknokrasisi, 1967'lerden beri kendini hissettiren ekonomik, toplumsal ve siyasal kriz karşısında şaşkın durumdaydı. Bunu derhal kavramaya çalıştılar; kent ideolojisi bunun en önemli referans noktalarından biri olduğu için, toplumsal krizi bir kentsel kriz sorununa dönüştürüp bu bakış açısı çerçevesinde araştırmanın geliştirilmesi için çok daha geniş bir özgürlük alanı sağladılar zira kendileri sorunun bileşenleri konusunda yetkin değildiler.

(iv) Son olarak, sendikalar, sol partiler, radikal sol, biraz geç olmakla birlikte, karmaşık kentleşme ve çevre alanları içinde uğraşılacak yeni sorunların ve başlatılacak yeni mücadelelerin farkına vardılar. Böylece onlara bağlı olanları, özellikle de entelektüelleri, teknokrasinin kent ideolojisine alternatif olabilecek yeni bir sorunsal ortaya koymak için uğraşmaya teşvik ettiler.

Böylece, Fransız araştırmacılar (bunların sayısı oldukça fazlaydı), kendilerini oldukça dinamik toplumsal ve siyasi bir

ortamın içinde buldular; kurumlar sorunların yeniden tanımlanmasına duyarlıydılar; üstelik kentsel siyaset alanlarında oldukça geniş araştırma olanakları sunuluyordu. Bu etkileşim sonucunda, kuram, pratik ve kurumların araştırma olanaklarının birleşmesiyle ortaya güçlü bir kuramsal ve ampirik araştırma kanalı çıktı ve bu durum birkaç yıl içinde kentsel sorunları algılayış biçimini değiştirdi. Bu okul içinde kesinlikle çok önemli isimler bulunmaktaydı (Topalov, Préteceille, Magri, Lojkine, Godard, Lefebvre, Querrien, Coing, Amiot, Cherki, Mehl, Mingasson, Kukawka, Ascher, Bleitrach gibi). Bir bütün olarak bakıldığında, aralarında önemli kuramsal farklılıklar olmasına karşın, bu dönemde sürekli bir etkileşimin olduğu bir araştırma ortamı yaratılmıştı.[4] Bu ortamın birtakım özellikleri bulunmaktaydı:

(i) Güçlü bir kuramsal temeli olmasına karşın ampirik araştırma yoluyla gelişti. Hemen hemen bütün araştırmalar, daha genel bir kuramsal çerçeveye bağlı hipotezleri doğrulamaya çalışan, somut koşulların somut analizi niteliğindeydi.

(ii) Genellikle Marksist kuram geleneğine bağlıydı ancak psiko-analitik ve liberal kanat da buna karşı konumlanarak giderek etkili olmaya başladı.

(iii) Genel anlamıyla siyasi pratiğin ortaya çıkardığı sorunlardan yola çıkarak eylem için yararlı olabilecek çözümler üretilmeye çalışıldı.

(iv) Sol hareketlerle ve partilerle yakın ilişkileri olmasına rağmen araştırmacılar entelektüel özerkliklerini korumaya çalıştılar. Kuramsal çalışmalar siyasi çalışmalar karşısında kendi özel konumlarını korudular.

Bunlar, Fransa'da kentsel araştırmaların birtakım sınırları olmadığı anlamına gelmez. İlk olarak *kurumsal* bir sınır vardır;

---

[4] Bkz. *The Urban Question*, Sonsöz.

bu tür araştırmalara ayrılan kaynakları engelleyen bir karşı hareket bulunmaktadır. Ayrıca, *siyasi ve toplumsal* sınırlar vardır; bunlar kentsel toplumsal hareketlerin Fransa'da oldukça zayıf kalması nedeniyle uygulamada ortaya çıkan sorunların açığa çıkmasına engel oluşturmaktadır. Ancak bu alanda toplumsal ve siyasi mücadeleler önem kazanmaya başladıkça bu durum giderek düzelmektedir.

En son ve bunlardan daha da önemli olarak *kuramsal* sınırlar bulunmaktadır; zira bu kanalın başlıca kuramsal çerçevesini oluşturan Marksist kuram, kentsel sorunların ele alınışına ilişkin bir geleneğe sahip değildir. Kuram geliştirmeye acil olarak ihtiyaç duyulduğundan, genel Marksist kuramlar gözlenen süreçlere fazlasıyla mekanik olarak uygulanmış, tarihsel bağlamı gözeten yeni kavramlar ve yorumlama biçimleri gerektiren kentsel sorunların yeni yönleri göz ardı edilmiştir. Genellikle araştırmacılar kimi kabul görmüş kuramları hiç değiştirmeden gözlenen gerçekliğe uyguladılar. Kimi durumlarda bunlar Althusserci kuramlardı (Castells, Mingasson); kimi durumlarda ise tekelci devlet kapitalizmi kuramlarıydı (Lojkine, Préteceille, Topalov) ancak sorun hep aynıydı: Kuramsal yorumlama çok aceleci ve biçimseldi; incelenen gerçeklik kullanılan modellerden daha karmaşıktı; dolayısıyla yürütülen araştırmalar ortaya çıkardıkları kuramsal sentezlerden çok daha önemli oldular.

Bu tip hatalar neredeyse kaçınılmazdı ancak (kısmen de olsa) düzeltilebilirler zira ortaya çıkmış durumdalar. Yapılmaya çalışılan, kentsel sorunun yeniden tanımlanması, ampirik araştırmalar, kuramsal bir yenilenme ve yeni yöntemlerin keşfedilmesiydi; hepsi de bir arada yapıldı. Belki de yapılması gereken Marksist kuramın kavramsal olarak yaygınlaştırılması yerine, kentin tarihsel olarak dönüşümüne yoğunlaşmaktı;

diğer bir deyişle yakın tarihi, Marksist şemaya göre yorumlamak yerine Marksist kuram tarihsel bir analiz yoluyla yeniden yorumlanmalıydı.

Öte yandan amaç bu iki cephe arasında bir bağlantı kurmaktı ve bütüne bakıldığında bunun başarıldığı söylenebilir. Artık yeni araştırma hedefleri saptayabilir ve toplumların toplumsal değişim sürecinde ortaya çıkan kentsel çelişkilerin rolünü kavrayabilen sosyolojik düşünce biçiminin gelişiminde yeni aşamalara ulaşabiliriz.

Bu bilgiler ve düşünceler bu kitabın bağlamını ortaya koymaya yardımcı olabilir. Kitap, çalışmalarımızın ikinci kuşak olarak adlandırılabilecek olan kısmını temsil eden bir dizi metinden oluşmaktadır; diğer bir deyişle bu çalışmalarla birlikte yeni bir tarihsel bakış açısının kabul görmesi, biçimsel kuramsal yönelimlerden daha da önemli olmaktadır. Fransız Okulu'nun ilk çalışmalarının Anglosakson entelektüel dünyasında tanınmaya başlandığı böyle bir zamanda kuramsal ve ampirik çalışmalardan birkaç örneği tartışmaya açmak oldukça önemli olmaktadır. Bu çalışmalar, kent sorunsalının oluşturduğu genel çerçevede kalmakla birlikte, hipotetik kuramsal çerçevelere her zaman itibar etmeden gözlenen tarihsel eğilimlere kuramsal yorumlar getirmektedir. Bu, bizim şu anda sorunsalla ve yeni tip bir Marksizmle daha yakından ilişkili, daha canlı çalışmalarla uğraştığımız anlamına gelmektedir. Böyle bir Marksizm; sermaye mantığı yerine sınıf mücadelesi kuramıyla temellendirilmekte, biçimsel bir tutarlılık yerine tarihsel geçerlilik ile ilgilenmekte, birtakım 'kutsal metinlere' doktriner temelde sadık kalmak yerine kendi dönüşümüne daha açık hale gelmekte ve kemikleşmiş yazarların körü körüne (*Talmudik*) bir tekrarını yapmak yerine eyleme bir kez daha rehberlik edebilecek hale gelmektedir.

Bölüm 2, kapitalizmdeki temel yapısal dönüşümlerin, ortak tüketimin oynadığı yeni rol üzerindeki etkileri ve bunun kent sorunu ile ilişkisini özetlemektedir. Amaç, kent sorunsalının rolünü üretim tarzının dinamiği bağlamında çözümleyebilmek için genel bir çerçeve kurabilmektir.

Buradan hareketle, bir yandan kentsel çelişkiler karşısında devletin müdahalesini inceleyerek, diğer yandan da kentsel çelişkiler nedeniyle ortaya çıkan halk hareketlerini açıklayarak, toplumsal sınıfların ikili diyalektiğinin bir ifadesi olarak kent ve iktidar arasındaki ilişkiye dikkatleri çekeceğiz. Araştırmamızın ilk bölümüyle bağlantılı olarak, 1945 ile 1975 yılları arasındaki Fransa deneyimi ışığında, ilk önce kapitalist devletin genel mantığını ele alacağız (Bölüm 3). Daha sonra Fransız devletinin müdahalesine ilişkin iki örnek vaka incelemesi sunulacaktır: Dunkirk'te oluşturulan geniş ölçekli sanayi büyüme kutbundaki kentsel planlama deneyimi (Bölüm 4) ve Paris'te kentsel yenileme çalışmaları (Bölüm 5). İkinci konuyla, yani kentsel toplumsal hareketlerle ilişkili olarak, Paris bölgesi deneyiminden yola çıkarak bunların ortaya çıkışındaki genel koşulları inceleyeceğiz (Bölüm 6) ve böylece, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ekolojik hareketi daha geniş kapsamlı bir şekilde yansıtacağız (Bölüm 7). Son olarak Bölüm 8, ele alınan konuların genel bir sentezi niteliğindedir ve gelişmiş kapitalizmde bugün yaşanan tarihsel süreç üzerine genel bir yorumunu içermektedir. Daha sonra ise, sunulan metindeki anlam doğrultusunda, kentsel araştırmaların geliştirilebilmesini hedefleyen bir dizi önermeyle kitabı sona erdireceğiz.

Burada sunulan metinlerin sağlam bir iç tutarlılığı bulunmaktadır; ancak bu çalışmaları ve bunların ardından gelmesini beklediğimiz birtakım tartışmaları ileterek Anglo-Sakson araştırma dünyasında istediğimiz etkiyi yaratmak çok

daha önemlidir zira incelenen deneyimlerin çoğu Fransa ile ilgiliyse de ortaya atılan sorular, araştırma düzeyinde bunların ele almış biçimi İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde karşılaştıklarımızla benzerlik göstermektedir. Kapitalist toplumların giderek aynı noktaya doğru ilerlediği savı geçerli ise, o zaman araştırmacılar arasındaki kültürel ve ulusal engellerin de kaldırılmasında yarar vardır. Birbirimize kuramsal olarak yardım edebilmeliyiz zira toplum bilimlerinin yeni kentsel krizle yüzleşebilmesi için, pratiğin önceliğini, yeni kuramsal kanalların açılmasını ve entelektüel etnomerkezciliği (*ethnocentrism*) yenmenin gerekli olduğunu kabullenmesi gerekmektedir.

Umarız bu kitap herkese açık ve acil olarak başlatılacak bir tartışmanın bir bölümü olarak kullanılır. Sonuçlar tartışılmaz değildir; hele yeni ve tamamlanmış bir kuramm uygulaması hiç değildir. Bunlar, mevcut tarihsel değişimler nedeniyle zorunlu hale gelen yeni bir kuramsal çerçeve doğrultusunda yapılmış araştırma deneyimleridir. Bu çalışmaların sınırları ancak ortak bir tartışma yoluyla aşılabilir ki bizim de bu metinleri sunarak yapmaya çalıştığımız budur.

II.
Ortak Tüketim ve Gelişmiş Kapitalizmde Kentsel Çelişkiler

Toplumsal eşitsizlik her sınıflı toplumun en belirgin göstergesidir zira üretim sistemi içindeki konum ürünün toplumsal gruplar arasında bölüşümünü belirlemektedir. Toplumsal katmanlaşma sistemi (ürünün ekonomik ve simgesel bölüşümüne dayanan) ile toplumsal sınıf sistemi (üretim sistemi ve dolayısıyla sınıflar arası iktidar ilişkilerine dayanan) arasındaki içsel ilişkiyi reddedip, ilkini ikincisine bağımlı kıldığımız noktadan itibaren, bu toplumsal eşitsizliğin özel durumunu üretim tarzının dönemlerine ve toplumsal sistemin tarihsel biçimlenişine göre ifade etmek zorunda kalırız. Dolayısıyla, artık hâkim sınıflar açısından mükemmel sonuçlar veren bir kaderciliğe dayanan, 'zengin' ve 'fakir' arasındaki ezeli farklılığı ifade eden tarih anlatısından, tüketim düzeyinde farklılaşmanın toplumsal olarak üretilişinin kesin olarak analiz edilmesine ve baskıcı günlük yaşam biçiminde kendini gösteren belirli bir tür toplumsal ilişkinin temel mantığının incelenmesine geçilmektedir.

Bu bakış açısıyla, gelişmiş kapitalist toplumlarda oluşan toplumsal farklılaşmanın yeni biçimlerinin, bunları ortaya çıkaran yeni çelişkilerin, özellikle ekonomik düzeyde hâlâ eksik bir biçimde tanımlanan ve genellikle 'kentsel sorun' olarak ifade edilen 'ortak tüketim' alanının önemi kavranmaya başlanmıştır. Dolaylı ücretin önemi (yani doğrudan işverenden gelmeyen, genel sosyal ödenekler aracılığıyla elde edilen ücret) göreli ve mutlak olarak artmakta; aynı zamanda da, üretim ve tüketimin teknolojik yoğunlaşması (hem ekonomik, hem örgütsel olarak) ve toplumsallaşma nedeniyle bireylerin yaşam koşulları nesnel olarak birbirine bağımlı hale gelmektedir. Dolayısıyla, kapitalizmde içsel olarak var olan ve gelirler açısından ifade edilen geleneksel eşitsizlik, artık konut koşullarından çalışma saatlerine kadar uzanan ve sağlık, eğitim ve kültürel imkânları da içine alan birtakım ortak hizmetlere erişebilirlik ile tanımlanabilen yeni toplumsal ayrım noktalarıyla ifade edilmektedir. Pek çok ülkede ortak hizmetlerin devlet tarafından yönetildiği ve yatırılan sermayenin kârlılığındansa kamu yararına öncelik verildiği düşünülürse bu durum daha da paradoksal görünmektedir. Ancak bizim hipotezimize göre, yüksek gelir düzeylerinin sağladığı üstünlüğün yanı sıra (konut ve ortak hizmetler de dâhil olmak üzere), günlük tüketim biçiminin önemli bir kısmı haline gelen ortak malların kullanımına ilişkin yeni bir tür eşitsizlik kaynağı ortaya çıkmıştır.

Toplu yerleşim alanlarının ortak tüketimin birimlerini oluşturduğu ve bunların yönetiminin birtakım ortak işletmelerin örgüt ve idaresine doğrudan bağlı olduğu düşünülürse, bu sorunların 'kentsel' sorunlar olarak ele alınması doğaldır. Öyleyse, kentsel örgütlenme yalnızca mekânsal formların basit bir şekilde düzene sokulması anlamına gelmez; bu formlar

daha çok hane halklarının günlük tüketim biçimlerinin ortak olarak ele alınması sürecinin bir ifadesidir.[1] 'Kent krizi' bu nedenle derinden hissedilmektedir zira buradaki sorun yalnızca 'yaşam çerçevesinin' bozulması değil, yaşam niteliğinin bozulmasıdır ki bu da fiziksel çevreden çok yaşam biçimi ya da yaşamın kendi anlamı ile ilişkilidir.[2]

Buna göre, olayların betimlenmesinin ötesine geçmek, daha hassas bir inceleme gerektiren yapısal eğilimlere ulaşabilmek için sorgulamayı tersten yapmalıyız; diğer bir deyişle eşitsizliğin göstergelerinden değil, gelişmiş kapitalizmin evriminden ve bu evrim içinde ortak mal ve hizmetlerin edindikleri yeni konumlardan yola çıkmalıyız. Ancak bu şekilde 'bu hizmetlerin kullanıcıları' arasındaki yapısal farklılığın kaynaklarından bazılarını açıklama imkânına sahip olabiliriz.[3]

---

1 Bu çerçevedeki kuramsal ve ampirik tartışmalar için, bkz. *The Urban Question*, özellikle Bölüm III.

2 Kentsel örgütlenme ve yaşam tarzı arasındaki ilişki için, bkz. M. Brooklin, *The Limits of the City* (New York: Harper & Row, 1973).

3 Burada sunulan çözümlemeler, istatistiksel verilerle değil, genelde bilinen toplumsal gerçeklerle desteklenecektir ancak daha baştan bu metinde bir tür *şematizm* olduğunu kabulleniyoruz. Bu, birtakım özel tarihsel durumlara ilişkin farkların ötesine geçerek toplumsal evrimdeki büyük eğilimleri ortaya çıkarabilmek için razı olduğumuz bir bedeldir. Önerdiğimiz analiz, birtakım rakamlarla bu eğilimleri desteklemek ya da ölçmek yerine ilk sunulduğu biçimini korumayı amaçlamaktadır. Ayrıca, buradaki sorunların büyüklüğü ve bilinmezliği, metinde *bir netlik sağlamak* üzere bu eğilimleri teyit etmeye bilimsel açıdan izin vermemektedir. Buradaki çaba, belli sayıda fikir ve hipotezi sunmaktır; bunlar ancak bir dizi somut sistematik çözümlemeler yapıldığında netlik kazanacaktır. Umarız, burada ortaya konulan genel bakış açısı bunun yapılmasına imkân sağlar.

Ortak Tüketimin Neo-kapitalist Ekonomilerdeki Stratejik Rolü

Gelişmiş kapitalizmde tüketimin dönüşümü, bunun dayanağını oluşturan uzun dönemli yapısal eğilimlerle; diğer bir deyişle, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi, sermayenin kâr oranının düşmesine karşı verdiği sürekli savaş, üretici güçlerin toplumsallaşması, sınıf çatışmasının gelişmesi, pazarlık gücünü toplumsal yaşamın tüm alanlarına yayan işçi hareketlerinin büyüyen gücü ve hepsinden de önemlisi, devletin, ekonomik faaliyetlerin tümünü etkileyen kararlı müdahalesiyle doğrudan ilişkilidir.[4]

Doğaldır ki, sermayenin yeni pazarlara ulaşması yalnızca üzerinde emperyalist tahakküm kurduğu ülkelere sızmasıyla mümkün olmaz; 'metropoliten' ülke ekonomilerinin prekapitalist ya da yarı-kapitalist sektörlerine de sızması gerekir; bunu da oralarda var olan toplumsal ve ekonomik ilişkileri çözerek yapar. Bu durum özellikle, halk sınıfları için tüketim araçları üreten sektörler için geçerlidir; ülkeden ülkeye değişen bir nitelik göstermekle birlikte, yakın zamana kadar bu sektörlerde rekabetçi sermayenin hâkimiyeti söz konusuydu.[5]

---

4 Bu analizler için, P. Boccara, *Etudes sur la capitalisme monopoliste d'Etat: sa crise et son issue* (Paris: Editions Sociales, 1973); Jean-Pierre Delilez, *Les monopoles* (Paris: Editions Sociales, 1972); P. Herzog, *Politique économique et planification en régime capitaliste* (Paris: Editions Sociales, 1972); P. A. Baran ve P. M. Sweezy, *Monopoly Capital* (New York: Monthly Review Press, 1966) kullanılmıştır.

5 Bu sorunun analizi için, bkz.A. Granou, *Capitalisme et mode de vie* (Paris: Le Cerf, 1973); bu dönüşümün kavranabilmesi için kullanılan istatistiksel kaynaklar için, bakınız CREDOC'un (Public Research Centre on Consumption Problems) Fransa'daki tüketim biçimleri üzerindeki çalışmaları.

Öte yandan, sınıf mücadelesi, işçilerin pazarlık gücünün artışı ve halk hareketleri, belirli düzeyde bir tüketimi dayatmakta ve 'ihtiyacın' tarihsel tanımını hem nicel hem de nitel olarak değiştirmektedir;[6] zira üretim alanını ya da siyasi iktidarı ilgilendiren konulara ilişkin taleplerle karşılaştırıldığında, hâkim sınıflar, tüketim alanındaki toplu taleplere çok daha kolay razı olmaktadırlar.

Son olarak, teknolojik gelişme tüketim alanını önemli ölçüde etkilemektedir: Tüketim taleplerini karşılayabilme kapasitesini arttırmakta ve tüketimin genişlemesine izin vermektedir. Bu tüketim biçiminin, bir yandan uzmanlık gerektiren kadrolar için gerekli olan, özel ve değiştirilemez işgücünün yeniden üretimine karşılık vermesi gerekir; öte yandan da, vasıfsız işgücünün oluşturduğu büyük kitleler için, ortak yeniden üretim koşullarının düzgün bir şekilde işletilebilmesi gerekmektedir; bu, teknolojik gelişme nedeniyle toplumsallaşan ve iç bağımlılığı artan üretim açısından önemlidir (bu nedenle, örneğin uzmanlaşmış bir işçinin yerine kolayca bir başkası konulabilir ancak ulaşımın birkaç milyon işçiyi zamanında işlerine ulaştırabilecek düzeyde bir işgücü hareketliliğinin garanti edilmesi çok daha önemlidir). Nitekim sabit sermaye, hem büyüklük açısından hem de işgücüne kıyasla daha önemli hale geldikçe, üretim sürecinin en az güvenilir unsurunun, yani işçilerin düzgün bir sibernetik işleyişe kavuşması çok daha gerekli olmaktadır.[7]

---

[6] Bkz. j. Brière, 'La dialectique des besoins', *La Nouvelle Critique* (Nisan 1974) ve A. Heller, *La teoria dei bisogni in Marx* (Milan: Feltrinelli, 1974).

[7] Yeni ekonomik gerekliliklere göre işgücünden yararlanmada yaşanan dönüşümler için, bkz. M. Paci'nin geliştirdiği genel eğilimler ve İtalya üzerine yaptığı araştırmadaki uygulamalar: *Mercato del lavoro e classi sociali in Italia* (Bologna: Il Mulino, 1973); ayrıca bkz. F. Indovina (der.), *Lo spreco celilizio* (Padova: Marsilio, 1972).

Böylece *kitlesel tüketim* olarak adlandırılan bir olguya ulaşmaktayız; bununla, hem birikmiş sermayeyi kullanmak hem de üretim sürecinin düzgün bir şekilde işleyebilmesi için büyük önemi olan hane halkı tüketimini ifade etmekteyiz. Tüketim mallarının üretim ile dağıtımının yoğunlaşmasına, büyük ölçeklerde gerçekleşmesine ve sektörün bütününün tekelci sermayenin çıkarlarına bağlı olmasına rağmen yine de hane halkı tüketimi önemlidir. Bu ikinci konu, tüketim sürecinin giderek toplumsallaşan ve birbiriyle ilişkili hale gelen yapısıyla, özel sermaye çıkarlarının bunun üzerindeki tahakkümü arasındaki ana çelişkinin de temelini oluşturmaktadır.[8]

Böyle bir çelişki, belirli ürünlerin kullanılmasını destekleyerek (reklam, farklı tarzlar sunmak gibi araçlarla) ve bir tür ürün için yapılan sermaye yatırımının en fazla kârı getirebilmesi için insanların yaşam tarzlarını şekillendirerek tüketimi belirler; ancak bundan da önemlisi, bireyler ve ekonomik faaliyetler için gerekli olan geniş tüketim alanlarında boşluklar meydana getirir. Bu durum, örneğin konut, sosyo-kültürel hizmetler, toplu taşımacılık ve benzeri alanlarda görülür. Bütün bu sektörler, ekonomistler tarafından 'ortak mallar' olarak adlandırılmakta, (liberal ekonomi açısından) pazar fiyatını karşılamamaları ve *doğrudan* arz ve talep tarafından yönlendirilmemeleri ile nitelendirilmektedir. Açıkçası, bu özellik, ürünün türüyle ilişkili değil (konut üretimi kendi içinde, otomobil üretiminden ne daha az, ne de daha çok ortak kullanım olarak nitelendirilebilir), yatırılan sermayenin türüyle ilişkilidir; bu da en son kertede şirketin kâr oranı ile üretimi oluşturan dallardaki ortalama kâr oranının ilişkisi ile belirlenir. Bu nedenle

---

[8] Bkz. M. Freyssenet ve F. Imbert'in geliştirdiği sorunsal, 'Mouvement du capital et processus de paupérisation', (Paris: Centre de Sociologic urbaine, 1973).

birtakım malların (konut gibi), sermaye döngüsünün ve talebin yarattığı arzın bir fonksiyonu olarak, bir tüketim kategorisinden diğerine aktarıldığını göreceğiz.[9]

Bu noktada, devlet müdahalesi, (sermaye açısından) daha az kârlı ancak ekonomik faaliyetlerin yürütülebilmesi ve/veya toplumsal çelişkileri yatıştırabilmek için gerekli olan sektörleri ve hizmetleri sağlamak açısından zorunlu olmaktadır.[10]Söz gelimi sosyal konutun[11]öyküsü bütün ülkelerde aynı şekilde tekrarlanmaktadır; ayrıca daha az kamusal olarak görünen diğer tür tüketimler için de durum aynıdır (örneğin, spor faaliyetleri, 'sanat sineması', galeriler gibi).[12]

Devlet müdahalesi, kimi zaman bazı kapitalist çıkarlara aykırı olarak yapılsa da tekeller için işlevsel ve gereklidir. Bu müdahale aslında işgücünün asgari düzeyde zorunlu yeniden üretimini garanti eder, doğrudan ücret maliyetini azaltır (örneğin, yüksek ücretle mücadele için konulan azami kira düzeyi); aynı zamanda da talepleri rahatlatır. Bunun yanı sıra, bildiğimiz gibi, kamu yatırımı 'sosyal sermayenin devalüasyonunun' gerekli bir biçimidir,[13] yani kâr marjının düşme eğili-

---

9 Bkz. J. P. Page, 'L'utilisation des prodiuts de la croissance' in Darras, *Le partage des bénéfices* (Paris: Miniut, 1966).

10 Bkz. J. O'Connor'ın mükemmel çalışması, *The Fiscal Crisis of the State* (New York: St Martin's Press, 1973), hem analizleri, hem de tezinin temelini oluşturan istatistiksel ve ekonomik kaynaklar için.

11 Bkz. R. Stefanelli, 'L'intervento publico. Confronti internazionali', *Le leve del sistema* (Bari: De Donato, 1971), s. 263-84.

12 Bkz. devlet müdahalesinin gerekli olduğu sektörler için, A. K. Campbell (der.), *The States and the Urban Crisis* (New York: American Assembly, 1970).

13 Burada temel kavramları yinelemeye gerek duymadan, Marksist ekonomik kuramda klasikleşmiş çalışmaları kullandık. Daha fazla bilgi için, *Capital*, özellikle Kitap III, Bölüm III ve Bettelheim'ın daha yakın zamanlı çalışması, *Traite Marxiste d'économie politique* (Paris: Editions Sociales, 1971) kullanıldı.

mine karşı durmak için başvurulan en temel kaynaktır. 'Kayıp' göze alınarak yatırım yapıldığı koşullarda, *özel sektörün genel kâr oranı* ya sabit kalır ya da yükselir ancak bütüne bakıldığında yatırılan sosyal sermayeye oranla kâr düşme gösterir. Bu anlamda, devletin 'sosyal' harcamaları büyük sermayeye faydalı olmakla kalmaz, aynı zamanda sistemin ayakta kalması için vazgeçilmez hale gelir.

Öte yandan toplu tüketim mallarının üretiminde ve yönetiminde devlet müdahalesi, ekonominin işleyişi içinde sürekli ve 'olağan' değildir. Devlet müdahalesi, daima özel sermayeyle eklemlenmiş bir şekilde gerçekleşir; bir sektörü kârlı hale getirir, bunu daha sonra özel sektöre devreder veya aralarındaki bağlantının sürekliliğini sağlarken işlevsel ve ekonomik 'boşluk'ları kapayarak özel sermayenin bunları devralmasını olanaklı hale getirir (devletin otomobil kullanımını olanaklı kılan otoyol altyapısı ya da özel yatırımcılara fırsat veren kentsel yenileme uygulamaları gibi).

Devletin ortak tüketimin örgütlenmesi üzerindeki yoğun müdahalesinin özel ve belirleyici bir etkisi vardır zira devlet ekonomiye tekellerin çıkarları doğrultusunda müdahale etse de, unutmamak gerekir ki, bir yandan da kapitalist sistemin bütününe hizmet etmektedir ve bunu yalnızca belli bir gruba hizmet etmek üzere yapmaz. Öte yandan da *her şeyin ötesinde siyasi* bir mantığa sahiptir ve ekonomik olanlar da dâhil olmak üzere her müdahale bundan etkilenir.[14] Devletin, hem temsil edilen çıkarlarda hem de yerine getirdiği işlevlerde mevcut olan bu ikili göreli özerkliğinin, ortak tüketim süreci ve bundan kaynaklanan kentsel örgütlenme üzerinde iki temel etkisi vardır:

---

[14] Bkz. N. Poulantzas, *Classes sociales et pouvoir politique de l'Etat Capitaliste* (Paris: Maspéro, 1968).

(i) Bu, devletin *düzenleme* işlevini en üst düzeye çıkarır ve bu işlev, teknik rasyonalite ve toplumsal çıkarların hesaba katılmasını içeren *planlama* süreciyle ifade edilir.

(ii) Devlet baş sorumlu aktör olarak kent meselesini *siyasileştirir;* diğer bir deyişle bir yandan ortak tüketimi, ekonomik açıdan değerlendirmek yerine siyasi-ideolojik bir rekabetin içine yerleştirirken diğer yandan da 'kentsel' olarak adlandırılan talepler iktidar sorunuyla güçlü bir şekilde eklemlenecektir.[15] Ayrıca, devletin ortak tüketim alanındaki sistemli müdahalesinin kapitalizmin bugün ulaştığı aşamada belirleyici bir önemi vardır. Bu aşama, *sermayenin uluslararasılaşması*[16] ve ekonominin günlük işleyişinde uluslararası firmaların birtakım müdahalelerinin yol açtığı *yapısal enflasyonla* nitelendirilmektedir. Nitekim devletin üretimin gizli harcamalarını üstlenmesi yüzer-gezer sermaye (*floating capital*) için çok daha avantajlı olmaktadır. Özel yatırımlara duyulan güvene dayanan ve devletlerarası rekabetle oynayabilen uluslararası şirketler altyapı sorumluluğunu değişik yerel ya da ulusal yönetimlere yüklemektedirler. Bu mekanizma ulusal krediye başvurmak söz konusu olduğunda daha net ortaya çıkmaktadır; bu yolla Amerikan şirketleri özel ve kamu Avrupa bankalarından kredi alarak Avrupa'da kurulabilmiştir. Bu konu yeterli bir şekilde araştırılmamasına rağmen, bu durumun ortak tüketim malları açısından çok daha açık işlediği söylenebilir; zira uluslararası şirketler ('ayrı tutuldukları için') halkın ihtiyaçlarını göz ardı etmenin toplumsal sonuçlarını daha az dikkate alacaklardır.

---

[15] Bkz. M. Castells, *Luttes urbaines et pouvoir politique* (Paris: Maspéro, 1973).

[16] Bkz. C. Palloix, *Les firmes multinationales et le procès d'internationalisation* (Paris: Maspéro, 1973).

Bir diğer olgu olan 'enflasyon ile birlikte büyüme'[17] ortak mallar açısından daha da önemli sonuçlar içerir. Bildiğimiz gibi, enflasyon:

(i) nüfusun en korunaksız kısmını vurur;

(ii) pazarda mevcut olan malların satın alınmasını teşvik eder.

Diğer bir deyişle, enflasyon insanları tüketime yöneltirken, bir yandan da onları tüketebilme kapasitelerine göre farklılaştırır. Bu koşullar altında, *diğerlerinin yanı sıra* iki sorunun öncelikle çözülmesi gerekir:[18]

(i) İşgücünün yeniden üretimindeki önemli darboğazlar önlenmelidir; bu özellikle pazar dışındaki mallar ile uzunvadeli krediye dayanarak satışa sunulan ve dolayısıyla finansal devalüasyon karşısında daha değerli hale gelmiş mallar için (konut gibi)önemlidir.

(ii) Gerekli zamanda yeni ek kaynaklara ulaşabilmek için birikim kapasitesinin garanti altına alınması gerekmektedir. Bu, sabit sermayenin geri ödenmesindeki değişken maliyetleri karşılamak için gereklidir.

İki durumda da ortak tüketimde devlet müdahalesi gerekli olmaktadır: Bu, enflasyonun ekonomi ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkilerini hafifletirken, aynı zamanda tekelci birikim mekanizmasının korunmasını sağlar; bu da enflasyon anlamına gelmektedir. Nitekim bu müdahalenin finansmanı, vergi yükünün arttırılmasıyla sağlanır ve bu göreli olarak sermayeden çok işgücünü etkiler. Böylece, toplumsal mücadeleler sonucunda elde edilen gelir artışları yalnızca fiyatlardaki artışlarla değil,

---

[17] Çok uluslu şirketlerin önemi ile gelişmiş kapitalizmdeki yapısal enflasyon arasındaki doğrudan bağlantıyı biliyoruz; bkz. C. Levinson, *Capital, Inflation and the Multinationals* (Londra: Allen & Unwin, 1971).

[18] Bkz. J. L. Dallemagne, *L'inflation capitaliste* (Paris: Maspéro, 1972).

vergi yasalarındaki değişikliklerle de yok edilir. Kuşkusuz, satın alma gücü, teknik gelişme ve ekonomik büyümenin ortaklaşa etkisiyle artar ancak tüketimin olumsuz etkileri özellikle ortak mallar düzeyinde ortaya çıkar. Özel sermaye için gerekli olan bu ortak mallar, devlet ve dolayısıyla vergi verenler tarafından karşılanacaktır. Böylece, kentsel büyümenin olumsuz yönleri, yani 'sanayi uygarlığının engellenemez kangreni', tek suçlu olarak ortaya çıkar ve oyun kazanılır. Birey, kapitalist birikim destanını sürdürüp bireysel satın alma gücünü geliştirebilir ancak yine de bu muhteşem kurgular ile insanların yaşam *düzeyi* ve *tarzını* yansıtan tarihsel gerçek arasındaki çelişki yoğunlaşarak artmaya devam etmektedir. Bu döngüyü tamamlamak üzere, zorunlu olarak bireyselleşmiş ve kişiselleşmiş günlük yaşamda bir 'başarısızlık' oluştuğunda bir psikiyatrist ya da bir polis daima hazır bulunacaktır!

Bu aşamada artık toplumsal grupların ortak tüketimle olan ilişkisinin ekonomik ve toplumsal evriminin daha somut sonuçlarından söz edebiliriz, ancak burada kendimizi, genel yapısal bir mantığı yansıtan örnek vaka çalışmalarını gözden geçirmekle sınırlı tutmaktayız.

Sınıfsal Yapı, Kentsel Yapı ve Ortak Tüketim: Yeni Eşitsizliğin Toplumsal Belirleyicileri

Ortak tüketim süreçleri, bunların nesnel olarak toplumsallaşması ile sermayenin çıkarlarının bir fonksiyonu olarak düzenlenmesi arasmda büyüyerek gelişen çelişkiyi, sermayenin çelişkili ihtiyaçlarını, sermayenin değişik kesimlerinin karşı karşıya gelişini ve halkın talepleri ile devletin zorunlu olarak

onay verdiği hâkim sınıf rasyonalitesinin karşı karşıya gelişini ifade eder.[19]

Şu tür karşıtlıklar, gelişmiş kapitalist toplumlarda ortak tüketimin önemi dolayısıyla ortaya çıkan toplumsal eşitsizliğin yeni görüntülerinin temelini oluşturur:

(1) *Konut* konusunda en temel eşitsizlik ulaşılabilen konut pazarının türünü sınırlayan gelir düzeyi ile ilişkilidir ancak bununla da bitmez. Ekonomik ve toplumsal kaygılar yoluyla bir mülke ulaşmanın her adımında ortaya çıkar; bu durum, konutu bir ürün olduğu kadar toplumsal konumu ifade eden bir araç olarak gören bakış açısına ya da başka bir deyişle 'niceliksel' olduğu kadar da 'niteliksel' olan bir bakış açısına kadar uzanır ki zaten bütün bu yönler birbirleriyle yakından ilişkilidir.[20]

Dolayısıyla, Amerika Birleşik Devletleri'nde en yaygın durum ki Batı Avrupa'da da benzer bir eğilim vardır, özel konut pazarındaki mallara ulaşabilme yolunun özellikle krediye ulaşabilme kapasitesine bağlı olmasıdır. Bunun kendisi de gelir düzeyinin (en yüksek düzeyi dışarıda bırakarak), uzun vadede gelirin *istikrarı* ve *tahmin edilebilirliğinin* ya da son kertede bir *kariyer* olasılığının, yani bir işte elde edileceği tah-

---

[19] Sınıflar ile devlet arasındaki belirleme ilişkisi için N, Poulantzas'ın kesin, hassas ve yeni çözümlemelerine dayanılmaktadır; *Les classes sociales dans le capitalisme aujourd'hui* (Paris: Seuil, 1974).

[20] Bazı temel gerçekler için şu çalışmalara başvurulmaktadır: M. Young (der.) *Poverty Report 1974* (Londra: Temple Smith, 1974), özellikle Bölüm 7, İngiltere için Peter Willmott tarafından; Fransa için, F. Ascher ve D. Levy, 'Logement et construction', *Economie et politique* (Mayıs1973) ve 'Rapport de la C.N.L. sur la situation du logement on France', Colloque de Grenoble, *La nouvelle critique sur l'urbanisme* (1974); İtalya için, Francesco Indovina tarafından toplanan istatistikler ve kaynaklar, *Lo Spreco Edilizio* (Padova: Marsilio,1972).

min edilen olası konumların bir fonksiyonudur.[21] Gerçekte de, Amerikan ailelerinin çoğunluğunun (Almanların da) banliyölerde konut sahibi olabilmelerini sağlayan mekanizma ömür boyu borçlanmadır.[22] Ancak, istihdam hakkında tahminde bulunabilmek yalnızca mesleki becerilerin bir fonksiyonu değildir; aynı zamanda işletmenin durumu ve burada sahip olunan konuma da bağlıdır. Dolayısıyla, büyük kuruluşlarda çalışmak ve sahip olunan konumun işletme içindeki işlevi (üretim süreci içindeki değil) yeni ayrımları ortaya çıkarır. Buna ek olarak, bu istikrar, üretim sistemi ve toplumsal hiyerarşi ile siyasi-ideolojik olarak bütünleşmenin doğrudan bir fonksiyonudur: Böylece kişi kendini 'yeni toplum'un bu yeni özelliği ile karşı karşıya bulur ve toplumsal bütünleşme düzeyine göre belirli bir konuta tahsis edilir.[23]Bu durumda yeni olan, bu olgunun büyüklüğüdür; krediye başvurmanın genelleştirilmesiyle ve aynı zamanda da baskıcı yöntemlerin gelişmesiyle daha da büyümektedir. Üstelik bu durum, yalnızca kara listeler aracılığıyla değil, konuta ulaşabilme yollarının düzenli olarak bankerlerin ahlaki seçimlerine bağlı olmasıyla da ortaya çıkar.[24]

Ancak konuttaki bu yeni eşitsizliklerin özgüllüğü 'sosyal' olarak adlandırılan konutlarda daha da bariz olarak ortaya

---

21 Fransa için, bkz. C. Topalov'un çözümlemeleri, 'Politique monopoliste et pro-priété du logement', *Economie et politique* (Mart 1974).

22 Temel gerçekler için, bkz. C. I. E. C, *Le financement du logement en France et à l'étranger* (Paris; P. U. F., 1966).

23 Bu noktada bkz. D. Harvey'in çok önemli kitabı, *Social Justice and the City* (1973), özellikle s. 55-84; Paris bölgesindeki empirik göstergeler için, bkz. M. Freyssenet, T. Regazzola ve J. Reter, *'Ségrégation spatiale et déplacements sociaux'*, (Paris: Centre de Sociologie urbaine, 1973).

24 Bkz. D. Combes ve E. Latapie, *'L'intervention des groupes financiers dans l'immobilier'*, (Paris: Centre de Sociologie urbaine, 1973).

çıkar. Kuramsal olarak kârlılık ölçütünden çok hizmet mantığıyla ortaya çıkan kamuya ait ya da kısmen kamuya ait konutlar, 'kamu' ve 'özel' olarak birbirinden bağımsız iki ekonomik alanı tanımlamaya yönelir; bu da hâkim yapısal mantığı göz ardı etmek anlamına gelir. Nitekim devlet müdahalesinin gerçekleşmesi, harekete geçirilebilecek kaynaklarla sınırlıdır; ayrıca, tekellerin çıkarlarına iki yönden tabi olunmaktadır: ilk olarak, 'sosyal' yatırımlar, sanayi kuruluşlarına doğrudan yapılan yatırımlar gerçekleştikten sonra yapılabilir; ikinci olarak da, genel eğilim, devlet tarafmdan desteklenen sektörleri özel sermaye ölçütlerine uygun bir kârlılığa ulaştırarak yavaş yavaş özel sektöre devretmektir.[25]

Kamu konutlarına ulaşılabilirlik, bir dizi seçim ölçütüyle sınırlandırılmıştır (düzenli olarak kira ödeyebilme, bakım için katkıda bulunabilme, aile büyüklüğü gibi) ve bunlar, niceliksel olarak daha düşük bir düzeyde olmakla birlikte özel konut pazarında da göz önüne alınan ölçütler olmaktadır. Böylece gelir, istihdam ve eğitime dayalı eşitsizliğin kaynakları kamu konutlarında bir kez daha pekiştirilmektedir.

Ancak, bu ekonomik ayrımlara ek olarak, kamu konutlarına ulaşabilmenin toplumsal ve kurumsal örgütlenmesine dayanan birtakım yeni seçim ölçütleri ortaya çıkmıştır. Dola-

---

[25] Bu nokta, en azından *Fransa için,* araştırmanın bugünkü aşamasında belki de kanıtlanmış durumdadır. Burada detaylı bir şekilde tekrarlanamayacak temel metinlere başvurulmaktadır: S. Magri, 'Politique du logement et besoins en main d'œuvre; analyse de la politique de l'Etat en relation avec l'évolution du marché de l'emploi avant la deuxième guerre mondiale', (Paris: Centre de Sociologie urbaine, 1973). C. Pottier, *La logique du financement public de l'urbanisation* (Paris: Mouton, 1975); E. Préteceille, *La production des grands ensembles* (Paris: Mouton, 1973); C. Topalov, *Les promoteurs immobiliers* (Paris: Mouton, 1973); D. Cornuel, 'Politique de logement dans le C.I.L. de Roubaix-Tourcoing', (Paris: Ministry of Equipment, 1973).

yısıyla, sosyal güvenlik sistemine dâhil olabilmek, tutarlı görünmekle birlikte, birçok kişiyi dışarıda bırakmaktadır (gençler, kayıtsız işsizler, hesaba katılmayan hastalar, özürlüler gibi). Biz bunları kolayca 'marjinal' kategorisinde toplarız oysa bunların her biri tam da toplumsal üretim mekanizmasının bir sonucudur.[26] Bu anlamda özellikle çarpıcı olan, göçmen işçilerin sosyal konutlardan yararlanmasını sınırlayan ölçüttür (Fransa'da bu işçiler, inşaat işçilerinin yüzde 30'unu oluştururken, konutların en fazla yüzde 6,75'ine sahip olabilmişlerdir); dolayısıyla, konutta eşitlik çarpıtılmakta ve sosyal konutların dağıtılması yeni eşitsizliklere yol açmaktadır.[27]

Aynı şekilde, bir hakkı elde edebilmek için, sosyal yardımların bürokratik ağı içinde manevra yapabilme yeteneği de toplumsal olarak belirlenmiş bir kültürel kazanımdır; bunu 'yapabilmek' de hâkim değerler tarafından belirlenen bir tür davranış biçimini benimseme kapasitesinden başka bir şey değildir.[28]

Bütüne bakıldığında, seçimin bu gayri resmi ölçütleri, tam da sosyal konuta yönelik rekabeti yöneten modelden gelmektedir; bu model temel olarak, 'küçük insanlara' yöneltilen ve dolayısıyla da çok çabuk unutulabilen yardımseverlik (*charity*) kavramını içerir.[29] Bu mantığın en uç noktasında ise, Fransa'da *cités de transit* olarak ifade edilen çözümleri görmek-

---

26 Bkz. P. Hermand, *L'avenir de la securité sociale* (Paris: Seuil, 1067).

27 G. Pierre Calame, *Les travailleurs étrangers en France* (Paris: Editions Ouvrières, 1972).

28 Bkz. F. Ferrarotti'nin Roma üzerine yaptığı çalışmasındaki bu konuyla çok ilgili gözlemleri: *Vite di baracatti* (Naples: Liguori Editore, 1974).

29 Bkz. F. Piven, *Regulating the Poor* (New York: Harper &Row, 1971); ayrıca Fransa için bkz. Magri'nin raporu, 'Le logement des travailleurs', Colloque de CERM (1973), *Urbanisme monopoliste, urbanisme démocratique* (Paris: Cahiers du Centre d'Etudes et de Recherches Marxistes, 1974) s. 143-91.

teyiz. Bu yoksul mahalleleri (*slums*) kötü konut koşullarında yaşayanlar arasındaki dışlanmış gruplar tarafından işletilip kontrol edilmekte ve buralar (çoğu ücretli çalışmasma rağmen) hiçbir seçim ölçütüne uymayanların, birkaç yıl 'geçiş' konumunda tutulanlarm(bu bazen on, on beş yıla kadar çıkabilir) toplandığı yerler olmaktadır.[30]

Ayrıca, konutun yalnızca bir 'ihtiyaç karşılama' aracı olmayıp bir *toplumsal ilişki* aracı olduğu düşünülürse, devletin ayrıcalıklı müdahalesi için bir formül olarak ortaya çıkan sosyal konut, bu sınıfların yaşam biçimlerini ve gelir düzeylerini, hâkim sınıfların ekonomik ve ideolojik yönetiminden kaçış yerleri olması gereken alanlara doğrudan bağımlı hale getirmektedir. Dolayısıyla, örneğin Fransa'da savaştan sonra ortaya çıkan gecikme, halkın talepleri ve halkın güçlü bir şekilde sesini duyurabilme fırsatını yakalaması 1954'ten sonra büyük konut projelerinin gerçekleştirilmesi politikasını teşvik etmiştir. Bir 'acil durum' politikası olarak sosyal konut en fazla sayıda konutu en az zamanda ve mümkün olan en az maliyetle yapmak gibi bir tercihle ortaya çıkmıştır. Kentsel düzlemde bu durum ucuz arazi üzerinde, dolayısıyla kötü koşullara sahip dış banliyölerde kötü nitelikli konut alanlarının oluşmasıyla sonuçlandı, hatta bazı temel konut koşulları sağlanmadan iskân edildi.[31] Aynı zamanda toplu sosyal konut imgesi de aşınmaya uğradı zira bu girişimler daha çok solcu belediyeler tarafından yapılmıştı. 1973'te konutu rekabetçi bir hale getir-

---

30 Bkz. C. Petonnet, *Ces gem-lá* (Paris: Maspéro, 1970); G. Heliot, 'Le logement des travailleurs immigrés', *Espaces et sociétés*, no. 2 (1971).

31 Bu konudaki kaynakların ve referansların bütünü için, bkz. E. Préteceille, *La production des grands ensembles* (Paris: Mouton, 1973). Fransa'da konutun toplumsal mantığı için, B. Lamy'nin yorumlayarak sunduğu bibliyografik senteze başvuruldu: 'Les nouveaux ensembles d'habitation et leur environnement' (Paris: Centre de Sociologie urbaine, 1971).

me ve pazarı orta sınıflara doğru genişletme politikasıyla beraber, banliyölerde yaşayan küçük burjuvazi mitine dayanan bir kentsel örgütlenme biçimiyle toplumsal bütünleşme sağlamaya yönelik yeni çabalara girişildi ve hükümetin, 'bireyin yadsınması' olarak gördüğü büyük konut projelerini *yasa yoluyla* yasaklaması ile sonuçlandı. 1954'te mümkün olmayan bir şey bugün yapılabilir mi? Şöyle diyebiliriz, konut sektöründeki mali yoğunlaşma, artık uzun vadede yeni bir konut pazarının genişlemesine ve verimliliğin artmasına olanak verecek derecede sağlamlaşmıştır,[32] Amerika Birleşik Devletleri'nde de sosyal konutlar aynı şekilde kullanılmıştır; hem acil ihtiyaca bir çözüm olarak, hem de banliyölerin bazı bölümlerinin parsellenmesine bir başlangıç olarak.[33]

Pazara erişebilme koşullarındaki farklılık nedeniyle, sosyal konutların üretimi ve yönetiminin birtakım ekonomik, kurumsal ve kültürel mekanizmalar kullanılarak farklı sınıf ve sosyal düzeye sahip kişilere farklı davranılması konut alanında yaşanan eşitsizliği pekiştirmektedir. Ayrıca, bu farklı sınıf ve düzeylerden kişiler, hâkim sınıfların toplumsal çıkarlarına uygun birtakım manipülasyon biçimleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

(2) Benzer bir çözümleme büyük metropoliten alanlardaki *iletişim sistemi* ve *ulaşımın örgütlenmesi* ile ilgili olarak da

---

[32] Fransa'daki konut politikasının dönüşümündeki toplumsal tabanın çözümlemesi için bu dönüşümü en başından izleyen metine başvuruldu: J. Bobroff ve F. Novatin, 'La politique Chalandon: nécessité tactique et stratégie de classe', *Espaces et sociétés*, no. 2 (1971).

[33] Bkz. R. M. Fisher'in klasik çalışması: *Twenty Years of Public Housing*, New York: Harper (1959); ayrıca L Kriesberg'in çok ilginç araştırması: 'Neighborhood Setting and the Isolation of Public Housing Tenants', in *Urbanism, Urbanization and Change.* (der.) P, Meadows ve E. Mizruchi (Reading, Mass.: Addison-Wedey, 1969), s. 276-91.

yapılabilir. Aslında, kent içi ulaşım sistemlerinin karmaşıklığı ve önemi işbölümünden kaynaklanmaktadır; yine bu işbölümü, işyerinin konuttan mekânsal olarak ayrılmasını, kentsel yoğunlaşmayı ve kentin günlük ritmini ortaya çıkarmaktadır. Bu tür olguların tekelci sermaye dönemine ait toplumsal ve teknik işbölümünün özgün biçimleri tarafından doğrudan üretildiğini biliyoruz. Burada söz konusu olan, bir tür teknolojik belirlenimcilik (*determinism*) değil, bir toplumsal ilişkinin gerçek ifadesidir. Aslında genellikle teknik ilerlemenin metropolün temeli olduğu düşünülmektedir. Bu noktada ortaya atacağımız diğer bütün savlara rağmen, kentsel modellerin dönüşümünde teknolojinin oynadığı rol tartışılmaz bir nitelik taşır. Aynı zamanda tüketim ve üretim alanındaki yeni faaliyetlerin ortaya çıkması ve iletişim araçlarındaki büyük gelişmelere bağlı olarak mekân engelinin neredeyse ortadan kalkması da önemli bir etkiye sahiptir. İkinci sanayi devrimi sırasında elektrik enerjisinin üretilmesi ve tramvayın kullanılması işgücünün çok daha büyük üretim birimlerinin etrafında giderek yoğunlaşmasına fırsat vermiştir. Toplu ulaşım, metropolün farklı alanlarını ve faaliyetlerini bütünleştirmekte ve kent içi hareketleri katlanılabilir bir zaman/mekân ilişkisine göre ayırmaktadır. Otomobil, kentsel yayılmaya katkıda bulunarak bütün bölgeye yayılan büyük bireysel konut alanlarının oluşmasına ve bunların çeşitli işlev alanlarına hızlı transit yollarla bağlanmasına yol açmıştır. Sürekli tüketilen ürünlerin günlük dağıtımı da bu hareketlilikten aynı derecede yararlanmaktadır; bölgede yetiştirilen ve depolanan tarımsal ürünlerin kamyonlarla günlük olarak dağıtılması sağlanmasaydı, hiçbir büyük metropol kendi kendine yetemezdi. Çeşitli firmaların genel merkezlerinin belirli bölgelerde yoğunlaşması ve üretim ve dağıtım merkezlerinin hiyerarşik bir biçimde desantralize

olması, bilginin telgraf, radyo ve teleks aracılığıyla iletilmesiyle mümkün olabilmektedir. Son olarak da, hava taşımacılığının gelişmesi çeşitli metropoliten alanların birbirlerine olan bağımlılıklarını pekiştirmekte etkili olmuştur.

Dolayısıyla, teknik ilerleme, bir yandan iletişim araçlarındaki etkin değişimlere bağlı olarak kentsel yapıların birbirine bağımlılığı içeren bölgesel sisteme doğru evrilmesini mümkün hale getirirken, öte yandan da özellikle üretimi ilgilendiren konulardaki temel toplumsal faaliyetlerin neden olduğu dönüşümler yoluyla bu evrimi doğrudan pekiştirmektedir. Sanayinin, doğal kaynaklar ya da birtakım özel pazarlar gibi katı mekânsal yer seçim faktörlerine bağımlılığı azalırken, bir yandan da nitelikli insan gücü ve mevcut işlevsel ilişki zincirleri boyunca yayılan teknik ve sanayi ortamlarına (*milieu*) daha bağımlı hale gelinmektedir. Dolayısıyla sanayi, her şeyden önce kentsel sisteme dahil olmaya çalışmakta; ancak ilk dönemde olduğu gibi birtakım işlevsel unsurlara göre (temel maddeler, kaynaklar, dağılım noktaları) yer seçmemektedir.

Aynı zamanda, yönetim ile bilginin artan önemi ve bu iki etkinliğin kentsel ortamda bir araya gelmesi, sanayi ve kent arasındaki ilişkiyi tersine çevirmekte ve sanayinin kentte yaratılan karmaşık ilişkilere daha bağımlı hale gelmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla, teknolojik evrim (özellikle nükleer enerjideki gelişmeler ile elektronik ve kimya sektörünün oynadığı temel rol) bazı etkinliklerin mekânsal olarak yeniden kümelenmesini sağlamaktadır; bu 'teknik ortam'la olan içsel bağlantılar pekişirken fiziksel çevreye olan bağımlılık azalmaktadır. Böylece gelişme mevcut kentsel-sanayi merkezlerinde başlamakta, faaliyetler bu şekilde örgütlenen karşılıklı bağımlılık ağlarında yoğunlaşmaktadır.

Son olarak, inşaat sektöründeki değişimler, yüksek katlı binaların inşa edilmesine olanak sağlarken, özellikle yönetim ve değişim işlevlerinin daha küçük bir alanda, metropolün bütün bölgelerine ulaşabilecek şekilde yoğunlaşmasına izin vermektedir. 'Prefabrik' sistem bireysel konutların toplu olarak inşa edilmesinin ve konutların yayılmasının en önemli nedenini oluşturmaktadır.

Ancak metropoliten alan teknik ilerlemenin zorunlu bir sonucu değildir. 'Teknik bilgi ve beceri' üretici güçlerin *bütünü* (*ensemble*)içinde tek etmen değildir; öncelikle kendisi bir toplumsal ilişki olan ve üretim kaynaklarından yararlanmanın kültürel biçimini oluşturan üretici güçler içerisinde sadece bir unsurdur. Mekân ve teknolojinin bu şekilde bir araya gelişi, belirli bir toplumsal yapının *bütünü* ile yeni kentsel biçimlenme arasındaki sıkı eklemlenmenin ilk somut görüntüsüdür. Kentsel yayılma ve metropoliten alanların oluşumu, gelişmiş kapitalizmin, ideolojik olarak 'kitle toplumu' terimiyle ifade edilen toplumsal modeliyle yakından ilişkilidir.

Aslında, sermayenin tekelci yoğunlaşması ve çok büyük üretim birimlerinin örgütlenmesine yol açan teknik-toplumsal evrim, birbirleriyle işlevsel olarak ilişkili kuruluşların mekânsal olarak desantralize olmasının temelinde yatar. Ayrıca, standart ürün ve fiyatlara sahip büyük ticari işletmelerin varlığı, konut alanlarının, hızlı bir iletişim sistemiyle ulaşılabilen alışveriş merkezleri etrafında yayılmasına izin vermektedir.

Bunun yanı sıra, ücretli işçilerin oluşturduğu giderek büyüyen nüfus, üretim hiyerarşisindeki konumlarına bağlı olarak standart kategorilere ayrılmakta ve her kategorinin içindeki farklı düzeyler ayrıştırılarak hiyerarşik bir sıralama yapılmaktadır. Mekânsal olarak ise farklı konut sektörleri statü

açısından 'sınıflandırılarak' gerçek bir ayrışmaya yol açılmaktadır; böylece bu alanlar sembolik teşhir alanları haline gelmektedir.

İşçi sınıfının ideolojik olarak hâkim ideoloji ile birleştirilmesi, iş, konut ve dinlence faaliyetlerinin birbirinden ayrılmasıyla birlikte gerçekleşir; bu da metropoliten alanın işlevsel bölgelere ayrılmasının temelini oluşturur. Çekirdek aileye verilen değer, kitle iletişim araçlarının önemi ve bireysel ideolojinin hâkimiyeti, ilişkilerin tekilleşmesi (*atomisation*)ve bireysel istekler açısından çıkarların ayrışması şeklinde kendini gösterir. Bu da, bireysel konutların tecrit edilmiş banliyö evleri veya ıssız büyük konut projeleri biçiminde mekânsal olarak yayılması anlamına gelmektedir.

Son olarak, politik gücün giderek yoğunlaşması, aynı zamanda sistemin uzun vadeli çıkarlarını koruyan teknokrasinin oluşumu giderek yerel özellikleri ortadan kaldırmaktadır. Bu *bütünün* işleyişindeki problemler, 'kent planlaması' yoluyla, üretim sistemindeki karşılıklı bağımlılık ağlarına dayanan önemli mekânsal birimler ayrıştırılarak çözülmeye çalışılır. Bu da, kent makinesinin ritminin, gerçek işlevsel bir birlik, yani metropoliten alan yoluyla düzenlenmesine katkıda bulunur.

Gelişmiş kapitalizmin temel mekân örgütlenme biçimi olan metropoliten alan, işlevsel ve toplumsal ilişkiler sisteminin belirlenmesinde fiziksel çevrenin önemini azaltır, 'kırsal' ve 'kentsel' arasındaki ayrımı ortadan kaldırır ve 'dinamik' toplumu, yani bu toplumun temelini oluşturan toplumsal ilişkilerin bu tarihsel buluşma yerini en ön sıraya koyar. Bu noktada, metropoliten alanın, kapitalizmin belirli bir üretim yönteminden ve kapitalizmin özel bir aşamasından, yani tekelci kapitalizm mantığından türeyen belirli bir tür mekân olarak analiz edilmesini reddeden görüşü ele alabiliriz. Benzer

kentsel biçimlerin geliştiği sosyalist ülkeler yok mudur? Öyleyse, bu bölgelerin toplumsal örgütlenme ilkelerinden bağımsız olarak belirli bir teknolojik-ekonomik gelişme düzeyinin bir ürünü olduğunu kim reddedebilir? İlk olarak, bu meselelere kapitalist-sosyalist ikiliği açısından yaklaşmaktan kaçınmak gerekir zira bu kuramsal bir kategori değil, çok farklı toplumsal süreçleri karıştırıp birleştiren bir tarihsel sahte-küreselleşmedir (*pseudo-globalisation*). Biz 'kapitalizm' teriminin, sabit, her tür toplumsal oluşumda doğrudan kâr tarafından belirlenen bir tarihsel gerçeği ifade ettiğini düşünmüyoruz. Aksine, belirli bir toplumsal matrise (ekonomik, siyasi ve ideolojik) değiniyoruz; bu da en *son kertede* işçinin üretim araçlarından ayrılmasına ve artı değerin yalnızca üretim araçlarını ellerinde tutanlar tarafından ele geçirilmesine dayanan toplumsal ilişkilerin örgütlenmesiyle belirlenir. Bu noktayı, toplumsal örgütlenmenin sermaye tarafından belirlendiğine dair analizde bir ayrım noktası olarak ortaya koymakla bu konuda söylenebilecek her şeyi söylemiş olmuyoruz ancak yine de söylenmesi gerekeni ortaya koymuş oluyoruz. Böyle bir analize, belirli bir tür kentsel örgütlenmede var olan çelişkileri ve mantığı yansıtan özgül bir hipotezle başlayabiliriz. Metropoliten alan analizimizde belirlediğimiz ana çerçeveyi ve bütün metin boyunca söz ettiğimiz kentsel araştırma *bütünlüğünü* sağlayan da budur. 'Kapitalist olmayan' ülkelerde benzer kentsel formlar gözükse de bu bizim yaptığımız analizleri zayıflatmaz. Yaptığımız analizler, yalnızca kendileriyle ilişkili olarak tanımlanabilir ve metropoliten oluşumların kapitalist toplumsal ilişkilerin değişimiyle ilgili özel yasalardan türediğini göstermek için kullandığımız yöntemlere değinerek tartışılabilir. Ayrıca, böyle bir saptama, bu tür özel bir araştırma haricinde çözülemeyecek bir *problemi* ortaya atmamıza yol

açar: Bu, farklı toplumsal ilişkiler temelinde benzer toplumsal formların nasıl yeniden üretildiğini anlamaya dair bir problemdir. Çözüm, aşağıdakileri icap ettirir:

(i) Bu kentsel yapıların yalnızca mekânsal görünüşünün değil, içeriğinin ve pratiğinin de aynı olup olmadığının belirlenmesi;

(ii) Üretim tarzı ile siyasal rejimin birbiriyle karıştırılmamasının sağlanması; sosyalist ülkelerin her birinde, özellikle işbölümü düzeyinde, farklı üretim tarzlarının ne dereceye kadar eklemlendiğinin anlaşılması ve tabii ki *kapitalist* üretim tarzının değişik derecelerde var olduğunun göz önüne alınması;

(iii) Geçiş halindeki bir toplumun analiz edilmesi için kuramsal bir tabanın kurulması, zira bunu açıklamak için henüz Marx'ın *Kapital*'i ile eş değerde bir kurama sahip değiliz;[34]

(iv) Değişim halindeki post-kapitalist toplumlardaki üretim tarzlarının değişik biçimlerde eklemlenerek kentsel mekânı belirlemesi ile ilgili kuramın geliştirilmesi[35]ve böylece, örneğin Sovyetler Birliği'nde neden kuvvetli bir kentleşme varken Çin'de bunun tersinin olduğunu ya da Macaristan'daki kentleşmenin neden Küba'dakinden farklı bir rol oynadığını açıklayabilecek bir yere gelinmesi.[36]

---

[34] Bunun en uç örneği belki de Paris yakınlarında Grigny'de, Fransa hükümetinin 'resmi' mimarı Emile Aillaud tarafından inşa edilen büyük La Grande-Borne konut projesidir. Kendi kişisel fantezilerini bir dekor olarak orada somutlaştırması için görevlendirilmişti; sanatsal ürün bahanesiyle, kişisel psişik dünyasını buna şiddetle itiraz eden birkaç bin ailenin hayatı üzerinde uyguladı.

[35] C. Bettelheim bu yönde çok önemli bir çaba sarf etti; özellikle de *Calcul économique et formes propriété* (Paris: Maspéro, 1969) adlı kitabında.

[36] Böyle bir sorunun bildiğimiz en iyi çözümlemesi I. Szelenyi ve G. Konrad'ın Macaristan üzerine çalışması: 'The Social Conflicts of Underurbanization', Institute of Socielogy, Budapeşte (basılmamış); Çin için, M. Luc-

Dolayısıyla kapitalizm ve sosyalizmi genel olarak reddederek onları tarihsel olarak belirlenmiş kent modellerinin benzer görünüşleri altında birleştirmeye çalışan farklı bir problemle karşı karşıya kalmaktayız. Ancak biz başka bir yönden yaklaşmaktayız: Kapitalist üretim tarzı yasalarının, bu tarzın çeşitli evrelerinin ve değişik aşamalarının değişik düzeylerde (ekonomik, siyasi, ideolojik) ve belirli tarihsel dönemlerde –ki bunu da dikkate almak gerekir– yapısal olarak düzenlenişi ile ilgili hipotezlerden yola çıkmaktayız. Bu, bütün toplumsal eşitsizlikler için 'ahlaki bir sorumluluk' almak sorunu değildir; buradaki temel sorun, şimdiye kadar yapılmış araştırmalarla tanımlanmış toplumsal yasaların dönüşümünü ve geçerliliğini, eğer yeni gözlemler bunu gerektiriyorsa, yeniden tanımlayıp düzelterek incelemektir. Dolayısıyla, örneğin, kentten kaçan hâkim sınıf ile orta sınıf ve bunun yol açtığı kentsel yayılmaya dayanan Amerikan modeli, büyük Avrupa kentlerinde (ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde de) farklı bir modele doğru bir geçiş sürecindedir; bu model, büyük metropolün tam merkezinde yer alan ve önde gelen elitlere ayrılmış yarı-köy niteliğindeki topluluklara dayanmaktadır. Bu kesimler, kent merkezinde inşa edilmiş (genellikle kentsel-yenileme projeleriyle) yeni, çok lüks, modern ve kendi kendine yeten binalarda oturmakta, büyük işletmelerin genel merkezlerinde çalışmakta ve merkezde toplanmış dinlence faaliyetlerini ve kültürel imkânları tekellerine almaktadırlar. Sanki her şey, sermayenin sınır tanımazlığı (*delocalisation*) ve uluslararasılaşması ile birlikte, yönetici ortamın da yarı-komünleşmesi ve kesin bir şekilde kendini dışarıya kapaması olarak kendini

---

cioni'nin makalesi: 'Processus révolutionnaire et organisation de l'espace en Chine', *Espaces et sociétés*, no. 5 (1971).

gösterir. Artık bu kişiler için mekânsal hareketlilik temelde havayolu ulaşımı anlamına gelmeye başlar.[37]

Diğer yandan, ücretliler kitlesindeki genel eğilim, faaliyetlerin mekânsal olarak giderek daha fazla yayılması; konut, iş, dinlence, alışveriş gibi faaliyetlerin giderek daha belirgin bir şekilde birbirinden ayrılması; dolayısıyla da ulaşım araçlarına olan günlük bağımlılığın giderek artması yönündedir. Bu tür bir bağımlılık yeni ayrımlar oluşturup yeni çelişkilere yol açmaktadır.[38]

Pazarın toplumsal açıdan üstünlüğü ve bu durumun, kaçınılmaz olarak bu soruna ortak bir çözüm bulma zorunluluğuyla pekişmesi, ulaşımda konutta olduğundan çok daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır zira bu farklılaşma çok net bir şekilde farklı ulaşım araçlarında kendini göstermektedir: Bireyin ihtiyacı pazar tarafından karşılanır (en azından otomobillerin de yollara ihtiyacı vardır); ortak ihtiyaçlar ise, genellikle kamu sektörü tarafından ele alınır.[39] Ancak ulaşımdaki bu farklılaşmış biçimlerin özelliği, nüfusun çoğunluğunun bu iki türden birden yararlanmasıdır; bu ise farklı etkiler yaratır. Bir yandan ulaşımla ilgili problemleri genelleştirirken, öte yandan da, bu iki tür ulaşım biçiminin, toplumun şu ya da bu kesimi

---

[37] Banliyölerin gelişimi ile ilgili oldukça yeni bir bakış açısı için bkz. C. M. Haar (der.) *The End of Innocence; A Suburban Reader* (New York: Scott, Foreman, 1972). Burada on yıl önce R. Vernon tarafından onaya atılan konular daha ileri dönük bir şekilde ele alınmaktadır: *The Myth and Reality of Our Urban Problems* (M.I.T. Press, 1962).

[38] Bkz. F. Ferrarotti, *Roma, da capitale a periferia* (Bari: Laterza, 1971); j. Remy, 'Utilisation de l'espace-Innovation technologique et structure sociale', *Espaces et sociétés*, no. 4 (1971), D. Harvey, *Social Justice and the City*, s. 96-120.

[39] Bkz. Jean-Noél Chapouteau, Jean Frébault, Jacques Pellegrin, *Le marché des transports* (Paris: Seuil, 1970).

tarafından kullanılmasının ortaya çıkardığı kombinasyonlar yeni ayrımlara yol açar[40].

Bu ulaşım türlerinden her biri, farklı toplumsal kategorileri aynı derecede ilgilendiren özel sorunlara yol açarlar.

Dolayısıyla, *toplu ulaşımın* temel sorunu, onu gerekli kılan toplumsal işlevine aşırı bağımlı oluşudur; diğer bir deyişle, kendi zamanlarını ve mekânlarını düzenleme olanağı olmayan çok sayıda ücretliye, aşırı *yoğun* saat ve yerlerde evle iş arasında günlük ulaşım hizmeti vermek zorundadır. Sonuç olarak, nasıl toplu konut tarihsel, ekonomik ve toplumsal olarak mümkün olan en alt düzeyde gerçekleşiyorsa, toplu ulaşım da en alt düzeyde, yani en *yoğun işe gidiş dönüş saatlerinde* ('*rush hour*') hizmet verir. Dolayısıyla, büyük kentlerin yapısı, bağımsız faaliyetlerin kentin kalabalık bölgelerinde yapılmasını imkânsız hale getirmesine rağmen, mekânsal hareketlilik, büyük kuruluşların zaman çizelgelerine göre düzenlenir.[41]

Ortak ulaşım tarifelerine bağımlılık ise, ulaşım ağının rotaları nedeniyle pekişmektedir; bu da kent-içi hareketliliği attırmaya çalışmaktan çok işyerlerinin mekânsal dağılımının yarattığı sorunları çözme kapasitesine göre değerlendirilmektedir.[42]

---

40 Temel istatistikler için, bkz. J. R. Meyer, J. F. Kain ve M. Wohl'un klasik çalışması, *The Urban Transportation Problem* (Harvard University Press, 1965); bu sorunun kuramsal çözümlemesi için, bkz. N, Julien ve Jean-Claude Veyssilier, 'Transports urbains et contradictions sociales', *Architecture d'aubourd'hui* (Paris, 1974), 1.

41 Bkz. bu sorun hakkında İtalyan sendikalar tarafından toplanan belgeler: *Una Nuova politica per: transporti. Atti della Conferenza nazionale* (Roma: Edizioni Sensi, 1972).

42 Bkz. Paris metro hatlarının toplumsal belirlenimi ile ilgili en somut çözümleme: A. Cottereau, 'Les origines de la planification urbaine dans la région parisienne', *Socologie du travail*, no. 4, (1969).

Buna örnek olarak, Paris'te La Défense iş merkezini (kuzey-batı sınırında), işçilerin yoğun olarak yerleştikleri güneydoğuda yer alan banliyöye bağlamak için tasarlanan yeni *Réseau Express Régional* (R.E.R.) yolunu gösterebiliriz. Banliyölerdeki trafiğin artan sorunları diğer öncelikli önlemleri de gerektirmektedir (örneğin, Paris metrosunun bazı hatları, yakın banliyölere doğru uzatılmaktadır).[43] Bunun yaklaşık on milyon nüfusa sahip Paris Bölgesi'ne olan somut etkisi, toplu ulaşıma ayrılan bütçenin, üçüncül (*tertiary*) işgücü pazarını oluşturan özel bir kesimin hareketliliğini artırmak ve yalnızca işe yönelik bir hareketliliği sağlamak için tüketilmesidir.

Dolayısıyla ortak ulaşım; rahatsızlık, sıkışıklık, baskı, zorunlu zamanlama ve New York metrosunda olduğu gibi güvensizlik ile eş anlama gelmektedir. Bu nedenle, herkes yalnızca bundan kaçmayı, bağımsızlaşmayı, sınırlanmamış kişisel hareketlilik kabiliyetini istemektedir; böylece, 'ihtiyaç' yaratılmış olmaktadır ve pazar tüketicinin talebini karşılamak üzere hazır beklemektedir –artık 'kişisel özgürlük için araba' dönemidir-. Bir kez bu döngü başladığında, bunu durdurmak olanaksızdır. Kentler, saçmalık derecesinde bireyselleşmiş bir trafik yükünün ağırlığıyla büyümekte, sıkışıklık sürekli bir sıkıntı haline gelmekte[44] ve hava kirliliğinin en temel nedenini oluşturmaktadır.[45] Yol yapım aletlerine yapılan büyük miktarlardaki yatırım yaratılan sorunların çözümüne yetişememekte

---

43 R.E.R.'ın mantığının detaylı analizi için, bkz. J. Lojkine, *La politique urbaine dans la région parisienne* (Paris: Mouton, 1973).

44 Bu alandaki bazı önemli araştırmaların iyi bir özeti için, bkz. J. F. Kain, 'Urban Travel Behavior', *Social Science and the City*, (der.) Leo F. Schnore (New York: Praeger, 1968), s. 162-96.

45 Bkz. R. Revelle tarafından sunulan istatistikler: 'Pollution and Cities', *The Metropalitan Enigma*, (der.) J.Q. Wilson (Harvard University Press, 1968), s. 96-144.

ve giderek artan sayılarda insanı fiziksel özürlü konumuna getiren trafik kazaları kaçınılmaz kabul edilmektedir. Hem teknik hem de toplumsal olarak, büyük metropoliten alanlarda bireysel otomobil sahipliğinin ayrıcalıklı bir ulaşım aracı olarak hüküm sürmeye başlaması toplumumuzun en büyük 'saçmalıklarından' biridir. Ancak, kapitalizmin bugünkü yapısı içinde ekonomik bir zorunluluk olmakta ve ideolojik olarak ise, hâkim kültürün temelinde yatan bireycilik ve saldırganlığın gelişmesinde gerekli bir koz haline gelmektedir. İşte tam da bu noktada üretim güçleri ve üretim ilişkileri arasındaki çelişki olarak adlandırılan durum somut olarak ortaya çıkmaktadır.

Ancak, büyük araba firmalarının ve petrol tröstlerinin korkacakları bir şey yoktur: Arabaya olan talep, hem niteliksel hem de niceliksel olarak, yıllar içinde artmaya devam etmiştir; üstelik petrol krizine rağmen, uzun vadede ciddi bir tehditle karşılaşması beklenmemektedir. Kentsel örgütlenmenin bugünkü durumu, toplu taşımın içinde bulunduğu koşullar ve kapitalist toplumsal ilişkiler göz önüne alındığında, daha farklı bir şeyin ortaya çıkmayacağı da açıktır. Açıkça toplumsal bir saçmalık olan otomobil, aynı zamanda bireysel özerkliğin efsanevi bir aracı olarak da en güçlü toplumsal taleplerden birini oluşturmaktadır.

Hareketliliğin bir aracı olarak otomobile duyulan ihtiyaç, kentsel örgütlenme ve ortak ulaşımın örgütlenme biçimi nedeniyle bir zorunluluğa dönüşmekte; böylece yeni bir eşitsizliğin kaynağını oluşturmaktadır: bir yandan gelir düzeyi, hareket kabiliyetini ve bireysel emniyeti kullanılan aracın niteliğine ve bunun kullanımındaki fiziksel ve psikolojik hâkimiyete (bu toplumsal olarak da belirlenmektedir) bağlı olarak belirlemektedir. Öte yandan da, otomobile bu aşırı bağımlılık ay-

rımcılığın yeni kaynaklarını yarattığı için, otomobil kullanmayanların tümü, fiilen özürlü olarak görülmekte ve daha fazla zarara uğramaktadır zira kent içi ulaşım bireysel araçlara bağlı hale gelmektedir. Bu durum, özellikle yaşlılar, gençler, kocaları arabayla işe giden ev kadınları, hastalar, ayrıca toplumda araba sahibi olmayan büyük bir kesim için söz konusudur: Amerikan rüyası ile sersemlediğimiz için hemen hemen iki Fransız ailesinden birinin otomobile sahip olmadığını unutmaktayız. Yetersiz koşullara sahip konutlarda oturan çok sayıda kişiyi, televizyondan başka çok az tüketecek şeye sahip hareketsiz insanı, çok sayıda 'yaşayan ölüyü' ve yine gelecekte otomobil satın alacak (ya da çalacak) çok sayıda insanı unutmaktayız. Bütün bunlar gelişmiş kapitalizmin günlük baskı ve toplumsal eşitsizlik biçimleridir.[46]

(3) *Yeni tarihsel kentleşme modeli.* Bu analizler, kaba ve şematik olmalarına rağmen diğer alanlara da kaydırılabilir; sözgelimi, eğitim[47] ya da 'sosyo-kültürel' alandaki hizmetlere.[48] Ancak bunlardan daha da önemlisi, ortak tüketim sürecinin tümünü birleştiren ve düzenleyen kent yapısının mevcut biçimi nedeniyle ortaya çıkan yeni toplumsal kısıtlamalardır.[49]

---

[46] Bu tür özel çözümleme ve gözlemler için, bkz. M. Bosquet, *Critique du capitalisme quotidien* (Paris: Editions Galilee, 1973).

[47] Bkz. M.Segré, 'Politique scolarie et aménagement du terriroire en France', *Espaces et sociétés*, no. 5 (1972), s. 105-28.

[48] Bkz. örneğin, J. Ion, *Les équipements socia-culturels et la ville* (Paris: Ministry of Equipment, 1972).

[49] Bu tür özel çözümleme ve gözlemler için, bkz. yukarıda adı geçen *Urbanisme monopoliste, urbanisme democratique.* Bu sorun J. Rémy ve L. Voyé tarafından farklı bir şekilde ele alınmıştır; *La ville et l'urbanisation* (Bürüksel: Editions Duculot, 1974), özellikle ilk kısım.

Nitekim gelişmiş kapitalizme özgü metropoliten alanlar, kapitalist sanayi kentlerinden niteliksel olarak farklı türdeki kentleri temsil ederler.

İlk olarak, temel kent sisteminin farklı unsurları birbirleriyle sıkı bir şekilde ilişkili ve bağımlıdırlar. Dolayısıyla, örneğin ulaşım ve bununla ilgili faaliyetlerin mekânsal düzenlemeleri, altyapı ve konutlar, merkez ve sembolik işaretler, ayrıca birbirleriyle ilişkili olarak ele alınan bu unsurların her biri sürekli etkileşim içinde ayrılmaz bir bütün oluşturmaktadırlar. Görünen o ki, ortak-tüketim sürecinin yalnızca şu veya bu unsuruyla değil, sürecin tümüyle ilgilenmek gerekmektedir. Artık ulaşıma müdahale etmeden konutu düzenlemenin (ya da tam tersi) olanağı yoktur; aynı şekilde, artık 'kentsel sorunlar' değil, kentsel sistemin krizleri ve çelişkileri vardır.

İkinci olarak, bu kentsel sistemin yapısı ve süreçleri, bu sisteme özgü biçimde doğrudan sermayenin mantığı tarafından belirlenmektedir. Diğer bir deyişle, ortak-tüketim sürecinde, her kent sisteminin hâkim işlevine göre sermaye aktarılır (dolayısıyla, ağır sanayinin hâkim olduğu kentler ya da turizm merkezleri, kendilerine özgü bir biçimde sermayenin mantığına uyum göstererek varlıklarını sürdürürler), daha da önemlisi, tekelci kapitalizmin kendisi, bugün gelinen aşamada ekonomik açıdan dünya ölçeğinde karşılıklı bağımlılıklar örüntüsü içine hapsolmuş durumdadır ve uzun-vadeli kâr mantığına göre hareket etmektedir. Dolayısıyla, üretim ve tüketimin çeşitli birimlerinin düzgün bir şekilde çalışması nesnel bir zorunluluk haline gelir; bu da her bir birime ulaşmayan ancak sürecin tümünün ihtiyaçlarına yanıt verebilen bir mantığa göre hareket etmeyi zorunlu hale getirir.

Üçüncü olarak, devletin ortak tüketim alanına müdahale etmesi ve bu süreçlerin merkezileşmiş bir şekilde düzenlen-

mesinin ekonomik ve politik önemi, örgütlenme yoluyla bu ortak tüketim birimlerinin idaresinin ele alınmasını gerektirir. Bu da, az çok resmileşmiş ve genellikle kent planlama aygıtı olarak algılanan düzenleme girişimleriyle yapılır. Bu nedenle, gelişmiş kapitalizmin kentleri yalnızca sıkı bir kapitalist disipline maruz kalmaz; aynı zamanda bu alandaki devlet müdahalelerinin ihtiyaçlarına göre de düzenlenir.

Bütün bunlar, bizim "Tekelci Kent" (*Monopolville*) olarak adlandırmayı önerdiğimiz ve bütünüyle yeni bir kent modelini ortaya çıkarmaktadır.[50]

Bunun, bu tür ortak birimlerde yer alan tüketici aktörler üzerinde çok sayıda karmaşık etkileri olmakla birlikte üç noktada özetlenebilir:

(i) Ortak tüketim ve buna bağlı günlük yaşam rutinleri aşırı derecede katı, standart ve sınırlı hale gelmektedir. Biz bunu, fabrikadaki montaj hattı ritimlere benzer biçimde, tüketim alanında var olan birtakım ritimlerin zorla kabul ettirilmesi olarak adlandırıyoruz. Büyük kent yaşamında bireysel olarak hissedilen gerginlik ve koşturma bunun somut ifadesidir.

(ii) Bu problemlerin bütünlüğü (*ensemble*), acımasız bir mantık tarafından idare edilen tutarlı bir bütün olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda *Monopolville* tümüyle totaliter bir evrendir.

(iii) Arzı sağlayanlar, örgütleyiciler, aracılar ve merkezi girişimlerin temsilcileri devletin aygıtları olarak görünmektedirler. Bunlar herkese yönelik ortak davranışı daha gerekli ve görünür hale getirirken, bütün sorunları *küreselleştirmekte* ve *siyasileştirmektedirler* ama aynı zamanda bu aygıtların bireylerle karşı karşıya gelmeleri daha da güçleşmektedir. Dolayısıyla,

---

[50] Bu tür kentleşme tarihinin somut ve kuramsal analizi için, tercüme edilerek Macmillan tarafmdan basılacak olan *Monopolville*'e başvurulmaktadır.

tecrit edilmiş 'vatandaş' açısından güçsüzlük duygusu artmaktadır. Günlük ritmi zorla kabul ettiren ve çok uzaktaki bir makinenin merkezileşmiş gücü tarafından denetlenen *Monopolville*, totaliter bir evren olarak, içsel çelişkileri en çoğa çıkarmakta bütün koruyucu mekanizmaları ortadan kaldırmaktadır. Günlük yaşamda sürekli hissedilen gerginlik öyle bir noktaya ulaşmaktadır ki, neredeyse fetişleşmekte ve kaçınılmaz bir süreç olarak baskıcı bir yapıya dönüşmektedir. Böyle bir yabancılaşma süreci, klasik anlamıyla, paranın fetişleşmesini ve insanların üretim süreciyle olan ilişkilerinde sermayenin 'doğal' olarak hâkim hale gelmesini çağrıştırmaktadır. Ancak yine de bu sürecin yarattığı çelişkiler ile eşitsizliklerin değişik bir yapısı vardır ve buradaki yeni toplumsal eşitsizlikler, gelişmiş kapitalizmin sınıf yapısı üzerinde kendine özgü birtakım etkiler yaratmaktadır.

Toplumsal Eşitsizlik ve Sınıf İktidarı: Yeni Çelişkiler ve Yeni Değişim Modelleri

Önceki bölümlerde, gelişmiş kapitalizmin, ortak tüketim süreci nedeniyle gelişen yeni stratejik rolünün yapısal evrimini genel hatlarıyla inceledik. Ayrıca değişik örnekler kullanarak, bu süreçte ve bu sürecin gerçek hareket alanını oluşturan kentsel sistemlerde ortaya çıkan yeni çelişkileri gösterdik. Ancak bu bölümün başında işaret ettiğimiz toplumsal eşitsizlik nerede ortaya çıkmaktadır? Ortaya çıkan sorunların sınıfsal farklılıklarını nasıl açıklayabiliriz? Eşitsizlik konusu, aktörlerin göreli konumlarını örtük olarak göz önüne almaktadır. Bu anlamda, gerçekten de 'işçilerin', 'işverenlerin' ya da 'burjuvazinin' ortak tüketimle, diğer sınıf ya da düzeylerden daha farklı ve kendilerine özgü bir biçimde ilişki kurduklarını gösterebildik mi?

Toplumsal eşitsizliğin yeni biçimlerini oluşturan yeni toplumsal çelişkilerin ortaya çıkışının analizini yaparken ortaya atmamız gereken soru tam da budur.

İlk düzeyde, üretim ilişkilerindeki konumu doğrudan belirleyen gelir, eğitim ve meslek, ortak tüketimin düzeyini ve türünü; ayrıca bunların kentsel sistemle olan ilişkisini belirlemektedir. Pazar aracılığıyla bu tüketime ulaşabilme kapasitesi daha fazla özerklik sağlamakta; ama hepsinden daha da önemli olarak, 'kamu' sektöründeki içsel ayrımlar da pazara yakınlık kriterine göre hesaplanmaktadır. Bu bakış açısına göre, ortak tüketimin, sınıfsal yapı tarafından belirlenen toplumsal katmanlaşmayı sürdürüp tanımladığı söylenebilir.

Ancak sınıf yapısını kuvvetlendirmenin yanı sıra, ortak tüketimle ilişkinin tarihsel tarzından kaynaklanan yeni eşitsizlikler bulmak olanaklıdır. Bunlar sınıf ilişkilerindeki konumla ilişkili olmaktan çok, tüketim sürecinde sahip olunan konuma bağlıdır; aynı zamanda da bu sürece özgü unsurlarla ve içinde bulunduğu kentsel sistemin birimlerinin yapısıyla ilişkilidir. Bu durum, örneğin kentsel ulaşımın örgütlenmesinde, yaşlı insanlara karşı yapılan ayrımcılıkta, göçmen işçilerin (ya da siyah Amerikalıların) konut sahibi olabilme imkânlarında, ya da kültürel hizmetlerin okul sistemine ve kent sistemine farklı şekillerde dâhil olan genç insanların geliştirdikleri zevklere uyum gösterememesinde kendini gösterir. Toplumsal gruplar arasındaki bu tür 'eşitsizlikler' sınıf sisteminden tümüyle bağımsız değildir zira bu sisteminin mantığı tüketimin örgütlenmesini belirler; ancak bu özel eşitsizlik yapısı içindeki konum, sınıf ilişkilerinin yapısındaki konuma bire bir denk düşmeyebilir. Bu anlamda toplumsal eşitsizlikte birtakım yeni etkiler ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca, toplumsal grupların *bütünü*, belirli bir düzeyde ortak tüketimin yarattığı 'sorunların' (darboğazlar veya çelişkiler) içinde hapsolmuş durumdadırlar ve bu çerçevede ortaya çıkan sonuçların deneyiminde bir eşitlenme olmasa da, burada yer alan aktörler arasında düşmanca olmayan, hatta aynı zorluklarla karşılaşmanın (farklı da olsa) yarattığı bir ilişki söz konusudur. Örneğin, kent trafiği sorunlarını düşünelim: Bu neredeyse tüm toplumu içine alan bir sorundur. Ayrıca, konut konusunda, eğer ayrıcalıklı kişilerin sayısı daha fazlaysa, konut krizi halk sınıflarının alanını aşan bir nitelik kazanır. Diğer bir deyişle, 'kentsel sorunlarda' toplumsal eşitsizlik daha geniş kapsamlı bir sorun oluşturur. Ortak tüketim modeli ile sınıf sisteminin temelinde yatan üretim ilişkileri modeli arasındaki yapısal çelişki, ortaklık özelliğinden dolayı tüketim süreci yoluyla nesnel olarak topluma mal olur. Dolayısıyla, krizler ve zorluklar daha fazla somutluk kazanır ve değişik aktörler arasında ayrıştırılamaz. Doğal olarak, belirli bir gelir seviyesinin üzerinde olanlar kirlilik ve kent trafiğinin gürültüsünden kaçabilirler ancak zorlukların yine de farkındadırlar. Diğer bir deyişle, sermayenin mantığının, yalnızca işçi sınıfı üzerinde değil, tüm insanlığın gelişim imkânları üzerinde nasıl bir baskı yarattığı, en kolay kentsel sorunlar düzeyinde görülebilmektedir.

Bu nesnel topluluk çıkarları ve ortak tüketim düzeyindeki çelişkilerin *kısmen* sınıflar-arası doğası, çevrecilik ideolojisinin de nesnel temelini oluşturmaktadır. Bu ideoloji, kentsel çelişkileri 'doğallaştırmakta' ve sınıflar ve toplumsal aktörlerin *bütününü*, türlerin korunması gibi yüksek bir amaç etrafında toplanan İzciler (*Boy Scouts*)ordusu içinde eritmeye çalışmaktadır. Bu, aynı zamanda, günlük sorunların yönetiminde 'yurttaş katılımını' sağlayarak bir tür toplumsal bütünleşme sağla-

mak yönündeki çabalara yol açmaktadır. Böylece, 'cemaati' (*community*), toplumsal bağlılığın bir aracı olarak gören ve hâkim yapısal mantığın hizmetindeki eski Anglo-Sakson geleneği, zaman içinde aşınmadan, yeniden pekiştirilmektedir.

Ancak, aynı zamanda, çelişkilerin keskinleşmesi, küreselleşmesi ve bunların siyasi iktidarla doğrudan bağlantıları, toplumsal dönüşüm modeline ilişkin daha genel taleplerin *fiili olarak* birbiriyle eklemlenmesinin de temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, *kentsel toplumsal hareketlerin* gelişmiş kapitalist ülkelerde giderek daha fazla ortaya çıkması toplumsal dinamiğin en önemli unsurudur; zira bu hareketler, kapitalizm karşıtı ittifakların, proletaryanın özel çıkarları için oluşan ya da birtakım olumsal siyasi ittifaklardan daha geniş bir nesnel temel üzerinde gelişerek oluşmasına fırsat vermektedir.[51]

Ortak tüketim düzeyinde ortaya çıkan çelişkiler, üretim ilişkileriyle doğrudan bağlantılı çelişkilere tam olarak denk düşmüyorsa, bu çelişkilerin gelişme dönemini tekelci sermayenin hâkim mantığından başlayarak incelemek gerekir. Dolayısıyla, sınıf açısından yapılan çözümleme kişilerden bağımsızlaşmakta ve burjuvanın tüketim alışkanlıklarına mutlaka değinme gereği duyulmadan, sermayenin hâkimiyetinden söz etmek olanaklı olmaktadır. Tam da bu tarihsel noktada, ser-

---

[51] Toplumsal hareketlerin analizi için, bkz. *Espaces et sociétés*, no. 6, 7, 9 (1972 ve 1973); ayrıca, C. Pickvance, 'On the Study of Urban Social Movements', *Urban Sociology: critical essays*, (der.) Pickvance (Londra: Methuen, 1975); E. Mingione v.d, *Citta e conflitto* (Milan: Feltrinelli, 1971); A. Daolia, 'Le lette per la casa', *Lo sprees edilzio*, (der.) F. Indovina; M. Marcelloni, 'Le lotte Sociale in Italia', yayınlanmamış çalışma (1973); G. delba Pergola, 'Le lotte urbane', *Archivio di stuch urbani et regionali*, c. 3 (1973); M. Castells, E.Cherki ve D. Mehl, *Sociologie des mouvements sociaux urbains: Enquete sur la région parisienne*, 2 cilt (Paris: Ecole des Hautes Etudesen Sciences Sociales: Centre d'Etude des Mouvements Sociaux,1974); I. Borja, *Estructura urbana y movimientos urbanos* (University of Barselona, 1974).

maye somut olarak cisimleşme özelliğini giderek kaybetmekte, mantığı dünya ölçeğine yayılmakta, gücü dünya çapındaki siyasi iktidarlarla özdeşleşmektedir. Ayrıca bu noktada, yapısal olarak üretim tarafından belirlenen toplumsal ilişkilerin, toplumsal modelin niteliksel dönüşümünü engelleyen yapısının herkes tarafından topluca fark edilmesi için koşullar olgunlaşmıştır; bu noktada üretici güçlerin dönüşümü ve siyasi ve ideolojik pratiklerde ileri adımların atılması gereği ortaya çıkar.

Kimileri, bu noktada büyümeyi durdurup doğaya dönmekten söz edeceklerdir; hem bu krizin farkma vardıkları hem de ait oldukları sınıfın bilincini taşıdıkları için, bu ütopyaya sığınmayı tercih edeceklerdir.

Bunun aksine kimileri de, bu yeni çelişkilerin ortaya çıkmasıyla birlikte, bir seçim yaparak, insanların büyük çoğunluğunu kapitalizme karşı verilen siyasi savaşa dâhil etmeye çalışacaklardır; zira bu savaş, yeni veya eski toplumsal eşitsizlik görüntülerinin temelini oluşturan toplumsal üretim ilişkilerinin niteliksel dönüşümünü sağlayabilecek tek gerçek tarihsel pratiktir.

III.
Kentsel Kriz, Devlet Politikaları ve Devlet Krizi: Fransa Deneyimi

Kentsel çelişkiler, gelişmiş kapitalist toplumların çoğunda giderek merkezi bir siyasi öneme sahip olmaya başlamıştır. Ancak bu tarihsel eğilim, çok farklı siyasi projeler öneren, birbirine tamamıyla zıt kuramsal yorumlamalara da neden olmuştur. Kimilerine göre, 'yaşam kalitesi' sorunları, toplumsal karşıtlıkların yeni nedenlerini oluşturarak sermaye ve emek arasındaki çelişkinin yerine geçmektedir.[1] Diğerleri için, kentsel çelişkiler, burjuva ile işçi sınıfı arasındaki çeşitli mücadelelerden yalnızca biridir.[2] Bizim yürüttüğümüz araştırma[3], kapitalizmin bugün ulaştığı aşamada, siyasi sınıf mücadelesinde yeni bir rol oynayan bir dizi yeni çelişkiyi sergileme amacı taşımaktadır. Bu anlamda bu çelişkiler, sermayenin mantığı tarafından belirlenmekte ve tanımlanmaktadır - sermaye, paranın gücünün cisimleşmesi olarak değil, bir *toplumsal ilişki*

---

1 Bkz. H. Lefebvre, *La révolution urbaine* (Paris: Gallimard, 1970).

2 Colloque du Centre d'Etudes et de Recherches Marxistes'e katılanların bazıları, *Urbanisme manapoliste, urbanisme démocratique* (Paris: Les Cahiers du CERM,1974).

3 Bkz, M. Castells, *The Urban Question* (Londra: Arnold, 1977); *Luttes urbaines* (Paris: Maspéro, 1973) ve bu kitapta Bölüm 2.

olarak ele alınmaktadır-. Öte yandan, eğer kentsel sorunlar, sermayenin ekonomik ve siyasi çıkarlarının (dolayısıyla da burjuvazinin)yapısal olarak temelinde yatan çelişkiler nedeniyle ortaya çıkıyorsa, bunlar burjuvazi ve işçi sınıfının arasındaki dolaysız çelişkiye bağlı olamaz; bu sorunlar, sermayenin mantığı nedeniyle dayatılan günlük yaşamın örgütlenme biçimine birlikte boyun eğen burjuvazi ve halk sınıflarının çıkarlarının arasındaki çelişkiden kaynaklanmaktadır. Kentsel çelişkilerin bu çok-sınıflı yapısının tam da bu nedenle toplumsal ilişkilerin dönüştürülmesinde stratejik bir önemi vardır; zira büyük bir insan kitlesinin hâkim sınıfa karşı çıkma kaynaklarını nesnel bir şekilde genelleştirir.

Bu bizi şu sorulara götürür: 'Kentsel çelişkiler' tam olarak ne anlama gelmektedir ve kapitalizmin hangi gelişme süreçleri bunları bu kadar keskinleştirip siyasileştirir? Öncelikle kentin ideolojik eleştirisi üzerine yeniden bir tartışma açmanın gereği yoktur.[4] Yalnızca, çoğu durumda bunun iki türlü problemle ilişkili olduğunu akılda tutmak yeterlidir: Bir yandan mekânın örgütlenmesi, sınırların toplumsal ve teknik olarak çizilmesi ile ilgili olanlar; öte yandan, ortak tüketim araçlarının (genelde konut, eğitim, sağlık, ulaşım ve ortak hizmetler gibi) üretimi, dağıtımı ve yönetimi ile ilgili olanlar. İlk hipotezimiz şudur; *'Kentsel' sorunların toplumsal ve siyasi rolünün dönüşümü, her şeyden önce ortak-tüketim sektöründeki çelişkilerin derinleşmesini ifade eder.* Bu çelişkiler, tüm faaliyetlerin mekânsal örgütlenmesini doğrudan etkiledikleri için, genellikle mekânsal sorunlar olarak algılanır.

Diğer yandan, bu sorunların siyasi süreçlere giderek daha bağımlı hale geldiğini belirtmiştik. Bunun nedeni bizim ikinci

---

[4] Bkz., M. Dagnaud, *Le mythe de la qualité de la vie et politiques urbaines en France*, yayınlanmamış doktora tezi, Paris,1976.

hipotezimizle açıklanmaktadır: *Ortak-tüketim araçlarının üretimi, dağıtımı ve yönetimi, dolaylı ve dolaysız devlet müdahalelerine giderek daha bağımlı hale gelmektedir.* Devletin evrimi göz önüne alındığında, tekelci kapitalist devletin en temel rollerinden biri, işgücünün yeniden üretimi sürecinin gerekli unsurlarını garanti altına almaktır, bu da özellikle ortak-tüketim alanında ortaya çıkmaktadır.[5]

Bu bölüm, bu iki hipotezi geliştirmeyi, bunlara açıklık kazandırmayı ve devlet ile sınıf mücadelesi dinamiklerinde yol açacakları kuramsal ve siyasi sonuçları incelemeyi hedeflemektedir. Bu nedenle, kentsel düzeyde devlet müdahalesine yol açan bu süreçler arasındaki bağlantılara kısaca değineceğiz. Böyle bir incelemeden sonra, bu müdahalenin kavranması için analitik bir şema önermemiz ve Fransa'da uygulanan kent politikalarının evrimini analiz ederek bu şemayı ortaya koymamız mümkün olacaktır. En son olarak da, kentsel politikaların ve mücadelelerin devlet krizi üzerindeki etkilerini göz önüne alarak bu sorunsalı genişletmeye çalışacağız.

Kapitalist Gelişme ve Ortak-Tüketim

'Kentsel' olarak adlandırılan sorunların çoğunu anlamak için, ilk önce kapitalist üretim tarzındaki tarihsel eğilimlerin ve bu bağlamda ortaya attığımız sorularla ilişkisinin incelenmesi gerekir. Biraz şematik olmayı göze alarak, ekonomik ve toplumsal evrimin birkaç özelliğinin birbiriyle eklemlenmesi sonucunda ortaya çıkan kentsel çelişkilerin gelişimini tarif edebiliriz.

---

[5] Bkz. S. de Brunhoff'un çok ilgili çözümlemeleri: *Etat et capital. Recherches sur la politique économique* (Grenoble: Maspéro, Presss Universitaires de Grenoble, 1976).

(1) *Sermayenin yoğunlaşması* (*concentration*), yönetim birimlerinin ve üretim araçlarının yoğunlaşması ve merkezileşmesi (*centralisation*) ile eşzamanlı olarak ortaya çıkar. Eşitsiz bir gelişme sürecinde yer aldığı için, göreli olarak daha geri bir durumda olan üretici güçlerin çözülmesine yol açar ve daha gelişmiş olanların karmaşık üretim birimlerinde[6] yoğunlaşmasını sağlar; bu alanlar çoğunlukla tercih edilen pazarlar, sonuç olarak da önemli değişim (*exchange*) noktaları haline gelirler.

Eşitsiz gelişme, bölgesel eşitsizlikler olarak ortaya çıkar ve tekelci sermayenin birikim süreçleri sonuç olarak üretim ve dolaşım (*circulation*) süreçlerinin büyük metropoliten alanlarda yoğunlaşmasıyla sonuçlanır. Özel kâr mantığına bağımlı olsa da, üretim araçlarının nesnel olarak toplumsallaşması bunu takip eder.

Üretim araçlarının yoğunlaşması ve karmaşık üretim birimlerinin oluşması, işgücünün yoğunlaşmasına, sonuç olarak da bu işgücünün yeniden üretim araçlarının, diğer bir deyişle tüketim araçlarının da yoğunlaşmasına yol açar. Bu tüketim araçları kısmen özel, kısmen de ortak kullanım içindir. Ortak kullanım, hem tüketim sürecinin nesnel olarak toplumsallaşması hem de bu mal ve hizmetlerin kamu tarafından yönetilmesi ile belirlenir.[7] Ancak özel tüketim, giderek ortak tüketime daha bağımlı hale gelmektedir. Dolayısıyla, sözgelimi bir ulaşım aracı olarak otomobilin kullanılması, yolların mekânda dağılımı, aynı zamanda da toplu ulaşımın geçerli bir seçenek olup olmadığına bağlıdır. Ayrıca, kültürel tüketim pratikleri, farklı toplumsal grupların geçmişlerinde ulaşabildikleri farklı

---

6 Bu anlamda C. Bettelheim'ın çözümlemeleri ile bir karşılaştırma yapılabilir *Calcul économique et formes de propriété* (Paris: Maspéro, 1969)

7 Burada ortak tüketim araçlarının bireysel ya da ortak kullanımıyla ilgili tartışmaya girmiyoruz. Bunların üretimine ve yönetimine değiniyoruz.

eğitim olanaklarına, aynı zamanda da ayrışmış yerleşim mekânları içindeki konumları ve ortak altyapıya bağlıdır. Kısaca, sermayenin yoğunlaşması, işgücünün yoğunlaşmasını belirleyen üretim araçlarının ve yönetim birimlerinin de yoğunlaşmasına, dolayısıyla da işgücünün yeniden üretim sürecinin nesnel olarak toplumsallaşmasına yol açar. Bütün bunlar büyük kentlerin oluşmasının ve ortak tüketim araçlarının zorunlu gelişiminin de yapısal temelini oluşturur.

(2) Öte yandan, tekelci aşamada *kapitalizmin evrimi* yalnızca üretimi içermez; aynı zamanda kârın gerçekleşmesi sürecinde çok önemli dönüşümleri de harekete geçirir. Bilindiği gibi, kapitalist büyümenin en temel çelişkisi, mevcut pazarların, üretime aktarılması gereken sermayenin büyüyen hacmine oranla küçülmesi sonucu ortaya çıkan duraklama eğilimidir. Dolayısıyla, tüketimin teşvik edilmesi, tekelci aşamadaki sermayenin toplam dolaşımı içinde temel bir rol oynar. Bu açıdan bakıldığında, reklamın yanı sıra daha kolay erişilebilir kredi olanakları, alım gücünde genel bir artışın sağlanması ve ortak tüketim araçlarının örgütlenmesi, bireysel meta tüketiminin arttırılması için zorunlu hale gelmektedir. Örneğin, Amerikan uydu kentlerinin tüketimi teşvik etmekteki rolü bilinmektedir: Her bir aile konutu, sürekli gelişme gösteren ev aletleriyle kendi içine kapalı, kendi kendine yeten bir evren haline gelmektedir. Öte yandan, tüketim pazarının büyümesi için olağanüstü uygun bir yaşam biçiminin temelini oluşturan bu Amerikan tarzı aile konutu modeli, ev sahipliğini kolaylaştıran konut politikaları ve giderek yayılan kentsel yol ağı olmaksızın varlığını sürdüremezdi. Diğer bir deyişle, bu iki unsur da devletin ortak tüketim alanına müdahalesi ile mümkün olmaktadır.

(3) Kapitalist toplumsal ilişkilerin yapılandırdığı *üretici güçlerin evrimi*, üretim sürecindeki işgücünün yeniden üretiminin giderek daha fazla önem kazanmasına yol açmaktadır. Bu iki şekilde ortaya çıkar: (i) vasıflı işgücünün üretim kapasitesi, belirli bir eylemden çok entelektüel kapasitelerinin tümünü harekete geçirmeye dayalı hale geldikçe, yaşam biçimleri ve genel toplumsal faktörler, üretim sürecini büyük ölçüde etkileyen unsurlar olarak ele alınmalıdır;

(ii) vasıfsız işgücü için ise, yeniden üretim sürecinin nesnel olarak toplumsallaşması ile bundan yararlanmak üzere verilen kararlarının bireyselleşmesi arasındaki çelişki öne çıkmaktadır. Örneğin, bir metropolde, üretim sürecinin örgütlenme biçimi nedeniyle işçilerin büyük bir çoğunluğu her gün aynı zamanda işe başlamak zorundadır. Ancak, işletmelerin konumları ya da ulaşımın örgütlenme biçimi, bu zorunluluğun bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmamakta ve değişim (*exchange*) sisteminde darboğazlar yaratmaktadır. İşgücünün yeniden üretim sürecinin toplumsallaşması, yeniden üretim araçlarının örgütlenmesinin ve yönetiminin toplumsallaşmasını gerektirir ve bu da yapısal olarak kapitalist kârla çelişmektedir. Dolayısıyla, işgücünün tümü üzerinde, üretici güçlerin evriminin şu etkileri bulunmaktadır: Bir yandan, sermayenin organik bileşimindeki artış ve üretim süreçlerinin karşılıklı bağımlılığı (kimi zaman dünya ölçeğinde) işgücünün, sermaye-emek oranının artışına daha fazla üretimle katılması anlamına gelirken; öte yandan da teknik ve ekonomik karşılıklı bağımlılıkların karmaşıklığı nedeniyle kârlı olabilmek için sürekli işlemek zorunda olan üretim sürecinde en önemsiz unsur haline gelmiştir. Dolayısıyla, üretici güçlerin evrimi, değer yaratma sürecinde emeğin rolünü artırmıştır; sonuç olarak da sistemi, bu işgücünün yeniden üretiminin ihtiyaçlarına daha duyarlı

hale getirmiştir. Bu da işgücünün yeniden üretilmesinin ortak araçlarındaki stratejik rolü pekiştirmektedir.

(4) *Sınıf mücadelesinin gelişmesi*, özellikle de işçi hareketlerinin gücünün artması, genel ihtiyaçların[8] sınırlarının, işçilerin özlemleri ve talepleri doğrultusunda genişlemesine izin verdi. Dolayısıyla, tüketimin toplumsallaşması ile birlikte, halk kitleleri, ortak tüketim araçları ve özellikle belediye düzeyindeki yönetim aygıtları karşısında giderek daha fazla örgütlendiler ve harekete geçtiler.[9] Bu talepler, bir yandan üretim yerlerinde sendikal hareketlerin örgütlenmesi yoluyla ifade edilirken, öte yandan, kiracılar birliğinden toplu ulaşımı kullananların oluşturduğu komitelere kadar uzanan ve ortak tüketim alanında giderek tam bir hareket ağı oluşturan yeni kitle örgütlenmeleri aracılığıyla da duyuruldular. Sonuç olarak, sermayenin evrimi, üretim birimleri, sermayenin dolaşım süreci, üretici güçler, sınıf mücadelesi ve halk taleplerinin işgücünün yeniden üretilmesinde çok önemli etkileri oldu ve işveren tarafından verilen doğrudan ücretle karşılaştırıldığında dolaylı ücretlerin rolü (ortak tüketim araçlarının fiyatı ve kalitesi, sosyal ödenekler yoluyla) büyük ölçüde arttı.[10] Bu evrim, kişi başına yıllık tüketime göre çözümlendiğinde, Fransa'da 1950 ve 1970 yılları arasında konut, 'kültür ve eğlence/dinlence', 'ulaşım ve telekomünikasyon' ile 'temizlik ve sağlık' gibi ortak tüketim araçlarının neredeyse tümünü kapsayan kategorilerde ortalamanın çok üstünde bir artış gözlenmektedir.

---

8 Bkz. F. Godard, 'De la notion du besoin au concept de pratique de classe', *La Pensée* (Aralık, 1972).

9 Bkz. M. Castells, E. Cherki, F. Godard, D. Mehl, *Crise du logements et mouvements sociaux urbains* (Paris: Mouton, 1978).

10 Bkz. M. Freyssenet, F. Imbert, M. Pinçon tarafından toplanan çok yararlı istatistikler; *Les modalités de reproduction de la force de travail* (Paris: Centre de Sociologie urbaine, 1975).

Aile bütçesinde (her şeyden önce işçi sınıfı ailesinde) ortak tüketim araçlarının öneminin artışı ile bu tüketim araçlarının üretiminin kapitalist niteliği ve bunların yönetimi arasında bir çelişki bulunmaktadır. Kamunun yaptığı büyük finansal müdahale kârlılık koşullarını sağlayamamışsa, bu araçların üretimi için yatırılan sermayenin kâr oranı genelde ortalama değerin altında kalmaktadır. Bu özellik, bu durumun doğasından ileri gelmemektedir ki bu *tarihsel bir olgudur.* Dolayısıyla, ülkelere, bağlama ve üretilen malın türüne göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, her tür konut bu başlık altında toplanamaz; bu, halkın genelinin kullandığı konutları (yalnızca sosyal konutları değil) kapsamaktadır zira devlet kârlı bir toplu konut pazarının koşullarını yaratmakla başarılı olamamıştır. Bu anlamda, toplumsallaşmış tüketimin en önemli kısmının, özel sermayeyi dışlayan bir müdahaleyi gerektirdiği ve ancak bu şekilde bunları pazarlanabilir bir üretim nesnesine dönüştürebildiği söylenebilir.[11]

Sonuç olarak, gelişmiş kapitalizmde temel bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Bir yandan ortak tüketim araçları (ki bunlar kentin örgütlenmesinin temelinde yer alır) işgücünün yeterli nitelikte yeniden üretilmesi için sermaye açısından gereklidir ve geniş halk kitleleri tarafından talep edilmektedir; aynı zamanda da bunlar kapitalist üretim için genellikle kârsız alanlardır.[12] Bu çelişki tarihsel olarak, devletin kararlı bir şekilde, ortak tüketim araçlarının üretimine, dağıtımına ve yönetimine, ayrıca da kent birimlerinin örgütlenmesi ve işleyişine müdahale etmesiyle çözülmeye çalışılır. Sonuç olarak, bu araçla-

---

[11] Bkz. P. Grevet'in temel çalışması; *Besoins populaires et financement public* (Paris: Editions Sociales, 1976).

[12] Bkz. E. Préteceille, *Equipementss collectifs, structures urbanies et consommation sociale.* (Paris: Centre de Sociologie urbaine, 1975).

rın oluşturduğu *bütünün* (konut, okul, sağlık, kültürel hizmetler, ulaşım gibi) birbirleriyle eklemlenmesine yol açar. Bu müdahale iki toplumsal kaynak tarafından belirlenmektedir: sermayenin teknolojik ve ekonomik ihtiyaçları ve halk taleplerinin gelişmesi. Bu müdahale doğrudan ya da dolaylı olabilir; diğer bir deyişle, bir yandan bütçelendirme ve yönetimsel önlemlerle sağlanırken, diğer yandan da işgücünün yeniden üretimini dolaylı olarak etkileyen ekonomik ve toplumsal mekanizmalar aracılığıyla gerçekleştirilir. Devlet müdahalesinin evrimini, farklı devlet harcamalarının ulusal servet içindeki yüzdesi ile ifade edilen bir göstergeyi kullanarak açıklamaya çalışırsak, geleneksel işlevlerin (siyasi ve askeri) öneminin, yeni işlevlere (ortak tüketim araçları ve işletmelere doğrudan yardım) oranla açıkça gerilediği görülür. Yönetim ve savunma için yapılan devlet harcamalarını geleneksel işlevler olarak bir grupta, eğitim ve kültür, toplumsal refah, ulaşım, konut ve kentleşme ile ilgili harcamaları 'ortak tüketim araçları' olarak bir başka grupta, son olarak da tarım, ticaret ve sanayide yapılan, işletmelere doğrudan yardım niteliğindeki harcamaların tümünü diğer bir grupta toplamaktayız. Buna göre, 1872 ve 1971 yılları arasında, geleneksel politik işlevlerle ilişkili devlet harcamalarının GSMH (Gayri Safi Milli Hâsıla) içindeki payı yüzde 5,0'ten 99'a; sanayiye destek için yapılan harcamalar 0'dan yüzde 2,9'a ve 'ortak tüketim araçları' olarak yeniden gruplandırılan harcamalar ise yüzde 1,0'den 14,1'e çıkmıştır.[13] Ayrıca, devlet müdahalesi, ortak yararları-

[13] Analizimizin büyük bir kısmı C André, R. Delorme ve A. Konévi tarafından yapılan temel istatistiksel çalışmaya dayanmaktadır: *Etude analytique des tendences significatives et des facteurs explicatifs de l'évolution des dépenses et recettes publiques françaises au cours de la période 1870-1970*, (Paris: CEPREMAP, 1974), 2 cilt.

lan imkânlar ve kent örgütlenmesi alanlarında önemli ölçüde yayılma göstermiştir.[14] Bu devlet müdahalesi, çelişkileri otomatik olarak çözen bir mekanizma değildir, zira devletin bu eylemi sınıf mücadelesini ifade eden siyasi süreçlerin bir sonucudur.[15]

Sonuç olarak, bu evrimi doğrusal bir şekilde yorumlamak mümkün değildir. Sınıflar arası güç ilişkileri, bunların yönelimleri, çelişkileri ve ittifaklarının bir fonksiyonu olarak tarihsel iniş çıkışlar vardır. Örneğin, Tablo l'de açıkça görüldüğü gibi, konut ve kentleşme alanında yapılan devlet harcamaları 1947 ve 1956 yılları arasında çok büyük oranda artarken, 1956-71 döneminde azalma göstermiştir. Bu durumda, tekelci kapitalizmde devletin ekonomik işlevlerinin genişlemesini 'doğal' bir zorunluluk olarak gören ekonomistik bakış açısının ötesine geçerek, devlet müdahalesinin temelinde yatan toplumsal süreçleri incelemek gerekli olmaktadır.

Daha da önemlisi, ortak tüketimdeki devlet müdahalesi, kentsel çelişkilerin bütününü siyasileştirmekte, devleti günlük yaşam araçlarmm idarecisi konumuna getirmekte ve bu alanda ortaya çıkan çelişkileri küreselleştirmekte ve siyasileştirmektedir.

İşgücünün yeniden üretiminde ortaya çıkan kapitalist çelişkilerin belirlediği ve ulusal politikaların temelinde yatan siyasi sınıf mücadelesinin yarattığı değişiklikler nedeniyle, kent düzeyinde yapılan devlet müdahalesi, düzenleyici bir unsur olmaya çalışırken halk katmanları düzeyinde çelişkilerin yeni bir kaynağı haline gelmektedir. Böylece, devlet mü-

---

[14] Bkz. C. Pottier, *La lagique de financement public de l'urbanisaton* (Paris: Mouton, 1975).

[15] Bkz. N. Poulantzas, *Pouvoir politique et classes sociales* (Paris: Maspéro, 1968).

dahalesi hem kapitalist devlet krizini ifade etmekte hem de onu körüklemektedir.

Tablo 1: Fransa'da devlet harcamalarının GSMH içindeki payları 1872-1971 (seçilmiş dönemler itibarıyla)

	1872-1971	1872-1912	1920-1938	1947-1971	1947-1956	1956-1971
1. Yasa ve düzen	140	-39	132	220	249	168
2. Savunma	132	105	93	161	503	68
3. Eğitim	223	190	333	457	455	441
4. Savaş gazileri	446	—	357	271	559	113
5. Toplumsal refah	2S0	172	467	449	817	309
6. Ulaşım	146	60	97	162	115	242
7. Konut, kentleşme	305	31	115	15	299	-78
S. Tarım	270	174	268	445	1082	185
9- İş, sanayi	394	235	116	137	51	198
10. Çeşitli	31	-10	-83	2S5	618	178
GSMH	32	67	71	221	252	224
4 + 5	278	—	382	381	698	245
6 + 7	189	58	99	91	207	86
S + 9	327	183	200	199	238	194
3 + 4+5	324	—	359	422	580	348
6 + 7 + 8 + 9	225	72	94	138	221	138
Toplam devlet harca-	**151**	44	04	231	379	192

Kaynak: C. André, R. Delorme ve A- Kouévi, *Etude analytique et numérique des tendences significatives et des facteurs explicatifs de l'évolution des dépenses et recettes publiques françaises au cours de la période 1870-1970*, mimeo (Paris, CEPREMAP, 1974).

Bu metni yazdığımız 1976 yılında, devlet müdahalesinin, işgücünün yeniden üretimi sürecindeki stratejik rolünü ve bunun kent meselesinin temelini oluşturduğu gerçeğini kavramaya başlıyoruz.[16] Ancak artık bu noktada öne sürülen kuramsal ve pratik soruların tanımlanması ve benimsenen analitik bakış açısının sınırlarının da çizilmesi gerekmektedir. Kentsel politika araştırmalarında, mekânın şeyleştirilmesinden ekonominin işleyiş mantığıyla bağlantılı olarak kentsel alanın temel düzenleyicisi olarak devletin şeyleştirilmesine geçmek gibi bir risk ortaya çıkmaktadır.

Artık devletin kendisi, zaman içindeki değişimleriyle ele alınması gereken çelişkili toplumsal ilişkiler bütününün bir ifadesidir. Devlet müdahalesinin analiz edilmesinde çıkış noktası devletin kendisi olamaz; hele 'ekonomi' hiç olamaz. Kentsel politikanın bilimsel analizi, sınıf ilişkileri ve mücadelesinin tarihsel olarak ele alınışıyla başlamak zorundadır. Bu, aynı zamanda, sömürü ve sömürüye karşı direniş süreci, toplumsal ilişkilerin diyalektik olarak yeniden üretimi ve dönüşümü, sınıfsal siyasi tahakküm ve yönetilen sınıfların alternatif iktidarı olarak da anlaşılmalıdır. Bunlar göz önüne alındığında, bu bakış açısı daha karmaşık hale gelmektedir; zira sömürü ve tahakküm süreçleri ile sömürüye karşı direniş ve sınıf mücadelesi süreçleri, toplumsal biçimlenmeyi oluşturan düzeylerin bütününün oluşturduğu bir matris aracılığıyla gerçekleşir. Diğer bir deyişle, sınıf mücadelesinin diyalektiği siyasi açıdan devlette yoğunlaşmakla birlikte kendini bütün alanlarda gös-

[16] Bu makaleyi yazarken henüz ulaşılamayan temel bir çalışmayı okuyucularla öneriyoruz zira bu çalışma, burada ana hatlarıyla ortaya konan sorunsal üzerine ilk kapsamlı çerçeveyi sunmaktadır: Jean Lojkine, *L'Etat et l'urbain*, doktora tezi.

terir *–sermaye birikimi, üretici güçlerin gelişmesi, işgücünün yeniden üretimi, toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi, toplumsal mücadeleler ve devlet aygıtının iç dinamikleri* gibi bir dizi özel süreç aracılığıyla devlet politikalarına yansır.

Bizim önerdiğimiz analitik çerçeve, işgücünün yeniden üretimi ile mekânın örgütlenmesi için ortaya konulan 'kentsel ve bölgesel politikaları' devlet müdahaleleri olarak incelemeyi ve yukarıda söz edilen çeşitli unsurlar tarafından belirlenişini analiz etmeyi içermektedir. Böyle bir belirlenim, bu unsurların teker teker devreye girdiği bir doğrusallıkta olamaz ancak yapısal bir niteliği ifade eder: Her unsur tarihsel olarak oluşmuş bir hiyerarşi ve etkinlik içinde diğerlerini belirlerken, devlet müdahalelerini uyumlandıran ve tanımlayan da, işte bu eklemlenmelerin bütünü ve ortaya çıkardığı etkilerin diyalektiğidir. En son olarak da, bu belirleyiciliğin özgün yapısı, aynı zamanda, işgücünün yeniden üretim sürecinin, sınıf ilişkilerinin bütünü üzerindeki karşılıklı etkilerini de açıklamaktadır.

Yukarıdaki tartışma soyut görünse de aslında oldukça kesin araştırmalara dayanmaktadır. Doğal olarak, burada önemli olan bu önerilen unsurlardan nasıl yola çıkılacağıdır. Marksist kuramın kendine özgü biçimciliğinden kaçınmak için,[17] kavramsal araçların geliştirilmesi, tarihsel süreçlerin somut analizi ve bu süreçleri oluşturan toplumsal pratikleri biçimlendiren yasaların keşfine yönelik çalışma bir arada yapılacaktır. Bu nedenle, Fransız devletinin kent politikalarının oluşumu, yukarıda belirtilen değişik unsurlardan oluşan toplumsal ilişkiler ağının tanımlanması ile başlanarak, *belirli bir dönem itibariyle* (örneğin, 1947 ve 1975 arası) analiz edilecek ve *açıklanacaktır.* Bu konuda açıklık sağlamak amacıyla, bunları

---

[17] Bkz. *La question urbaine*'in üçüncü baskısında yer alan Sonsöz'deki özeleştirimiz (Paris: Maspéro, 1975).

dört tarihsel evrim çizgisi olarak yeniden gruplandırdık: sermayenin evrimi; üretim ilişkilerinin evrimi; toplumsal mücadelelerin evrimi ve devlet aygıtının kendisinin evrimi. Bunların hepsi, sınıf mücadelesinin ve bu mücadelelerin bütününün 'aktif yansımaları' olarak bir arada var olurlar. Ayrıca, *Fransız devletinin kent politikalarının* evrimini, sınıf ilişkilerinin bütünü üzerindeki etkileri açısından da değerlendireceğiz.

Sonuç olarak sorun, toplumsal evrimin temel unsurları ile kent politikalarının nitelikleri arasındaki mevcut ilişkilerin ana hatlarının ortaya konulmasıdır. Bu ilişkiyi daha iyi kavrayabilmek için, savaş sonrası Fransız toplumunun evriminde ayrıştırılabilecek *tarihsel dönemler* arasındaki farklılıkları dikkate alacağız. Bu dönemler şunlardır: Yeniden yapılanma ve birikim dönemi (1947-58), Avrupa düzeyinde tekelci büyüme dönemi (1958-69) ve Fransız kapitalizminin ekonomik ve siyasi kriz dönemi (1968-74); bu kriz1974'ten sonra daha da ağırlaşmıştır.

Açıktır ki, böyle bir araştırma henüz başlangıç aşamasındadır (burada geliştirilen bakış açısı ile), ayrıca bunun kolektif bir proje olması gerekir.[18] Şu anda, yukarıda tanımladığımız bağlamda açıklayıcı bir senteze ulaştırabilecek yeterlilikte bir araştırma sayısına sahip değiliz. Tümüyle soyut analitik bir şema geliştirmek yerine, bu araştırma anlayışını geliştirmeye yönelik olarak kentsel politikaların tarihsel evrimi üzerinde birtakım hipotezler ortaya koyacağız.

Fransa'da kapitalist büyüme 1945'ten bu yana üç dönemden geçmiştir.[19] 1947 ve 1958 arasındaki ilk dönem (Özgürlük'ten sonra 'düzenin yeniden sağlanması'), yalnızca üretimin

---

[18] Bkz, toplanmış makaleler, 'Colloque de Dieppe', *Politiques urbaines et planification des villes* (Paris: Ministry of Equipment, 1974).

[19] Bkz. INSEE, *Fresque historique du systeme productif français* (Collection de l'INSEE, 1974).

maddi temellerini yeniden oluşturmak ('yeniden yapılanma') değil, aynı zamanda sermaye birikimi için gerekli koşulların sağlanmasıdır. Bu, devletin, üretim araçlarına (devletleştirilmiş sanayiler, ulaşım, enerji), sermayenin dolaşım araçlarına (bankalar ve kredi kuruluşları) ve daha sonra tartışacağımız gibi, işgücünün yeniden üretimine sistemli bir şekilde müdahalesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Devlet, birikim sürecinde merkezi bir konumda yer alarak, Fransız ekonomisinin en önemli bağlantılarını sağlamlaştırmaktaydı.

1958 ve 1969 arasındaki ikinci dönem, siyasi bir kırılma noktasından daha fazlasını ifade ediyordu. Gerçekte bu, hızlandırılmış tekelci birikime doğru bir hareketin ifadesiydi ve şu üç unsura dayanmaktaydı: bir önceki dönemde devlet tarafından oluşturulan, şimdi ise genelde büyük özel sermayenin işine yarayan üretken ve mali araçlar; pazarını niteliksel olarak genişleten Avrupa ekonomik bütünleşmesi; sermayenin yoğunlaşması sürecinin, devlet ve A.E.T. (*E.E.C.*) tarafından sürdürülmesi ve hızlandırılması, dolayısıyla 'marjinal' firmaların ortadan kaldırılarak Fransız kapitalizminin 'güçlendirilmesi'. Bu dönemdeki hızlı büyüme, toplumsal farklılıkların keskinleşmesi ile birlikte gelişti zira devlet bu dönemde kayıpları telafi etmekten çok özel sermayenin birikimine yardım etmeye yönelmişti. Ancak bu büyüme üçlü bir krize neden oldu: sermayenin kârlılık oranının genel dünya düzeyinin altına inmesi sonucunda 1967'de durgunluğa yol açan ekonomik kriz; 1968'de isyan hareketleriyle kendini gösteren toplumsal kriz ve 1969'da Fransız kapitalistlerin çoğunun, bir yük haline gelen de Gaulle'ü terk etmelerinin yol açtığı siyasi kriz.

Dolayısıyla, 1967-69'da başlayan son dönem bir kriz dönemiydi: ekonomik kriz, toplumsal denetim krizi, siyasi meşruiyet krizi. Durgunluk ve enflasyon cehennemsi bir çemberin

içinde birleşmişlerdi; yüzde 5'in üzerine çıkan işsizlik oranı uzun vadede kalıcı olacak gibi görünüyordu; devlet ekonomik müdahaleler için önceliklerini saptamak zorundaydı; büyüme hızı sınırlarına ulaşmıştı.[20] 1974'ten itibaren dünya çapında yaşanan ekonomik kriz ile hâkim sınıflar arasındaki içsel siyasi bölünmeler, sistemin genel krizini daha da büyütüyordu ve birbiriyle çelişen ikili bir zorunlulukla karşı karşıya kalınıyordu: aynı zamanda hem sömürüyü çoğaltmak (kârlılık oranını yeniden yükseltmek için) hem de toplumsal bütünleşmeyi garantilemek (siyasi ve ideolojik hegemonyayı yeniden kurmak için).

İlk dönemde devlet tarafından desteklenen kapitalist büyümenin hızı üretim ilişkilerini büyük ölçüde dönüştürdü.[21] En temel değişim, Fransız nüfusunun kitlesel bir biçimde 'maaşa bağlanması' oldu (bütün çalışanlar içinde ücretlilerin yüzdesi 1954'te yüzde 62,3 iken, 1974'te yüzde 81'e yükseldi).

Nicos Poulantzas'ın 'yeni küçük burjuvazi' olarak adlandırdığı grup (işçi ve memurlar, teknisyenler ve ücretli personel), tekelci kapitalist yönetim aygıtının ve üretimin çeşitlenmesi ile ilişkili olarak hızla büyürken, şirketlerdeki kurumsallaşma ve modernizasyon nedeniyle geleneksel küçük burjuvazinin oranında (sanatkârlar, tüccarlar, küçük üreticiler) hızlı bir düşme görüldü.[22]

Son olarak, işçi sınıfı yavaş yavaş büyürken, kapitalist tarımın gelişmesine paralel olarak köylülüğün hacmi de daraldı.

---

[20] Bkz. daha önce yayınlanmış kitabımızın giriş kısmında yer alan çözümlemelerimiz, *American Dreams and Capitalist Nightmares* (Princeton University Press, 1978).

[21] Bkz. C. Quin, *Classes sociales et union du peuple de France* (Paris: Editions Sociales, 1976).

[22] Bkz. N. Pouiantzas, *Classes in Contemporary Capilatism* (Londra: New Left Books, 1975).

Bu noktada, belirli sınıfların içinde yer alan özel katmanların gelişimine işaret etmek gerekir; örneğin, işçi sınıfının içinde göçmenlerin oranı ve toplam işgücü içinde, özellikle memur olarak, kadınların oranı artmaktadır. Bu süreç üç dönem boyunca devam etti ve özellikle 1954-1962 yılları arasında geleneksel küçük burjuvazide önemli bir düşüş, 1968-1974 yılları arasmda ise yeni küçük burjuvazide kuvvetli bir genişleme yaşanmıştır. 1974 krizi, söz edilen bu eğilimlerde keskin bir duraklamaya neden olmuş ve bu resme iki yeni nitelik daha katmıştır: yüksek düzeyde yapısal işsizlik ve üretken olmayan üçüncül (*tertiary*) işgücüne oranla üretken işgücünün azalması.

Toplumsal mücadeleler ise şöyle bir seyir izlemiştir. 1945-47 dönemindeki geçiş aşamasında liberalleşme yönündeki demokratik hamle, burjuva hegemonyasında bir krize yol açmış; sonunda bu sorun işçi sınıfı mücadelesinin siyasi olarak yenilgiye uğraması ile çözülmüştür. Bu aşamadan sonraki dönemler, sermaye birikiminin dönemselleşmesini kısmen yansıtmaktadır. 1947'den 1958'e kadar çok önemli toplumsal mücadeleler olmuştur; özellikle 1953-4 yıllarında işçi sınıfı mücadelesi çok önemlidir. Bunlar daha çok *savunmacı mücadelelerdir* ve ekonomik talepler ile birlikte birtakım ilkeler doğrultusundaki protestolara dayanır (örneğin, dış politika). Bu savunmacı halk mücadeleleri, sert ve güçlü oldukları sürece başarılı talepler ortaya koydular ancak hükümetin genel politikasını değiştirmeyi başaramadılar. 1958 ve 1967 yılları arasında sınıfsal güç ilişkilerinde bir tersine dönüş yaşandı: De Gaulcülüğün (*Gaullism*) işçi sınıfı hareketlerini siyasi olarak yenilgiye uğratması ve küçük burjuva cumhuriyetçiliğinin gelişmesi bu hareketlere karşı bir saldırı oluşturdu. Bazı istisnalar olmasına rağmen, sağın politik hegemonyası halk mücadelelerinin dışlanması ve

bastırılmasına olanak tanıdı. Ekonomik kriz ve karizmatik gücün tükenmesi, bu hegemonyada Mayıs 1968 hareketine izin veren bir çatlak meydana getirdi. Bu hareketle birlikte eğilimlerde bir değişim yaşandı: 1967'den 1971'e kadar, farklı protesto kaynaklarına dayanan *yenilenmiş bir toplumsal mücadele atağı*, hem birtakım özel durumların hem de sistemin genel mantığının sorgulanmasına yol açtı. Bütün bunlar, Fransa'da bu yıllar içinde çok boyutlu gerçek bir toplumsal hareketin gelişmesine neden oldu: yeni bir işçi hareketi, öğrenci ve kent mücadeleleri ile kültürel isyanlar; bütün bu hareketlerin ortak noktası sınıf tahakkümünü sorgulamalarıydı. Bunlar, Solun Ortak Programı'nın imzalanması (Haziran 1972) ile birlikte yeni bir dönemi başlattı. Toplumsal mücadele atağı, işçi hareketlerinin genel siyasi atağına dönüşürken, özellikle 1974'ten itibaren Fransız burjuvazisinin siyasi ve ideolojik hegemonyasında derin bir krize yol açtı.

Sermaye birikimi, üretim ilişkilerinin dönüşümü ve toplumsal mücadelelerin gelişimi, devlet aygıtının evrimini de dönüştürdü. Dördüncü Cumhuriyet döneminde, devlet aygıtında iki belirgin değişim gözlenmektedir. Bir yanda, Parlamento'nun Yürütme yetkisi (*Executive by Parliament*), devlet aygıtında küçük burjuvazinin hâkimiyetini[23] yansıtmaktadır ve bunların rolü her önemli kararda bir güç dengesi oluşturabilmektir. Öte yanda, parlamenter güçten oldukça uzak bir devlet teknokrasisi de kuvvetlenmekte ve bunlar kendi ölçütlerine göre, sanayileşmenin ve üretim aygıtının birikiminin temelini oluşturan kamu birikimini garanti altına alabilmektedirler. Beşinci Cumhuriyetin (1958-69) de Gaulcü dönemi boyunca, devletin içsel homojenliği arttı. Anayasal düzeyde ve

---

[23] Somut çözümlemede çok yararlı 'hüküm süren küçük burjuvazi' kavramı için, bkz. Poulantzas, *Pouvoir politique et classes sociales.*

de Gaulle'ün karizmasına dayanan siyasi pratikler düzeyinde yürütme gücü kuvvetlendi. Ayrıca, Parlamento'nun denetim gücü ile karşılaştırıldığında, yönetimin özerkliği de arttı. Böylece, iktidarının meşruiyetini 'kamu hizmeti' kavramı üzerine kuran teknokraside olağanüstü bir genişleme gerçekleşebildi. Parlamenter siyasi istikrarsızlığın yarattığı engellerden kurtulan devlet aygıtı, en sonunda de Gaulle döneminde bir atılım yaparak ekonomik alanda ve dış politikada bir dizi büyük projenin uygulanmasında önemli bir rol üstlendi.

Bu evrimin paradoksal yanı, devlet aygıtının göreli özerkliğinin, kaynakların ve kamu ayrıcalıklarının tekelci birikim sağlamak üzere harekete geçirilmesinde kullanılmasıdır. Dolayısıyla, 1958-69 dönemi, Fransız sermayesinin giderek yoğunlaşması ve büyük işletme gruplarının uluslararası ağa dâhil olması dönemidir ve bu gelişmenin, özellikle geleneksel küçük burjuvazi ve köylüler açısından önemli bir toplumsal bedeli olmuştur. Sağın mutlak siyasi hegemonyasının, tümüyle iktidar bloğunun hâkim bölümünü kayıran ancak diğer müttefik grupların çıkarlarını dikkate almayan bir devlet politikası izleme olanağı sağladığı söylenebilir. De Gaulcüler, teknokrasiyi burjuvazinin araçsal denetiminden uzaklaştırmayı başararak 'Fransız ulusunun ekonomik gücünü' kuvvetlendiren bir politika izlediler. Bu da, siyasi ve toplumsal koşullar göz önüne alındığında, Fransız tekelci sermayenin yeniden düzenlenmesinden başka bir anlam taşımıyordu.

1969'daki siyasi kriz (de Gaulle, kendi özerkliğini artırmaya çalışması ve karizmatik gücünü giderek kaybetmesi sonucunda hâkim sınıflar tarafından dışlandı) sonunda Fransız devletinin işleyişini de dönüştürdü. Bu konuda ciddi araştırma eksikliğine rağmen, yürütme gücünün merkezi yapısı

korunsa bile,[24]hâkim sınıfların doğrudan denetimi karşısında devletin özerkliğinin ciddi şekilde sarsıldığını gösteren birtakım ipuçları vardır. Kamu hizmetlerinin 'özelleştirilmesi' (radyo-televizyon reformunda kamu mallarının 'gerçek maliyetleri ile fiyatlandırılması'), üniversitelerin iş dünyasının gereklerine göre uyarlanması, yönetimsel işlerde kârlılık ölçütünün devreye sokulması, dış politikanın Atlantik bütünleşmesinin çokuluslu düzleme bırakılması, devlet ve karma işletmelerin tekelci sermayeye açılması ve benzeri gelişmelerin hepsi, Fransız devletinin genelde devletçilikten uzaklaşması eğiliminin ve yönetimin, kendi doğal çıkış noktalarını kullanan kapitalist sektöre doğrudan uyarlanmasının belirtilerini taşımaktadır.

Böylece, devletin hâkim sınıflar karşısmda giderek özerkliğini kaybetmesine tanıklık ettik. Ancak bu eğilim çelişkili bir şekilde gerçekleşmektedir. Eğer ekonomik kriz, tekellerin kârlılık oranının yeniden düzenlenmesi için bu eğilimi güçlendirirse, siyasi hegemonya krizi (özellikle 1974'te hâkim sınıfların siyasi bölünmesiyle ve Sol Birliği'nin zorlamasıyla ortaya çıktı), halk tabakalarının giderek yükselen muhalefetini dağıtabilmek için uygulanacak toplumsal bütünleşme politikalarını giderek daha önemli bir noktaya getirecektir. Dolayısıyla, devlet hem tekelci birikime yardımcı olmak hem de aynı zamanda, burjuva hâkimiyetini siyasi ve ideolojik olarak meşrulaştırmak gibi bir görevle karşı karşıya kalacaktır. Bu eğilime ilk yenik düşen ise, de Gaullecü teknokrasi olacaktır. İşlevsel özerkliğini iki düzeyde de kaybedince, teknokrasi, hem büyük özel firmalara boyun eğecek; hem de bu müdahalenin sonuç-

---

[24] Bkz. J. Sallois (yönetiminde), *L'Administration* (Paris: Hachette, 1973); G. Martinet, *Le système Pompidou* (Paris: Seuil, 1973); Michel Crozier v.d, *Où va l'administration française?*(Paris: Les Editions d'Organisation, 1974).

larını yüklenecektir. Bu durumda, devlet aygıtı şu ikili çelişkiyle karşı karşıya kalmaktadır: Yürütmenin merkezileşmesi ile yönetimin giderek 'özelleştirilmesi' sürecinin gerekleri arasındaki çelişki ve birikim işlevlerini güçlendirmek için gerekenler ile meşruiyet kapasitesinin yeniden kurulması konusundaki yoğun talepler arasındaki çelişki. Bu, Fransız devletinin krize girmesine neden olmaktadır ve bazı tarihsel özgüllükler taşımasına rağmen, diğer kapitalist devletlerde yaşanan krizlerle benzerlikler taşımaktadır.[25] Ancak yaptığımız bu incelemeden de çıkarılacağı gibi, bu devlet krizi, yapısal ekonomik mekanizmalar nedeniyle oluşmamaktadır. Bu, devlet düzeyinde, halk mücadelelerinin artması ve iktidar bloğunun içindeki gruplar arasındaki içsel bölünmeler sonucunda burjuva siyasi hegemonyasının yıpranması nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

Bu tarihsel yönelimin bütünü *Fransız devletinin kentsel ve bölgesel politikalarının evrimini* de belirlemektedir. Bu tarihsel evrimin en azından yüzeysel bir tarihsel açıklamasının yapılmamış olması şaşırtıcıdır. Kuşkusuz, buradaki mesele bu görevi birkaç satırla yerine getirmek değildir. Biz yalnızca her dönemin politikalarındaki genel yönelimlerin temel farklılıkları üzerinde duracağız ve böylece, hipotezimizde öne sürdüğümüz toplumsal belirlenmelerin değişik kaynaklarının etkilerini açığa çıkaracağız. Savaşm hemen ardından gelen ilk dönemde (1945-51) yıkılmış kentlerin yeniden inşa edilmesine ve her şeyden önce üretim aygıtına öncelik verilmişti. *Üretim araçları*, maddi kaynakların temini konusunda temel devlet müdahalelerinin en önemli nesnesiydi. Konut söz konusu olduğunda, 1948'de çıkan yasa, kira düzeyini sabit tutmayı ve

---

[25] Bkz. J. O'Connor, *The Fiscal Crisis of the State* (New York: St. Martin's Press, 1973).

kentteki küçük toprak sahiplerinin, konut krizini kullanarak kâr sağlamalarını ve toplumsal huzuru bozmalarını engellemeyi hedefliyordu. Bu özellikle, büyük kentlerdeki ücretliler için önemliydi ancak bu tutucu önlem yetersizdi zira tam tersine, devletin arzı denetleyemediği bir ortamda özel yatırımı caydırıyordu. Sanayileşmenin hızlanması ile birlikte işgücünün büyük kent merkezlerinde, özellikle Paris bölgesinde yoğunlaşması konut krizini çok ciddi boyutlara ulaştırdı ve çalışan kesimlerin durumunu kötüleştirdi. Bu durum çok kuvvetli protestoları açığa çıkardı; bunlar 1947 ile 1951 yılları arasında, yasadışı konut işgallerinden sosyal konut için açılan ulusal kampanyalara kadar uzanan boyutlara ulaştı. Bunun sonucunda, 1951 ve 1963 yılları arasında, özellikle Paris bölgesinde *hem üretim araçlarının hem de işgücünün yeniden üretiminin yönetimini ön plana çıkaran* yeni bir kent politikası oluşturuldu. Ulaşım ağı, özellikle yeni sanayi alanları dikkate alınarak ciddi bir biçimde geliştirildi. Ancak belki de en önemli dönüşüm, kamu ve kamu-destekli, sosyal ve sübvansiyonlu konut sektörünün hızla gelişmesiydi. 1953'te yürürlüğe giren 'Courant Planı' birkaç önlemi gündeme getirdi; bunların en önemli olanları, firmaların özel konut fonuna toplam ücretlerin yüzde l'i oranında katkıda bulunmaları; sosyal konut için (Habitations â Loyers Modérés veya H.L.M.'ler) krediler ve yardımlar yoluyla devlet desteğinin artması; devletin birikimlerini kullanan çok büyük bir konut üretim merkezinin, Société Central Immobiliére de la Caisse des Dêpôts et Consignations (S.C.I.C.), kurulmasıydı.

Bu programı tamamlamak için diğer başka önlemler de geliştirildi, örneğin, Zones á Urbanizer en Priorité (Z.U.P.) ve Zones d'Aménagement Différé (Z.A.D.) gibi özel mülk alanları kamu tarafından denetleniyordu. Ayrıca, tek-aile konutlarında

ev sahipliği, devlet kredileri (özellikle Crédit Foncier) yoluyla destekleniyordu. Konut politikaları, bunun yanı sıra kent dışındaki banliyölerde yer alan (arazi maliyetini düşürmek için), kalite ve konfor düşünülmeden, mümkün olan en ucuz standartlarda üretilen ve mümkün olduğunca çok işçinin yerleştirildiği 'toplu konut' (*'grands ensembles'*)oluşumlarına yol açtı. Değişik toplumsal grupların (işçiler, memurlar, alt yöneticiler) yerleştiği bu *alanlar*, emek pazarının varlığını sürdürebilmek ve halk taleplerine karşılık verebilmek için, işgücünün hızla yeniden üretimine yönelen kent politikasının bir sembolü olarak kalacaktır. Konut krizine bu asgari çözüm ve ucuz konutun bu toplumsallaşma biçimi, aslında, günlük toplumsal ilişkilerin bozulmasına, daha sonra da yeni gelenlerin konut ve konfor için mücadele etmelerine yol açtı.[26]

Bu 'kentsel toplumsal politika', *tekelci kapitalizme desteğin* ilk tercih olarak ortaya çıktığı 1963 ve 1973 arasındaki ikinci dönemde sorgulanmaya başladı. Sonuç olarak, üretim araçlarının düzenlenmesi için yapılan altyapı planlaması, hem eşitsiz bir gelişmeyi (dolayısıyla da bölgesel eşitsizliği) güçlendirdi hem de bunun yol açtığı gerilimleri azaltmaya çalıştı. Paris bölgesinde uluslararası rekabetin ihtiyaçlarına karşılık vermek ve sanayi ve üçüncül işlevleri barındıran bir kale yaratmak amacıyla bir yapısal plan yapıldı. Bu plan hızlı büyümeyi meşrulaştırmakta ve yeni işçi akımlarını çekebilecek yeni yerleşim yerleri önermekteydi. *Metropoles d'equilibre* kavramı bu mekânsal örgütlenme ilkelerini kullanan bir kentsel hiyerarşi yaratmayı hedefliyordu. Devlet, özellikle metalurji ve petrol gibi alanlarda büyük Fransız sanayi kuruluşları için büyüme kutupları oluşturdu (Dunkirk ve Fos).

---

[26] Bkz. D. Mehl, 'Les luttes des résidents dans les grands ensembles', *Sociologie du Travail* (1975) 3.

Sermaye birikimine verilen mutlak öncelikli destek yönetsel işlevlere de verildi. Yoğun büyüme döneminde sermaye yönetiminin yeniden örgütlenmesi için gerekli olan ofis ve hizmet ihtiyaçları göz önüne alınarak yeni kent merkezi politikaları (Paris'te La Défense, Lyon'da La Part-Dieu gibi) ve kentsel yenileme çalışmaları[27], gerçekleştirildi.[28]

Bu politika kapsammda, işgücünün yeniden üretimi kâr etmek için yeni bir fırsat olarak anlaşılabilir. Bankaların ayrıcalık tanıdığı imar hareketleri, devlet müdahalesi ile kârlı hale getirilen pazara dâhil oldular. S.C.I.C. bile büyük oranda özelleşti ve yaptığı yatırımlar özel sermayeye eklemlendi; bu da, konutun sosyal karakterini zayıflatan birtakım zorlayıcı koşulları beraberinde getirdi.[29] Sonuç olarak, giderek artan oranlarda orta-sınıfların yaşadığı yeni toplu konut alanları (*grands ensembles*) ortaya çıktı.[30] 1948'de çıkan yasanın hükümleri giderek çarpıtıldı; sosyal konutlar (H.L.M.) hem kârlı hale getirildi hem de sayı olarak azaltıldı; gayrimenkul piyasası tamamen bankalar tarafından devralındı, bu da sonuçta sosyal konutun çöküşüne neden oldu.[31] Bu strateji, Başkan Pompidou dönemindeki eski Bayındırlık Bakanının adıyla anılan 'Chalandon Politikası'nda yansımasını buldu: Bir yandan, banliyölerin geliştirilmesini destekleyen konut politikası, orta/yüksek düzeyde borçlanmaya; ayrıca ev ve iş arasındaki ulaşım için otomobilin kullanılmasına bağlıyken diğer yandan evsizler

---

27 Bkz. J. Lojkine, *La politique urbaine dans la région parisienne* (Paris: Mouton, 1973); *La politique urbaine dans la région lyonnaise* (Paris: Mouton, 1974).

28 Bkz. F. Godard v.d, *La rénovation urbaine á Paris* (Paris: Mouton, 1973).

29 C. Topalov, *La SCIC, Etude Monographique d'un groupe inımobilier parapublic,* (Paris: Centre de Socologie urbaine, 1969).

30 Bkz. Préteceille, *La production des grands ensembles* (Paris: Mouton, 1973).

31 C. Topalov, 'Politique monopoliste et propriété du logement', *Economie et Politique* (1974).

için yapılan devlet yardımı, düşük-kalite sosyal konutları ve yarı-kalıcı konutların bulunduğu 'geçiş kentlerini' ortaya çıkarıyordu.[32] Bu politikalar, eğlence/dinlence hizmetlerine da yansıdı. Bir yandan ortak kullanılan kârsız hizmetlerde azalma olurken, diğer yandan da turizm gibi pazar tüketimini destekleyen birtakım hizmetlerin yönetimi ve kârlı çalışması için devlet müdahalesi söz konusuydu (Languedoc-Rousillon Operasyonu).[33]

Ticaret düzeyinde, devlet, büyük ticari zincirlerin parçası olan süpermarketlerin kent dışında kurulmasını teşvik ediyordu. Dolayısıyla, bu şekilde örgütlenmiş bir kentte günlük hayatın sürdürülebilmesi için gerekli olan kentsel otoyol ağını oluşturuyordu. Ulaşım aynı zamanda, sermaye birikimine göre yönlendirilmiş bir kent sisteminin gerektirdiği hareketliliğin yapısını yansıtıyordu. Örneğin Paris bölgesindeki toplu ulaşım için bütçeden ayrılan paranın büyük bir kısmının *Réseau Express Regional için* kullanılması, ancak yeni merkezlerde yoğunlaşan yönetim birimleri için gerekli olan işgücünün kitlesel hareketi ile açıklanabilir.

Bu politikaların bütünü, devletin kent aygıtında bir çelişkinin gelişmesine neden oldu; devlet, 'kamu hizmeti' anlayışıyla kurumsal ve siyasi olarak örgütlenirken, özel sermaye birikimine de sistemli olarak destek vermek durumundaydı. Aralık 1967'de gerçekleşen meşhur 'Loi d'orientation foncière', diğer bir deyişle Fransız devletinin şehirciliğinin 'küçük devrimi' bu çelişkiyi yansıtıyordu. Bu, bir yandan devlete, kamu

---

[32] J. Bobroff ve F. Novatin, 'La politique Chalandon: nécéssité tactique et stratégie de classé, *Espaces et Societes* (1971) 2.

[33] Bkz. M. Morville'nin yayınlanmamış çalışması: *L'Intervention de l'Etat dans les équipements touristiques: le Languedoc-Roussillon* (Paris: Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, 1976).

yararı ilkesine göre hazırlanan zorunlu arazi kullanım planlarıyla, kent gelişimini denetleyebileceği bazı yasal araçlar sunuyordu; ancak üçüncü şahıslar (*third parties*) bu planların şartlarını sorgulayabiliyorlardı. Devlet 'yerel konfor vergisi' çıkararak, özel yatırımcıları; yeni gelişen konut bölgelerinde ortak hizmetlerin sağlanması için gerekli fonları, yerel yönetim birimlerine vermeye zorluyordu. Ancak diğer yandan da, 'yoğun yönetim alanları' (Z.A.C.) için uyulması gerekli işlemleri düzenleyerek, her bir konut gelişiminin niteliğini tanımladı ve özel sermaye ile arasındaki sözleşme işlemlerini kurumsallaştırdı. Ayrıca, devlet yasal yetkilerini sonuna kadar kullanarak, kentleşme üzerindeki kamu denetiminin koşullarını zorlayan arazi geliştirme projelerine izin verdi. Z.A.C.'lerde uygulanan işlemlerde istisnalar kural haline geldi ve devlet, önemsiz bir mali katkı karşılığında kamu gücünü gayrimenkul sermayesinin hizmetine sunmuş oldu.[34]

1973-74'te başlayan kriz dönemi, bölgesel ve kentsel politikaların genel olarak değişmesi ile tanımlanır. Bu değişimin iki önemli özelliği vardır: (i) kamu yatırımlarında genel bir azalma (ii) özellikle ideolojik bütünleşme girişimleri yoluyla *toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesine* önem verilmesi. Kent politikaları, 'yaşam kalitesi' mitinin yaygınlaştırılmasını hedeflerken, bu politikanın önceliği 'büyük ulusal projelerden' çevre ve ekolojiye yöneldi. Bu politika yalnızca tartışma düzeyinde kalmadı. De Gaulle döneminde uygulamaya konulan bütün büyük projeler yeniden incelendi ve sonuç olarak kentsel yenileme durdu; bunun yerini eski alanların kurumsal anlamda iyileştirilmesi aldı. Fos ve Dunkirk'teki projeler, kıyının turizm

---

[34] Kentsel politika konusunda yaşanan yönetimsel bozukluklar için, bkz. C. Topalov, *Expropriation et préemption publique en France (1950-1973)* (Paris: Centre de Socoiogie urbaine, 1974).

amaçlı gelişimi ve benzer projeler geri çekildi; büyük konut komplekslerinin inşaatları ve yeni yönlendirici merkezlerin gelişimi durduruldu. Öte yandan, bu politika daha çok orta büyüklükteki kentlere ve yeşil alanların geliştirilmesine önem veriyordu. Geçmişten gelen mirası çok fazla bozmayan, daha az maliyetli, aynı zamanda yaşamın örgütlenmesine yönelik kültürel algı düzeyinde ortaya çıkan birtakım 'yeniliklere' izin veren müdahaleleri destekliyordu. Büyük sermayenin çıkarlarına göre örgütlenmiş bir kent yapısının işlemesi için gerekli olan temel bir önceki dönemde atıldığı için, bu dönemde bundan yararlanılıyor ve tüketim araçlarının daha büyük bir bölümü pazar ilişkilerine terk ediliyordu.

Bu ekonomik liberalizm, yaşam kalitesi üzerine tartışmalar ve bu ideolojiyi destekleyecek maddi koşullarm yaratılması için yapılan müdahalelerle birleşiyordu (örneğin, yeşil alan yaratma girişimleri, eğlence/dinlence alanlarının yönetimi, tek-aile konutlarının desteklenmesi, tarihsel alanların restorasyonu). 1976 yılında ekonomik kriz bu ideolojik inisiyatiflere son verdi zira bunlar ekonomi pratiğiyle devlet aygıtının düzenleyici önlemleri arasında bir uyumsuzluğa yol açıyordu. 'Bireysel yardıma' dayanan konut politikasına yönelme, sosyal konutun başarısızlığa uğramasına ve devletin, gayrimenkul pazarının çıkarlarının geliştirilmesi için kullanılmasına neden oldu, Yedinci Plan'm en iyi bilinen yaptırımı, ortak-tüketim sektöründe yapılan kamu yatırımlarının kısmen tasfiye edilmesi oldu ve bu dönemde yüksek işsizlik nedeniyle kira ödeyemeyen kiracıların konutlardan atılmaları hız kazandı. Bu durum, devletin kentsel müdahalesinin, yalnızca tekelci sermayenin gelişmesine bağlı kaçınılmaz bir süreç izlemediğini, bir yandan da kent politikalarının temelinde yer alan sınıf

çelişkilerinin bir fonksiyonu olan birtakım geri dönüşlerin yaşanabileceğini ileri süren hipotezi doğrulamaktadır.

Dolayısıyla biz, üretim araçlarının örgütlenmesi ve işgücünün yeniden üretimine öncelik veren kentsel ve bölgesel devlet politikalarından (birinci dönem), sermaye birikimine öncelik veren yeni bir politikaya (ikinci dönem) yöneldik. Fakat bu yeni politika öyle ciddi çelişkilere yol açtı ki, toplumsal ilişkilerin yeniden, daha iyi bir biçimde üretilmesini ön plana çıkaran bir kent politikasına gerek duyulmaya başlandı (1973-74). Ancak dönemin koşulları, önceliğin yeniden sermaye birikimine yönelik hedeflere doğru kaymasını zorunlu hale getirdi.

Bu ikili evrim 1976'da Fransız kent politikasının krize girmesine neden oldu ve büyük projelerin çoğu durduruldu; ayrıca ideolojik politikalar ('yaşam kalitesi', ekoloji, orta büyüklükteki kentler gibi) çöktü ve kent planlama aygıtı, özel sermayeyi kentlere yönlendirmeyi içeren yeni görevine uyum sağlamada başarısız kaldı.

Bu kriz, bir kapitalist devlet krizini mi ifade etmektedir, eğer böyleyse, buna neler aracılık etmiştir? Böyle bir soruya yanıt verebilmek için tartışma çizgimizi yeniden ele almak ve toplumsal evrimdeki eğilimlerle devletin kentsel politikalarındaki dönüşümlerinin arasındaki paralellikleri ve ayrımları göstermemiz gerekir.

İlk dönem boyunca sermayenin ilk hedefi, üretken sermayeyi doğrudan kullanabilmek için yatırım yapmak zorunda kalmadan üretim araçlarını ve işgücünün yeniden üretimini garantilemekti. Üretim ilişkilerinin dönüşümü yeni bir proleterleşme dönemine yol açarak işgücünün daha önceden var olan yeniden üretim kanallarını ortadan kaldırdı ve yeni işçiler yeniden üretimin bu genel koşullarına daha bağımlı hale geldiler. Toplumsal mücadeleler yoluyla özellikle ücretler,

konut ve ortak altyapı konularındaki ekonomik taleplerini açıkça ifade ettiler. Sonuç olarak, devlet aygıtında geleneksel küçük burjuvazinin hâkim gücü, halkın bu ekonomik talepleri bir ölçüde karşılanmadan ve (aynı zamanda) yerel yönetim düzeyinde temsil edilme mekanizmaları güçlendirilmeden korunamazdı.

Devlet müdahalesinde üretim araçları ile ortak tüketim araçlarının üretimine öncelik verildiği dönemin kentsel politikalarının niteliklerini göz önüne alırsak, bu sonuca, tarihsel evrimdeki dört unsurun etkisinin bir araya gelmesi ve tutarlılığının yol açtığını gözlüyoruz. Ancak anahtar yine de toplumsal sınıflar arasındaki güç ilişkilerinde yatmaktadır. Halk sınıfları kuvvetliydi ancak savunmacı bir tutum içinde maddi yaşam koşullarının iyileştirilmesi ile sınırlı bir mücadele içindeydiler. Hâkim sınıflar, kapitalist birikimi yeniden sağlayacak üretim araçlarının kamu tarafından yönetilmesi önceliğini tümüyle bırakmadan ortak tüketim araçları konusunda önemli tavizler verdiler.

Diğer yandan, *ikinci dönemde* kent politikasındaki ilk üç unsurun yarattığı etkilerle devletin evriminin belirlediği etkiler arasında bir çelişki ortaya çıktı. Aslında, tekelci sermaye birikiminin hızlanması ve bireysel pazar tüketiminin artması, sınıf yapısının çeşitlenmesi, mal ve hizmetlerin ideolojik yönüne ve tüketimin yasalarla kademelendirilmesine çok daha duyarlı olan yeni küçük burjuvazinin genişleme eğilimleriyle tutarlıydı. Bu eğilimlerin dayatılması daha kolaydı zira toplumsal mücadeleler (1968'e kadar) genellikle zayıftı; sınırlı bir zaman içinde ortaya çıkıyordu ve toplumdan kopuktu. Bu durum, kentsel ve bölgesel politikaların tümüyle büyük mali grupların ekonomik ve işlevsel çıkarlarına göre düzenlenmesini açıklamaktadır. Bu evrim sonucunda, devlet, hâkim sınıf-

ların üzerinde büyük ölçüde özerklik kazandı (onların çıkarlarına hizmet etse bile); yerel özerklikte ciddi bir gerileme görüldü; halkın kitlesel olarak bütünleşme kanalları ihmal edildi ve büyük sermayenin gelişmesi için aslında tümüyle de onaylanmayan büyük projeler başlatıldı. De Gaullecü (*Gaullist*) teknokrasinin bu tür 'aydınlanmacı despotizmi' (her şey burjuvazi için ama burjuvazi olmadan) büyük ulusal projelerden oluşan gösterişli bir kent politikasına yol açtı; ancak bu projeler, Fransız devletinin müdahale kapasitesini aşıyor, bütçeyi aşırı derecede yük altında bırakıyor ve bütün toplumsal sınıfların tepkisini çekiyordu. Bu politika ekonomik anlamda çöktü ve böylece, kapitalist bir çerçeve içinde ortak üretim ve tüketim araçlarının toplumsallaşmasının sınırlarını da açıkça gösterdi. Bunun yanı sıra toplumsal mücadelelerin de hem genel düzeyde(Mayıs 1968) hem de kentsel mücadele düzeyinde (1970'ten bu yana konut ve ulaşım konularındaki hareketler) yeniden artışına yol açtı. Bu çok önemli bir gelişmedir zira bu dönemin en temel özelliği iktidar ilişkilerinin hâkim sınıfların çıkarlarına uygun olmasıdır.

Üçüncü döneme gelindiğinde (Fransız kapitalizminin ekonomik ve siyasi kriz dönemi), dört unsur bir araya gelerek, devletin çözülmesine yol açan ve toplumsal ilişkileri korumaya yönelmiş bir ideolojik harekete öncelik veren bir kent politikası oluşturdu. Sermaye açısından bu eğilim, tasarruf, işsizlik, tüketimde azalma; yani bir anlamda 'doğaya dönüş' anlamına geliyordu zira ormanda bir kulübede yaşamak işsizlikle daha kolay baş etme ve kentlerdeki konut sıkıntısını unutabilme olanağını sağlıyordu. Üretim ilişkilerinin evrimi açısından bakıldığında yeni küçük burjuvazinin artan önemi, bu hâkim ideoloji ile beslenen kent politikasının rolünü de artırıyordu, zira bu grup, bu politikadan birtakım ayrıcalıklar

elde edebilecekti. Ancak bu yeni ücretli grubun kent konusuna dâhil olmasının ikili bir anlamı vardı zira halk hareketlerinin içindeki rolleri de güçlenmiş oluyordu. Sermayeye tanınan önceliği sorgulayan kent mücadelelerinin güçlü dalgası, kent teknokrasisini bütünleşme konusunda birtakım manevralar yapmaya zorluyordu. Son olarak da, devletin ekonomik olarak çözülmesi ve ideolojik işlevinin en üst düzeye çıkarılması sonucunda, devletin ortak tüketim araçlarına müdahalesi, 'tiyatroya' benzer bir nitelik kazandı. Toplumsallaşmış tüketimin giderek bu özelliğini yitirmesi ile birleşince bir anlamda, daha az iş, daha fazla konuşma yapılmaya başlanmıştı. Kent politikası krizinin, bir tekelci kapitalist devlet krizi olduğu söylenebilir. Bu krizin kendisi, sınıflar arası güç ilişkilerinin giderek tersine dönmesinin bir ifadesidir ve 1974'te belirleyici bir aşamaya girmiştir. Sınıfsal güç ilişkilerindeki bu tersine dönüş, gelişmiş kapitalizmin yapısal çelişkilerinden (ekonomik kriz ve devlet müdahalesinin sınırlarının ortaya çıkması) ve dünya düzeyinde gelişen sınıf mücadelelerinden kaynaklanmıştır.

Fransız kapitalizminin evrimindeki temel unsurlarla kentsel devlet müdahalesinin niteliği arasındaki bu sistemli bağlantının etkisi nedir?

İlk olarak, kentsel ve bölgesel politikadaki değişimin belirli bir mantık izlediği ve bunun dönemlere ayrılabilen bir tutarlılığa sahip olduğu görülür. Bu nedenle, konut, ulaşım, bölgesel planlama, kent merkezlerinin yeniden yapılanması gibi çok farklı politikalar, her noktada ifade ettikleri çıkarların bir fonksiyonu olarak nesnel bir şekilde eklemlenmektedir. Bu farklılıklar gelişigüzel bir biçimde şu ya da bu olaya bağlı değildir. Bunlar kapitalist birikimin, sınıf mücadelesinin ve devletin geçirdiği evrimin ritmini yansıtmaktadırlar. Ancak

kentsel politikanın toplumsal olarak belirlenişi doğrusal bir gelişim çizgisi göstermez: Eğilimler çoğu zaman çelişkilidir, bu nedenle de, devlet müdahalesi bu çelişkiler bütününden ayrı değildir, aksine bunun bir sonucudur. Dolayısıyla, kent politikası yalnızca bir sonuç değildir; toplumsal ilişkiler ve sınıf mücadelesi üzerinde çeşitli etkiler yaratır. Daha somut olarak, bugün Fransa'da halk mücadelesini keskinleştirmekte, burjuva hegemonyasına karşı direnişi küreselleştirmekte ve siyasileştirmektedir. Devlet krizinin bir ifadesi olarak da, bu krizi hızlandırmakta anahtar bir rol oynamaktadır.

Kentsel Kriz ve Devlet Krizi

Analizin başında da ifade edildiği gibi, kapitalizmin yaşadığı kentsel krizin temel niteliği, sermayenin geleneksel olarak hem üretim sürecinin ihtiyaçlarını hem de işçilerin taleplerini karşılamak üzere, işgücünün yeniden üretim araçlarını kârlı hale getirmekte yetersiz kalmasıdır. Buradaki sorun, üretim ile tüketimin nesnel olarak toplumsallaşması ve bu iki sürecin yönetiminin özelleştirilmesi arasındaki çelişkidir. Analizimizin şu ana kadar tamamlanmış kısmının da gösterdiği gibi, gelişmiş kapitalizmde giderek daha da derinleşen bir krize tanık olmaktayız: kentsel politika krizi, *kentsel krizin sonuçlarına yönelik devlet müdahalesinin krizi.* Artık 1970'lerde kapitalist devletin, sistemin yeniden üretilmesi için gerekli olan alanlarda bütün bu işlevleri üstlenmeye devam etmesi imkânsız görünmektedir. Mevcut eğilimleri açıklığa kavuşturmak için birtakım kuramsal unsurları hatırlamakta yarar var. Devlet müdahalesi, Fransız kent politikaları bağlamında gösterdiğimiz gibi, sınıf ilişkileri alanındaki değişikliklerden başlayarak kavranabilir. Bu bakış açısına göre, tarih boyunca devlet, *sınıf mücadelelerinden etkilense bile,* hâkim sınıfların hegemonyasının

(hâkim oldukları için devlet iktidarını ellerinde bulundurmaktadırlar) kristalleşmesiyle ortaya çıkan bir aygıttır. Bu aygıt, hâkim ve yönetilen sınıflarla ilişkili ikili bir diyalektik içinde, var olan toplumsal düzenin yeniden üretilmesi için gereken bir dizi işlevi etkilemektedir. Başka bir araştırmada yapmış olduğumuz[35] kuramsal ve ampirik analize göre, devlet aygıtı, hâkim sınıfların çıkarlarının *tahakkümünü* garantiler ve iktidar bloğunda içsel olarak bulunan ya da hâkim sınıfın değişken çıkarlarıyla ilişkili çelişkileri *düzenler.* Yönetilen sınıflar söz konusu olduğunda ise devlet, temsil ettiği düzenle bu sınıfların *bütünleşmelerini* en üst düzeye çıkarmaya çalışır; aynı zamanda bu düzeni baskıyla sürdürür. Fransız kent politikasındaki üç dönem, devletin bu değişik sımfsal işlevler üzerindeki farklı tasarruflarını yansıtır. Bu politikalarla, *düzenleme-bütünleşmeden* (birinci dönem), *tahakküm-baskıya* (ikinci dönem); buradan da *tahakküm-bütünleşme* yada sermaye birikimi ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretimini içeren yeni bir birleşime geçilmiştir. Özellikle bu birleşim, kentsel politika krizine ve tüketim araçlarına müdahalede devletin rolünün kaybolmasına; aynı zamanda da ideolojik manipülasyon yoluyla sağlanmaya çalışılan bütünleşmenin başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açmıştır. *Tahakküm-bütünleşme* birleşimi, hâkim sınıf iktidarının istikrarını en üst düzeye çıkarmıştır. Bu birleşimin başarısızlığı çok ciddi bir soruna işaret eder zira bu, tekelci kapitalizmde tüketimin nesnel olarak toplumsallaşması ile bunun ortak yönetiminin imkânsızlığı arasındaki temel çelişkiyi ortaya koyar. Dolayısıyla, geçmişte başkaları gibi bizim de ileri sürdüğümüz çok sayıda hipotezin aksine, *devletin bu alanda giderek daha fazla müdahale etmesi kaçınılmaz değil-*

---

[35] Bkz. M. Castells ve F. Godard, *Monopalville; l'entreprise, l'Etat, l'urbain* (Paris: Mouton, 1974). Çevrilip Macmillan tarafından yayınlanacak.

dir. Burada kaçınılmaz olan bu çelişkinin krize yol açmasıdır. Gelişmiş kapitalizmin yapısal evriminin bir parçası da sermayenin, devletin işlevlerini genişletmeden ya da birikim modelinde önemli bir dönüşüme yol açmadan bugünkü toplumu ve ekonomiyi sürdürebilmesinin olanaksız olmasıdır. Neden? (1) Kısmen yapısal ekonomik çelişkiler nedeniyle: Kâr oranının düşme eğilimi, son otuz yıldır bir dizi karşıt-eğilimle (özellikle devlet müdahalesi yoluyla) engellenmeye çalışıldı ancak pazarı büyük oranda sınırlayan ve sermaye dolaşım sürecini bozan, dizginlenemeyen bir enflasyon ortaya çıktı. (2) Kısmen de devlet politikasının, temelinde yatan sınıf mücadelesi tarafından belirlenmesi nedeniyle: Burjuva iktidarının giderek daha fazla sorgulanması, bunların manevra kabiliyetini azaltırken, devlet müdahalesini artırmaya zorlamakta ve bu durum devleti tekelci birikimi desteklemeye yöneltmektedir.

Devlet diğer alanlardaki özellikle de işgücünün yeniden üretimi alanındaki çelişkileri düzenleyen bir aygıtken, bunun terk edilmesi tarihsel koşullar açısından çok ciddi karışıklıklara yol açmaktadır. Bu gelişmenin yalnızca Fransa'ya özgü olmadığını belirtmeliyiz: Amerika Birleşik Devletleri'nde gelişen kentsel kriz de aynı niteliktedir; burada da devletin rolünün kaybolması, özellikle yerel yönetim düzeyinde önemli toplumsal etkilere neden olmaktadır.[36] Tam da bu noktada, gerçek anlamda bir devlet krizinin kaynağına varılmaktadır; bu nokta, 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran'dan bu yana gelişen müdahaleci devlet aygıtına meydan okuma olarak nitelendirilebilir.[37] Fiyatların toplumsallaşmasının ve kârın özelleşmesinin yapısal sınırları vardır ve tekelci kapitalist

---

[36] Bkz. R. Hill, 'The Urban Fiscal Crisis and the State Policies in the US', *International Journal of Urban and Regional Research* (1977) 1.

[37] N. Poulantzas, 'L'Etat, aujourd'hui', *Dialectiques* (.1976) 13.

devlet, kontrol altına alınamayan bir enflasyona yol açmadan bu sınırları aşmayı başaramamıştır. Üretim ilişkilerinde niteliksel bir dönüşüm olmaksızın yapılan bütünleştirici reformlar, kitleleri bütünleştirme kapasitesinin sınırlarına ulaşmış, ortaya çıkan sonuçlar karşısında yenik düşmüştür. Büyüme ve tüketim ideolojilerinin yerini ekolojik ideolojiler almıştır ancak bunlar kemer sıkma *(austerity)* önlemlerini meşrulaştıramamış, iki yüzyıldır süren dinamik kapitalist gelişmeye olan güveni sarsmıştır. Kent planlamasının çözülmesi, devletin çözülmesi, toplumsallaşmış tüketim sektörünün zayıflığı, büyük projelerin terk edilmesi, büyük kentlerde giderek artan düzensizlik, bunlarla örtüşen geçmişe dönme miti (yani, 'doğaya dönüş'), aynı olgunun farklı özelliklerini yansıtmaktadır: işgücünün yeniden üretiminin krizine karşı yapılan devlet müdahalesinin krizi.

Böyle bir kriz iki nedenle sınıf mücadelesinin bütünü üzerinde önemli niteliksel etkiler yaratma potansiyeline sahiptir: (i) toplumsallaşmış tüketim alanında büyüyen çelişkiler yalnızca işçi sınıfını değil, bütün halk tabakalarını etkilemektedir; (ii) bütün toplumsal sorunları 'kentsel ve mekânsal' olarak gören hâkim sınıf kent ideolojisinin yayılması bunları küçük burjuva katmanları açısından da genelleştirip meşrulaştırmaktadır. Bu durum, çok-sınıflı taleplere dayanan kentsel mücadelelerin, yeni küçük burjuvaların harekete geçmesinde önemli bir rol oynamaya başlamasını da açıklamaktadır. Bu özellik Batı Avrupa'daki işçi sınıfı hareketlerinin stratejisi açısından temel bir öneme sahiptir. Uzun zamandır Sol, sosyaldemokrat sınıf işbirliği ile işçilerin yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelmiş Marksist-Leninist azınlık gruplar arasında gidip gelmekteydi. Birkaç yıldır tarihsel bir kopuş oluşmaya başlamıştı. Yeni toplumsal mücadelelerin alternatif demokra-

tik politikalarla eklemlenmesi, sosyalizme yolu açabilecek bir programı olan bir sol-kanadın seçimde zafer kazanmasına yol açabilirdi. Böyle bir zaferin mümkün olması ve burjuva yönetim altyapısı karşısında pratikte başarısızlığa uğramaması için, bu kanadın hoşnutsuzluklara dayanan bir koalisyon oluşturması yerine, kitlesel düzeyde sosyalist güçlerin siyasi ve ideolojik hâkimiyetine dayanması gerekir. Biliyoruz ki bu hâkimiyet, mutlaka kitle bilincinin[38] dönüşümüne dayanmalıdır; bu dönüşüm ise, televizyondaki seçim konuşmaları ile değil mücadele içinde ortaya çıkabilir.[39] İçinde bulunduğumuz tarihsel koşullar içinde, devrimcinin en temel görevi her şeyin ötesinde *kitleleri kazanmaktır.* Kış Sarayı (*Winter Palace*) savaşının yerini kitleler için savaş almaktadır. Bu konuda beklentilerimiz neler olabilir?

İşçi sınıfının uzun bir mücadele ve örgütlenme geleneği vardır. Bu nedenle ve aynı zamanda üretici rolü nedeniyle, sosyalizm mücadelesinde temel bir güce sahiptir. Ancak sosyalizme doğru demokratik yolla gidişin stratejisi için, insanların çoğunun *sosyalizm için* (yalnızca anti-tekelcilik için değil) kazanılması gerekir. Bu aşamada bizim hipotezimiz, nesnel koşullar göz önüne alındığında, yeni küçük burjuvazinin tekelci kapitalizme karşı direnişte işçi sınıfına en kolay katılabilecek sınıf olduğudur. Bu sınıfın ideolojik dönüşümü onların harekete geçme ve mücadele etme kapasitelerine bağlıdır; ancak çalışma alanında böyle bir gelenekten ve örgütlenmeden yoksun olmaları nedeniyle ciddi engeller bulunmaktadır. Diğer yandan, toplumsallaşmış tüketim alanında bütün

---

[38] Bkz. A. Gramsci, *Passato e presente. Quaderni del carcere* (Roma: Edition Riuniti, 1971), özellikle s. 84-100.

[39] Bkz. Mao Tse-tung, 'On Practice', *Collected Works* (Pekin: Foreign Language Press).

halk sınıflarının çıkarları giderek aynılaşmaktadır ve bunlar nesnel olarak üretim ile günlük hayatı düzenleyen hizmetlerin yönetiminin kapitalist mantığına karşı çıkmaktadırlar. Bu temel üzerinde yeni küçük burjuvazi, giderek daha fazla harekete geçmekte, devletin kent yönetimine karşı mücadele vermekte ve bu mücadele içinde de bilinçlenmektedir. Sol, toplumsal mücadeleler ile örnek alınabilecek demokratik kent yönetimlerini birleştirerek, ayrıca kitlesel düzeyde hâkimiyet kazanıp devlet aygıtına sızarak/onu dönüştürerek, kitleler için sosyalizm savaşını işçi kalelerinin ötesine geçerek kazanmaya başlamıştır. İtalya, Japonya ve Fransa'da bu yorumumuzu doğrulayan pek çok deneyim yaşanmaktadır. Paris bölgesindeki büyük konut alanlarında yaşayan küçük burjuvazi, diğer alanlarla karşılaştırıldığında çok daha fazla oranda sola oy vermektedir. Ancak bu sonuç, somut durumun sihirli etkisi ya da 'yaşam kalitesine' karşı psiko-sosyolojik bir tepki sonucunda oluşmamıştır. Nitekim yaşam bir kaliteden çok bir pratik olduğu sürece, bu evrimin temelinde, tüketimin toplumsallaşmasının kitlesel örgütlenmeler üzerindeki ve kentsel krizin yayılan mücadeleler üzerindeki etkisi olduğunu görmekteyiz.[40]

İşte tam da bu biçimde, kentsel krize karşı yapılan devlet müdahalesi, yeni halk mücadelelerine yol açmakta ve sosyalizm için kitlesel tabanı genişleterek kapitalist devlet krizini derinleştirmektedir.

---

[40] Bkz. Castells, Cherki, Godard, Mehl, *Sociologie des mouvements sociaux urbains.*

IV.
Kent Planlamasının Toplumsal İşlevi: Fransa'nın Kuzey Kıyısının Kentsel-Endüstriyel Gelişimi İçin Yapılan Devlet Müdahaleleri

Bu bölüm, Fransa'nın üçüncü en büyük ticari limanına sahip olan Dunkirk'teki endüstriyel-kentsel gelişme üzerinde yapılan ampirik araştırmaya dayanarak, kent planlamasının ideolojik ve siyasi arka planını analiz etmeyi hedeflemektedir. Dunkirk 1960 ve 1970'lerde en önemli sanayi kompleksi haline geldi zira Fransa hükümetinin de onayıyla birkaç dev kuruluş Fransa'nın en büyük çelik üretim tesisini burada kurdu; ayrıca petrol rafinerileri, tersaneler ve diğer sanayi fabrikaları da burada yer seçti.

Bunun yanı sıra Fransa'daki en radikal işçi sendikaları da Dunkirk'te bulunuyordu; neredeyse sürekli grevlerle kendini gösteren çok büyük işçi eylemleri yaşanıyordu. Kentsel gelişmeyi takip eden hızlı kentsel büyüme, plancılar tarafından çözülebileceği varsayılan bazı temel toplumsal ve mekânsal çelişkileri ortaya çıkardı. Bu bölümde, gerçekte neler olduğundan

yola çıkılarak toplumsal bir süreç olan kent planlama kuramı açısından yapısal bir açıklama yapılmaya çalışılacaktır.

Ek 1'de gözlediğimiz çelişkileri daha anlaşılır kılan bazı temel veriler sunulmaktadır. Ek 2'de ise metinde Fransızca baş harfleriyle kodlanmış olarak verilen örgüt ve kurumların tam adları verilmektedir.

Aslında yürüttüğümüz araştırma çok daha geniş kapsamlı olup bütün kentsel sistemin üretim sürecini kavramaya çalışmaktadır. Bu araştırmanın sonuçları, şu anda İngilizceye tercüme edilmekte olan ve Macmillan'm basacağı kitapta sunulmaktadır: Manuel Castells ve Francis Godard, *Monopolville: the Corporations, the State and the Urban Process* (Monopolville: Şirketler, Devlet ve Kentsel Süreç).

Toplumsal bir Süreç Olarak Planlama

Kent olgusunun artan karmaşıklığı ve ortaya çıkan sorunların aciliyeti, kentsel çelişkileri düzenlemek için bazı kurumsal mekanizmalara başvurmaya yol açmıştır. Dolayısıyla, kent planlaması kişilerin günlük yaşamlarında hissettikleri krizi çözecek bir kurtarıcı gibi görünmektedir.

Acil ihtiyaçlar ve planlamayla ilgili yüksek düzeyli beklentiler, planlamadan gerçekte ne anlaşıldığına dair bir tür belirsizliğin de temelini oluşturmaktadır. Bu belirsizlik durumu önem taşımaktadır zira anlattıklarımızı açıklığa kavuşturabilir.

'Planlamadan' az çok bilinçli, temkinli bir eylem olarak söz edilemez; planlama, yalnızca ulaşılmak istenen hedefler açısından ele alınabilir: Düzenleme hedefleri, temelde bunların toplumsal rolü nedeniyle, müdahale eden aktörün kurumsal konumuyla belirlenir. Özellikle yönetimdeki yeri bu aktörü, çelişkili toplumsal çıkarlar üzerinde bir konuma yerleştire-

rek ona kentsel krizin nedeni olan ekonomik ve teknik sorunları düzeltme olanağı tanımaktadır.

Devletin çeşitli yönetim düzeylerinde ve dallarında yer alan aktörler tarafından yerine getirilen, düzenleyici bir eylem olarak anlaşılan kent planlaması, çeşitli araçlara sahiptir ve bunların incelenmesi bize kent sistemi ile ilgili küresel bir bakış açısı sağlayabilir.

(i) Planlama normlarını ve hedeflerini ifade eden planlama belgeleri –bulundukları genellik düzeyine göre, White Papers (Beyaz Kâğıtlar), S.D.A.U. (Nazım plan), P.U.D. (Uygulama planı), P.O.S. (Arazi kullanım planı) gibi.

(ii) Yönetim sorunları, planlama kurumları, idari hizmetler, planlama daireleri, araştırma, programlama ve yönetim örgütleri aracılığıyla ele almaktadır.

(iii) Yönetim, planlama kurumları aracılığıyla olsun ya da olmasın kent sorunlarını çözmek için etkili müdahaleler yapar; bunlar planlama belgelerine uygun olabilir ya da bunlarla çelişebilir. Bu önemli bir noktadır; planlama 'müdahalesi', planlama 'kurumu' ile karıştırılmamalıdır. Mesele, yalnızca bu farkın nedenlerini değil aynı zamanda bu planlama gerçeği ile örgütsel çizelgelerdeki konumu arasındaki bağlantıları da anlamaktır.

Genelde gözlenen bu farklılık, çoğu kez planlama sisteminin hedefleri ve işleyişi açışından bir başarısızlık olarak değerlendirilir. Plancı kendini, 'toplumsal sınırlamalar', özel talepler ve bütçe kısıtlamaları nedeniyle çok sayıdaki ihtimalden vazgeçmek zorunda kalan bir teknisyen olarak görmektedir. Bütün bunlar en iyi projeleri etkilemekte, büyük kentsel gelişme eğilimleri ile ilgili kararlar çizim masasından öteye gidememektedir. Meslek içinde çok yaygın olan bu görüş kabul edilirse, kent planlamasının uygulamada çok sınırlı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Ancak planlama her alanda

yaygınlaşmaktadır. Yeni kurumlar katlanarak artmakta, krediler dağıtılmakta, bu alanda yeni işler yaratılmakta, teknikler geliştirilmekte, üniversite kariyerleri dönüşmekte, araştırmalar yapılmakta ve politikalar daha detaylı hale gelmektedir. Biz bu paradokstan yola çıkmak istiyoruz: Planlama kentsel sorunları etkili bir şekilde çözemez gibi görünse de, bir kurum ve kentleşmeyi yönlendiren bir araç olarak giderek daha önemli hale gelmektedir.

Bazıları bu paradoksun sürmesini yönetimdeki atalete, planlama mesleğinin ya da planlama dairelerinin gücüne bağlayabilir. Ancak biz böyle düşünmüyoruz; bu tür bir Makyavelist yorumlama kanıtlanmamış bir iddiaya bağlıdır (böyle bir yorum, insanın yalnızca kişisel kazanca yönelik hareket eden bir özne olduğunu kabul eder); ayrıca bu hipotez gözlemlerle yanlışlanmaktadır. Biz burada tam bir ataletle kendi parçalanmasına karşı bir bütün olarak karşı durmaya çalışan bir kurumu ele almıyoruz aksine, çeşitli toplumsal sistemlere sahip farklı gelişme düzeylerindeki bütün ülkelerde ve planlamanın bütün düzeylerinde yeni kurumların gözle görünür bir biçimde gelişimine tanık oluyoruz. Hiçbir 'gizli ülke', fonları ve devlet gücünü evrensel olarak ele geçirmede bu kadar başarılı olamazdı! Ancak bu kavrayış her şeyi daha da karmaşıklaştırmaktadır. Planlamanın gelişiminin giderek kötüleşen kentsel krize bağlı olduğuna ilişkin yorumu reddedip kentsel çelişkileri düzenlemede planlama sisteminin etkisiz kaldığını kabul edersek, o zaman planlama kurumlarının gelişiminin aslında toplumsal bir etkiye bağlı olduğunu varsaymamız gerekir. Bu da, bu kurumların yönelimi ve örgütlenmesinin altında yatan gerçek mekanizmaları açıklamaya yardım edecektir.

Araştırmamızın amacı, kent planlamasını bir toplumsal süreç olarak çözümlemek ve bunun toplumsal etkisini ortaya çıkarıp teknik olarak nasıl etkisiz kaldığını göstermek; dolayı-

sıyla da kentsel sorunları çözmek için yapılan devlet müdahalesinin mantığını anlamaktır.

Gözlemlerimiz çok özgül olmalıdır zira bu bölgede birdenbire ortaya çıkan kentsel büyüme, sanayi kuruluşlarının yoğun olarak burada yer seçmesi nedeniyle de istisnai bir nitelik taşır. Ayrıca, konut ve altyapı yatırımlarının yoğunlaşması, hızlı konut yapımı, kentsel hizmetlerin sağlanması konusunda sanayi çıkarlarının ağırlık kazanması ve yerel yönetimin tümüyle yeniden örgütlenmesi sonucunda üretken altyapının sağlanması ve kentsel örgütlenme arasında tam bir kopukluk ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, bizim durumumuzda bir ölçüde istisnaidir zira idari kurumların ve planlama dairelerinin ortaya çıkışı ve dönüşümünün yanı sıra, birbiriyle yarışan planlama tasarılarının ortaya çıkışını ve bunların değişikliğe uğramasını da detaylı bir şekilde gözlemleme olanağı bulduk.

Dolayısıyla, planlama kurumlarının ortaya çıkışı ve planlama belgelerin geliştirilmesini içeren toplumsal sürecin, kentsel sorunlarla ve bunları çözmek için yapılan idari müdahalelerle ilişkisini kurarak kavrama olanağına sahip olduk. Diğer bir deyişle, bu olağandışı gözlem olanağını, kent planlamasının toplumsal rolünün temelinde yatan birtakım mekanizmaları ortaya çıkarabilmek için kullandık. Bu koşulların bir araya gelişi öyle istisnaidir ki ortaya çıkardığımız mekanizmaları çok farklı toplumsal ve kentsel koşulların analizinde kullanmak zor olacaktır. Ancak yine de göz önüne serilen toplumsal mantık, açıklayıcı bir önermenin nesnesi haline gelebilir (doğrulanabilir veya tamamlanabilir) ve bizim gözlemlediğimizden farklı müdahale koşullarına uygulanabilir.

Analize başlamadan önce, araştırma yöntemi ile ilgili bir iki cümle söylemekte yarar var. Araştırma öncelikle, bölgenin temel kentsel sorunlarını belirlemek ve bu sorunların bölgeye

özgü bir kentsel çelişkiler sistemi oluşturarak eklemlenişini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Buna bağlı olarak, kentsel sistemin temelinde yatan toplumsal ve siyasi dinamiğin en önemli yönlerini inceledik; böyle bir analiz, yerel siyaset sahnesi çerçevesinde, sınıf yapısından idari kurumların dönüşümüne kadar uzanan bir yelpazeyi içermektedir. Son olarak da planlama sistemini, toplumsal çıkarlar ağı, yönetimsel yapı ve bunların daha önce analiz ettiğimiz kentsel sorunlarla ilişkisi açısından inceledik. Bu analiz daha önce söz ettiğimiz üç boyutta yapıldı: düzenleyici müdahale, kurumsal aygıt ve planlama belgeleri. Kullanılan teknikler, belgelerin ve istatistiklerin analizi, temel 120 aktörle derinlemesine görüşme, planlama birimlerinin çalışmaları ve yönetim toplantılarında katılımcı gözlem ve son olarak Dunkirk'ün kentsel sisteminin kendisinin kullanılmasıdır.

Topladığımız ve incelediğimiz veriler ışığında, artık Dunkirk'teki kentsel planlama deneyimini, bunun aracılığıyla da toplumsal bir süreç olarak planlamayı analiz edebiliriz.

Birkaç Ön Referans Noktası: Dunkirk Bölgesinde Kentsel Sistem ve Yerel Siyaset Sahnesi

Burada Dunkirk bölgesinin kapsamlı bir tanımlamasını yapmak olanaklı olmasa da, planlama sistemi üzerine analizimizi açıklayan birkaç noktaya değinmek yararlı olacaktır.[1]

Buradaki durum, bir çelik üretim kompleksi (Usinor-Dunkerque) ve buna eklenen bir ikinci çelik üretim ünitesi (Creusot-Loire), tersaneler ve petrol rafinerisi (BP-Total) etrafında hızlı bir şekilde oluşturulan yoğun bir büyüme kutbu olarak nitelenebilir. Bu komplekse doğrudan bağlı olan ve

---

[1] M. Castells ve F. Godard, *Monopolville: l'entreprise. l'Etat, l'urbain* (Paris: Mauton, 1974).

burada yaratılan endüstriyel ve teknik ortamdan yararlanan Vallourec, Lesieur ile Ciment Lafarge'ı bunlara eklemek gerekir. Bütün bu endüstriyel gelişim, gemilerin ve 125.000-500.000 tonluk tankerlerin barınmasına olanak sağlayan çok büyük bir açık-deniz limanının yapılmasına bağlıdır. Bu yeni altyapının çoğu devlet tarafından desteklenmekte, P.A.D. (Dunkirk Özerk Liman Yönetimi) ise, şu anda yapılmakta olan olağanüstü büyüklükteki liman inşaatının tek idari sorumlusudur.

Böyle bir endüstriyel büyüme, yalnızca kentsel peyzajı değiştirmekle kalmaz, aynı zamanda da konut, hizmet ve ulaşım sağlanması gereken çok sayıdaki işçinin de buraya akmasına neden olur. Farklı toplumsal katmanlar için sağlanması gereken hizmetlerin çokluğu göz önüne alındığında, kentsel sistemde gözlemlediğimiz kriz durumu çok daha kolay anlaşılabilir.

Daha açık olarak ifade edilirse, bu bölgedeki üretim çevrimlerinde, konut, ulaşım, ortak mal ve hizmetlerin sunumunda, aynı zamanda da kentsel önem ve kentsel peyzajı ifade eden sembolik unsurların sağlanmasında yaşanan tıkanıklığın nasıl bir şey olduğunu gözlemleme olanağı bulduk. Bu tıkanmanın bir nedeni ihtiyaçlara oranla kredilerin yetersiz oluşudur; ancak en önemli neden bu değildir zira kriz yeni kaynaklar sağlandıktan sonra da sürmüştür. En önemli engel, geleneksel üretim çevrimi ve sunumunun yeni talepler karşısında yetersiz kalmasıdır. Bunun sürmesi geleneksel bir 'değişime karşı direnç' olgusuna bağlı değildir. Bu daha çok, bölgeye tümüyle hâkim olan güçlü ekonomik çıkarlara karşı durabilmek için kentsel sistemdeki üretim çevrimlerini denetlemeyi tek yol olarak gören siyasi çıkarların karşı karşıya gelmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Burada tanık olduğumuz şey, Dunkirk'teki kadar büyük bir operasyonda devlet denetiminden kaçabilecek kredi kaynaklarını elinde tutmaya çalı-

şan merkezi devlet stratejileri karşısında (yerel olarak seçilmiş temsilciler tarafından denetlenen), metropoliten hükümetin konut sunumu üzerindeki denetimini koruma çabasıdır.

Ancak bu durum, devlet ve 'yereller' arasında bir doğrudan karşıtlık olmaktan çok, toplumsal çıkarların karşı karşıya gelmesidir; tıpkı kentsel gelişme üzerindeki karşıt görüşler arasmda ortaya çıkan tartışmalar gibi. Daha kesin bir şekilde ifade edilirse, Dunkirk'in yeni ekonomisi kentin toplumsal yapısını büyük ölçüde değiştirmiştir ve yeni çıkar grupları, bölgeye ilişkin değişen stratejileri kendi çelişkili ilişkileri etrafında örgütlemeye çalışmaktadırlar. Liman burjuvazisi ile geleneksel işçi sınıfı (tersane işçileri, gündelik işçiler, dokuma işçileri) arasmda oluşan ve bölgenin orta sınıf ileri gelenlerinin arabuluculuk yaparak çözmeye çalıştığı eski karşıtlıklar dönüşerek yerini Ticaret Odası'nın denetimini eline geçiren büyük sanayi çıkarları (Usinor, Schneider) ile büyük firmalarda çalışan, sendikalaşmış radikal yeni işçi sınıfı arasındaki karşıtlığa bırakmıştır. Bu çıkarların çeşitliliği, kentsel gelişmenin öncelikleri açısından ifade edilmektedir.

Şematik olarak şunlar gözlenmektedir:

(i) bir yandan, üretken yatırımlara öncelik verilmekte ve kent merkezinin geliştirilmesi tercih edilmektedir; bu merkezde kültürel ve dinlence hizmetlerinin yanı sıra Malo'daki eski yerleşimde toplanan idari görevliler için konut ve dinlence alanları bulunacaktır.

(ii) diğer yandan, yeni ve eski işçi sınıfı konut alanlarına (Usinor'un hemen yanında gelişen bir işçi sınıfı kenti olan Grande-Synthe'deki Z.U.P., yani öncelikle geliştirilecek kentsel alanlar), inşaat sahalarında kurulacak şantiye binalarına, bekâr işçiler için yurtlara ve işçileşen köylü nüfus için yatakhane

kentlerine dönüşen kırsal komünlere öncelik verilmesi istenmektedir.

Bu iki eğilimin arasında devlet görevlileri, öğretmenler, serbest çalışan profesyoneller ve dükkân sahiplerinden oluşan küçük burjuvazi bulunmaktadır; bunlar, yerel toplumun savunuculuğunu üstlenen toplumsal rollerini korumaya çalışmaktadırlar. Bu grup farklı zamanlarda diğer iki temel güçle ittifak yapmaktadır; kimi zaman kent merkezindeki büyük ekonomik çıkarlara doğru yönelirlerken, kimi zaman da işçi sınıfı konut alanlarında ve Dunkirk bölgesindeki küçük kasabalarda yaşayan halk sınıflarını desteklemektedirler.

Siyasi çıkarlardaki çeşitlilik üç temel siyasi eğilimde kendini göstermektedir: UDR (de Gaulle'cü Cumhuriyeti Muhafaza Birliği Partisi) ve Dunkirk kentinin apolitik olarak denetlenmesi; eski komünlerin çoğunda önemli görevler üstlenen sosyalist ileri gelenler; yeni işçi sınıfı komünlerindeki sendika tabanına dayanarak oluşturulan Sol Partiler Seçim İttifakı (Union de Gauche). Bu toplumsal ve siyasi çıkarlar, dönüşmüş kurumsal sistem yoluyla iletilmekte ve ifade edilmektedir. Doğal olarak yeni sanayi kompleksi ile bunun ortaya çıkardığı gelişmeler günlük faaliyetlerin mekânsal ölçeğini o kadar değiştirmiştir ki sorumlu idari kurumların da bunlara uyarlanması gerekmiştir. Ancak bu uyarlama, yetkin hukuki kurallar çerçevesinde yapılmaktan çok, yukarıda söz edilen toplumsal çıkarları öne çıkarmaya çalışan, birbirine rakip çözüm yollarına göre yapılmıştır. Bu nedenle, sosyalist ileri gelenler Fransa'daki ilk gönüllü metropoliten hükümeti kurarak buna en üst düzeyde yetki vermişlerdir. Bu girişim, ekonomik grupların 'endüstriyel gücünün', yerel kurumların 'kentsel gücü' karşısında dengelenmesi için kullanılan bir temel araç olmuştur.

Devlet, uluslararası düzeydeki bu ekonomik projenin düzgün işlemesini tehdit edebilecek bir kurumsal düzenleme ile karşı karşıya kalmıştı. Bu nedenle, daha önce Fos'ta uygulanan bir çözümü öne sürdü; buna göre kentsel planlamadan sorumlu, belediyeler-arası bir heyet oluşturulacaktı. Ancak yerel toplumun karmaşıklığı ve göreli gücü karşısında benimsenen seçenek, toplumsal ve siyasi olarak büyük firmalarla dar bir işbirliğine öncelik veren Dunkirk kentini desteklemek oldu. Kentin konumu, komünlerin dikkatli bir biçimde birleştirilmesiyle birlikte giderek güçlendirildi. Bu, *Grand Dunkerque* projesiydi; zaten Dunkirk'in Malo-les-bains, daha sonra da Rosendäel ve Petite-Synthe ile birleştirilmesiyle başlamış durumdaydı. Bu birleşim 1968'de 27.000 olan Dunkirk'in nüfusunu, 1972'de 80.000'e ve tüm yerleşim alanı hesaba katıldığında ise 150.000'e çıkardı.

Metropoliten hükümetin güçlenmesi, güçlü sınıfların girişimlerine karşı bir direncin de oluşmasına yol açtı. Bu hükümet, sosyalist ileri gelenler ile Sol Partilerin Seçim İttifakı arasında ittifak kurarak denetimi elinde tutabiliyordu; siyasi açıdan bu, geleneksel küçük burjuvazi ile çeşitli işçi-sınıfı katmanları arasındaki ittifakı yansıtmaktadır. Bu durum planlama sürecini etkiledi; çelişkili toplumsal çıkarları yerine getirmek üzere kurulmuş birtakım planlama birimleri zaman zaman idari kurumlara dahil edildi.

Dunkirk'te Kent Planlamasının Kesin Başarısızlığı

Sanayi ve liman inşaatları başlar başlamaz Grande-Synthe'de işçi-sınıfı konut sitesi inşa edildi; yeni konut projeleri kaçınılmaz bir ihtiyaç olarak ortaya çıktı, planlama kurumları oluşturuldu ve planlar geliştirildi. İlk olarak, Sanayi ve Ticaret Odası, metropoliten hükümet için çalışan İmar Planlama Daire-

si'nin (AGUR) temelini oluşturan ve Bayındırlık Bakanlığı'nın da desteğini alan bir araştırma bürosu kurdu. *Livre Blanc Dunkerque 2000* başlıklı ilk planlama belgesi bu daire tarafından üretildi.

Bu arada, Metropoliten Alan Mekânsal Planlama Etüd Örgütü-Kuzey Bölgesi (OREAM-Nord), Kuzey bölgesi ve Pas-de-Calais için hazırladığı yapısal plan çerçevesinde kıyı bölgesi için bir nazım plan (S.D.A.U.) hazırladı. Kentsel uygulamaların hızlandığı bir dönemde de AGUR, Dunkirk bölgesi için bir nazım plan hazırladı; bu plan farklı yaklaşımlara göre metropoliten hükümetin güçlendirilmesini ve tutarlı, işlevsel bir kentsel büyümenin sağlanmasını hedefliyordu.

İlk başta çarpıcı olan nokta, planlarla planlama kurumları arasında bir ilişki olmaması; ayrıca da Dunkirk'in fiziksel planlamasında benimsenen hedeflerdi. Bir yandan endüstriyel planlama tümüyle Liman İdaresi'nin sorumluluğuna bırakılırken, diğer yandan da D.D.E. (Bayındırlık İl Müdürlüğü) ulaşım ağının tüm sorumluluğunu üstlendi. AGUR ilk aşamada yalnızca hedefleri onaylıyor, ikinci aşamada da tercihlerini belirtiyordu. Bu durum, plancıların kentsel gelişmeyi çok az yönlendirebilmesinin en temel nedenini oluşturmaktadır zira kentsel sistemin bütününü belirleyen daha çok üretken altyapının örgütlenmesi olmuştur (bu da, tümüyle bağımsız bir endüstriyel gelişme kutbu mantığına göre yapılmaktadır).

Yine de plancının rolünün, büyümenin dayattığı koşullara göre 'kenti' uyarlama olduğu iddia edilebilir. Ancak somut analiz bunun doğru olmadığını göstermektedir. Nitekim gelecek yıllar için hazırlanan konut programları (bu programlar, Grande-Synthe'deki Z.UP.'da yer alan konutları iki katına çıkarmayı ve 5000'den fazla yeni konuttan oluşacak yeni bir alanın Gravelines'da kurulmasını içeriyordu), nazım plandan

bağımsız olarak yapıldı; ancak daha sonra Metropoliten hükümetin baskısıyla planla bütünleştirildi.

Dunkirk kentinde, özellikle spor ve dinlence için sunulan hizmetler AGUR'a danışılmadan yapıldı zira bu daire, metropoliten hükümete bağlı olması nedeniyle kuşku uyandırıyordu. Plancılar, toplu ulaşımın kent içinde tıkanıp kalmasına, yoğun yerleşimin kıyısındaki yerleşimlere kadar uzatılmamasına; dolayısıyla da bir özel şirketin bu bölgedeki işçi-sınıfı konut alanına hizmet götürmeyi sürdürmesine müdahale edemediler. Son olarak da yoğun yerleşim alanındaki kent merkezleri arasında oluşturulan hiyerarşi, Dunkirk ve Ticaret Odası arasındaki bir uzlaşma sonucunda kesinleştirildi ve daha sonra da nazım plan tarafından onaylandı. Ne metropoliten hükümetin denetimindeki sosyal konut dairesi (H.L.M.)ne de Kuzey Bölgesi Altyapı Topluluğu (Sociétě d'Equipement du Nord) plancıların yaptıkları tahminlere göre programlarını değiştirdiler. Üstelik Calais-Dunkerque Karma Araştırmalar Birliği'nin(Syndicat d'Etudes Mixtes Calais-Dunkerque) kurulmasından sonra kıyı bölgesi için yapısal plan projesine, kent planlama dairelerinin temsilcilerinin üye olarak katılması bile düşünülmedi.

Son olarak ve hepsinden önemlisi, Dunkirk'in nazım planı 1972'de tamamlanabildi; bu zamana kadar en önemli kentsel ve endüstriyel gelişim seçenekleri saptanmış ve bunlarla ilişkili projeler (finansman dâhil), plancıların karar verme sürecine önemli bir katılımı olmaksızın başlatılmıştı.

Dolayısıyla Dunkirk'in dönüşümünde kent planlamasının hiçbir rolünün olmadığını söyleyebiliriz; plancılar, bir kez daha, acil ekonomik ve siyasi çıkarlar nedeniyle saf dışı bırakılan uzmanlar olarak kalmışlardır. Ancak bu arada, planlama birimlerindeki çeşitlenme artmış ve çok sayıda planlama belgesi üretilmiştir. Bunun yanı sıra, onaylanmış birtakım tasarıların

uygulanmasını sağlamak üzere, hem farklı toplumsal çıkarlar hem de farklı idari birimler arasında, planlama kurumlarının denetimi konusunda ciddi bir savaş ortaya çıkmıştır.

Böylece yukarıda geliştirdiğimiz paradoksa geri dönerek bazı genel sonuçlar çıkarabilmek için, Dunkirk örneğindeki toplumsal mantığı incelemek yararlı olacaktır.

Planlama Belgelerinin Savaşı: Kent Üzerindeki Toplumsal Çıkarlar, Mekânsal Modeller ve Tartışmalar

Planlama, bu zayıf teknik işlevine rağmen yine de büyümeyi sürdürüyorsa bunun nedeni, planlamanın kentsel iktidar ilişkilerinin altında yatan toplumsal ve siyasi çıkarlarla çok yakından ilişkili olan toplumsal işlevidir.

Böyle bir iddiayı doğrulamak, planlamanın çıkarların etkileşimiyle ilişkili bu özgül işlevini belirleyebilmek için tek gerekli olan planlama belgelerini yeniden okumak, bunların evrimini ve sürdürülen tartışmaları izlemektir. Ancak bu, planlama normlarının ışığı altında değil kentsel politikanın dönüşen konjonktürü çerçevesinde yapılmalıdır.

Ticaret Odası, AGUR, kentsel topluluk *(commu-nauté urbaine)* ve Bayındırlık Bakanlığı tarafından hazırlanıp Dunkirk Kent Meclisi tarafından onaylanan, yeni Dunkirk'in ilk planlama belgesi niteliğindeki *Livre Blanc: Dunkerque 2000,* öncelikle Dunkirk kentini güçlendirmeyi hedeflemektedir; bunun nedeni ise endüstriyel gelişme için gerekli olan merkeziliği sağlamak ve kentsel ortam için gerekli personeli buraya çekmektir. Dolayısıyla, en fazla vurgulanan hedef, kent merkezindeki ticari ve dinlence hizmetleri ile ilişkilidir; diğerleri daha çeşitlenmiş ve geniş kapsamlıdır. 1968'de üretilen bu belge Dunkirk'in eski burjuvazisi (ticari ve liman burjuvazisi, yerel ileri gelenler) arasındaki uzlaşmanın son biçimini temsil

etmektedir; bunlara göre gelişen endüstriyel ortamı tamamlayacak bir kent ortamı gereklidir. Diğer bir deyişle bu, kentin 'asil işlevleri' için yazılmış bir methiyedir ancak büyük miktarlarda işçi akışının yaratacağı bütün yeni sorunlar düşünülmeden merkezilikte ısrar etmektedir. Bu durum oybirliğiyle verilen onayı ve hemen bunun ardından da zaman aşımına uğramasını açıklamaktadır. Sorun alanları kesinleşip toplumsal güçler yeniden örgütlendikçe, aynı planlama dairesi, hazırlanan nazım plan için çok farklı hedefler benimsedi; bunlar, OREAM-Nord'un kıyı için hazırladığı yapısal planda yansımasını bulan büyük endüstriyel çıkarlara karşı benzer tepkilere yol açtı.

Dönüm noktası 1971 yılı oldu. Mart ayında yapılan belediye seçimlerinde Sol Partilerin Seçim İttifakı *(Electoral Alliance of Left Parties)*, özellikle Grande-Synthe'de ('Usinor Kenti') önemli bir başarı elde etti. Usinor'da işçi olarak çalışan yeni belediye başkanı, Sosyalist Parti'nin (*Parti Socialiste*) ve C.F.D.T. sendikasının üyesiydi. Bu arada, U.D.R.'nin desteklediği Dunkirk belediye başkanı müthiş bir dönüş yaptı. *Communauté urbaine* Sol'da kalırken, AGUR'un bağlı olduğu *commission d'urbanisme,* Grande-Synthe'nin yeni belediye başkanına devredildi. Bu arada da Usinor, Sanayi ve Ticaret Odası'nın başkanlığını kabul ederek yerel burjuvazinin son kalıntılarını da ortadan kaldırdı.

1971'de yayımlanan nazım plan (S.D.A.U.)asgari düzeyde bir uzlaşmaya bile yol açmadı, çok genel ve geçici bir belge olarak kaldı. Son olarak da, metropoliten hükümetin radikal eğilimi baskın bir nitelik kazandı ve S.D.A.U. bunun manifestosu haline geldi. Burada yapılan seçim işçi-sınıfı sitelerini geliştirmek ve başkalarının da yapılmasını sağlamaktı ancak

bu kez çeşitli hizmetler, açık alanlar ve dinlence merkezleri gibi işlevler de eklenmişti.

Bu belge aynı zamanda daha fazla çeşitlenmiş bir endüstriyel büyüme öngörürken, hafif sanayi kuruluşları için yeni bir sanayi sitesi öneriyordu; bu öneri, aşırı uzmanlaşmış bir ağır sanayi kutbunun geliştirilmesini isteyen büyük kuruluşların projeleriyle tümüyle çelişiyordu.

Bir başka deyişle, AGUR'un yeni nazım planı sendikaların, metropoliten hükümet üzerindeki yeni etkisini ifade etmektedir; bu etki, bir yandan daha fazla donatı ve hizmet sağlanmasını, diğer yandan da kadın işgücünü de içine alabilecek daha çeşitlenmiş bir emek pazarının sağlanmasını hedeflemekteydi.

Ancak bu nazım planın metropoliten hükümete de ait olması nedeniyle sınırları vardı; zira metropoliten hükümet bir idari kurum olarak, devletin büyük girişimlerle ortak genel ekonomik hedeflerine tümüyle karşı çıkması olanaksızdı. Bu belge, etkilenen çeşitli grupların kentsel ihtiyaçlarına karşılık vermek zorundaydı. Dolayısıyla, nazım planda Dunkirk kenti üçüncül işlevlerine (idari, ticari ve dinlence) ve kentsel-yenileme programlarına sahip olacak; büyük girişimler ve liman işletmeleri ise kendi endüstriyel bölgelerini koruyacak ve ticaretin ihtiyaçlarını karşılamak ve kırsal emek rezervini çekmek için gereken ulaşım ağını sağlayacaktı. Diğer yandan, *communauté urbaine* başkanlığında merkezi bir niteliğe sahip konut üretimi ve sunumunun, birtakım komünlerin yoğunlaştırılması, diğerlerinin ise korunmasına yönelik stratejileri olacak ve her sınır kasabasına önemli miktarda hizmet götürülecekti. Böylece yöneticiler, konut ile dinlence bölgelerine sahip olurken işçiler daha fazla hizmet alacak, çiftçiler de kentte oturanlar için korunmuş yeşil kuşak içindeki tarım toprakları-

nı ellerinde tutabileceklerdi. Bütün bunlar ise bu önerilen kent sisteminin bütünlüğünü sağlamak için ulaşım ağıyla bağlanacaktı. Tek yapılması gereken şey ise bunların finanse edilmesiydi! Doğal olarak, bütün bunlar önceliklere ve aşamalara göre gerçekleşecekti ancak bu noktalarda nazım plan net değildi. Ancak yine de çeşitli çıkarlara saygı gösterilmiş ve tüm sistemin bütünlüğü korunmuştu.

Bunun aksine OREAM-Nord tarafından önerilen ve merkezi hükümet tarafından da desteklenen kıyı bölgesi yapısal planı bu kadar duyarlı değildi. Amaçları çok netti; çoğunlukla uluslararası ölçekte büyük bir çelik kompleksinin geliştirilmesine yönelik çıkarlarla uyumluydu.

Dolayısıyla bu şema kıyıdan geçen sanayi için yararlı bir karayolunu önerebiliyordu ama ancak bu yol kent merkezini ikiye bölüyordu; tedbirler sanayi kirlenme koridoruna göre alınırken, AGUR'un yaptığı nazım plan batıdaki işçi sınıfı siteleri için ağaçlandırılmış bir 'yeşil akciğer' tasarlıyordu.

Burada açıkça görülen, OREAM'ın sunduğu şemanın AGUR'un yaptığıyla sadece birkaç konuda benzerlik taşımasıdır. Bunlar şöyle sıralanabilir: Doğu'da dinlence hizmetlerinin, Batı'da ise les Bergues civarında turistik bir dinlence alanının geliştirilmesi; ovaların oluşturduğu yeşil kuşağın korunması; Gravelines, Grand ve Petit Port Phillippe'deki kent limanlarının korunması. Ancak düzgün bir kent planlamasını ilgilendiren her konuda, bu iki şema birbiriyle tümüyle çelişmektedir.

OREAM (Calais-St Omer-Dunkirk üçgeni içinde) muazzam bir metropoliten alanın yaratılmasını ve bunun birkaç yeni kent kutbuyla desteklenmesinde ısrar ederken, AGUR daha çok, 180.000- 250.000 kişinin toplu olarak yaşayabileceği bir kent merkezinin geliştirilmesiyle ilgileniyordu. OREAM kıyıya paralel gelişen, iç bölgelere uzanan tepelerin sınırlarına

kadar genişleyen bir kentleşmeyi ve yakın bir gelecekte Dunkirk'in doğusunda bir konut bölgesinin yaratılmasını tasarlarken, AGUR Dunkirk'in merkezinden başlayarak Kuzey-Güney ya da Kuzey-Güney-Batı ekseninde, Bergues ve Cappelle'deki dinlence bölgeleri etrafında yayılan yüksek yoğunluklu, kent merkezini güçlendiren bir gelişme öneriyordu. OREAM batıdaki tüm kıyı bölgesini sanayi için ayırırken, AGUR işçi sınıfı sitelerini, etraflarını açık alanlarla çevirerek korumayı ve genişletmeyi istiyordu. OREAM Calais-St Omer-Dunkirk arasında yönetim ve üniversite merkezlerini dağıtmayı tasarlarken, AGUR Dunkirk'in tüm kıyı bölgesinin önemli bir yönetim ve üniversite merkezi haline gelmesini umuyordu.

Bu karşıtlıkların toplumsal mantığı oldukça açıktır: OREAM için, Dunkirk, kuzey bölgesine yönelik teknik ve endüstriyel planlama kapsamında düşünülebilecek bir üretken birimdir; nitekim planın en önemli stratejilerinden biri budur. Dunkirk'te kent planlaması, her şeyden önce büyük girişimlerin ihtiyaçlarına yanıt veren teknik bir konudur. Yerel siyaset sahnesine sıkı bir şekilde bağlı olan AGUR için ise, diğer gerçekler daha dikkat çekicidir, AGUR'un plan önerileri birtakım yerel ihtiyaçları karşılamalıdır ancak bu, yerele karar verme gücü tanımayan bir çerçeve içinde yapılmıştır.

Durum ne olursa olsun, kentsel örgütlenmenin ihtiyaçlarını tutarlı hale getirmeye çalışan bir tartışmaya tanık olmaktayız. Bütün bunlar ise planlama dairelerini ortaya çıkaran idari kurumlardaki hâkim toplumsal çıkarlar tarafından belirlenmektedir.

Planlama Dairelerinin Kurulması ve Dönüşümü: Teknik İhtiyaçlar ya da Sosyo-politik Çelişkiler

Planlama belgelerinin sadece açık beyanlar olması gerçeği onları önemsizleştirmez zira böyle kolay değişen, ekonomik ve siyasi çıkarlarla yüklü bir ortamda kişilerin kendi çıkarlarını ortaya koymak, diğerlerininkini de rasyonel bir şekilde buna dâhil ederek konuşabilmesi, hatta iyi konuşabilmesi önemlidir. Ancak planlamanın üst düzeyde teknik müdahalesinin dışında da bir önemi bulunmaktadır. Yönetim içinde yer alan planlama dairelerinin faydası, birtakım seçenekleri ortaya koymalarıyla ilişkilidir ancak bu kurumlar çeşitli gruplar arasındaki denetimi ele geçirmek için yapılan amansız siyasi ve kurumsal mücadeleye de sahne olmaktadır.

Ayrıca, Dunkirk'te yapılana benzer bir somut analiz, toplumsal çelişkilerin planlama belgelerine yansıyan ideolojik karşıtlıkların benzerlerini kurumlar düzeyinde yeniden ürettiğini göstermektedir.

Öte yandan, kurumlar ve planlama dairelerinin birbiriyle yarışan çözüm önerilerinin temelindeki çatışmaların yalnızca, kazanımlarını en üst düzeye çıkarmaya çalışan gruplar ya da bireyler arasındaki kaçınılmaz kavgalar olmadığını kavramak önemlidir. Bu çatışmalar toplumsal çıkarlar ve kentsel örgütlenmeye göre belirlenen ihtiyaçlar arasındaki yapısal çelişkiler sonucunda ortaya çıkar ve gelişir. Dolayısıyla, Dunkirk'teki bu 'aslan ini', ancak farklı toplumsal güçlerin (büyük firmalar ve merkezi yönetim; işçi sınıfı; eski ve yeni orta sınıflar) yapısal olarak belirlenmiş çıkarlarını kavrayarak aynı zamanda da bunların siyasi yansımalarını ve bu çıkarların birtakım kentsel sorun alanlarına nasıl uyarlandığını analiz ederek anlaşılabilir.

Planlama birimlerinin kurulması ve denetimi üzerine odaklanmış kurumsal yapıları daha iyi anlayabilmek için top-

lumsal çıkarların bu çelişkili yapısını akılda tutmak gerekir. Gözlenen bu sürecin zenginliği ve önemi daha fazla ilgiyi hak etmektedir.

Dunkirk'in ilk planlama birimi 1955'te Sanayi ve Ticaret Odası tarafından kurulan Dunkirk Ekonomik Toplumsal Araştırmalar Komitesi'dir(*comité dunkerquois d'études économiques et* sociales-C.D.E.E.S.). Bölgesel Büyüme Komisyonu (*Comite regional d'expansion*) gibi bölgesel birimlerle oldukça bütünleşmiş olan C.D.E.E.S. 1955 ve 1968 yılları arasında bir danışmanlık rolü üstlenmişti. C.D.E.E.S., 1967 yılında hükümetten, profesyonel birliklerden, belediye meclislerinden temsilcilerin bir araya geldiği bir seminer (*Monts des Cats seminar*) sırasında yerel siyaset sahnesindeki kişilerin aralarındaki ilişkileri düzenleyen bir danışma birimi olarak kendisini ortaya koydu. 1967 yılının sonuna doğru İmar Yasası'nın (*Land Act*) yayımlanmasıyla birlikte, 100.000'in üstündeki bütün yerleşimlerde bir planlama birimi kurulması zorunlu hale geldi; bunun sonucunda C.D.E.E.S.'nin bir planlama dairesine dönüşerek nazım planı hazırlama konusundaki niyetleri daha açık hale geldi.

Dunkirk belediye başkanı, yerel burjuvazinin, özellikle de liman burjuvazisinin, yerel kurumsal sisteme 'hâkim olma-düzenleme-bütünleştirme' işlevlerini güçlendirme imkânı sağlayabilecek bu öneriyi destekliyordu.

Ancak 1968 yılı, sosyalist vekillerin de desteğiyle *communauté urbaine*'nin (kentsel topluluk) kurulduğu yıl oldu. Küçük burjuvazinin içindeki bu hizip, bu topluluğun içinde bir planlama dairesinin kurulmasının iyi olacağına inanıyordu. Kuzey Bölgesi'nin Etüt ve Planlama Birimi (G.E.P.), C.D.E.E.S.'nin planlama projelerini harekete geçiren gücünü engelledi. Daire en sonunda Mayıs 1968'de kuruldu ve Belediye Sarayı'na yerleştirildi. Bu planlama dairesinin kuruluşu, bu karma çözüm yolunu uygun bir uzlaşma olarak kabul eden C.D.E.E.S. ile

yakın bir ilişki içine girilerek gerçekleşti. *Communauté urbaine*, başkan yardımcısının aracılığıyla planlama dairesinin başkanlığına getirilince, bunun C.D.E.E.S. ile birlikte organik bir şekilde işleyişi de sağlanmış oldu.

Metropoliten hükümet ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (M.E.L.) tarafından yarı yarıya finanse edilen İmar Planlama Dairesi (AGUR), *communauté*'nin bir dairesi olan *communauté urbaine*'ın Başkanı'nın isteklerine göre değil, Dunkirk kentinin ve Dunkirk Sanayi ve Ticaret Odası'nın (C.C.I.D.) bir dairesi gibi çalışıyordu (*Livre Blanc*'da açıkça görüldüğü gibi). Bu durum, AGUR'un *communauté urbaine*'ın Başkanı'na muhalefetini, aynı zamanda da M.E.L. tarafından sağlanan hizmetlere konan, 'Ütopyacıları akla davet eden' sınırlamaları (örneğin inşaat izinlerinin verilmemesi) açıklamaktadır.

Büyük Devlet Stratejileri ve Yönetimin İçsel Çelişkileri

Liman burjuvazisinin hâkim fraksiyonunun, Dunkirk Sanayi ve Ticaret Odası (C.C.I.D.) ve C.D.E.E.S.'de sahip oldukları denetleyici konumdan büyük firmalar tarafından ihraç edilmesi, 1971'de C.D.E.E.S.'nin dağılmasına ve AGUR'un zayıflamasına neden oldu. Böylece, Calais-Dunkirk kıyı hattındaki bütün gelişmelerin sorumluluğunu üstlenecek merkeze bağlı bakanlıklar-arası bir heyetin atanması sağlanmış oldu.

Başbakanlık Bölge İmar Planlama Yönetimi (DATAR) tarafından kurulan bu heyetin, OREAM'ın hazırladığı plan çerçevesinde, merkezi hükümete, yerel çıkarları büyük tekelci sanayinin gelişme mantığına boyun eğdirme gücünü sağlaması bekleniyordu. Ayrıca, bu heyet, metropoliten hükümetin rolünü azaltarak, *Association du Grand Dunkerque*'in birtakım kazanımlar elde etmesini de sağlayacaktı.

Böyle bir heyet için tasarlanan bu proje, özellikle merkezi yönetimin Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (M.E.L.) ve Valilik

gibi birtakım birimlerinin muhalefetiyle karşılaşınca başarısızlığa uğradı; bu birimler kıyıdaki planlama operasyonlarının denetimi için yerel kurumların bütünleştirilmesini öneren kendi tasarılarını hazırlamışlardı.

M.E.L.'in ulaşım ağını (*the Ponts et Chausées*) kurabilmek için kendi yerel olanakları vardı ve Bayındırlık İl Müdürlüğü'nün(D.D.E.) de yardımıyla yerel altyapı politikalarını denetleyebiliyordu, ayrıca AGUR'da birtakım teknisyenler de bulunmaktaydı. Bu arada, bölgenin gelişiminden sorumlu bütün teknisyenleri içine alan Dunkirk Sanayileşme Grubu(*Groupe d'Industrialisation de Dunkerque*) da Kuzey Bölge Valisi'nin yetkisi altındaydı. Metropoliten hükümetin teknisyenleri Valilikle düzenli bir bağlantı ve iyi teknik ilişkiler kurmaktaydılar. Ayrıca, Jérôme Monod'un (Başbakanlık İmar Planlama Yönetiminin Başkanı) Temmuz 1970'de Gravelines'a yaptığı ziyaret sırasında Calais ve Dunkirk'in birleştirilmesi önerildi. Vali daha sonra, Sanayi ve Ticaret Odası (C.C.I.), kendisi tarafından atanacak bir yetkilinin temsil edeceği liman ve belediye meclisi ve Bayındırlık İl Müdürlüğü'nden(D.D.E.) gelen temsilcilerden oluşacak Karma Araştırmalar Birliği'nin (*Syndicat d'Etudes Mixte*) kurulmasını önerdi.

Bakanlıklar-arası heyetin duyurulması birliğin kuruluşunu hızlandırmayı amaçlıyordu. Heyet hâkimiyet ve düzenlemeyi hedeflerken, birlik, bütünleştirme ve düzenleme işlevini üstleniyordu. Bu ikinci çözüm, tüm yerel teknik ve siyasi kurumların muhalefeti, ayrıca da sol siyasi hareketlerin güçlenmesi ve radikalleşmesi riskine karşı yapılan bir düzenleme operasyonu niteliğindeydi.

Mart 1972'de *Syndicat d'Etudes Mixte*, bir dizi sert pazarlıktan sonra kuruldu. Mart 1971 seçimlerinde Calais'de Sol Belediye için Seçim İttifakı'na bir komünist belediye başkanı seçilip Dunkirk'te sol-kanat oylarda önemli bir kazanım elde

edildiğinde, bu birlik önemli bir manevra alanı yarattı. Başlangıçta, *Syndicat d'Etudes Mixte*, şu üç düzeyde çalışan bir planlama ve düzenleme birimi olarak algılanıyordu:

(i) işverenler için bir danışma ve düzenleme birimi,

(ii) Dunkirk ve Calais için komünler arası bir birim ve

(iii) AGUR ve ORETUR'a (Calais'in planlama dairesi) dayanan kıyı planlama dairesi.

Valinin heyeti, pazarlıklara girişmek ve tüm kıyı planlamasının birbiriyle tutarlı bir şekilde yapılmasını sağlamaktan sorumluydu; bütün bunlar Bayındırlık Müdürlüğü'nden (*Departementaux de l'Equipement*) iki, Özerk Liman Yönetimi'nden *(Port Autonome)* bir yöneticinin yardımlarıyla gerçekleşti. OREAM'ın desteklediği bu heyet, Eylül 1971'de Kuzey Bölgesi Bayındırlık Müdürlüğü ve Pas-de-Calais'e temsilci olarak atandı; böylece iki şubenin kıyıyla ilgili bölümleri idari olarak bağlanmış oldu.

Syndicat d'Etudes Mixte'nin vali tarafından duyurulması, çoktan kara bulutların çöktüğü Dunkirk'te, bir şimşek etkisi yarattı. Birliğin bu hızlı kuruluşunun mevcut sorunlarla hiçbir ilişkisi yoktu. Özellikle Gravelines ve Calais arasındaki kıyı sanayi gelişimi 1980-85 yıllarına kadar gerçekleşmeyecekti. Kurumsal ve planlama sistemlerinin oluşturulmasındaki hız, gerçekten de belirli bir sınıfın bakış açısı çerçevesinde geliştirilen seçenekleri kontrol etme isteğiyle ilişkilidir.

Bu arada, planlama şemalarının ve yapısal planların yönetimi ve yayımlanması konusunda bir yarış vardı zira bazılarına göre bunun amacı, S.D.A.U.'nun uygulanmasını hızlandırmak olarak görülürken, diğerlerine göre amaç, bunu saptırmak ya da engellemekti. Ancak, bu kurumsal savaş başladığında, Dunkirk kent merkeziyle ilgili birtakım geri dönülmez kararlar alınmış durumdaydı.

Karma Araştırmalar Birliği'nin (Syndicat d'Etudes Mixte) Kuruluşu ve Yerel Otoritelerin Tepkisi

Syndicat d'Etudes Mixte'nin kuruluşu birkaç düzeyde gerçekleşti; işverenler için bu durum oldukça açıktı zira Dunkirk-Calais-St Omer ile Boulogne'ın Sanayi ve Ticaret Odasını 1970'ten beri bir araya toplayan bir koordinasyon komitesinin yanı sıra, Mart 1971'de kurulan, Dunkirk ile Calais'in Sanayi ve Ticaret Odalarını (C.C.I.D. ve C.C.I.C.) ve Özerk Liman Yönetimini (P.A.D.) birleştiren Calais ve Dunkirk limanları için bir koordinasyon komitesi zaten bulunmaktaydı.

Birliğin kuruluşundan beri, Calais Sanayi ve Ticaret Odası kendi başkanı tarafından temsil edilirken, Dunkirk Sanayi ve Ticaret Odası yalnızca başkan yardımcısı tarafından temsil ediliyordu -bu kişi, Odada liman burjuvazisinin çıkarlarının temsil edildiği dönemde başkanlık ediyordu-. Bu da orta ölçekli firmaların Calais-Dunkirk Kıyı Planlaması İçin Karma Birlik'e (SECADU) aktif olarak katılmaya hazır olduklarını gösteriyordu. Bu firmaların ortak çıkarları kıyı şeridinde endüstriyel gelişimin sağlanmasıydı; bunun amacı bu bölgenin tek bir çelik endüstrisiyle sınırlanmasını engellemek ve aynı zamanda da, orta-ölçekli çeşitli sanayilerin kurulabilmesine yönelik bir eğitim tasarısının geliştirilebilmesiydi.

Büyük işverenler, merkezi bir heyet oluşturmadaki başarısızlıklarından sonra, birliğe karşı çıkabilmek için 'kıyı sanayileşme grubunu' (*coastal industrialization group*) kurdular. Endüstriyel Büyüme Birliği'nin (APEX) öncüsü olan bu grubun başkanı, DATAR'm da resmi görevlisi (*chargé de mission*) olan, sanayinin dönüştürülmesinden sorumlu bir yetkiliydi. Dolayısıyla, başkanın merkezi kent planlaması ve Calais-Dunkirk kıyı şeridinin gelişimini denetlemekten sorumlu bakanlıklar-arası grupla da doğrudan bağlantısı bulunmaktaydı.

En önemli tekeller, en yüksek düzeyde siyasi çevrelerle ilişkisi bulunan bu grup tarafından temsil edilmekteydi. Bu grubun ilk hedefi, Dunkirk bölgesi çelik endüstrisi için ayrıldığında, kendi hazırladıkları plan çerçevesinde çelik ve metal tekelleri için gerekli olan altyapının garantilenmesiydi.

Büyük tekeller ve DATAR'ın çıkarları adına endüstriyel hizmetlere bir an önce ulaşmak için harekete geçmek ne kadar önemliyse, kıyı şeridinde kent planlamasına müdahale etmek de bir o kadar önemliydi. Ancak Dunkirk ve Calais'de metropoliten hükümet etrafında toplanan yerel siyasi kurumlar bunlara karşı hızla tavır aldılar. Bu hızlı müdahale, o sırada komünist ve sosyalist partiler arasındaki siyasi birliğin güçlendirdiği bu iki küme arasındaki siyasi anlaşma sonucunda mümkün olabildi. Böyle bir destek sayesinde, Mart 1971'de bu komünler arası birlik SECADU'nun önderliğini ele geçirdi.

SECADU tüzüğünün bir okumasına göre, Valinin ilk projelerinden bazı sapmalar olduğu görülmektedir. Nitekim yerel otoriteler SECADU'yu devralıp Calais-Dunkirk kıyısındaki tüm tasarılara öncülük etmek ve düzenlemenin yanı sıra, kendilerini bakanlık, bölge ve ulusal düzeydeki otoritelere karşı sorumlu tek birim haline getirdiler. Bu durum, Dunkirk 'valiliğinin' koordinasyon rolünü şüpheye düşürdü zira SECADU bunu yerine getirme görev ve yetkisine sahip olduğunu ortaya koyuyordu. SECADU'nun kuruluşu, merkezi yönetimin bölgesel politikasında Kasım 1971'de yaşanan dönüm noktasını göstermek açısından önem taşımaktadır.

Lorraine'in endüstriyel yeniden yapılanmasında kendini çoktan ispatlamış olan Vali Dupuch, Vali Dumont'un yerini aldı. Valinin görevi, idarenin daha doğrudan müdahalesine taban oluşturacak uzun-vadeli temellerin hazırlanması ile beraber kısa vadede, Kuzey bölgesindeki endüstriyel dönüşümü tehlikeye atabilecek Mart 1973 seçimlerinin yaratacağı

seçim hasarlarını sınırlayabilmekti. Vali Dupuch'un yaklaşımı kendinden öncekilerden farklıydı; doğrudan koordinasyona yönelmeyi ve yerel otoritelerle daha sıkı bir diplomasi yürütmeyi yeğliyordu.

'Koordinatör' vali, valilik desteğini kaybedip içinden çıkılması zor çelişkilerle uğraşırken, en sonunda SECADU tarafından iyice güçsüzleştirildi; SECADU'nun kendisi ise Bayındırlık Bakanlığı'nın desteğini, böylece de önemli projeleri için gerekli olan teknik ve mali kaynaklarını kaybetti.

Bugün altyapı hizmetlerini kimin sağlayacağı konusunda birtakım kaygılar bulunmaktadır. Bu hizmetlerine anlama gelmektedir? Bunlar ulaşım ağlarını da içermekte midir? Bunları kim finanse edecektir? Nitekim bu son soru SECADU'nun kuruluş toplantısında, metropoliten hükümetin başkanı tarafından ortaya atılmıştır. Son olarak da, merkezi hükümet (Prefect Ministry ve DATAR) bir kez daha yerel siyasi kuramları beklemek zorundaydı.

İlk iki soru göz önüne alındığında, şöyle bir hipotez öne sürülebilir: tüm endüstriyel ve ulaşım planlamasını ilgilendiren projelerin koordinasyonu yoluyla SECADU, konut, aynı zamanda da diğer vazgeçilmez toplumsal ihtiyaçlar da dâhil olmak üzere tüm planlama sürecini denetimi altına almaya çalışabilir. Kendi araçlarını kullanarak konut finansmanını garanti edebilir ve güçlü bir kurumsal ve siyasi baskı uygulayarak bölgeye gerekli olan ortak tüketim malları için finansman sağlayabilir (bu, siyasi konjonktürde dışlanamayacak bir hipotezdir). Bu durum ulaşım ağları ile ilgili soruyu yanıtsız bırakmaktadır; yolların, yerleşim bölgelerinin konumlarıyla (ki bunlar SECADU tarafından denetlenmektedir) yakın etkileşimi göz önüne alınırsa, bunun giderek büyüyen yeni çelişkilere yol açması beklenmelidir.

Mevcut planlama birimleri SECADU'nun kuruluşu sırasında davet edilmediler; oysa bu, düzenleyiciler açısından planlama şemalarını başarılı bir yerel denetime bırakmaya yönelik bir siyasi niyete işaret ederdi. Burada bir kez daha Calais-Dunkirk kıyısının plan şemalarının denetimi için bir yarışa tanık olmaktayız.

Nazım planı (S.D.A.U.) hazırlandığında OREAM çözülme aşamasındaydı ancak örgüt, metropoliten hükümetin başkanı, AGUR ve Jérôme Monod'un Temmuz 1970'te Gravelines'a yaptığı ziyaret sonrasında ortaya konulan kıyı planlama projeleri arasındaki zıtlaşmayı kullanarak bir noktada kendini yenilemeye çalıştı. OREAM'm bağlı olduğu Başbakanlık İmar Planlama Yönetiminin Başkanını (*Déléqué Général á l'Aménagement du Térritoire et á L'Action Régionale*) ve Calais ile Dunkirk'in iki temsilcisini davet ederek kendine iki kent arasındaki işbirliğine öncülük etme payesini veren OREAM, ayrıca DATAR'ın bir uzantısı olan kıyı gelişiminin koordinasyonunu kendine mal etmeye çalıştı.

Bu ilk deneme başarısızlığa uğrayınca (OREAM Dunkirk nazım planını geri çekmek zorunda kaldı), Lille'de iyice çözülen OREAM, DATAR'ı temsil eden birkaç üyesini 1971'de 'koordinatör' valinin kurduğu, Kıyı Planlama Koordinasyon Grubu (*Groupe de liason d'amenagement sur le littoral*) olarak adlandırılan gruba katarak kendini yenilemeye çalıştı. Burada sorulacak soru, zaten DATAR'ın Özerk Liman Yönetimi (P.O.S.) için tasarı geliştirme gibi daha teknik bir işi yerel birimlere bırakmayı tercih edip etmediğidir. Ancak bu tasarı daha zor görünüyordu zira 'koordinatör' vali gücünün azaldığını fark etmiş; yerel siyasi kurumlar ise, planlama operasyonlarını denetleyebilmek için kendilerine gerekli araçları sağlamaya karar vermişlerdi.

AGUR ile metropoliten hükümetin başkanı arasında kuruluşta ortaya çıkan anlaşmazlık (C.D.E.E.S. ile bağlantılı ola-

rak çalıştığı dönemde)nedeniyle başkan, AGUR ile dışarıdan birtakım teknisyenlerle tamamlanan ORETUR'un birleşmesine yönelik birtakım çözüm arayışlarına yöneldi. AGUR'un bakış açısının değişmesi ve Belediyeler Eylem Grubu'nun (GAM=*Groupes d'Actions Municipaux*) etkisini taşıyan bir yerel iktidar ideolojisinin açıklanması, C.D.E.E.S.'nin de dışlanmış olmasının etkisiyle desteklendi. Bu durum, metropoliten hükümeti AGUR'un (ORETUR'la birlikte) kıyı planlama dairesi haline gelebilmesi için birtakım araçlar sağlamaya zorladı.

AGUR'un yeniden oluşturulması, kıyının yapısal planının geliştirilmesi ve tasarıların koordinasyonu için yeni yetkiler sağladı. Bu yeni Dunkirk Bölgesi İmar Planlama Dairesi (*Agence d'Urbanisme de la région de Dunkerque*) 1 Temmuz 1901'deki yasaya göre idare ediliyordu. Finansman, devletin, metropoliten hükümetin ve Bakanlık'm sağladığı sübvansiyonlarla, üyelik aidatları, proje kontratları ve borçlarla sağlanıyordu, bu da planlama dairesine geçmişe göre daha geniş bir mali özerklik vermekteydi. Çeşitli birimlerde çalışması istenen kişilikler (Vali, D.D.E, T.P.G., S.D.A.U.'ların belediye başkanları, G.E.P'nin yöneticisi, P.A.D.'nin metropoliten hükümetinin teknik servislerinin yöneticisi ve C.C.I.D gibi), bu dairenin, kıyı projeleri için tek koordinasyon birimi haline gelmesi anlamına gelmektedir. AGUR'un üye sayısındaki artış (1968'de on bir, 1972'de yirmi dokuz üye; sayının altmışa yükseleceği tahmin edilmektedir) kısa ve uzun vadede kıyı planlama dairesi haline gelmesinin hedeflendiğini göstermektedir. AGUR, ORETUR'la karşılaştırıldığında, yerel siyasi kurumlara sırtını dayama konusunda önemli bir avantaja sahiptir. Bu nedenle, ORETUR, Calais için hazırladığı nazım planın, 1971'de Sol-kanat oylardaki kazanımlardan sonra reddedilmesine tanık oldu. Sözü edilen bu nazım planı, Calais kent mer-

kezini buradaki firmaların ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırmayı hedefleyen ORETUR'un yönelimini açığa çıkarıyordu.

AGUR'a bağlı kıyı planlama dairesinin kurulması Dunkirk'teki yerel kurumların ORETUR'a başvurmak zorunda kalmadan Calais-Dunkirk kompleksindeki altyapı ve kent planlama projelerini garantilemesini sağlıyordu. ORETUR'un Sanayi ve Ticaret Odasıyla olan ilişkileri eski AGUR'u hatırlatıyordu; metropoliten hükümetin başkanı da bunu istememişti.

Bu sakinleşmiş ortamda, iki birimin de aynı işlevleri yerine getirerek varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir: bir yanda, söz ettiğimiz kıyı bölgesi dairesi, diğer yanda ise Kıyı Planlama Koordinasyon Grubu (*Groupe de liason d'amenagement sur le littoral*). Bu çok fazla birimi içinde barındıran ve aynı şekilde çalışan iki birimin varlığı yeni çelişkilere yol açacaktır ancak bu kez, ilk dönemden farklı olarak, bunlar kurumsal olarak daha açık ve daha doğrudan olacaktır.

Bir İdeolojik Söylem ve Uzlaşma Aracı Olarak Kent Planlaması

Artık çeşitli kentsel çıkar gruplarının hem var oluş nedenleri (*raison d'être*) ve birbirlerine karşıt noktalarını hem de kentleşme sürecinde kent planlamasının oynadığı gerçek rolü anlayabilecek durumdayız. Nitekim şu ana kadar yaptığımız analizi bir senteze ulaştırmaya çalışırsak, Dunkirk kıyısındaki kent planlamasını niteleyen daha geniş eğilimleri izleyebiliriz.

OREAM ve AGUR tarafından sunulan şemaların arasındaki karşıtlık; Dunkirk'i daha büyük bir bütünün içinde yalnızca bir üretim birimi olarak gören bir anlayışla, bu kutbun büyümesini kente daha fazla siyasi özerklik sağlayacak, aynı zamanda da kurumsal sistem içinde anahtar konumlara sahip şu ya da bu yerel elitin yararına işleyecek bir süreç olarak gö-

ren anlayışın karşı karşıya gelmesiyle oluşmaktadır. Kurumsal düzeyde, bu karşıtlık, bir yandan bakanlıklar-arası heyetler, diğer yandan da yerel otoritelerin planlama kurumlarına karşılık gelmektedir.

Bu kurumsal çelişkinin, Karma Araştırmalar Birliği (*Syndicat d'Etudes Mixte*) formülü ve planlama 'koordinatörlüğünün' yerel programlama hassasiyeti taşıyan esnek bir rol benimsemesiyle çözümlendi. Aynı şey kent planları için söylenebilir mi? Söylenemez gibi görünüyor zira onaylanan şema OREAM'ın ilk önerisinden büyük ölçüde farklılaşmıştır. Bu, 'yerellerin' kazandığı anlamına mı gelmektedir? Gerçekte işler bundan daha karmaşıktır. Onaylanan nazım plan (S.D.A.U.), yerel siyaset sahnesinde mevcut olan ve aslında özel çıkarlarla ilişkili üç temel akımla açıkça uyum halinde görünmektedir:

(i) Dunkirk, kentin merkezi konumunun sembollerini güçlendirmeyi, yöneticilere konut ve hizmet sağlamayı hedeflemektedir ki kısaca, her şey buranın prestijine katkıda bulunmalıdır.

(ii) metropoliten hükümet her tür altyapı ve konut sorununa eğilmektedir; özellikle de Batı'daki işçi sınıfı komünlerinin/mahallelerinin artan yoğunluğuna önem verilmektedir; yolların dağılımı komün alanlarının içsel mantığına göre yapılmaktadır.

(iii) metropoliten hükümet içinde, yerleşik nüfusun acil ihtiyaçlarının sağlanmasına yönelik eğilimin büyümesi, daha iyi ve daha yaygın hizmetlerin, dinlence hizmetlerinin ve açık alanların sağlanması için büyük kazançlar elde edildiği anlamına gelmektedir.

Öyle görünüyor ki herkes bu durumdan hoşnut. Tek gereken bütün bu sistemin planlanması ve finansmanının sağlanması. S.D.A.U., bu tercihleri onaylayarak kâğıt üzerinde ateşkes emri vermiş görünüyor. Ancak bu güzel uyum yalnız-

ca Dunkirk'teki yoğun yerleşimi ilgilendirmektedir ve burası da metropoliten hükümetin yetkisi altındaki tek alan olarak tanınmaktadır.

Ancak S.D.A.U. yine de yeni sanayi alanlarının arzı söz konusu olduğunda yeni çelişkiler ortaya çıkarabilir, özellikle kanalın çevresindeki alan çok sert tepkilere yol açmıştı. Bu proje, tamamlanmış büyük fabrikaların çıkarlarının yanı sıra kamunun büyüme-eşiği stratejilerine ve sanayi yoğunlaşmasının bugün ulaştığı düzey nedeniyle ortaya çıkan çelişkilerin altında ezilen merkezi yönetime de ters düşmektedir.

Diğer yandan, artık Özerk Liman Yönetimi'nin (P.A.D.) denetiminden çıkan endüstriyel büyüme, farklı ekonomik grupların ortaya çıkması ve yerel kurumları denetleyen siyasi güçlerin kuvvetlenmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle kent planlaması düzeyinde sağlanan denge, mekânsal planlama önerileri yoluyla hedefleri ortaya konan yeni bir sanayileşme projesi nedeniyle sorgulanmaktadır.

Olayların vardığı son nokta, Dunkirk kıyısının kentleşmesinde kent planlamasının rolünü çok daha açık bir biçimde göstermektedir. Tümüyle teknik operasyonların aslında kapsamlı planlama yönelimlerinin oluşturulması karşısında ikincil bir yere sahip olduğunu gözlemlemekteyiz. Ayrıca, gerçekte iyi işleyen şeylerin çeşitli kurumların kent sorunlarını çözmedeki yetkinliklerine bağlı olduğunu da ekleyebiliriz: ulaşım için D.D.E., konut, altyapı ve hizmetler için S.E.D.N. ve H.L.M. gibi.

Doğal olarak geriye proje, veri toplama ve kullanma, toplumsal ve ekonomik eğilimlerin analiz edilmesi kalmaktadır. Bu noktada bir planlama dairesi ile planlama danışmanlığı arasındaki ayrım konusunda bir fikir birliği bulunmaktadır. Bu ayrım, planlama dairelerinin teknik bir düzenleme işlevinden çok sahip olduğu sosyo-politik rolle açıklanmaktadır zira daha önce de gördüğümüz gibi bu düzenleme tam zamanında yapılan

müdahaleyi içermektedir ve bir bütün olarak ekonomik süreçteki yerine göre kendi var oluş mantığıyla davranmaktadır.

Peki, kent planlamasının sosyo-politik rolü nedir? Planlama, ideolojik mistifikasyonun en büyük yatırımı mıdır? Bulgularımız böyle bir basit bakış açısını dışarıda bırakarak, bunun yerine planlamayı şu iki hedefin gerçekleştirilmesi için bir araç olarak yorumlamaktadır:

(1) *Kent planlaması, farklı toplumsal çıkarlara göre bir kentsel örgütlenme mantığı izleyen, kent üzerine bir iddiadır. Planlama daireleri hâkim toplumsal ve siyasi güce tümüyle boyun eğdiği en uç durumlarda, bu iddia birbiriyle tutarlı çıkarları rasyonalize etmeye dönüşür.*

Öte yandan, planlama şemalarından bir başka tür planlama ifadesi de çıkarılabilir: bu, karşıt taleplerin uyumu ve anlaşmasından oluşur; bunları harita üzerinde farklı renklere boyayarak ya da daha ciddi bir şekilde, mekânsal (bölgelere ayırarak) ve zamansal (aşamalı gelişme) olarak ayırarak, farklı yönlere giden, hatta karşıt toplumsal talepleri aynı şema üzerinde temsil etmek olanaklı hale gelir.

Dolayısıyla plan şemaları uzlaşma senaryoları gibi görünmektedir ancak doğal olarak bu şemaların ortaya çıkmasında yapısal çıkarların hâkimiyeti hiç sorgulanmaz. Sözgelimi, Usinor için işlevsel bir ulaşım ağının yapılmaması ya da yazlık olarak kullanılan sahillerde H.L.M.'lerin yapılması söz konusu olamaz.

Sonuç olarak, analizimizde planların ortaya konuluşundan çok, ortaya konulacak içeriğin özelliklerinin önemli olduğu görülmektedir. Gerçekte bunlar hâkim ideolojinin rasyonalize edilmesinden çok, birleştirme ve uzlaştırma unsurları taşır. Bu bağlamda uygulanmasalar bile, birbiriyle uyumlu bir dizi karardan oluşan şemayı ortaya koyarak, bu kararların

sorunsuz bir biçimde yan yana gelebilmesinin mümkün hatta zorunlu olduğunu gösterir.

(2) *Kentsel bir siyasi süreç olarak planlama, (genel toplumsal belirlenimlere göre) kent örgütlerinin, bunlar yoluyla da toplumsal ve ekonomik örgütlerin tümünün karşı karşıya kaldığı karşıtlıklar ile eğilimlerin uzlaştırıldığı ve aracılık yaparak ifade edildiği bir 'yer'dir.*

Uzlaşma 'yeri' demekle, planlama kurumlarının, çeşitli baskı gruplarının pasif kanalları olduğunu söylemek istemiyoruz. Bunları daha çok, karşı çıkışları ve çelişkileri ifade eden ayrıcalıklı araçlar olarak ele alıyoruz. Bu yolla, *nazım planın* daha sonra hizmet edeceği amaç için, pazarlık, kolaylık ve anlaşma imkânları sağlanacaktır.

Plancının rolü bir teknik eleman olmaktan çok bir aracılıktır. Daha açık ifade edilirse plancı tarafsızlık ve teknik yetkinlik ayrıcalığını kullanarak kendini karşıtlıkların üzerinde yer alan bir profesyonel ve 'bilim adamı' olarak sunar. Böylece de çeşitli toplumsal ortaklar arasında hakemlik yaptığı rahat bir konumda kalır. Bu şekilde, merkezi hükümetin çıkarlarını çok daha etkin olarak yerine getirir; nitekim kendini hâkim kesimin ideolojik sözcüsü olarak sunsa bu kadar etkin olamazdı. Dolayısıyla, planlama, iktidardaki sınıfın doğrudan hâkimiyeti altında olmaktan çok, toplumsal düzenleme sürecinin bir parçasıdır.

Dunkirk örneğinde, planlamanın çelişkili kentsel çıkarlar arasında bir toplumsal uzlaşma süreci olduğu düşünülürse birtakım klasik sosyolojik hipoteze, özellikle de planlama ile plancılarla ilgili gözleme yaklaşıldığı görülmektedir. Ancak gelişmiş kapitalist ülkelerdeki planlama kurumlarının giderek ortak özelliği haline gelen bir mekanizmayı betimlemek yeterli değildir. Aynı zamanda uzlaşılacak sorunun ne olduğu, bu süreçteki rollerin nasıl belirlendiği, özellikle de plan-

lamanın neden büyümenin bilinçli denetleyicisi olmaktan çok kentsel politikada bir uzlaşma aracı olduğunu göstermek gerekmektedir.

Ancak yine de şunu eklemek gerekir: Anlaşma ve uzlaşma ancak uzlaşılabilir çıkarlar arasında sağlanmaktadır; planlamanın gerçekte bir uzlaşma aracı olması her şeyde uzlaşılabilir anlamına gelmemektedir. Belirli bir tarihsel konjonktür içinde yalnızca yapısal olarak hâkim çıkarlara ters düşmeyen konular ile seçenekler arasında bir uzlaşım sağlanabilir. Daha açık bir deyişle, bu uzlaşma süreci hâkim sınıfların çeşitli gruplarını ve hâkim sınıfların çıkarlarını ilgilendirmektedir; diğer bir deyişle, uzlaşma hâkim üretim tarzının yapısal yasaları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu durum planlamada doğal olarak var olan bir terslikten değil, onun merkezi hükümetin mekanizması içinde yer almasından; dolayısıyla da onu yöneten toplumsal yasalara boyun eğmesinden kaynaklanmaktadır. Dunkirk örneğinde, bu durumu ortaya koymanın yanı sıra merkezi hükümetin somut işleyişiyle de doğruladık.

Bu durum, yönetilen sınıflara özgü çıkarların kent planlaması düzeyinde hiç ifade şansı olmadığı anlamına mı gelmektedir? Ya da hiçbir baskı yaratamazlar mı? Kesinlikle böyle değildir. Analizimiz bunun kanıtını oluşturmaktadır; sol partilerin Seçim İttifakı'nın yerel siyaset sahnesinde güçlenmesiyle birlikte nazım planın son halinde önemli bir rol oynadığını gördük. Ancak yönetimin bir parçası olan planlama düzeyinde yönetilen sınıfların bu özerk görünümü, yine de bu sınıfların bu araçla kurdukları ilişkilerin türüyle nitelenmektedir. Bu da yapısal olarak bu sınıf ve fraksiyon blokları üzerinde kurulan hâkimiyetle ilişkilidir. Bir başka deyişle, bu grupların kendini ifade etmesi iki türlü tâbiyetle sınırlanmaktadır. İlk olarak, hâkim bloğun temel çıkarlarına tâbidir (örneğin Durkirk'teki üretimin

bu karmaşık işleyişi, ağır sonuçlara yol açmadıkça hiçbir şekilde sorgulanamamaktadır). İkinci olarak da, yönetilen sınıfların baskılarına ve kentsel sorunlar konusunda ortaya konan mücadeleler ve politik çatışmalara tâbidir. Bu pratikler yönetilen sınıfların, yapısal olarak hakim durumda olan mantık karşında, planlama sürecinde bir gedik açabilmesinin ölçüsünü ve kapsamını belirlemektedir.

Kent Planlamasının Toplumsal İşlevi

Bizim ayrım noktamızı belirleyen paradoks artık daha anlaşılır hale gelmiş durumdadır. Eğer kent planlaması, kentsel gelişimin teknik ve ulusal denetimi üzerinde fazla bir etki yapamıyorsa, öyleyse bu gelişmenin temelini oluşturan toplumsal ilişkiler üzerinde çok önemli etkilere sahiptir. Bu etkiler temelde iki düzeyde ortaya çıkar. İdeolojik düzeyde bu etki, toplumsal çıkarların rasyonalizasyonu-yasallaştırılması olarak, özellikle de planlama belgeleri yoluyla ortaya çıkar. Siyasi düzeyde ise, bütün mevcut gruplar, plancılara özgü bu ayrıcalıklı uzlaşma ve aracılık durumunu kendilerine bir toplumsal ve teknik tarafsızlık sağlamak için elde etmeye çalışmaktadırlar; tabi ki bu süreçte plancıların herhangi bir şeyi değiştirme gücü yoktur. Bu noktada araştırmanın bulgularını kısaca gözden geçirmekte yarar görüyoruz.

Planlama belgeleri, kentsel örgütlenme projelerinin resmileşmesi anlamına gelmektedir. Bu örgütlenmenin altında yatan toplumsal ve siyasi mantığı belirleyebilmiş durumdayız. Her belgenin mantığı farklıdır ve planlama biriminin dayandığı kurumsal sistemin merkezinde yer alan siyasi hegemonyanın evrim mantığıyla sistematik olarak ilişkilidir.

Bu hipotez kesin bir şekilde doğrulandı: Değişken bir siyasi konjonktürle karşı karşıya kalan birtakım şemalar 'soru işa-

retli' şemalar olurken, diğer şemalar büyük ölçüde planlama aygıtını denetleyen siyasi eğilimlerin değişimlerine göre oluştu. Ancak bundan daha da önemli olarak, kent planlamasının ideolojik rolünün ortaya çıkmasıdır zira toplumsal çıkarların resmileşmesinde böyle bir ideolojinin etkin olabilmesi için bütün ideolojilerin ortak niteliği olan yasallaştırma-tanınma etkisi, özel bir ifade aracı bulmak zorundadır; bu da kent planlamasıdır.

Planlama şemaları birtakım projelere iki nitelik sağlamaktadır: Bunlar, bir yandan var olan sorunlara 'makul', rasyonel, teknik çözümler oluştururken, diğer yandan da farklı toplumsal çıkarlar ile kentsel işlevlerin tutarlı bir bütün içinde ortak bir noktaya doğru yaklaşmasını örgütlemelidir. Böylece, planlamanın teknik faydası, topluluğun genel çıkarlarından oluşan bir toplumsal tarafsızlığa kavuşacaktır. Planlama, bu nedenle sınıfların, fraksiyonların ve grupların çıkarlarını ideolojik olarak resmileştiren ayrıcalıklı bir araçtır. Diğer bir deyişle, hâkim ideolojinin en önemli işlevi olan toplumsal bütünleşmenin en üst düzeye çıkarılması konusunda kapasite oluşturacaktır.

Ayrıca, gördüğümüz gibi kent planlamasının siyasi rolü, hem hâkim sınıfların değişen talepleri doğrultusunda ortak çıkarlarının korunması hem de yönetilen sınıfların baskıları ve protestoları arasında bir arabulucu ve uzlaşma aracı olarak davranabilme yeteneğine bağlıdır. Aracı organizmanın bu rolü, merkezi yönetimin çeşitli düzeltici ve düzenleyici müdahalelerini oldukça tutarlı bir çerçeve içinde uyumlu hale getirebilme ihtimalinden kaynaklanır. Bu müdahale en çok, hâkim mantığın, çelişkileri çok ileri götürüp, emek ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesi sürecinde düzensizliklere yol açtığı durumlarda ortaya çıkar.

Ancak bu arabuluculuğun hâkim yapısal mantığı değiştirmeden yapılabilmesi için hileli zar atmak gerekir. Diğer bir

deyişle, uzlaşma sürecini öyle bir şekilde örgütlemelidir ki çeşitli çıkarlar ifade edildiğinde, bunlar yasalar çerçevesinde kalsın. Bu etki birkaç mekanizmanın kullanılmasıyla elde edilir, bunlar doğrudan siyasi denetimden idari hiyerarşiye ve bütçenin paylaştırılmasındaki ölçütlere kadar uzanır.

Planlama bu yeteneği sayesinde, koşullanmış ve kurumsallaşmış toplumsal uzlaşmanın bağlamım oluşturmaktadır; bu durum, sadece siyasi bir araç olmaktan çıkıp kendi içlerinde siyasi bir pozisyon almaya dönüşen planlama birimlerini ele geçirmeye çalışan çeşitli siyasi eğilimleri de açıklamaktadır. Bu aynı zamanda kentsel ve mekânsal planlamanın, büyümeyi denetlemede, çelişkiler ve ortak tüketimi yönetmekteki başarısızlığını da açığa çıkarmaktadır.

Bu koşullarda plancılara ne olacak? Onlara yüklenen toplumsal işleve göre mi belirlenecekler? Herhangi bir diğer aktörden ne daha az ne daha fazla; plancılar, diğer yönelimlerle olan bağlantıları ya da diğer toplumsal pratiklerle olan ilişkilerinde açığa çıkan mantığı değiştirmeye çalışabilirler ancak plancıların bu iradi müdahaleleri içinde bulundukları sınırları dikkate almak zorundadırlar. Bu araştırmada tam da bu sınırlar, bunların toplumsal kaynakları, siyasi açılımları ve kentsel etkileri saptanmaya çalışılmıştır. Somut bir durumdan yola çıkan bu çözümleme, bir biriciklik (*unique*) taşımakla birlikte, yine de bir örnek oluşturmaktadır.

Engellenmiş huzursuz bir teknisyen, gönülsüz bir ideolog ve diplomat olarak kent plancısı, çelişkilerin göz önüne serilmesine ve böylece de toplumsal bir yeniliğe yol açabilen bir aktör olabilir ancak bu başka bir hikâyedir. Eğer istenirse, bilimsel bir bakış açısı oluşturarak daha fazla araştırma yapılabilir.

Ek 1: Dunkirk Bölgesi ve Araştırma ile İlgili Bazı Temel Veriler

Toplam Nüfusun Değişimi (1936-68) ve Tahminler (1975-85) Dunkirk Metropoliten Alanı					
1936	1954	1962	1968	1975	1985
115.091	113.086	142.264	162.000	215.000	319.000
Yıllık Büyüme Oram					
	1936-54	1956-62	1962-68	1968-85	
	% -0,1	% +2,97	% +2,04	% +4,0	

Aktif Nüfusun Toplumsal Kompozisyonu, 1968 (Toplam aktif nüfusun yüzdesi olarak)			
Çiftçiler			1,7
Tarım işçileri			0,6
Ticaret ve sanayi ile uğraşanlar			10,1
Küçük dükkân sahipleri			6,3
Zanaatkârlar			3,0
Profesyoneller ve yöneticiler			4,2
Teknisyenler ve orta-düzey yöneticiler			9,2
Memurlar			14,8
İşçiler (çoğunluk sanayi)			51,6
Vasıflı			20,5
Vasıfsız			24,0
Ev hizmeti			5,9
Diğerleri			1,9

Dunkirk'te Bulunan Önemli Kuruluşlar

USINOR: Fransa'nın ilk çelik firması. Dunkirk fabrikası her yıl 8 milyon ton çelik üretmektedir ve 1980'de 16 milyon tona ulaşılacaktır (Fransa'nın tüm çelik üretiminin %25'i)
Creusot-Loire: metalürji
Chautiers Navals France Gironde: gemi yapımı

Vallourac: metalürji
B.P.: petrol rafinerisi
Lesieur: fıstık yağı

Ayrıca, burada birkaç elektrik santralı ve çelik sanayi için gerekli bazı yan kuruluşlar yer almaktadır.

Buraya yerleşme sürecinde olan kuruluşlar: yeni bir petrol rafinerisi, büyük bir inşaat malzemesi tesisi, birkaç orta-ölçekli metalürji sanayi kuruluşu.

Yapım halinde olan kuruluşlar: 500.000 ton tanker kapasiteli büyük bir süper-liman.

Dunkirk'te Bulunan Beş Büyük Firmada İşgücünün Sayısal Değişimi

	1963	1968	1970	1976
Usinor	1250	4200	6600	12700
Creusot-Loire	1900	2250	2700	4800
Gemi Yapımı	2450	2250	2700	4550
B.P.	1300	1150	1050	1000
Lesieur	1000	900	900	900

Konut Koşulları, 1970

7000 kişi kötü koşullara sahip çöküntü alanlarında (*slum*) yaşamaktadır.
Nüfusun yüzde 25'i aşırı kalabalık konutlarda yaşamaktadır.
Konut göstergeleri (Dunkirk çok yeni bir kenttir; savaş sırasında tamamıyla yıkılmış ve 1945-50 döneminde yeniden inşa edilmiştir):
Toplam konut stokunun yüzde 48'inde sıcak su yoktur.
Toplam konut stokunun yüzde 49'unda tuvalet evin içinde değildir.

Konut stokunun yüzde 70'i merkezi ısıtma sistemine sahip değildir.
Konut stokunun yüzde 90'ında telefon yoktur.
Hane halkı reislerinin yalnızca yüzde 37'si oturduğu evin sahibidir (Fransa ortalaması yüzde 48'dir).

Yeni kentsel gelişmenin karşılanabilmesi için 1970 ve 1980 yılları arasında her yıl 4000 yeni konuta ihtiyaç vardır. 1960-70 döneminde yılda ortalama 1500 konut inşa edilmiştir. 1970-75 programındaki gerçek sayı yılda 3000 konuttur.

Yerel Politika

Metropoliten Hükümet on sekiz komünden oluşmaktadır. Merkez kent Dunkirk (1968'de nüfus 37.000'dir) UDR tarafından yönetilmektedir (de Gaulle'cüler). Kentin periferisinde bulunan eski topluluklar sosyalist 'ileri gelenler' tarafından yönetilmektedir. Genişleyen yeni işçi sınıfı topluluğu, 1971'den beri, çelik işçileri sendikası başkanının başı çektiği sol-sosyalistler ve komünistlerin oluşturduğu koalisyon tarafından yönetilmektedir.

Eski işçi sınıfı toplulukları ise (liman işçileri, demiryolu işçileri), çoğu komünist olan yerel işçi liderleri tarafından yönetilmektedir (ancak bunlar daha çok karizmatik bir güce sahiptiler ve Komünist Parti'den ayrılsalar da denetimi ellerinde tutabilmektedirler).

Metropoliten Hükümet ilk olarak sosyalist 'ileri gelenlerin' denetimindeydi. Eski bir Sağ-kanat Sosyalist olan Metropoliten Hükümetin başkanı bütün bölgenin yerel 'patronuydu'. 1971'den sonra Metropoliten Hükümet başkanlığını sürdürdü ancak bunu sol sosyalistler ve komünistlerin desteğiyle sağlayabildi. Sonuç olarak, anahtar durumunda olan Kent Planlama Komitesi çelik işçileri sendikasının başkanı tarafından, İşçi Ko-

mitesi de liman işçileri sendikasının başkanı (karizmatik Komünist bir işçiydi) tarafından yönetiliyordu.

Toplumsal Çelişkiler

Dunkirk, Fransa'da işçi sınıfı mücadelesinin en üst düzeyde olduğu bölgelerden biridir: Sendikaya üye olan işçilerin ülke ortalaması yüzde 20-25 iken, burada yüzde 55'tir; 1968'deki en uzun grev USINOR'daydı (40 gün); 1968'den beri de grevler devam etmektedir ve sık sık polisle ve şirket memurlarıyla birkaç gün süren şiddetli çatışmalar yaşanmaktadır. De Gaulle (1966) ve Başbakan (1972) kenti ziyaret ettiğinde hükümete karşı genel bir grev sürmekteydi.

C.G.T. (komünistlerin yönettiği en büyük Fransız sendikası) çok güçlüdür ancak şaşırtıcı bir şekilde Komünist Parti (C.P.) bu kadar güçlü değildir. C.F.D.T. (ikinci sendika) da güçlenirken Sosyalist Parti içinde sola yönelik yeni eğilimler de güçlenmiştir.

1968-72 yılları arasında genç işçileri temsil eden güçlü Maocu gruplar da bulunmaktadır ancak bunlar hem yönetimin hem de polisin yoğun baskısıyla yok edilmişlerdir.

Araştırma

Bu araştırma, Ecolé des Hautes Etudes'in Kent Araştırma Programının bir parçası olarak benim yönetimimde üç tamzamanlı araştırmacıdan oluşan bir takım (ben de dâhil olmak üzere) tarafından, Ocak 1971 ve Haziran 1973 arasında gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, geçici olarak birkaç kişi alan araştırmasında yardımcı oldu. Bir kişi altı ay boyunca Dunkirk'te yaşadı. On sekiz ay boyunca, bütün takım her ay bir hafta Dunkirk'te bulundu. Alanda mevcut bütün bilgiler toplandı ve yerel kuruluşların, planlama bürolarının, fabrikaların, Liman

İdaresi'nin, işçi sendikalarının, mahalle komitelerinin işleyişleri gözlendi. Araştırmanın en önemli malzemesini ise anahtar konumundaki kişilerle yapılan derinlemesine mülakatlar oluşturdu (her biri, bir ile üç saat arasında süren 120 mülakat yapıldı). Her konuda önemli kişilerle mülakat yapıldı ve verdikleri bilgiler karşılaştırıldı.

Var olan bütün bilgilere ulaşma olanağı bulduk zira hem hükümet ve üniversite tarafından, hem de sendikalar ve sol siyasi partilerin tüm kanatları tarafından desteklendik.

Bu araştırma, kentsel simülasyon oyunlarının hazırlanması için oluşturulan programın bir parçası olarak hükümet tarafından finanse edildi. Fransa'da devam eden en önemli endüstriyel-kentsel proje olması ve böyle özel bir zamanda ortaya çıkan toplumsal ve kurumsal dönüşümü inceleyebilme olanağı sunduğu için, Dunkirk araştırma alanı olarak seçildi.

Ek 2: Kısaltmalar Listesi

AGUR Agence d'urbanisme (İmar Planlama Dairesi)

APEX Association pour l'expansion industrielle (Endüstriyel Büyüme Derneği)

C.C.I.D. Chambre de commerce et d'industrie de Dunkerque (Dunkirk Sanayi ve Ticaret Odası)

C.D.E.E.S. Comité dunkerquois d'études économiques et sociales (Dunkirk Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Komitesi)

C.F.D.T. Confédération française democratique du travail (Fransız Demokratik Çalışma Konfederasyonu)

DATAR Délégation à l'aménagement du territoire et á l'action régionale (Başbakanlık Bölge İmar Planlama Yönetimi)

D.D.E. Direction départementale de l'equipement (Bayındırlık İl Müdürlüğü)

G.C.P.U. Groupe central de planification urbaine (Bayındırlık Bakanlığı Merkezi Kentsel Planlama Birimi)

G.E.P. Groupe d'etude et de programmation (Bayındırlık Bakanlığı Etüd ve Programlama Birimi)

H.L.M. Habitation a loyer modéré (Sosyal konutlar)

M.E.L Ministère de l'équipement et du logement (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı)

OREAM Organisation d'études d'aménagement de l'aire métropolitain (Metropoliten Alan Mekânsal Planlama Etüt Örgütü-merkezi yönetimin bir birimi)

ORETUR Organisation d'études urbaines (Kentsel Araştırmalar Örgütü)

P.A.D. Port autonome de Dunkerque (Dunkirk Özerk Liman Yönetimi)

P.O.S. Plan d'occupation du sol (Arazi kullanım planı.)

P.U.D. Plan d'urbanisme de détail (Uygulama planı)

S.D.A.U. Schema directeur d'aménagement et d'urbanisme (Nazım plan)

SECADU Syndicat mixtte pour l'aménagement du littoral Calais-Dunkerque (Calais-Dunkirk kıyı planlaması için karma birlik)

U.D.R. Union pour la défense de la republique (De Gaulle'cü parti-Cumhuriyeti Muhafaza Birliği Partisi)

Z.U.P. Zone à urbaniser en priorité (Öncelikle geliştirilecek kentsel alanlar)

V.
Kentsel Yenileme ve Toplumsal Çelişki

Giriş

Üretim araçlarının toplumsallaşması tüketim araçlarının artan toplumsallaşmasıyla birleşince diğer bir deyişle, ortak hizmetler günlük yaşamın yapısında ve ritminde stratejik bir rol oynamaya başlayınca, 'kentsel sorunlar' giderek siyasi bir mesele haline gelmektedir.

Kent yapısının işlemeyen yönlerini düzeltmek (bu yolla toplumsal yapıdakileri de) ya da kurumsal olarak yönetim birimleriyle ifade edilen tüm toplumsal sistemin uzun vadeli çıkarları doğrultusunda bir politikayı uygulayabilmek için, bu alanda giderek daha fazla yönetimsel müdahalede bulunmamız gerekecektir. Dolayısıyla kent planlaması, kentsel gelişmenin sinir merkezi haline gelmektedir; bunun motoru olmaktan çok yaygın eğilimlerin bir yansımasıdır.

Bir yandan, 'kent', bir çerçeveden çok, sürekli bir akış içinde bulunan bir toplumsal pratiği ifade etmektedir. Dolayısıyla, giderek daha önemli bir konu haline geldikçe, çelişkile-

rin kaynağını oluşturmakta ve buradaki toplumsal manipülasyonlar, toplumsal ve siyasi çelişkiler bütününe (*ensemble*) giderek daha bağımlı olmaktadır. Sonuç olarak, bütün ilişkiler dizisi, özellikle kentsel çelişkilerden kaynaklanan çatışmalı alan ile toplumsal hareketlerin konjonktürü arasında ortaya çıkmaktadır. Toplumsal hareketler, toplumsal pratiklerin bir tür örgütlenmesi anlamına gelmektedir; bunun da gelişme mantığı kurumsal olarak hâkim toplumsal mantıkla çelişir. Dolayısıyla, araştırmada birtakım sorunlarla karşılaşılmaktadır. Öte yandan da, kentsel planlama müdahalelerinin toplumsal önemi, genellikle ideolojik içerikli belgelerin ve kent planlarının arasındaki tutarlılığın üzerinde ve ötesinde bir yerde ortaya çıkar. Ayrıca, kentsel planlama kararlarına yönelik muhalefeti yalnızca 'tüketici-tepkisi' olarak algılamak yeterli olmaz; bunun tüm toplumsal çelişkilerle bağlantısını kurmak ve kentsel alanda toplumsal hareketlerin ortaya çıkış koşullarını ve hedeflerini incelemek gerekir. Son olarak da, bu iki düzeydeki analizden çıkan unsurlara dayanarak, bunların özel eklemlenme biçimlerini incelemeliyiz; diğer bir deyişle, kentsel planlama müdahaleleri ile değişik yönelimlere sahip toplumsal dinamikler arasındaki karşılıklı ilişki katılımcı, taleplere önem veren, ya da rekabete dayanan bir ilişki türü olarak ortaya çıkabilir.

Bu sorunların somut olarak ele alınışını, Paris'teki kentsel yenileme sürecini inceleyerek ve bununla ilişkili protesto hareketlerini çözümleyerek (henüz araştırma aşamasında olsa da) ortaya koymaya çalışacağız.[1]

---

[1] Bu konuların *kuramsal* analizi için, bkz. Yedinci Dünya Sosyoloji Kongresi,

Paris'teki Kentsel Yenilemenin Toplumsal İçeriği

Kentsel yenileme programı, Paris'te girişilen en gösterişli kent programlarından biri olması yanı sıra kesinlikle en fazla halk tepkisine yol açan girişimdir.[2]

Bu yenileme programının, kelimenin tam anlamıyla, iki belirgin özelliği vardır:

(1) Zaten yapılanmış bir toplumsal mekânla ilişkilidir ve yenileme bunun biçimini, toplumsal içeriğini ve/veya işlevini değiştirmektedir.

(2) Yenilemeden sorumlu birimin yasal ve mali biçimi ne olursa olsun kamu inisiyatifine dayanır. *Opération Itolie* (güney Paris'teki Avenue d'Italie bölgesindeki kentsel yenileme projesi) örneğinde olduğu gibi, işi özel bir şirket üstlenmiştir, ancak kent planlama kurumlarının genel plan kararlarına bağlı kalınmıştır. Daha dar kapsamlı ve özel şirketler tarafından üstlenilen diğer girişimler, zaman zaman yenileme programı ile ilişkili olsalar da, aynı öneme sahip değillerdir. Aynı ölçekte olmamalarının yanı sıra, bunlar, Paris kent alanına ilişkin planlamanın yönelimini anlamamıza yardımcı olan

---

Varna 1970'de sunulan çalışmamız; 'Propositions théoriques pour une étude expérimentale des mouvements sociaux urbains' (Kentsel toplumsal hareketle ilgili deneysel bir çalışma için kuramsal öneriler).

2 Yenileme programı iki diğer operasyonla birlikte yürütüldü: koruma ve iyileştirme; bunların Marais gibi bazı tarihi alanlarda ayrıcalıklı bir rolü oldu. Ancak bunların boyutları oldukça küçüktür. Biz kendimizi yenileme sürecinin kendisinin incelenmesiyle sınırladık; yani yeni inşaatlar yapabilmek için bir alanın yıkılması ve yeniden düzenlenmesi ile ilgilendik. Son olarak da, amacımız kent planlamasının mantığını yakalamak olduğu için tümüyle özel inisiyatifle yapılan sınırlı yenileme operasyonlarını bir kenara bıraktık.

yenileme programında olduğu gibi, tüm kentsel mantığı niceliksel olarak yansıtmamaktadır.

Savaş sonrasında ilk kayda değer başarı olan yenileme programı 1955-56 yıllarında başlatıldı; 1966'da büyük Avenue d'Italie operasyonu ile hız kazandı ve tamamlanması birkaç yıl aldı. Bütün hazırlıklar neredeyse tüm operasyonu özel sektöre devretmek üzere yapıldı. Operasyonun ölçeği oldukça mütevazı kaldı zira 1955 ve Ocak 1970 arasında yapılan operasyonlarda, Kent Meclisi'nin yaptığı nazım plana göre yenilenme gerektiren alan olarak saptanan 1500 hektarlık alanın yalnızca 381,6 hektarı ele alındı. Yenilenmiş alanların stratejik rolü nedeniyle, bu operasyonların Paris'in tüm kentsel yapısı üzerinde yine de çok önemli etkileri oldu.[3]

Nesnel olmak gerekirse, 'Paris'in Yeniden Fethedilmesi' gibi kentsel programların analiz edilmesi, bununla ilgili konuşmalara ya da plancıların projelerine dayandırılarak yapılamaz; daha çok, bu projelerden etkilenen alanlarda ortaya çıkan dönüşümleri incelemeyi gerektirir. Ortaya konan bu

---

[3] Paris'teki yenilemeyi, dönemler arasında bir ayrım yapmadan *bir bütün* olarak ele almak oldukça gelişigüzel olurdu. Genel bir analiz yapabilmek için 'Paris'in Yeniden Fethedilmesi' dönemine önem verdik; bu dönemin ağırlığı, ilk ve çok sınırlı 'Çöküntü Alanlarının (slum) Yenilenmesi' döneminin önemini de azaltmaktadır. Ayrıca, yenilemenin kurumsal mekanizmalarına dayanan bir çalışmanın, en azından, özel girişim ve 'birlikte hareket etme' ile tanımlanan bir üçüncü dönemi de ayırt etmesi gerekir. Ancak yenileme programının bu son dönemi, ***toplumsal içeriği açısından***, 'Kentin Yeniden Fethedilmesi'nin hedeflerinden çok farklılaşmamaktadır.
Öte yandan, Paris'in analiz birimi olarak seçimi, kentin tarihsel ve ekolojik öznelliklerine bağlıdır. Hepsinden önemlisi, Paris'in yönetimsel statüsü, böyle bir özel durumda, siyasi aygıtın en üst düzey otoritelerinin doğrudan ifade ettikleri birtakım kentsel yönelimlerini de görmemizi sağlamaktadır.

toplumsal içerik nedeniyle, bu programın uygulandığı kurumsal süreçleri incelemek akıllıca olmaktadır zira uygulayıcıların kendi faaliyetlerini betimlemelerinin ötesine geçtiğimizde, çıkarların toplumsal olarak çeşitli kuruluşlar tarafından belirlendiğini algılamaktayız.[4]

Yenileme programının bir konut programı olduğu fikrinden derhal vazgeçmeliyiz: 29.059 adet konut yıkılırken, yerine 36.495 adet konut inşa edilecekti. Bu arada, 1954 ve 1964 yılları arasında Paris'te yapılan özel inşaatlara bakıldığında, 6000 konutun yıkılıp yerine 52.500 adet konutun yapıldığını; ayrıca öncesinde bir yıkım olmaksızın 41.000 adet ek konut inşa edildiğini görmekteyiz.

Ayrıca, kent plancılarının niyetlerinin aksine, programın ilk yıllarında yapılan küçük operasyonlar dışında, bu yenileme programının bugünkü aşamasında, amacın Paris'teki çöküntü alanlarını (*slums*) ortadan kaldırmak olmadığı ortaya çıkmaktadır. Şekil 1'de, şu anda yapılan yenileme operasyonları ile en sağlıksız konutlar arasında kabul edilen blokların kısmen çakıştığını görmekteyiz.

---

[4] Paris'in yenilenmesi ile ilgili araştırma, bizim yönetimimiz altında bir grup tarafından gerçekleştirilmiştir; bu grup şu kişilerden oluşmaktadır: C. Dessane, H. Delayre, F. Godard, C. O'Callaghan, G. Puig ve C. Skoda. Çalışmanın bir kısmıyla ilgili ön açıklama *Sociologie du travail*, 4 (1970)'de verilmiştir. Araştırma raporu, F. Godard, M. Castells, H. Delayre, C. Dessane ve C. O'Callaghan, *La Rénovaion urbaine à Paris: structure urbaine et logique de classe* (Paris: Mouton, 1973) olarak yayınlanmıştır.

Şekil 1: Yenileme ve sağlıksız bloklar

Yenilenen alanların özelliklerini belirlemek için, tamamlanmış ya da devam eden (Ocak 1970'te) operasyonlarla ilgili mevcut veriler kullanılarak (yani, toplam otuz uygulamanın yirmi üçü ile ilgili olarak) istatistiksel bir analiz yapıldı. Bu analize dayanarak,[5] şunlar saptanmıştır:

(1) Ortalamadan daha yüksek yıpranmış ve aşırı kalabalık konutlara sahip alanlarda bile, bunları tanımlayan en

[5] Bu çözümlemenin detayları için, bkz. Groupe de Sodologie Urbaine de Nanterre, 'Paris 1970: Reconquête urbaine et rénovation-déportation', *Sociologie du travail*, 12 (4) (1970), s. 488-514.

önemli özellik, fiziksel durumlarından çok buralarda oturanların toplumsal yapılarıdır (bu alanlarda yüksek oranlarda Cezayirli, yarı-vasıflı ve vasıfsız işçiler, düşük bir oranda da profesyonel ve yönetici kesimden kişiler oturmaktadır).

(2) Operasyonun büyüklüğü ile toplumsal tabakalaşma değişkenleri arasında doğrusal bir dizi bağıntı (*rank correlation*)varken, uygulamanın büyüklüğü ile konutların yıpranmışlığını ifade eden değişkenler arasında ters bir bağıntı bulunmaktadır; diğer bir deyişle, daha sağlıksız bölgelerde daha dar kapsamlı uygulamalar söz konusuyken, daha düşük toplumsal katmanların oturduğu alanlarda daha büyük boyutlu yenileme operasyonları yapılmıştır.

Son olarak da, Paris'in merkezindeki en harap bölgelerin (*arrondissements*) bu programdan neredeyse hiç etkilenmediği gözlenmektedir.

Ayrıca, önemli kısımları tamamlanmadığı için değerlendirmede güçlükler olmasına rağmen, elde ettiğimiz kısmi sonuçlara göre, bu yenileme programının, Nazım Plan'da belirtilen hedeflerin aksine, sermayenin kamu hizmetlerinin iyileşmesine kayda değer bir katkı sağlayamayacağı iddia edilebilir.

Yenilemeden sorumlu birimlerin yaptığı programların analizlerine ve bizim tahminlerimize dayanarak (özellikle düşük tutulmuştur) iki önemli hizmet (okullar ve açık alanlar) incelendiğinde, şu sonuçlara varılmaktadır:

(1) Yeni gelen nüfusun ihtiyaçları ile sınırlanmış ortalama bir eşiğe göre değerlendirildiğinde, yenileme programı yeni okul hizmeti sağlamamıştır. Hatta bazı durumlarda (diğerlerinden biraz daha az kalabalık olan 13'üncü ve 19'uncu bölgelerde-*arrondissement*) mevcut hizmetlerden yararlanıl-

makta; sonuç olarak buralarda da Paris'in diğer alanlarındaki doygunluğa ulaşılmaktadır.

(2) Yenilenmiş alanların yüzde 56'sı, Paris'in açık alanlar ortalamasının altında kalırken (kişi başına 0,8 m^2) yüzde 21'i ortalamanın üzerine çıkmış ancak yine de Nazım Plan'da saptanan minimum hizmet eşiğine ulaşılamamıştır.

Öyleyse, bu programın arkasındaki toplumsal mantık nedir?

Bunu açıklayabilmek için, bir yandan bu alanların yenilemeden önceki toplumsal ve işlevsel özelliklerini tüm Paris'le ilişkili olarak inceledik. Öte yandan, yenileme sonrasında ortaya çıkan alanlar yerine (şu ana kadar çok azı ortaya çıkmıştır), yenileme programlarının toplumsal, işlevsel ve simgesel (sonuncu yalnızca özet olarak) içeriğini inceledik ve şu anda inşa halinde olan alanlarla ilgili tahminlerde bulunabildik. İlk olarak Paris bölgesi, toplumsal statü, fiziksel çevre, ekonomik işlev ve siyasi-kurumsal eğilim göstergeleri olarak seçilen değişkenlere göre üç operasyonel kategoriye ayrıldı. İkinci olarak, yenilenen alanın hektar olarak büyüklüğü istatistik ölçüm birimi olarak alınıp şu anda yürürlükte olan yenileme operasyonları bu kategorilere yerleştirildi. Ayrıca yenileme programlarının içeriğini inceleyebilmek için, birtakım değişkenler seçildi (örneğin, H.LM. konutlarının bu operasyonda inşa edilen konutlara oranı) ve tüm operasyonlar her değişkenin değişik kategorileri arasında dağıtıldı.

Her analize karşılık gelen tablolarla ilgili detaylı bir yorum vermek yerine, tek bir özet tablo sunmaktayız; bunun avantajı sentez imkânı sunmasından kaynaklanmaktadır ancak bütün bilgileri bir arada sunduğu için de bir miktar karmaşıktır (Tablo 2). Bu tablo daha önce belirttiğimiz iki dizi

gözlemin temel sonuçlarının sistematik çapraz karşılaştırması sonucunda (*systematic cross-tabulation*) elde edilmiştir: yenileme operasyonlarının, Paris bölgesini niteleyen değişken değerlerine[6] göre dağıtılması ve bu operasyonların, yürürlükte olan yenileme programının içeriğini niteleyen değişken değerlerine göre dağıtılması. Bu şekilde, yenileme öncesi alan ile yenileme sonrasında bu alanda ortaya çıkması beklenenler dolaylı bir şekilde karşılaştırılmış olacaktır.

Tablo 2 incelendiğinde, farklı değişkenlere göre tanımlanmış tüm programın her kategorisinin kaç hektara karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Her çapraz karşılaştırmada *(cross-tabulation)* marjinal değerler hesap dışı tutulduğundan, bütün hücrelerdeki değerleri tahmin edebilmekteyiz; bu değerler, toplam yenilenen alana göreli olarak uyarlandığında, aynı zamanda iki niteliğe de sahip yenileme alanının oranını elde etmiş olmaktayız. Çeşitli ihtimalleri karşılaştırdığımızda ise, yenileme programına göreli olarak, her unsurun farklı etkisini aşağı yukarı tahmin edebilmekte, böylece de bunun anlamını keşfetmeye yaklaşmaktayız. Marjinal ihtimaller ise, her değişkenin yenileme programına getirdiği farklılaşmayı karşılaştırmalı olarak vermektedir. Dolayısıyla, her faktörün etkisini gösteren bir özet karşılaştırma yapabilmekteyiz.[7]

---

[6] Değişkenlerin oluşturulması: (1) Paris'in bölgeleri (*arrondissement*) incelenen her değişkenin değerlerine göre ağırlıklandırıldı (örneğin, bir bölgede yaşayanlar içinde Cezayirli Müslümanların oranı); (2) Bu dağılımın ayrım noktaları belirlenerek bölgeler üç sınıfa ayrıldı (yüksek, düşük, orta), her değişken için bir derecelendirme sağlandı; (3) son olarak, her yenileme operasyonu konumuna göre bir sınıfa yerleştirildi.

[7] Her bir değişkenin yenilemenin hacmi üzerindeki sayısallaştırılmış nedensel etkisi, birtakım basit, hatta kısmi bir araya toplanmış bağıntılarla saptanamaz, zira bütün değişkenler büyük ölçüde birbirleriyle bağlantılıdır. Sonuç olarak, böyle bir ölçüm için uygun olduğu düşünülen bir izle-

Sözgelimi, *i* 'yenilenme öncesinde yüksek Cezayirli oranını' temsil etsin (i ise bunun tamamlayıcısı olsun); *j* 'programdaki belediye konutlarının yüksek oranını' temsil etsin (j ise bunun tamamlayıcısı olsun). Eşleştirerek ve çapraz karşılaştırma yaparak, şu aşağıdaki tabloyu elde etmekteyiz. Burada *Pij*, tip *i*'de yer alan yenilenmiş kent parçasının, *j* tipi bir niteliğe sahip uygulamadan etkilenme ihtimalini vermektedir.

Cezayirlilerin Oranı (*i*)

H.L.M. konutlarının oranı (*j*)		Yüksek	Alçak	
	Yüksek	*a* P_{ij}	*b* $P_{\bar{i}j}$	*p. j*
	Alçak	*c* $P_{i\bar{j}}$	*d* $P_{\bar{i}\bar{j}}$	*p.* $\bar{j}$
		p. i	*p.* $\bar{i}$	

$$N = a + b + c + d$$

$$p = i$$

$$p_{ij} = p_i \times p_j \frac{(a+c)(a+b)}{N}$$

nen yol analizi' (*path-analysis*) modeli oluşturulmuştur ancak (çok sayıda değişkenin aralarındaki bağıntıların çokluğu nedeniyle) çok büyük teknik sorunlarla karşılaşılmış ve bunlara çözüm bulunamamıştır.

'İhtimaller' mevcut eğilimlerden ortaya çıkmaktadır ve 'kaçınılmaz' değildir. Bunlar, incelenen farklı unsurlarla ilişkili olarak, yenileme programının göreli önemini ortaya çıkarmaktadır. Tablo ile ilgili ayrıntılı bir yoruma yer vermeyeceğiz; kendimizi programm toplumsal önemini ortaya koymakla sınırlı tutacağız.

Burada çarpıcı olan, yenileme mantığının sistematik eğiliminin, Paris bölgesinin kent sisteminde 'kendiliğinden gelişen' eğilimlerin (yani, toplumsal evrimin genel hatlarıyla belirlenen) bir uzantısı olarak ortaya çıkmasıdır.

Bu program, konut ayrışmasının gelişmesine ve keskinleşmesine, Paris kentinin daha yüksek toplumsal katmanların oturduğu bir yer haline gelmesine ve daha alt sınıfların ise yetersiz donanıma sahip banliyölere itilmesine yol açmaktadır. Paris'in kültürel, tarihsel ve işlevsel rolüyle ilişkili bu kentsel ayrışma modeli, tarihsel olarak ortaya çıkmış Doğu/Batı karşıtlığının önemini ikincil hale getirmektedir.

Bundan daha da önemlisi, yenileme programı, yalnızca üretim mekânındaki uzmanlaşmayı yeniden üretmekle kalmaz, bu süreci daha da keskinleştirir. *Paris'teki ofis mekânında gözlenen sürekli artış ve bunların oluşturduğu dev üçüncül merkez, her şeyden önce işbölümünün ve büyük tekelci kapitalist örgütlerin oluşumunun bir yansıması olmakla beraber* bu eğilim, yenileme programını yürütmekten sorumlu birimler tarafından da pekiştirilmektedir.

Paris'in 'merkezi konumunun' geliştirilmesi ve bir anlamda kutsanması, giderek kentin bütününe, bölgeye ve ülkenin bütününe yayılmakta ve Avrupa da buna dâhil olmaya

Tablo 2: Kentsel yenileme operasyonlarının Paris mekânında yarattığı değişim: Yenilenen yüzeyin mekânın yenileme öncesi niteliğine ve yenileme işlemlerinin niteliğine göre oranı

Yenilenen mekanın yenileme-öncesi nitelikleri: nüfus										
Mekan dağılımının işlevsel nitelikleri		Yaşlı insanlar			Genç insanlar			Cezayidiller		
		H	M	L	H	M	L	H	M	L
H.L.M. konutları	H	0	0.004	0.160	0.043	0.077	0.045	0.113	0	0.031
	M	0	0.005	0.169	0.046	0.082	0.047	0.120	0	0.031
	L	0	0.019	0.640	0.173	0.310	0.180	0.455	0	0.204
Ofisler	H	0	0.018	0.606	0.164	0.293	0.170	0.431	0	0.191
	L	0	0.011	0.363	0.098	0.176	0.102	0.255	0	0.142
Dükkanlar	H	0	0.012	0.390	0.105	0.189	0.110	0.278	0	0.124
	M	0	0.009	0.303	0.092	0.147	0.085	0.215	0	0.047
	L	0	0.008	0.275	0.074	0.113	0.077	0.195	0	0.083
Yüksek bloklar	H	0	0.016	0.572	0.155	0.277	0.161	0.407	0	0.183
	L	0	0.012	0.597	0.107	0.192	0.111	0.282	0	0.187
Açık alanlar	H	0	0.006	0.218	0.059	0.105	0.061	0.155	0	0.060
	M	0	0.006	0.203	0.055	0.098	0.057	0.144	0	0.054
	L	0	0.016	0.548	0.148	0.265	0.152	0.389	0	0.173
Okullar	H	0	0.003	0.106	0.028	0.051	0.030	0.075	0	0.036
	M	0	0.008	0.261	0.071	0.126	0.073	0.186	0	0.062
	L	0	0.018	0.601	0.163	0.291	0.169	0.427	0	0.152
Tüm marjinal olasılıklar		0	0.330	0.970	0.263	0.470	0.273	0.690	0	0.308

Yenilenen mekanın yenileme-öncesi nitelikleri: kent yapısı															
Mekan dağılımının işlevsel nitelikleri		Ofis yoğunluğu		Ofis mekanında artış			Sanayi yoğunluğu			Sanayilerin servis alanı			Dükkan büyüklüğü		
		H	L	H	M	L	H	M	L	H	M	L	H	M	L
H.L.M. konutları	H	0.024	0.124	0.077	0.024	0.062	0.106	0.058	0	0.131	0.033	0	0	0	0.165
	M	0.026	0.131	0.082	0.026	0.066	0.112	0.062	0	0.140	0.035	0	0	0	0.174
	L	0.999	0.495	0.310	0.099	0.025	0.425	0.234	0	0.527	0.132	0	0	0	0.612
Ofisler	H	0.093	0.468	0.293	0.093	0.237	0.403	0.221	0	0.499	0.125	0	0	0	0.603
	L	0.056	0.281	0.176	0.056	0.145	0.241	0.133	0	0.299	0.075	0	0	0	0.375
Dükkanlar	H	0.060	0.302	0.189	0.060	0.153	0.259	0.143	0	0.322	0.081	0	0	0	0.403
	M	0.046	0.234	0.147	0.046	0.119	0.201	0.110	0	0.250	0.063	0	0	0	0.314
	L	0.042	0.213	0.113	0.042	0.105	0.183	0.100	0	0.227	0.057	0	0	0	0.268
Yüksek bloklar	H	0.088	0.442	0.277	0.088	0.224	0.380	0.244	0	0.471	0.118	0	0	0	0.510
	L	0.061	0.307	0.192	0.061	0.155	0.264	0.145	0	0.327	0.082	0	0	0	0.469
Açık alanlar	H	0.033	0.168	0.105	0.033	0.085	0.145	0.079	0	0.180	0.045	0	0	0	0.232
	M	0.031	0.157	0.098	0.031	0.079	0.135	0.074	0	0.167	0.042	0	0	0	0.216
	L	0.084	0.423	0.265	0.084	0.214	0.364	0.200	0	0.451	0.113	0	0	0	0.428
Okullar	H	0.016	0.082	0.051	0.016	0.041	0.070	0.039	0	0.087	0.022	0	0	0	0.120
	M	0.040	0.202	0.126	0.040	0.102	0.174	0.096	0	0.261	0.054	0	0	0	0.194
	L	0.093	0.465	0.291	0.093	0.235	0.340	0.220	0	0.495	0.124	0	0	0	0.694
Tüm marjinal olasılıklar		0.150	0.750	0.047	0.150	0.380	0.645	0.035	0	0.799	0.201	0	0	0	1

Yenilenen mekanın yenileme-öncesi nitelikleri: nüfus

Yabancılar			Y. Vas.-Vasıfsız			Prof. ve yönet.			Zanaat. ve dük.		
H	M	L	H	M	L	H	M	L	H	M	L
0.006	0.010	0.148	0.116	0.047	0.001	0	0.007	0.157	0.051	0.067	0.045
0.007	0.011	0.157	0.183	0.070	0.001	0	0.008	0.167	0.055	0.071	0.048
0.026	0.039	0.594	0.465	0.187	0.006	0	0.029	0.630	0.207	0.268	0.181
0.025	0.037	0.562	0.441	0.177	0.006	0	0.028	0.596	0.196	0.254	0.171
0.015	0.022	0.337	0.264	0.106	0.003	0	0.016	0.368	0.118	0.118	0.103
0.016	0.024	0.362	0.284	0.114	0.004	0	0.018	0.384	0.126	0.164	0.110
0.012	0.018	0.281	0.220	0.089	0.003	0	0.013	0.298	0.098	0.127	0.085
0.011	0.017	0.255	0.200	0.080	0.002	0	0.012	0.270	0.089	0.115	0.050
0.023	0.035	0.531	0.416	0.167	0.005	0	0.026	0.563	0.185	0.240	0.162
0.016	0.024	0.369	0.289	0.116	0.004	0	0.018	0.391	0.129	0.166	0.112
0.009	0.013	0.202	0.158	0.063	0.002	0	0.010	0.214	0.069	0.091	0.061
0.008	0.012	0.180	0.148	0.059	0.002	0	0.009	0.200	0.066	0.085	0.057
0.022	0.033	0.518	0.398	0.160	0.005	0	0.025	0.529	0.177	0.229	0.055
0.004	0.006	0.099	0.077	0.031	0.001	0	0.004	0.104	0.034	0.044	0.030
0.010	0.016	0.243	0.191	0.076	0.002	0	0.012	0.257	0.085	0.109	0.074
0.024	0.037	0.558	0.437	0.176	0.006	0	0.027	0.592	0.195	0.252	0.170
0.040	0.060	0.900	0.706	0.284	0.010	0	0.045	0.955	0.315	0.407	0.275

Yenilenen mekanın yenileme-öncesi nitelikleri: kent yapısı

Dükkan tipleri			Dükkanların yoğunlaşması			Ticari kapasite			Metro hizmetleri			Eski binaların m2 fiyatları			Yeni binaların m2 fiyatları		
H	M	L	H	M	L	H	M	L	H	M	L	H	M	L	H	M	L
0	0.011	0.153	0	0	0.165	0	0	0.165	0.033	0.112	0.021	0	0.024	0.140	0	0.094	0.070
0	0.012	0.162	0	0	0.022	0	0	0.175	0.035	0.119	0.022	0	0.026	0.148	0	0.099	0.075
0	0.46	0.613	0	0	0.660	0	0	0.660	0.132	0.448	0.085	0	0.099	0.561	0	0.376	0.283
0	0.043	0.584	0	0	0.625	0	0	0.625	0.118	0.425	0.081	0	0.093	0.531	0	0.356	0.268
0	0.026	0.348	0	0	0.325	0	0	0.375	0.071	0.255	0.048	0	0.057	0.318	0	0.213	0.166
0	0.028	0.374	0	0	0.403	0	0	0.403	0.080	0.274	0.052	0	0.060	0.342	0	0.219	0.173
0	0.021	0.291	0	0	0.313	0	0	0.313	0.062	0.212	0.040	0	0.046	0.266	0	0.178	0.134
0	0.019	0.264	0	0	0.284	0	0	0.284	0.056	0.193	0.036	0	0.042	0.241	0	0.161	0.122
0	0.041	0.548	0	0	0.590	0	0	0.590	0.118	0.401	0.076	0	0.088	0.501	0	0.336	0.253
0	0.028	0.381	0	0	0.410	0	0	0.410	0.082	0.278	0.053	0	0.061	0.348	0	0.233	0.176
0	0.015	0.209	0	0	0.225	0	0	0.225	0.045	0.153	0.029	0	0.033	0.191	0	0.128	0.096
0	0.014	0.195	0	0	0.210	0	0	0.210	0.042	0.142	0.027	0	0.031	0.178	0	0.119	0.090
0	0.039	0.526	0	0	0.565	0	0	0.565	0.113	0.348	0.073	0	0.084	0.480	0	0.322	0.242
0	0.007	0.102	0	0	0.110	0	0	0.110	0.022	0.074	0.014	0	0.016	0.093	0	0.062	0.047
0	0.018	0.254	0	0	0.270	0	0	0.270	0.054	0.183	0.035	0	0.040	0.229	0	0.153	0.116
0	0.043	0.575	0	0	0.620	0	0	0.620	0.124	0.421	0.080	0	0.093	0.527	0	0.353	0.266
0	0.070	0.093	0	0	1	0	0	1	0.200	0.680	0.120	0	0.150	0.850	0	0.570	0.430

Tablo 2:
(Devamı)

Mekan dağılımının işlevsel nitelikleri		Yenilenen mekanın yenileme-öncesi nitelikleri							
		Konut							
		Aşırı kalabalık		Suyu olmayan konutlar			Belediye seçimlerinde sol oylar		
		M	L	H	M	L	H	M	L
H.L.M. konutları	H	0.003	0.024	0.037	0.026	0.100	0.118	0.046	0
	M	0.003	0.025	0.040	0.028	0.106	0.126	0.049	0
	L	0.013	0.097	0.151	0.105	0.400	0.475	0.184	0
Ofisler	H	0.012	0.092	0.143	0.100	0.379	0.450	0.175	0
	L	0.007	0.055	0.086	0.060	0.238	0.210	0.185	0
Dükkanlar	H	0.008	0.059	0.092	0.064	0.244	0.290	0.112	0
	M	0.006	0.046	0.072	0.053	0.189	0.225	0.087	0
	L	0.005	0.042	0.065	0.045	0.172	0.204	0.079	0
Yüksek bloklar	H	0.011	0.087	0.135	0.094	0.356	0.424	0.163	0
	L	0.008	0.060	0.093	0.065	0.248	0.295	0.114	0
Açık alanlar	H	0.004	0.037	0.051	0.036	0.136	0.162	0.063	0
	M	0.004	0.031	0.048	0.029	0.127	0.151	0.058	0
	L	0.011	0.083	0.119	0.090	0.342	0.406	0.158	0
Okullar	H	0.022	0.016	0.025	0.017	0.066	0.079	0.030	0
	M	0.005	0.039	0.062	0.043	0.163	0.194	0.083	0
	L	0.020	0.091	0.142	0.099	0.376	0.446	0.173	0
Tüm marjinal olasılıklar		0.020	0.148	0.230	0.160	0.607	0.720	0.280	0

Semboller:
H İşaret edilen niteliğin yüksek oranda olması
M İşaret edilen niteliğin ortalama oranda olması
L İşaret edilen niteliğin düşük oranda olması

Yenilenen mekanın yenileme-öncesi nitelikleri									
Kurumsal Sistem									
Komünist güç			U.D.R. için güvenli			U.D.R. nin gücü			Tüm marjinal olasılıklar
H	M	L	H	M	L	H	M	L	
0.118	0.028	0.019	0.006	0.035	0.124	0.010	0.037	0.090	0.165
0.126	0.030	0.019	0.007	0.037	0.131	0.011	0.060	0.100	0.175
0.475	0.112	0.072	0.026	0.138	0.495	0.041	0.231	0.386	0.660
0.450	0.106	0.068	0.025	0.131	0.468	0.040	0.218	0.366	0.627
0.476	0.063	0.041	0.015	0.078	0.281	0.040	0.131	0.219	0.375
0.290	0.068	0.044	0.016	0.084	0.302	0.025	0.141	0.236	0.403
0.225	0.053	0.034	0.012	0.065	0.234	0.019	0.085	0.183	0.313
0.204	0.048	0.031	0.011	0.059	0.213	0.017	0.099	0.166	0.284
0.424	0.100	0.064	0.023	0.123	0.442	0.038	0.206	0.345	0.590
0.295	0.069	0.045	0.016	0.086	0.307	0.025	0.143	0.240	0.410
0.162	0.038	0.020	0.009	0.047	0.168	0.014	0.068	0.131	0.225
0.151	0.035	0.023	0.008	0.044	0.157	0.013	0.073	0.123	0.210
0.406	0.096	0.062	0.022	0.118	0.423	0.035	0.907	0.331	0.569
0.079	0.018	0.012	0.004	0.023	0.082	0.006	0.038	0.064	0.110
0.194	0.045	0.020	0.010	0.056	0.202	0.017	0.094	0.158	0.270
0.446	0.105	0.068	0.024	0.130	0.465	0.039	0.217	0.363	0.620
0.720	0.170	0.110	0.040	0.210	0.750	0.030	0.350	0.586	

başlamaktadır. Bunun sonucunda, işlevsel alışveriş kanallarının düzenlenmesi ve kentsel yayılma ile ticaret merkezlerinin yaratılması zorunlu hale gelmektedir. *Bölge* düzeyinde oluşturulan ulaşım programı,[8] bunlardan ilkini çözmekte ancak *yeni ticaret merkezlerinin* kurulması (bunların aynı zamanda tüketim değerlerini yayan *kültürel sembolik bir kaynağa* dönüşeceği beklenmektedir) yenileme programına kalmaktadır. Bu gelişmenin tümü mevcut toplumsal eğilimlerle çakışmaktadır; diğer bir deyişle, uluslararası tekelci kapitalizmin en dinamik sektörlerinin mekânsal mantığını takip etmektedir.

Son olarak, kentsel sembolizme ilişkin birkaç unsur da, hâkim mantık içindeki en gelişmiş eğilimleri yansıttığı sürece, toplumsal eğilimlerin, kentsel formlar düzeyinde yeniden üretilmesini yansıtmaktadır. Bu anlamda, örneğin kulelerin formları teknokratik değerlerle yüklüdür (modernite, verimlilik, rasyonalite) ve bazı geleneksel formların yerini almaktadır (örneğin, taş-yüzlü binalar).

Dolayısıyla, 'Paris'in Yeniden Fethedilmesi' hiç kuşkusuz, devlet aygıtının mekâna müdahale etmesidir; bunun amacı ise, Paris bölgesi kent sisteminin 'merkezi konumunun', üretim makinesinin yönetim birimlerinin ve kentsel katmanlaşmanın, yaygın olarak yeniden üretilmesidir.

---

[8] *District de la Région Parisienne* doğrudan Başbakana bağlı yönetimsel bir otoritedir.

Paris'te Neden Kentsel Yenileme Uygulaması Yapıldı? Kent Planlamasının Siyasi Arkaplanı

Şu anda karşı karşıya olduğumuz sorun, zaten var olan güçlü toplumsal eğilimlerin gelişimini daha da hızlandırmak için neden devlet müdahalesine gerek duyulduğudur. Eğer merkezi işlevlerin aşırı derecede yoğunlaşması birtakım düzenleyici müdahaleler gerektiriyorsa o zaman yenileme programı bu süreci hızlandıracak gibi görünmektedir. Sonuç olarak, bu program kent sistemindeki krize bir çözüm oluşturmaktan çok, devlet aygıtmdan kaynaklanan bir girişim olarak görünmektedir; dolayısıyla, siyasetin kendi iç mantığı açısından incelenmesi gerekir.

Yönetimsel (daha genel olarak devlet) müdahale, ekonomiye, siyasi-kurumsal yapıya (yani kendisine), ideolojiye ve doğrudan toplumsal ilişkilere olan etkileri açısından çözümlenebildiğinden, bunun önemi kentsel yenileme ve söz edilen çeşitli kurumlar arasındaki ilişkiye bakarak açığa çıkarılabilir. Araştırmamız bu noktada bir tereddüde düşmektedir ancak tartışma başlatabilmek için ilk önce bazı hipotezler öne sürmek istiyoruz.

Yenileme programının, ekonomide ve Paris bölgesinin kentsel yapısının işleyişi üzerinde yeni bir etki yaratmayıp mevcut eğilimleri yaygınlaştırdığı göz önüne alındığında bu sürecin, büyük örgütlerin ve gayrimenkul firmalarının kent planlama birimleri üzerinde etkili olduğu basit bir durumdan ibaret olduğu sonucuna varılabilir. Siyasi-idari kurumların doğrudan özel ekonomik çıkarlara göre uyarlandığını söylemek, bunun tarihsel bir temeli olsa da, çok şematik olur ve

devletin önemli rolünü göz ardı etmek anlamına gelir. Bu analizi geliştirmek için, bu müdahale mantığını basit olarak Paris mekânının yeniden üretilmesinin ötesine taşımak gerekir. Diğer bir deyişle diğer kurumlar üzerindeki etkilerini de hesaba katmamız gerekir.

Kurumsal sistem düzeyinde, yenileme programının bir etkisi nüfus değişimi nedeniyle seçmenin yönelimini değiştirmektir: Yenileme programı özellikle solun yerleşik olduğu bölgelerde çarpıcı olarak ortaya çıktı; çoğu alanda ya sayıca üstündüler ya da tehdit ediciydiler. Kuşkusuz oy verme davranışı yerleşik nüfusun (işçiler, düşük gelir düzeyi, vb.) toplumsal niteliklerine bağlıdır ancak bunun mutlaka dönüştürülmesi fikri ön planda değildir. Yine de yöneticilerin işçilerle yer değiştirmesi kentin siyasi temsilinde beklenen etkiyi yaratmaktadır. Ancak bu noktada, Paris kentinin seçmenini denetlemenin niye bu kadar önemli olduğunu açıklamak gerekir.

'Paris'in Yeniden Fethedilmesi' konusundaki kavrayışımızı, prestij kaygısıyla yapılan uygulamaların ideolojik mesajların yayılmasında oynadığı rolü yaptığımız analize katarak güçlendirebiliriz. Paris'in yeni önemine işaret edilmesi ve Avrupa ölçeğinde büyük şirketlerin merkezlerinin burada yer seçme kararlarının onaylanması ile birlikte Paris, zenginliğin ve çevresel iyileştirme konusunda devlet girişimciliğinin yüksek kapasitede sergilendiği bir vitrin haline gelmektedir. Sonuç olarak Paris'in konumu bir iş merkezi ve tüm Avrupa için bir kültür kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır.

Ancak bir yerin ideolojik olarak etiketlenmesi sonu olmayan bir süreçtir zira ideolojik göndermeler yalnızca seyirciler üzerindeki etkileri yoluyla varlığını sürdürebilir. Diğer bir

deyişle, bu ideolojik uygulamaların, Paris seçmeninin bileşimine yapılan müdahale ile birleşerek, *toplumsal ilişkiler* üzerinde etki yaratması yani Paris'in içeriğinin toplumsal sınıf dinamikleri ile eklemlenmesi hedeflenmektedir. Burada hipotetik bir alana girmekteyiz ancak tüm analiz bu noktada birleşmiş gibi görünmektedir. Bu noktayı somut olarak kavrayabilmek, şu ana kadar elde edilen bulguların yorumlanmasından daha zordur. Kısacası, neden sınıf ilişkileri bir alanda yerleşmeye bağlıdır? Çoğunluğun (De Gaulle'cülerin), banliyö ya da ilçeler yerine Paris kentini denetim altına almaya çalışması neden önemlidir? Bu noktada iki hipotez geliştirmeye çalışacağız.

(1) İlki Fransa'daki *siyasi konjonktür* ile ilişkilidir. 1958'den beri yönetici sınıflar büyük bir liderin desteğiyle, temelleri halka ve seçmene dayanan istikrarlı ve baskın bir parti kurmaya çalıştılar. Stratejik olarak uygun konjonktürlerin kullanılmasıyla gerçekleşen birtakım ustalıklı birleşmeler bir seçmen tabanı oluşturmuş olsa bile parti yine de, özellikle yerel düzeyde hâlâ nüfusun tüm katmanlarına dayanan bir tabana sahip değildir. Yerel meclisler hâlâ işçi sınıfları, onların temsilcileri, geleneksel burjuvazi ve küçük burjuvazinin elindedir. Karizmatik liderin ölümünden sonra, bazı sağlam yerel bölünmelere gidilmesi zorunlu hale gelmiştir. Böylece çoğunluk partisi, Fransız siyasi hayatındaki farklı akımlar arasında aracılık yapmanın ötesinde sağlam bir temele oturacaktır. Büyük kentlerdeki seçim atağı, Toulouse'da olduğu gibi dışarıdan ya da Lyon'da olduğu gibi yerel hâkimiyet sistemi ile yapılan bir sözleşmeyle olmalıdır. Hükümet *karşısında* idari bağımsızlığa sahip olmayan Paris, uzun vadeli bir eylem için uygun bir zemin sunmaktadır. Kent

yavaş yavaş dönüşürken, geniş bir yerel inisiyatifin gelişmesi ve en uygun zamanda büyük, 'modern' muhafazakâr bir partiye halk tabanından destek alınması sağlanacaktır.[9]

(2) Fransa'nın *siyasi mücadele tarihinde* Paris'in oynadığı rol de göz önüne alınmalıdır. Bu ilk olarak Komünü akla getirmektedir ancak daha yakın zamanda meydana gelen Mayıs 1968 hareketlerinin Paris çevresiyle sınırlı bir ilişkisi bulunmaktadır. Halkın verdiği ilk desteğin, bunun daha sonra kısmen ruh değiştirmesine rağmen olaylar üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Ancak bu mücadelenin niye fabrikalarda ya da işçi banliyölerinde değil de kentin merkezinde ortaya çıktığı sorulabilir.

Eğer Mayıs hareketini, en radikal ifadesi olan Sol hareketle sınırlı tutarsak, Paris'in öneminin, özel örgütlenme koşullarından ya da daha çok örgütsüzlüğünden kaynaklandığını söyleyebiliriz. 'İktidar sokaklardadır' sloganı yalnızca ideolojik bir temel düşünce değil bir paroladır. Diğer bir deyişle, bu hareket, bu parçalanmış yapısı içinde (şimdi olduğu gibi o zaman da) sokak işgallerini, gösterileri ve toplanmaları, 'baskın' bir partinin ya da 'siyasi bir cephenin' yokluğunda başvurulabilecek tek organik yol olarak görüyordu.

Sonuç olarak, yüksek toplumsal katmanların toplandığı, konfor ve modernitenin vitrini olan bir Paris, potansiyel protesto hareketleri ile ilişkisini kesecekti. Mücadeleler kimi zaman birtakım sorunlu noktalarda dağınık bir şekilde ortaya

---

[9] 1971'de öne sürülen bu hipotez 1977'de doğrulanmıştır. Muhafazakâr bir yapının hâkimiyetindeki Paris'e yerel özerklik tanınmıştır. Belediye Başkanı, aşırı sağcı bir De Gaulle'cü olan Jacques Chirac'dır.

çıkacak, kimi zaman da dönüşmüş bir sermayenin yarattığı siyasi yalnızlık içinde baskı güçleri ile doğrudan karşı karşıya gelecekti.

Bütün bunları her şeyi önceden gören yönetici sınıfın bilinçli olarak planlaması söz konusu olmasa da yenileme programının etkilerinin bu yönde hareket ettiği gözlenmektedir. Sonuç olarak, bunlar bazen bu programdan çıkarı olanların ideolojisiyle gizlenerek olumlu olarak algılanmaktadır. Bir toplumsal sınıfın temsilcileri her zaman kendileri fark edemeseler de sınıf kendi çıkarlarını keşfeder ve bunun mantığı, buna uygun olmayan her şeyi bilinçsizce ortadan kaldırır.

Diğer yandan, yenileme programı bu kadar da tek başına durmamaktadır. Bu, her şeyden önce Paris bölgesinin kent sisteminin hedeflenen yönde yaygın bir şekilde yeniden üretilmesidir. Bu bağlamda Paris bölgesinin ekonomik yapısının altında yatan toplumsal mantığın gereklerini yerine getirir. Burada açıklanması gereken, doğrudan mekâna yansıyan ekonomik ve sınıf çıkarlarının bizim göreli olarak özerk kabul ettiğimiz devlet aygıtının mantığıyla neden bu kadar örtüştüğüdür. Bize göre bu örtüşmeleri ve birbirlerini karşılıklı olarak güçlendirmeleri, yenileme programının *toplumsal ilişkiler* üzerindeki -diğer bir deyişle, ekonomi, siyasi-kurumsal yapı ve ideoloji üzerindeki ikiye katlanmış- etkileri ile açıklanabilir.

Son olarak da yenileme programının mütevazı büyüklüğü ile bizim bu programda var olduğunu öne sürdüğümüz üstü kapalı hedeflerin ölçeği arasında büyük bir farklılık olduğu doğrudur. Ancak bu program, işçi sınıfının oturduğu alanlarda gedikler açmakta ve özel girişimcilerin faaliyetlerini katlayarak devam ettirmelerine uygun koşullar hazırlayarak bir pilot rol

oynamaktadır. Bu nedenle, bu programın giderek daha belirgin bir şekilde özel girişimcilere devredildiğine ve 'birlikte hareket etme' yöntemlerinin gelişimine dikkat çekmek gerekir.[10]

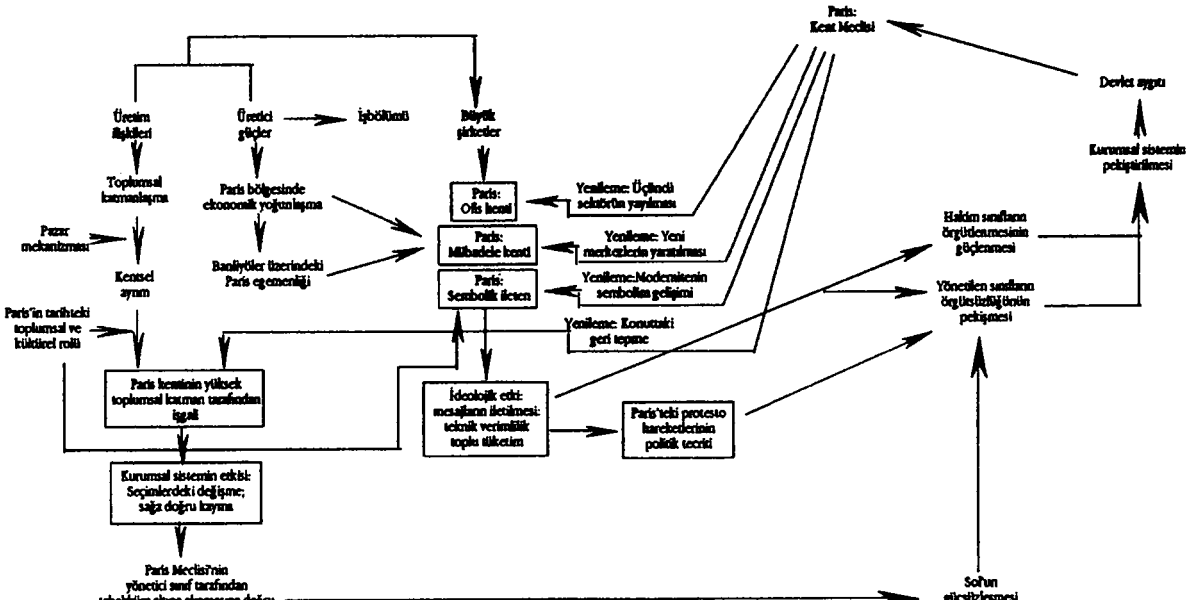
Şekil 2, bizim tanımladığımız anlamda yenileme sürecinin önemini ve bu zincirin eksik halkalarını keşfetmek için öne sürdüğümüz hipotezleri şematik olarak özetlemektedir.

Şu ana kadar yaptığımız analiz, kent planlama operasyonunun *toplumsal mantığının eğilimlerini* göstermektedir. Ancak toplum, yapısal olarak hâkim toplumsal eğilimlerin yeniden üretiminden ibaret değildir. Bu aynı zamanda değişimin, ortak hareketlerin ya da grup çıkarlarının savunulmasının, sonuç olarak da farklı hedeflerin karşı karşıya gelmesinin de ortamıdır. Bu hareketlenme bir toplumsal boşluk içinde meydana gelmez: yapısal olarak belirlenmiş bir dizi sorunun oluşturduğu bir ağ içinde yer alır. Paris'in yenilenmesinin toplumsal önemini, belirli bir yapısal mantık içinde yer alan bir süreç olarak kavramış durumdayız. Dolayısıyla, bu yenileme programından farklı bir gelişim mantığına sahip birtakım toplumsal güçlerin ve grupların eylemlerinin sonucunda bu programın yönünün nasıl değiştiğini incelemek yerinde olacaktır. Aynı zamanda bu programın içeriğinin, toplumsal hareketlerin örgütlenmesini ve gelişmesini nasıl etkilediğini de analiz etmek gerekecektir.

---

[10] *Procédures d'action concertées* (birlikte hareket etme yöntemleri), hükümet görevlilerinin, kamu ve özel yatırımcılar ile kentsel arazi ve mevcut ya da gelecekte yapılacak konutların sahiplerinin katılımıyla bir karar verme süreci oluşturulabilmesi için ortaya konmuştur.

Şekil 2: Paris kentsel yenileme programının toplumsal mantığı (bulgular ve hipotezler)

Kentsel-Yenileme Programının Diğer Yüzü: Protestodan Toplumsal Harekete

Paris'in yenileme programının sonuçlarını protesto eden hareketler hem çok tereddütlü hem de çok çeşitlidir; dolayısıyla bunların anlamlarını bir senteze ulaştırıp kuramsal bir yorumda bulunmak imkânsızlaşmaktadır. Bunun detaylı tanımı bu makalenin çerçevesi içine sığdırılamayacak kadar karmaşıktır. Bu nedenle, yenileme programının tek bir bölgesi etrafında gelişen farklı çatışmaların temel özelliklerini özetleyerek, bu tür toplumsal hareketlerin ortaya çıkışını ve dönüşümünü bir tek örnek etrafında göstermeye çalışacağız.

Burada sorun kesinlikle bir genellemeye gitmek değildir ancak Paris'in diğer bölgelerinde de yapılan gözlemler, *özel bir sürece* ait nitelikler olarak tanımlayabileceğimiz mekanizmaları ele alma fırsatı vermektedir: yenileme programına karşı verilen savaş, özellikle de bu yenileme programının tehlikeye düşürdüğü konut hakkı için verilen savaş.[11]

Analiz için seçtiğimiz ve *Cité-du-Peuple* olarak adlandırdığımız bölge bazı özel nitelikler (toplumsal ve ekolojik) sergilemektedir. Tablo 3'de bölgenin bütününün ve incelenen sürecin yer aldığı bu bölgedeki iki alanın önemli özellikleri özetlenmektedir.

Ele alınan bu bölge eski bir alt-sınıf alanıdır; bu alanda işçilerin, etnik toplulukların ve göçmen işçilerin oranı ve

---

[11] Buradaki veriler, F. Lentin'in de yardımıyla 1970-2 yılları arasında Centre d'Etude des Mouvements Sociaux (C. E. M. S.), École Pratique des Haures Études'de gerçekleştirilen yayımlanmamış çalışmadan alınmıştır. Lentin'e çalışmamızın bu kısmında bu verileri kullanmamıza izin verdiği için teşekkür ederiz. Araştırmamızın konuları ve koşulları nedeniyle, söz konusu yerler ve kişilerin tanınmasına yol açabilecek bütün somut detayları sistemli bir şekilde kapsam dışı bıraktık.

yoğunluğu yüksektir. Bu alan yüksek-sınıf konutları için bazı avantajlar sunmaktadır; alanın genişleyen iş merkezine olan yakınlığı, alan kullanımının fiziksel, işlevsel ve sembolik yönlerini değiştirmeyi hedefleyen 'kentin yeniden fethi' operasyonu için temel koşulları sağlamaktadır.

İki tür kentsel yenileme birbirini takip etmiştir: ilki, 1958'de yavaş yavaş başlamış ve çok yıpranmış durumdaki birkaç sağlıksız bloğun yıkılmasını hedeflemiştir. 1965-66 yıllarında hız kazanan ve hâlâ son hızla devam eden ikinci hareket, her şeyden önce tipik olarak 'kentin yeniden fethi' anlamına gelen dönüşüm operasyonlarını hedeflemiştir.

Bu yönelimin keskinleşmesi, sonuç olarak da, yapım işlerinin hızlanması bundan etkilenen nüfusun düşüncelerinde ve taleplerinde bir değişime yol açmıştır. Dışarı atılma tehdidi, oturacak konut bulamama ya da geçici konut imkânlarına razı olma korkusu, uygun bir kiraya sahip makul standartlarda ve iş yerine yakın bir konutta oturma talebini ikinci plana itmiştir.

Anlık tepkilerden örgütlü müdahalelere kadar, ister politik olsun ister belirli taleplere yönelsin konutun büyüklüğü, konforu, fiyatı ve yeri açısından doyurucu bir teklif gelmedikçe kişiler genellikle kendi konutlarında kalabilmek için harekete geçmektedir. *Cité-du-Peuple*'de ortaya çıkan farklı hareketler şu ortak özelliğe sahiptir: etkilenen nüfusun konut koşulları ile *gayrimenkul işleriyle uğraşanların çıkarlarına göre uyarlanmış Paris kentsel yenileme projesi* (toplumsal, işlevsel ve sembolik düzeylerde) arasındaki çelişki. Ancak, ilk kutup ('nüfusu' ilgilendiren) çok farklı konumları içermektedir (kiracılar, oda kiralayanlar, konut sahipleri, ortak sahipler, dükkân sahipleri gibi) ve sonuçta çok yoğun çelişkilere yol açabilmektedir (örneğin, konut sahipleri ve kiracılar arasında).

Tablo 3: Paris ortalamasına göre Cité-du-Peuple'un ve Cité-du-Peuple'un bütününe göre diğer iki alanın sosyo-ekonomik nitelikleri ve yaşam koşulları, 1962 (farklılaşma endeksleri)

Yüzde	Cité-du-Peuple	Square Gaieté	Presqu'île
65 yaş üstündeki nüfus	-0,22	+0,13	0
19 yaş altındaki nüfus	+0,09	-0,11	-0,09
Cezayirliler	+0,09	-0,77	+0,10
Yabancılar	-0,11	-0,13	+0,61
Yarı vasıflı ve vasıfsız işçiler	+0,54	-0,13	+0,14
Yöneticiler ve profesyoneller	-0,50	-0,06	+0,30
Zanaatkarlar ve dükkan sahipleri	-0,24	+0,30	0
Aktif nüfus	+0,01	+0,07	-0,10
Aşırı kalabalık koşullarda yaşayan nüfus	+0,36	+0,30	+0,76
Suyu olmayan konutlar	0	+0,44	+0,58
Tuvaleti olmayan konutlar	+0,08	-0,10	+0,75
Aktif kadınlar	-0,09	0	0

* Farklılaşma endeksleri şu şekilde hesaplanmıştır.

$$\frac{\text{İncelenen kentsel alana ait her değişkenin yüzde değeri}}{\text{Referans olarak kullanılan daha geniş alandaki buna karşılık gelen yüzde değer}}$$

Dolayısıyla, 0 değişimin olmadığını + ve - ise farkm yönünü ifade etmektedir.

Eğer *nesnel* konularda uyuşma varsa, her bölgedeki toplumsal tabanın kendine özgü nitelikleri ve *müdahalenin türü*, birbirinden çok farklı politik koşullara ve kentsel yapılara dayanan farklı mücadele biçimleri ortaya çıkarmaktadır. Biz bu özel süreçlerin *bütününü* açıklamaya çalışmaktayız ve araştırmamızı özellikle hareketlerin daha belirgin olduğu ve çeşitli yönelimlerin pratikte denendiği *Cité-du-Peuple*'daki iki alanda yoğunlaştırmaktayız. *Square Gaieté* ve *Presqu'île* olarak adlandırdığımız alanlar, Tablo 3'te verilen özelliklerden de anlaşılacağı gibi birbirlerinden çok farklıdır.

İşçilerin Günlük Hayatlarının Savunulması: Square Gaieté

Square Gaieté, birkaç yıldır bu alandaki protesto hareketlerinin buluşma yeriydi. Bu hareketler her şeyden önce bu bölgede ucuz kiralık konutların inşa edilmesi talepleri etrafında yoğunlaşıyordu. Ulusal *kiracılar birliğinin* verdiği destek dışında, protesto hareketleri, yenileme programının bu alanda oturanlar üzerinde oluşturduğu tehdidin artmasıyla güç kazanmaktaydı.

1966-67 yıllarına kadar ulaşan beş yıldan fazla bir zaman içinde her hafta çeşitli hareketler düzenlendi. Bunlar, kapı kapı dolaşılarak yürütülen kampanyalar, dilekçeler, delegasyonlar ve partiler ile sendikalar tarafından desteklenen çok sayıda toplantıdan, binlerce kişinin katıldığı sokak gösterilerine kadar uzanıyordu.

Şu ana kadar 2000 kadar sosyal konut (H.L.M.) ayrılan alanda inşa edilip, yerleşime açıldı. İlk bakışta, ucuz kiralık konut inşa edilmesini talep eden ve işçi sınıfını kamu yetkilileriyle (Vali, Paris Kent Meclisi, kamu hizmetleri ile konuttan sorumlu O.H.L.M.) karşı karşıya getiren bu geniş çaplı protes-

to hareketleri kentsel yenileme süreci konusunda başarılı olmuştur. Bu noktada, bir toplumsal süreç olarak bu hareketin anlamını ortaya çıkarmak, sonuçta da, bu süreçte yer alan aktörler ile toplumsal dinamiğin bütünü açısından bunun etkisini ölçmek önemli olmaktadır.

Buradaki önemli nokta şudur: Sosyal konutlar (H.L.M.) gerçekten inşa edilmiş olsa da (protesto hareketleri sırasında talep edilen sayının yarısı kadar), *hareketlerin geniş tabanını oluşturan ve bu alanda tehdit altında olan nüfusun çok büyük bir çoğunluğu bu konutlara yerleştirilmemişlerdir.* Bunun nedeni çok basittir: Bu durum, sosyal konutların, bekleme listesinde öncelikli olanlar arasında dağıtılmasını zorunlu kılan idari mekanizmadan kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, *Cité-du-Peuple*'da oturanların mücadeleleri sonucunda inşa edilen konutlar, Paris'in tüm bölgelerinde kötü koşullarda yaşayan ve yıllardır sıra bekleyen kişilere verilmiştir. Dolayısıyla, hareketlerin temeli ile taleplerin karşılanması arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkmıştır zira merkezi idare genel dağıtım mekanizmasını göz ardı edememektedir. Yerel hareketlerin geniş kapsamlı siyasi meseleler karşısında tavır aldığını kabul etsek bile (işçilerin ulusal stabilizasyon planına karşı çıkmak için grev yapması gibi) harekete geçme nedeninin dışarı atılma işlemine karşı mücadele eden bir grup insana konut sağlamak olduğunu hatırlamak zorundayız. Harekete geçme kapasitesinin kaynağı da zaten bu durumdur.

Diğer yandan bu sorunun kaynağı ile ulaşılmak istenen hedef arasındaki ilişkiyi yeniden kurmaya yönelik bir talep bulunuyordu: yenileme programındaki her operasyonun çerçevesi içinde çok aşamalı bir operasyonun yapılması. Diğer bir deyişle, dışarı atılan ailelere uygun fiyatlarda kiralık konut sağlayabilmek için yıkımdan önce aynı yerlerde inşaatların

yapılması isteniyordu. Ancak bu tür bir talep, bu yenileme uygulamalarının temel düşüncesine ters düşüyordu. Bu uygulamalar her şeyden önce, bu alanı somut olarak dönüştürmeyi ve sembolik bir etiketle birlikte (oturanların toplumsal statüleri ile ilişkili olarak) güçlü bir tüketim dinamiğini (daha yüksek satın alma gücü gerektiren) yerleştirmeyi hedefliyordu. Buradaki sorun, bu alanda oturanların Paris kentsel-yenileme programı nedeniyle evlerinden atılma tehdidi ile karşı karşıya kalmalarıydı.

Bu talep söz ettiğimiz kampanya içerisinde belirgin olarak ortaya çıkmıştı. Ancak bunun yapısı sosyal konutların inşa edilmesi talebinden farklı olduğu için (bu yenileme programının kendisine çok az dokunuyordu), başarıya ulaşmak için mücadeleyi çok daha yüksek bir düzeye çıkarmak gerekmekteydi. Bu olanaksız mıydı? Olsun veya olmasın, bu ilk 'zafer-yenilgiyi', 'bir miktar duraksama' takip etti (militanlarla yapılan görüşmelerden elde edilmiştir). Yenileme programı ilerledikçe ve dışarı atılma emirleri yürürlüğe kondukça insanlara yeniden konut sağlamak diğer bütün kaygıların üzerine çıktı. Yenileme programı çerçevesinde ortak bir çözüm bulabilmek mümkün olmadığı için kiracılar birliği bir dizi bireysel ve bölünmüş pazarlıklarda aracı ve danışman rolü oynadı. Bunun sonucunda da konutlardan çıkarılmış oldukça çok sayıda kişiye yeniden konut sağlandı. Bazıları bu program kapsamında inşa edilen sosyal konutlara (H.L.M.), bazıları Paris'teki diğer alanlara, bazıları da banliyölere yerleştirildiler. Bütün bu durumlarda, yeniden yerleştirme bireysel temelde gerçekleşti; kimi zaman birliğin desteği alındı ancak hiçbir zaman konutlardan çıkarılmaya tümüyle karşı çıkılmadı zira 'kimse çöküntü alanlarını (*slums*) savunamazdı'. Birliğin militanlarının çoğu konutlara yerleştirildiler ve 1968-70 yıllarında yeni militanlar,

genellikle geniş sosyal konut sitelerine yeni yerleşenler arasından seçildi ancak bunların talepleri oldukça özeldi ve konuttan atılma sorunuyla hiç ilişkileri yoktu.

Bu süzülme ve yeniden yerleştirme sürecinin ardından ve yenileme programının büyük bir bölümü artık uygulanmaya başlamışken Square Gaieté'de bir grup insan, yetkililer tarafından zorla dışarı atılma durumunda kalıp aceleyle alternatif bir konut arama riski bulunmasına rağmen, ya imkânları olmadığı için ya kendilerini doğrudan tehdit altında hissetmediklerinden ya da ödedikleri düşük kiralardan olabildiğince daha uzun bir süre yararlanmak istediklerinden konutlarını terk etmediler.

Impasse Philippe'in tipik bir örnek oluşturduğu bu grup, kiracılar birliğinin de desteğini çektiği bir anda yeniden harekete geçti.

Bu müdahalenin ardında, fakültelerin birinden bir grup öğrenci bulunuyordu. Bu öğrenciler, üniversitede yaşanan çalkantılı ortam bağlamında, somut bir toplumsal olayda yer alabilmek için *Cité-du-Peuple*'de sistemli olarak çalışmaya ve bu alanda oturanları ilgilendiren siyasi bir süreci harekete geçirmeye karar verdiler. Özel yatırımcıların yenileme programındaki rollerini göz önüne sermeye yönelik sokak eylemleri ve yapılan konuşmalar, bu hareketin insanlarla bir ilişki kurma noktası arayışını yansıtıyordu. Öğrenciler, bu noktanın zorla atılma tehdidi altında olan kişileri savunmak olduğunu düşünüyorlardı. Bir araştırma yaparak, en zor durumda olanların yeniden yerleştirilme hakkına sahip olamayan kapı görevlileri *(concierges)* olduklarını keşfettiler. Yenilemeden sorumlu yetkililer hiç de hayırsever değildiler; yasal bir engel olmadığında kaba kuvvete başvuruyorlardı. Buna karşı çıkmak için öğrenciler yetkililerin bürolarını işgal

ettiler. Polis müdahale etti ancak hiç tutuklama yapılmadı. Bu arada bu görevliler (*concierges)* yakın bir binaya geçici olarak yerleştirildiler.

Bütün bölgede bu girişime verilen tepkiye dayanarak (genellikle olumlu bir tepki aldı zira *concierges* meselesinin bir skandal olduğu düşünülüyordu), öğrenciler sistemli bir kampanya başlattılar. Bu kampanya, özellikle ekolojik olarak sınırları iyi çizilmiş, yenilemenin sürdüğü alanları çevreleyen ve atılma tehdidi ile hâlâ doğrudan karşı karşıya olan birkaç düzine ailenin bulunduğu *Impasse Philippe*'de sürdürüldü. Eylem Komitesi, bu bölgede oturanlara, yakın zamanda evden çıkarılma operasyonu konusunda uyaran mektuplar geldiğinde müdahale etti. *Impasse*'ın duvarlarına posterler asarak, kapı kapı dolaşarak bir kampanya yürüttüler ve ortak bir dilekçe için imza toplayarak yenilemeden sorumlu yetkililerden konutlardan çıkarılma/yeniden yerleştirilmenin tarihi ve biçimi hakkında bilgi istediler.

Bu talebin nedeni, *Impasse*'da oturanların tek kaygısının yetkililerin tam olarak ne şekilde uygulama yapacaklarını bilmek istemeleri ancak yetkililerin buna tümüyle kayıtsız kalmalarıdır. Bu şekilde, burada oturan insanlar kendilerine ne sunulursa kabul etmeye ve güvenmeye zorlanmaktadır (Eylem Komitesinin Sunduğu Rapor).

Bu arada, yetkililer kiracılara, her duruma özgü birtakım öneriler getiren birer mektup yolladılar. Sorunun bireyselleştirilmesi, ortak dilekçeye karşı bir ilgisizlik yarattı ve dilekçeyi yalnızca daha önce hiçbir araya gelmemiş on kişi imzaladı. Hane halklarının kendi problemleriyle tek başlarına uğraşmaları sonucunda Eylem Komitesi'nin bu kişilerle bağlantısı koptu ve hareket eski gücünü kaybetti. Üç ay sonra, *Impasse*'da kalan kiracılar arasında yürütülen sistemli bir araştırma, bu eylemin

kiracıların ne anılarında, ne de pratiklerinde herhangi bir iz bırakmadığını göstermektedir; yalnızca 'dışarı atılan birtakım solcular' gibi bazı gelişigüzel yorumlar yapılmaktadır.

Bu duruma özgü bazı unsurlar hareketin çöküşünü kısmen açıklayabilir: Eylem Komitesi'nin bu alanın dışından gelmeleri, amatörlük ve düzenli bir katılımın sağlanamayışı gibi. Daha önemlisi de, öğrencilerin sürecin sonunda, oyunun bitip en militan kiracıların alanı terk ettikleri bir zamanda bu harekete dâhil olmalarıdır; bu dönemde taban zayıflamış, operasyon bitme noktasına gelmişti. Ancak yine de bunun, konutlardan çıkarılma işlemine karşı başlatılacak yeni bir tür direniş için en doğru zaman olduğu savunulabilir. Aslında bunun en karakteristik yönü, somut taleplerin ve kiracılar açısından kurumsal nitelikte bir hareketin (dilekçe, vb.), açık bir ideolojik söylem ve birtakım gösterişli yan-gösterilerle birlikte var olmasıydı. Nitekim adaletsizliğe karşı yapılan direnişlerle daha önce kiracılar birliği tarafından yasalar çerçevesinde yürütülen protesto kampanyası arasında bir salınım olmuştu ancak aralarında hiç çakışma yoktu.

Eylem Komitesi'nin yerel köklerinin olmadığını ve bu alanda oturanların sınırlı hedeflere dayanan protesto hareketinin ardından sorunlarını bireyselleştirdiklerini unutmamak gerekir. Bu, bir azınlığın ideolojik protestosuyla birleşince bunun mantıksal bir sonucu olarak baskıya, en sonunda da ilgisizliğe mahkûm oldu. Eylem Komitesi'nin tümüyle çökmesi oldukça mantıklıydı.

Impasse Philippe'de kalanların tümü –yaşlı insanlar, yakında yıkılacak olan bu sokaktan başka bir yer bilmeyen kör insanlar, geçici konutlara geçecek geniş aileler, mülklerinden son kârı elde etmeye çalışan ev sahipleri– başka bir dünyaya, sınır dışı edilmiş bir dünyaya, yani yeni Paris'in öbür yüzüne aittiler.

Genel anlamda aynı olmakla birlikte, buradaki durum daha çarpıcıydı. İlk olarak buradaki nüfus büyük çoğunlukla yanvasıflı ve vasıfsız işçiler ile etnik topluluklardan oluşuyordu. Diğer yandan, buradaki konutlar genelde *Cité-du-Peuple*'dekilerden çok daha yıpranmış durumdaydı (bkz. Tablo 3). Ancak yine de yenileme programı *Square Gaieté*'de olduğundan çok daha az gelişmiş durumdaydı. Bu daha kuvvetli bir halk direnişine mi bağlıydı? Kısmen buna bağlıydı zira bu bölge birkaç yıldır *Cité-du-Peuple*'deki protesto hareketlerinin başını çekiyordu. Ayrıca bu alanda yetersiz konut koşullarında yaşayan aileler, kiracılar birliğine bağlı bir komite oluşturdular ve bu alanın özel koşullarını göz önüne alarak hem konutlardan atılmamak hem de daha uygun koşullardaki konutlarda oturma taleplerini birleştiren önlemleri vurguladılar. Burada oturanlar yenileme programını, *yararlarına olduğu sürece* olumsuz olarak görmüyorlardı; bu durumu, bu kişilerin çok düşük toplumsal statüye sahip kişilerden oluşması ve denetleyemedikleri bir çevrede kendilerine karşı kullanılabilecek ayrımcı uygulamalar karşısında çok daha güçsüz hissetmeleri ile ilgili olabilir. Dolayısıyla, bu durumda en uygun talep, bazı özel düzenlemelerin yapıldığı çok-aşamalı bir operasyondu (aynı alanda yer sağlanamazsa nüfusun bir bölümünün bu bölgenin bir başka yerindeki konutlara yerleştirilmesi, yaşlılar için konut inşa edilmesi gibi). Bu alanda oturanların bazıları bu hedef doğrultusunda harekete geçtiler (göçmenler ve kuzey Afrikalı Yahudiler gibi bazı etnik topluluklar bunun dışında kaldı). Uzun bir süre toplantılar yapıldı, burada yaşayanlar başarılı bir şekilde dışarı atılma tehditlerine karşı koydular (örneğin bir kadın bir yıl boyunca, başka bir yere yerleş-

tirilene kadar inşaat yıkıntıları arasında, evin kalan bölümünde yaşamaya devam etti!) ve dilekçeler için çok yüksek sayıda imza toplandı (yalnız bir sabah 700 imza toplandı). Delegeler bu talepleri Kent Meclisine ve Vali'ye götürdüler ancak yanıtlar bir yandan O.H.L.M.'den, diğer yandan da yenileme dairesinden geldi. İlki, *Presqu'île*'de oturanlara bu bölgede (*arrondissement*) yerleştirilmek için öncelik sağlanması konusunda hiçbir yasal yetkiye sahip olmadığını iddia ediyordu. Yenileme dairesi ise bu kişileri başka bölgede yerleştirmek dışında bir seçenek olmadığını ifade ediyordu. Bu alan için yapılan plan ise yalnızca 135 sosyal konuta (H.L.M.) izin veriyordu. 2500 konut yapılması gerekirken bu hareketin sonucunda elde edilen yalnızca buydu. Bir ara bu 135 sosyal konutun bile yapılacağı kuşkuluydu zira öncelikler listesinin başlarında yer almıyordu. Ayrıca, bu konutlar planda şu anda mevcut olan küçük kilisenin yerinde görünüyordu; Başpiskoposluk ise bunun yıkılmasına karşı çıkıyordu. Planın bu yönüyle ilgili bir Makyavelizm esintisi vardı. Bu durum komitede dinsel bir ayrıma yol açtı; çoğunluk hiçbir şey olmamasındansa bunu tercih ederken, Katolik bir azınlık kilisenin yıkılması için mücadele etmeyi reddediyordu zira yenileme programına göre, bu mini-operasyon aşamalar halinde gerçekleştirilmeden önce kilisenin yıkılması kaçınılmaz görünüyordu.

Çatışma kaçınılmazdı; ilk aşamada, bu bölgede oturanlar kalmakta direndiler ve yenileme yetkilileri de tüm *bölgedeki* tek ciddi direnişin etkisini azaltmak için ellerinden geleni yaptılar.

Kullanılan yıldırma yöntemlerini daha fazla ayrıntılandırmaya gerek yok: konuttan ayrılma garantilenince pencerelerin örülmesi, sık sık görülen hırsızlıklar (veya hırsızlık girişimleri), caddelerin kötü durumu, düzensiz çöp toplama (etkili bir taleple karşılaşılmadığı sürece), iyi koşullarda alternatif konut bulmanın artan zorluğuna ilişkin yıldırmalar gibi. Bun-

ların dışında, yenileme dairesi, operasyonu zamana ve mekâna yayarak direnişi parçalamaya çalıştı.

Çelişki çok keskindi; bu nedenle taleplerin kolayca dayatılması olanaksızdı. Bu durumla ilişkili çok çeşitli kurumsal girişime rağmen bu tür bir hareket yeterli ağırlığa sahip olamadı. Haziran 1970'de kiracılar birliğinin sorumlu yetkililerle yaptığı son görüşmeleri yansıtan rapor başarısızlığın simgesiydi. Seksen odalı yurt ve en başta söz verilen 135 sosyal konut dışında hiçbir şey elde edilemedi,

Göç başladı ve birkaç ay içinde 1000 ev boşaltıldı; bazen komitenin manevi ve yasal desteğine dayanan bir anlaşma sağlanarak ancak hep olumsuz anlaşma koşullarında bu alan boşaltıldı. Geride kalanlarm bir kısmı kendilerinin yakın bir zamanda tehlike altında kalacaklarını hissetmiyorlardı (operasyonun ikinci aşamasında yer alan yerler için bu söz konusuydu); diğer grupta ise buradan ayrılma imkânı olmayan ve sorunları çaresizlik sınırına varan birkaç militan bulunmaktaydı. Bu ikincisinin tipik örneğini, bu alana yaptığımız geziyle ilgili açıklamada bulabiliriz: *'Mahalledeki (Quartier)* yeri oldukça sağlam, sadık bir militan olan Komite başkanı, yerel düzeyde cesaretinin kırıldığını kabul etmekle birlikte bölgenin (*arrondissement*) bütününde kavga vermeye devam etmektedir' (bir pansiyona gezi, 10 Kasım 1970).

Bu koşulların ortaya çıkardığı çaresizlik içinde yeni bir tür mücadele ortaya çıkmaktadır. Bunun en belirgin örneği de *Presqu'île*'in bir bölgesi olan *ruede la Boue*'de ortaya çıkan mücadeledir.

Rue de la Boue çoğunlukla vasıfsız işçilerin ve Kuzey Afrikalı Yahudilerin oturduğu bir çöküntü mahallesidir. Kötü koşullara sahip konutlarda yaşayan aileler, genellikle kültürel engeller nedeniyle bir komite oluşturamamışlardı ancak buradaki konutlar her yerde olduğundan çok daha kötü durum-

daydı; çökme tehlikesi vardı ve sağlık koşulları asgari standartların oldukça altındaydı (örneğin, çok sayıda sıçan bulunmaktaydı). Üstelik burada yaşayanlar atılma tehdidi ile karşı karşıyaydı. Bu kişiler ayrılmak istemekteydiler; bu koşullarda on, on beş, hatta yirmi yıl yaşamışlardı; nasıl istemesinler ki! Ancak birkaç istisna dışında yine de koşulsuz olarak ayrılmak istemediler; hepsi Paris'te kalmayı talep ediyorlardı ve Yahudi topluluğu için ise bir arada kalmak önemliydi. Tunus kökenli bu Yahudiler, grup içi ilişkilerini koruyabilecekleri diğer Yahudilerin arasında yaşama ve çalışma talebinde ısrarlıydılar (işverenlerin çoğu bu bölgede 1930'dan beri varlığını sürdüren Ashkenazi topluluğunun üyesiydi). Ancak mali kaynakları aşırı derecede sınırlıydı ve banliyölerde yaşamayı reddedebilecek durumda değildiler ama yine de yerlerinde kalmayı sürdürdüler. Kalabalık bir şekilde bir arada yaşayan yaşlılar, Yugoslav işçiler, kalabalık aileler ve özürlü yarı-vasıflı işçiler sosyal konutlara yerleştirilmiyorlardı zira yönetimin yaptığı araştırma 'bunların temiz olmadığını' iddia ediyordu.

Bu koşullarda, doğrudan siyasi protestoya yönelen ve burada oturanlara kendilerini böyle tanıtan yeni bir örgüt duruma müdahale etti. Bu alanda oturan genç işçiler ve proleterleşmiş öğrencilerden oluşan bu grup burada oturanlarla günü gününe ilişki kurmaya çalıştı, örneğin, tamiratlara yardım ettiler; komitenin en iyi propagandacıları olarak gördükleri çocuklar için oyunlar örgütlediler ve hiç kimsenin kullanmadığı çamurlu bir alanı spor alanına dönüştürmeyi önerdiler. Kapı kapı dolaşarak ve her gün orada bulunarak kurdukları bağlantılar aracılığıyla kiracılar için bir Savunma Komitesi örgütlediler; hedefleri ise *uygun fiyatlarla aynı bölgede yerleştirilmeyi* sağlamaktı. Bu arada, oturanların tamiratları sürdürmesini, yakın alanda bazı hizmetler sağlamalarını (bir meydanı işgal ettiler ve burada bir gündüz bakımevi örgütlemeye

çalıştılar), ayrıca atılmalara ve yıldırmalara karşı direnmelerini önerdiler. Bunun hemen ardından da böyle bir talebi genel siyasi mücadele ile birleştirdiler.

Yenileme dairesi *rue de la Boue*'deki işleri hızlandırmaya çalıştı. Yeni gelmiş Yugoslav işçilerin boş apartmanlara yerleşmelerine izin verdiler zira bunların varlığı komşuları ürkütüyordu. Suyu kesmek için bir grup bölgeye geldiğinde, genel bir direniş gösterildi. Militanlar aynı zamanda ev kadınları oradaydı ve çocuklar bütün mahalleyi ayağa kaldırdı. Sonunda suyu kesemediler ve polis müdahale etmemeye karar verdi.

Siyasi bağlantılarını açıkça ifade etmelerine 'rağmen', kiracılarla yapılan görüşmeler, komite üyelerinin büyük destek ve sempati topladığını gösteriyordu. Burada oturanlar komitenin faaliyetlerine bütünüyle katılmasalar bile uğraşmak zorunda kaldıkları devlet yetkilileri ve idari hizmetlerdeki bu genel terk edilmişlik ve düşmanlık ortamı içinde komitenin eylemlerinin kendilerini desteklediğini hissediyorlardı.

Ancak komitenin talebi (*bu bölgede yaşayanların yararına olacak bir yenileme hareketi*)oluşturulan yerel direnişle karşılaştırıldığında çok fazlaydı. Yavaş yavaş bu noktada enerji tükenmeye başladı. Yenileme hareketini canlandırmanın yollarını tartışmak için yapılmak istenen toplantı (kapı kapı dolaşarak kiracıların onayı alınmıştı) katılımın az olması nedeniyle başarısızlığa uğradı. Çocuklar polis tarafından doğrudan tehdit edildiler ('Oradaki insanlarla oyun oynarsanız bütün ömrünüzü hapiste geçirirsiniz'). Bazı kısmi başarısızlıklar genel bir tedirginlik havası yarattı. Bölgeden ayrılışlar hızlandı ve kısa vadede yeniden yerleştirilmeler, kaçınılmaz olarak kişiye özel yöntemlerle (yenileme dairesi tarafından denetlenerek) yapıldı.

Tablo 4: Cité-du Peuple'da yeniden yerleştirilme için verilen mücadelenin çözümlenmesi

Alanlar	Sorunlar	Toplumsal taban	Örgütlenme biçimi	Toplumsal güçler
Square Galeté	Girişimcilerin kârı Yenileme programı Oturanların yeniden yerleştirilmesi	Çok sınıflı, Yüksek oranda zanaatkarlar ve dükkan sahipleri	Kiracılar birliği: talep-yönelimli, ulusal ölçekli, ancak yerel olarak kurulmuş	İşçiler, dükkan sahiplerinin desteğini alarak
Presqu'île	*Square Galeté*'de olduğu gibi Tamiratın yapılmaması Kötü konut koşulları	Yarı-vasıflı veya vasıfsız işçiler, göçmenler ve yabancılar çoğunlukta	*Square Galeté*'de olduğu gibi	Vasıfsız işçiler
Impasse Philippe	*Square Galeté*'de olduğu gibi	*Square Galeté* ile karşılaştırıldığında daha fazla işçi sınıfı ve daha yaşlı nüfus, daha fazla göçmen	Eylem komitesi dışardan: ekonomik talepleri politik taleplerle birleştiriyorlar.	Dışardan öğrenciler
Rue de la Roue	*Presqu'île*'de olduğu gibi	Yahudiler, Kuzey Afrikalılar ve vasıfsız işçiler çoğunlukta	Yerel hareket komitesi: ekonomik talepleri politik ve ideolojik protesto ile birleştiriyorlar.	Topluluk ve bu alanda oturan proleterleşmiş öğrenciler

Muhalifler	Talepler	Eylemler	Kentsel ve politik etki
Paris Kent Meclisi Valilik O.H.L.M. Karma yenileme birimi	H.L.M. konutlarının inşaatı Yeniden yerleştirme	Propaganda Dilekçeler Delegasyonlar Toplantılar Sokak gösterileri	(1) Burada oturan kişileri yeniden yerleştirmeden H.L.M. konutlarının inşaatı (2) Bireysel olarak anlaşarak nüfusun bir bölümünün yerleştirilmesi (3) Nüfusun önemli bir bölümünün atılma durumu (4) Pasifleştirme
Paris Kent Meclisi Valilik O.H.L.M. Yenileme birimi	*Square Gaieté*'de olduğu gibi Çok aşamalı uygulama	*Square Gaieté*'de olduğu gibi Kiracıların ayrılmaması Sık toplantılar Düzenli katılım saatleri	(1) *Square Gaieté*'deki gibi (2) *Square Gaieté*'deki gibi (3) Alandaki nüfusun bir bölümünün yerleştirileceği 135 H.L.M. konutu (4) Büyük bir bölümün henüz yerleştirilmemiş oluşu (5) Caydırma, aynı zamanda müdahalelerin sürmesi
Karışık yenileme birimi	Aynı kiralarla alanda yeniden yerleştirme Dışarı atılmaya karşı direniş	Yenileme yetkililerinin bürolarının işgali (polisle çatışma) Kışkırtma ve propaganda Kiracılar tarafından imzalanan dilekçe	(1) Çiftlerin geçici olarak yerleştirilmeye zorlanması (2) Kiracıların çoğunun ortak dilekçeye itiraz etmesi (3) Geri çekilme, ardından Eylem Komitesi'nin on ay sonunda ortadan kalkması (4) Kalan hanehalkları için 'herkes kendi başına'
Karışık yenileme birimi	Alanda hizmetlerin sağlanması İşyerine yakın benzer konutlarda yeniden yerleşim	Kışkırtma Toplulukta günlük kendi kendine yardım Su kesintisine toplu direniş Dilekçe	(1) Yenileme biriminin atılma zamanı ile ilgili geri çekilişi (2) Kısa vadede: tahliye (3) Atılmaya karşı direnişte halkın desteği (4) Belirli bir politik radikalleşme

Militanlar bunu biliyorlardı. Onlara göre, güçlerini aşan bir protesto savaşını kazanmak olanaklı değildi: 'En önemli şey, bütün bu olanların insanların kafalarını değiştirmesidir.' Dolayısıyla protestonun başarısızlığa uğraması siyasi bir radikalleşmeye yol açacaktı. Gerçekten böyle miydi? Sonuç olarak, komite için artık bu mücadeleyi tüm *Cité-du-Peuple*'e yaymak ve eylemlerini genişletmek gerekli hale gelmişti.

Pazar yerinde afişlerle, posterlerle ve konuşmalarla bir gösteri düzenlendi ve süreç yeniden başlatıldı. Bu arada, yenileme programının aşamaları, projelerde fazla bir değişiklik yapılmaksızın hızla yerine getirilmeye devam ediyordu. Kelimenin tam anlamıyla, siyasi mücadele gücü yeniden ele geçirmişti.

Bir Toplumsal Süreç Olarak Yeniden Yerleştirilme Mücadelesi

Bu temel protesto eylemleriyle ilgili açıklamalar belirli bir mantığı açığa çıkarıyorsa da, yine de bir mekanizmanın tarif edilmesi, bunun pratikte ortaya çıkış biçiminin açıklanmasının yerine geçemez. Bizim amacımız belirli bir konjonktüre yoğunlaşmaktan çok 'kentsel' alandaki toplumsal hareketlerin ortaya çıkış koşullarını saptamaktır. Dolayısıyla, özet olarak bu hareketlerin her birinin (ya da bir hedef ve bir müdahale biçimi etrafında birleşen hareketlerin tümünün) temel bileşenlerini saptamaya ve bu bileşenlerin, özellikle kentsel yapı ve toplumsal ilişkilerin şu anki durumu üzerindeki etkileri açısından birbirleriyle olan bağlantılarını belirlemeye çalışacağız.

Tablo 4'te her eylemin bileşenlerinin (oldukça ihtiyatlı bir şekilde) yarı-kuramsal, yarı-betimsel bir sınıflandırmasını yapacağız.

Bu şemada ortaya çıkan bağlantıları sistematik olarak yorumlayacak durumunda değiliz çünkü pek çok bağlantı eksiktir. Ancak yine de, bu bağlantıların bir kısmını, ilk önce değişik unsurlar arasındaki ilişkileri *analitik* olarak inceleyerek; sonra da belirli bir eylemin mantığını *sentetik* olarak yeniden kurarak ortaya çıkarabiliriz.

Bir protesto eylemindeki unsurlar arasındaki ilişkiler:

(i) *Genel bir sorun* (atılma tehdidi), bazı özel sorunlarla (konut koşulları) destekleniyorsa, karşılaşmalar daha sert ve mücadele daha yoğun olmaktadır (*Impasse Philippe*). Harekete geçen *toplumsal güç* her zaman *toplumsal tabanın tanımladığı* bir şeydir ancak bunlar örtüşmezler. Bu özellik *örgütlenmenin* türüyle ve sonuç olarak da ortaya konan taleplerle ortaya çıkar. *Toplumsal taban* ve *örgütlenme türü* arasındaki ilişki.

(ii) Tabanı oluşturan daha çok işçi sınıfıysa ve etnik olarak Fransızsa, bu grupların çıkarlarını savunan ulusal örgütlerinin (örneğin, kiracılar birliği) yerel bağlantıları daha güçlü olmaktadır.

(iii) Tabanın toplumsal statüsü düştükçe, devrimci bir hareketin siyasi olarak temellenmesi daha kolay olmaktadır (yerel olması koşuluyla).

(iv) Herhangi bir dış müdahale toplumsal tabandan ayrı kalmaktadır.

(v) Muhalifler daha çeşitli ve küresel bir nitelik taşıyorlarsa, bazı taleplerin başarıya ulaşma şansı daha yüksektir.

(vi) Ancak yenileme programına ilişkin talepler açısından başarı şansı farklı değildir. Daha çok, *talepler yenileme progra-*

mından başka bir yöne kaydığında başarı şansının arttığı söylenebilir.

(vii) Toplumsal tabanın acil ihtiyaçları ile *talep* arasındaki örtüşme arttıkça, eylemin *yoğunluğu* da artmaktadır; örgütlenmenin bir sonucu olan bu durum, temeldeki maddi bir duruma doğrudan *maddi* bir karşılık olarak anlaşılmalıdır.

(viii) *Kentsel* etki, doğrudan sorunun niteliğine ve *harekete geçirme düzeyine* bağlıdır. Bu mekanizma Tablo 5'te özetlenmektedir.

(ix) Siyasi etki, kentsel etkiye, *harekete geçirme düzeyine* ve *örgütlenme biçimine* bağlıdır. Bu unsurlar arasındaki ilişkiyi Tablo 6'ya göre çözümleyebiliriz.

Tablo 5: Kentsel etki: sorunların düzeyi ile hareketin düzeyi arasındaki ilişki

Sorunların düzeyi	Harekete geçirme düzeyi	
	Yüksek	Düşük
Yüksek	Siyasi mücadele	Talebin karşılanmaması
Düşük	Talebin karşılanması	*Statüko*
		Kamu desteği

* Bu boyuttaki yüksek/düşük kentsel yapının etkilenme derecesini göstermektedir (örneğin, yüksek = tüm yenileme programı).

Tablo 6: Siyasi etki: kentsel etki, hareketin düzeyi ve örgütlenme biçimi arasmdaki ilişki

		Harekete geçirme düzeyi	*Örgütlenme biçimi*	*Siyasi etki*
Talep eyleminin sonucu	Kazandı	Yüksek	Talebe yönelik	Talebe yönelik eylemin sürmesi
			Siyasi	Talebe yönelme ve siyasi mücadele arasmda doğrudan bağlantı
		Düşük	Talebe yönelik	Toplumsal bütünleşme (paternalism)
			Siyasi	Siyasi bölünme (siyasi-kurumsal bütünleşme)
	Kaybetti	Yüksek	Talebe yönelik	Caydırma, pasifleştirme
			Siyasi talebe yönelik	Siyasi radikalleşme
		Düşük	Siyasi	Bireysel geri çekilme

Eylemlerin Toplumsal Belirlenimi

Tablo 4'teki sıraya göre ele alacağımız dört hareketle karşı karşıyayız.

(i) *İlk durumda,* toplumsal taban, örgütlenme, harekete geçme düzeyi ve talep birbirleriyle bağdaşır durumdaydı ancak ortaya çıkan siyasi mücadele *hedefinden sapmıştı* (talebi dönüştürdü); dolayısıyla en son talep ile başlangıçta ortaya konan sorun arasında bir boşluk vardı ve pasifleşmeye yol açtı.

(ii) *İkinci durumda* bir örtüşme vardı ama sadece talebe yönelik hareketlerin sınırları nedeniyle *yenilgiyle* sonuçlandı.

(iii) *Üçüncü durumda,* özellikle elverişli olmayan konjonktürün yanı sıra, örgütlenmenin biçimi –toplumsal tabanın dışından ve yerel köklerden yoksun olması– bu hareketi niteleyen unsurların birbiriyle kaynaşamamasına ve başarısızlığa yol açmış gibi görünmektedir.

(iv) Son olarak, *dördüncü durumda,* toplumsal taban, örgütlenme ve talepler arasında bir örtüşme vardı ancak bu süreç, taleplerin siyasi bir radikalleşmeyle sonuçlanma ihtimali nedeniyle (var olan iktidar ilişkilerine bağlı olarak) yenilgiye uğradı.

Sonuç: Kentsel Yenileme ve Toplumsal Hareketler Arasındaki Etkileşim

İki büyük yenileme alanında sürdürülen diğer iki araştırmanın ve aynı zamanda da tümüyle özel sektör eliyle bir bölgede (*arrondissement*) gerçekleştirilmekte olan yenilemeyle ilgili bir dördüncü araştırmanın sonuçları, bizim ortaya koyduğumuz gözlemlerle aynı doğrultudadır.

Sadece insanları aynı alanda makul düzeyde kiralarla yeniden yerleştirmeyi hedefleyen çok aşamalı uygulama talebi, *toplumsal taban* ve *toplumsal gücü* birleştirmekte ve başarı koşullarını yaratabilmektedir. Ne var ki Paris bölgesinin toplumsal yapısında hiçbir değişiklik yapılmamasını içeren bu talep, bizim ortaya koyduğumuz biçimiyle yenileme programının yönelimine taban tabana zıt düşmektedir. Sonuç olarak bu mesele çok büyük önem taşıdığı için çatışma sertleşmekte ve her şey mevcut iktidar ilişkilerine dayanmaktadır. Bu ilişkiler ise büyük ölçüde talep-yönelimli kentsel örgütlerin siyasi süreçlerle olan bağlantısının bir fonksiyonudur.

Ulusal ölçekli kiracılar birliği uzun-vadeli bir savaşa kalkışacak bir güce sahipse de (bazı durumlarda bunu yapmıştır)

bunun araçları, Paris söz konusu olduğunda çok sınırlıdır zira başkent yönetimsel özerklikten yoksundur ve birlik Paris Meclisi'nin çoğunluğunun koşulsuz desteğine sahip değildir. Kurumsal sistem içinde neredeyse hiçbir eylem aracına sahip olunmadığı için geriye yalnızca kışkırtma ve toplu talep-yönelimli eylemler (örneğin gösteriler, konutlardan çıkarılmaya karşı direniş, v.b.) kalmaktadır. Bu da kiracılar birliğinin, statüsünü siyasete karışmama olarak belirlemesi nedeniyle kendisine yasak olan bir yolda ilerlemesine yol açmaktadır.

Diğer yandan, bu düzeyde bir kışkırtmaya katılmaya hazır olan hareketler toplum içinde çok zayıf kalmakta ve buralarda yaşayanların kendilerini savunma çabaları nedeniyle dolambaçlı uzun bir yola sapılmaktadır(talep-yönelimli ve yasal). Bu militan gruplar her şeyden önce, başka savaş cephelerine öncelik veren siyasi eylemlerle ilgilenmektedirler. Dolayısıyla, bunların savaşı sınırlı bir zaman için bölgede oturanların bilincini ayakta tutma düzeyinde kalmakta; yenileme programına karşı uzun-vadeli bir toplu direnişe dönüşememektedir.

Programın, sermayenin yararına olacak bir kentsel politikayı destekleyen niteliği, kentsel toplumsal hareketlerin ağırlıklı olarak Paris'in bazı bölgelerinde oluşmasına ve yönlenmesine yol açmaktadır.

Programın belirlenmiş hedefleri karşısında hareketlerin etkisizliği (en iyi olasılıkla yalnızca ertelemeyi başarabilirler), yenileme programının kendi mantığına göre yayılmasına izin verirken, eşitsiz bir mücadele içinde yer alan bazı toplumsal kesimler ise dağınık bir siyasi radikalleşme deneyimi geçirmektedirler. Eğer talep-yönelimli hareketler kuvvetlenseydi

(şu anda iki alanda da bu durum gözlenmektedir), yenileme programının içeriğinde muhtemelen iki sonuca yol açabilirdi:

(1) yeni kentsel formların ideolojik kılıfı daha 'toplumsal', daha az ayrımcı ve teknokratik olacaktı;

(2) her şeyden önce, özel sektöre devrediş süreci yavaşlatılacaktı zira yönetimdeki yetkililer bu programın doğru bir şekilde yürütüleceğine dair bir garanti unsuru olacaklardı.

Yürürlükteki programda gerçek bir değişim (örneğin düşük kiralı konut ve kamu hizmetleri yönünde), ilk olarak sorunun unsurlarında bütünüyle bir dönüşümü gerektirmektedir.

Böyle bir sonuç, Paris bölgesinde henüz oluşan kentsel toplumsal hareketlerin başarısızlığını ifade etmez; bu daha çok, çelişkinin merkezlerinde bir dönüşüm (örneğin ulaşım sorunu konusunda) ve her şeyden önce genel siyasi süreçle bağlantı kurulmasının toplumsal zorunluluğu meselesidir.

Bu şekilde, kentsel konular, siyasi konular haline gelir ve çevre için mücadele sınıf mücadelesini içerir ve bunu tanımlar.

VI.
Kentsel Toplumsal Hareketlerin Ortaya Çıkışında Toplumsal Nedenler: Paris Metropoliten Alanının İncelenmesi 1968-73

Giriş

Kentsel çelişkiler, gelişmiş kapitalist toplumlarda giderek toplumsal ve siyasi alanın tam merkezinde yer almaya başlamıştır. Bunun iki temel nedeni bulunmaktadır;

(i) Bunlardan ilki, gelişmiş kapitalizmde tüketim sürecinin oynadığı önemli role ilişkindir. Tüketimin artan toplumsallaşması ve bunun yönetimi için yapılan devlet müdahalesi kent sorunsalının temelinde yer almaktadır. Bunlar tüketimin örgütlenmesinde anahtar unsurlardır çünkü çelişkileri derinleştirirken aynı zamanda bunları siyasileştirirler.

(ii) ikincisi ise, kent ideolojisinin, hâkim sınıflara özgü bir biçimde yayılmasıdır. Bu ideoloji, sınıf çelişkilerini 'kentsel' olarak kabul ederek 'doğallaştırır'. Bunu, sınıf farklılıklarını bir hümanist bütünlük kavramı altında toplayarak ve mekânsal formlarla toplumsal alan arasında doğrudan nedensellik ilişkisi kurarak yapar.

Fransa'da kentsel sorunlara gösterilen ilgi, halk mücadeleleri ya da sendikaların ve yönetilen sınıfların siyasi örgütlenmeleri nedeniyle ortaya çıkmamıştır. Aksine kentsel mücadelelerin açığa çıkması, hâkim sınıfların kent konusunu öne çıkarmaları sonucunda olmuştur. Nitekim tüketim sorunlarına yönelik halk hareketleri kapitalist sanayileşme sürecine paralel bir gelişme göstermesine rağmen, son birkaç yılda Fransa'daki kentsel mücadelelerde önemli bir artış gözlenmemektedir. Mayıs 1968 hareketi ile karşılaştırıldığında, Komün bu temalarla çok daha fazla ilişkilidir.

Ancak biz yine de tarihsel ve kuramsal bir iddiada bulunmak istiyoruz; değişen toplumsal ilişkilerin bir aracı olarak kentsel toplumsal hareketlerde bir artış olacağına ve bunun da kentsel çelişkiler nedeniyle ortaya çıkacağına inanıyoruz. Böyle bir hipotezin altında, toplumsal pratiğin açığa çıkardığı yeni yapısal çelişkilere ilişkin daha genel gözlemler bulunmaktadır. Genellikle hâkim sınıflar deneyim ve bilgiye ulaşabilmektedirler ve bu yolla tarihsel eğilimleri keşfetmek ve bunları kendi açılarından tanımlama şansına sahip olurlar, yönetilen sınıflar ise yalnızca etkileri hissederler. Bilinç oluşmadığı sürece bu sınıflar, bilinç ve deneyimin bir araya geldiği bir dayanışmayla sağlanan bir toplumsal mücadele oluşana kadar ancak savunmacı bir konumda kalırlar. Örneğin, Avrupa'da işçi hareketinin yükselişi sırasında, 'toplumsal sorun' ilk olarak reformist burjuvazi (Proudhon'cu popülizm) tarafından ortaya atılmıştır ve bir dereceye kadar da bunun oluşmasına katkıda bulunmuştur. Aynı şekilde, bugünkü 'kentsel sorun' da teknokrat elitler tarafından ortaya atılmıştır ve kökleri kapitalist üretim tarzının bugünkü aşamasında ortaya çıkan yapısal çelişkilere dayanmaktadır. Hâkim ideoloji bu çelişkileri deforme ederken aynı zamanda da toplumu niteleyen sömürü ve

baskıyı hatırlatarak halk kitlelerini ayaklandırmaktadır. Böyle bir analoji yaparak, işçi sınıfını tanımlayan emek/sermaye çelişkisinin yerine toplumsallaşmış tüketim alanında tanımlanan yeni bir temel çelişkiyi koymayı önermiyoruz. Bunun daha çok, ikincil bir yapısal çelişkinin derinleşmesi olduğunu, toplumsal hareketler yoluyla bu çelişkinin önemli bir rol oynayacağını ve potansiyel olarak da bir değişim sürecini başlatabileceğini söylemekteyiz.

Bu temel hipotezi inceleyebilmek için iki tür araştırmanın bir arada yapılması gerekir: bunlardan ilki, kapitalizmin yapısal evrimine, toplumsallaşmış tüketimin ve devlet müdahalesinin rolüne ve bu tarihsel özelliklerin 'kentsel sorunlara' eklemlenişine işaret etmektedir. İkinci olarak ise kentsel çelişkiler nedeniyle ortaya çıkan siyasi hareketler ve protesto hareketlerinin toplumsal ilişkiler ve özellikle siyasi sınıf mücadelesi üzerindeki etkilerini anlayabilmek için incelenmesi gerekir.

Diğer çalışmalarımızın çoğu yapısal bir analize yoğunlaştığı için,[1] burada, Paris bölgesindeki kentsel toplumsal hareketlere ilişkin sistematik bir çalışmanın bazı araştırma sonuçlarını ve ilk yorumlarını sunmak istiyoruz.[2] Ancak yapı ile pratik arasındaki ayrımın yalnızca analitik olduğunu, somut bir araştırmanın bu ikisini birleştirmesi gerektiğini ancak bu şekilde ikisi arasındaki ilişkinin anlaşılabileceğini vurgulamak gerekir. Kentsel toplumsal hareketler üzerindeki araştırmamızın temelinde yer alan kuramsal ilke budur; gelişen toplumsal

---

1 Burada özellikle F, Godard'la birlikte yaptığım çalışmaya değiniyorum: *Monopolville: the Corporations, the State and the Urban Process* (Londra: Macmillan, yayımlanacak); ayrıca A.B.D., Fransa ve İtalya'da 1974-7 döneminde 'Collective Consumption and Urban Contradictions' üzerine yaptığımız araştırma.

2 M. Castells, E. Cherki, F. Godard ve D. Mehl, *Crise du logement et mouvements sociaux urbains* (Paris; Mouton, 1978).

pratiklerin yapısal niteliğini anlayarak ve bunların 'yapılar' üzerindeki etkilerini inceleyerek, 'öznel pratiklerin nesnel çözümlemesine' ve bu 'nesnelerin' özneleri tarafından yapılan açıklamalara ulaşabilmekteyiz; bunlar da toplumsal ilişkilerde kristalize olmaktadır.

Burada sunulan araştırmanın amacı, *kentsel çelişkiler nedeniyle meydana gelen ve dolaylı ya da dolaysız bir biçimde hâkim yapısal mantığa karşı gelişen yönetilen sınıf pratiklerini incelemektir.* Dikkatimizi öncelikle kentsel protesto hareketlerine yöneltmekteyiz. Bu hareketler tarihsel pratikler olarak gözlendiğinde, bunları toplumsal hareketlere dönüştürebilecek koşulları ve bileşenleri belirleme olanağı ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, incelenen tarihsel konjonktür içinde kentsel toplumsal hareketlerin ortaya çıkmadığını fark etmekle birlikte, bu hareketlerin gelişimini hazırlayan bazı unsurların ortaya çıkış koşullarını belirlemeyi istiyoruz. Araştırmayı sunmamızdaki amaç, bazı önemli sonuçlara varmak; politika, devlet ve kentsel toplumsal hareketler arasmdaki ilişkileri de dâhil ederek ele aldığımız sorunsalı genişletmektir.

Kentsel Toplumsal Hareketlerin İncelenmesinde Kullanılan Yöntem ve Kuramın Farklı Unsurları

Farklı kentsel protesto hareketlerine yönelik bir araştırma yaparak, bu hareketlerin toplumsal ilişkileri değiştirebilme potansiyellerini belirlemeye çalışacağız. Bunu yapabilmek için, şöyle bir hipotezle yola çıkmaktayız: toplu bir hareket, aynı zamanda hem ilişkili olduğu yapısal durumla, hem ilgili aktörlerin toplumsal konumuyla, hem de hareketin biçimiyle tanımlanabilmektedir. Bunun yanı sıra, toplumsal yapı, diğer bir deyişle kentsel sistem, siyasi ilişkiler ve ideolojik yapılar üzerindeki etkileriyle de tanımlanır. Ayrıca, bütün toplumsal

süreçlerde olduğu gibi toplu hareket, hâkim ve yönetilen sınıflar arasındaki çelişkili diyalektik yoluyla gelişmektedir. Bu da değişkenlerin toplumsal bütünlüklerle (*ensembles*) ilişkili olarak sınıflandırmalarını gerektirmektedir: sınıfsal durum, toplumsal güç, örgütlenme biçimi, protestonun türü ve eylem biçimleri. Son olarak da pratikte gözlenen çeşitlenmelerin (*variations*) analiz edilmesi, araştırmanın temelinde yatan sorulara uygun olarak, çeşitlenmenin ölçeğinin kuramsal olarak yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir. Tipolojiler bu nedenle tanımlanan her bir değişken için oluşturulmuşlardır; bu durum yalnızca yönetilen sınıflar için değil, hâkim sınıflar için de söz konusudur.

Söz konusu analiz, gözlemlenen kentsel mücadelelerin kuramsal çerçevesi içinde sınıflandırmayı içermektedir ve bu çerçeve içinde gözlem birimi her bir mücadelenin kendisidir. Bu sınıflandırmadan yola çıkarak, gözlenen mücadelelerin istatistiksel olarak ele alınmasıyla, tipolojilerin farklı şekillerde bir araya gelmesiyle ortaya çıkan çeşitlenmelerdeki (*covariation*) birtakım ortak özellikleri açıklamaya çalıştık.

Araştırmamız, Paris bölgesinde 1968'den beri ortaya çıkan kentsel mücadelelere dayanmaktadır. İlk olarak farklı sorunlarla ilişkili 180 mücadele üzerinde bir pilot çalışma gerçekleştirdik. Saptanan genel eğilimlerden, daha derinlemesine yürütülecek bir çalışmanın konusu olabilecek üç sorun alanını seçtik: konut, ulaşım ve çevre. Çalışmamızı, 1972 ve 1974 yılları arasında, Paris bölgesindeki toplu konut alanlarında (*grands ensembles*) ortaya çıkan protesto hareketlerine ve işgal eylemlerine yoğunlaştırdık. 1975-6 yılları için bir ulaşım araş-

tırması yapıldı. 1977-8 yıllarında da ekolojik hareket ve çevrenin koruması üzerine bir araştırma yapılması planlandı.[3]

Burada, 1968 (önemli bir tarihsel dönüm noktası) ve 1973 (araştırmanın başlangıç tarihi) yılları arasında ortaya çıkan 180 hareket içinde gözlemlenmiş genel eğilimlerin analiz sonuçlarını sunuyoruz. Gözlemlenen hareketler gelişigüzel bir şekilde seçilmemiştir: hepsi toplumsal olarak görünür hale gelmişti ve bunları bir çerçeve içinde sınıflandırabilecek yeterlilikte bilgiye sahiptik. Bilgilerimizin temel kaynaklarını, gazetelerin ve haftalık dergilerin, sendika ve siyasi örgütlerin kayıt, belge ve broşürlerinin sistematik bir biçimde analiz edilmesi oluşturdu. Birçok durumda, alan araştırması bilgilerimize katkıda bulundu. Paris, mücadeleler görünür bir biçimde ortaya çıktığı için, a tipik bir örnek oluşturmaktadır. Seçtiğimiz örneğin tam anlamıyla temsil edici olduğunu söyleyememekle beraber, yine de:

(i) bu mücadelelerin çok genel bir kapsama sahip olduğu söylenebilir; zaten araştırmamızın nesnesini de bu oluşturmaktadır ve

(ii) bunları tarihsel olarak tanımlanmış bir bütünlük içerisindeki ilişkiler temelinde tartışabiliriz; bunun amacı da önemli toplumsal etkilere yol açabilecek unsurların belirlenmesidir.

Araştırma yöntemine ilişkin olarak şu üç temel noktayı da vurgulamalıyız:

(i) kuramsal çerçeve, sınıflandırmayı olanaklı kılan temel araçtır;

---

[3] Konut üzerine yaptığımız araştırma,Castells v.d., *Crise du logements* olarak yayımlandı. Ulaşım talepleri üzerine bir araştırma raporu da bulunmaktadır: E.Cherki ve D. Mehl, *Crises des transports, politiques d'Etat et revendications des usagers* (Paris: E. H. E. S. S.-C. E. M. S., 1977).

(ii) söz konusu çerçevenin tipolojisi içinde her bir mücadelenin sınıflandırılması, daha önceden oluşturulmuş göstergelere dayansa bile nitelikseldir. Tüm sınıflandırmaların mükemmel bir uygunluğa sahip olduğunu söylemektense, her bir mücadele için tutarlı bir ölçütün olması daha önemlidir zira bütün ilişkileri anlamada iç tutarlılık en önemli unsurdur;

(iii) değişkenlerin farklı şekillerde bir araya gelmesiyle ortaya çıkan çeşitlenmeler (*covariations*), iki değişkenin diğer iki değişkenle yapılan çapraz-çözümlemesi (*cross-analysis*) sonucunda ortaya çıkan tekrarlanma sıklıklarının doğrudan karşılaştırılmasıyla elde edilmiştir. Burada, geçerlilikleri ancak bir pilot çalışmanın çerçevesi içinde doğrulanabilecek birtakım eğilimlerle ilgilenmekteyiz.

Sunuşumuz göreli olarak formel bir yapıya sahip olmakla beraber, bu yaklaşım, klasik betimleyici ve tarihsel bir araştırmadan daha üstün değildir. Değişkenler yalnızca analizimizi düzenlemek için kullanılmıştır ve kesinlikle nedensellik analizinde kullanılabilecek klasik bir yöntem olarak anlaşılmamalıdır. Gözlemlenen bu eğilimleri, araştırmanın temelini oluşturan düşünceler olarak görmek önemlidir; araştırmamızın derinleştirildiği aşamada bunlar sorgulanacaktır. Ancak yine de araştırma sonuçlarımızı, en baştan itibaren, kentsel toplumsal hareketlerin oluşumuna ilişkin somut gözlemlerimize dayanan genel düşüncelerimize dayandırmak istiyoruz.

Araştırma Sonuçları: Paris Bölgesindeki Kentsel Mücadelelerin Temelinde Yatan Toplumsal Mekanizmaların Temel Eğilimleri

Kentsel mücadeleleri oluşturan unsurlar arasındaki etkileşimleri ve farklı kentsel etkilere yol açan önemli birleşimleri inceledik. Araştırmanın en önemli sonuçlarını özetlerken, bir yandan

bu etkilerin üretilmesindeki toplumsal mantığı, diğer yandan da bunun öncesinde, farklı unsurlar arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan ortak özellikleri bir senteze ulaştırabilecek başlıca kentsel toplumsal hareket türlerini göstermeye çalışacağız.

Kentsel Mücadele Süreçlerinin bir Tipolojisine doğru

Bir kentsel mücadele sürecini oluşturan unsurları belirlemek için yapılan gözlemler, farklı unsurlar arasındaki ilişkilerin birtakım tipik profillerini ortaya koyabilecek şekilde düzenlenmelidir. Böyle bir çabanın amacı, protesto hareketleriyle ilişkili bilgiyi bir senteze ulaştırabilmektir. Ancak böyle bir tipolojinin kendi içinde açıklayıcı olmadığını belirtmek zorundayız; bu da, bu türlerin her birinin yol açtığı toplumsal pratikler üzerindeki etkilerini incelemeyi zorunlu hale getirmektedir.

Üç tür sürecin ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu süreçlerde örgütlenme türü açıkça en önemli unsurdur ancak diğer bazı unsurlar da örgütlenme değişkeninden bağımsız olarak bir araya gelerek kendi özerk etkilerini yaratabilmektedirler:

(1) öncelikle işçi sınıfı ekonomik örgütlenmesine dayanan bir ekonomik protesto süreci. Bu örgütlenme çoğunlukla konut ve kentsel politika gibi işgücünün yeniden üretilmesine yönelik acil talepler etrafında yoğunlaşan bir toplumsal güç oluşturmaktadır. Bu süreçteki hareketler çok güçlüdür ve hâkim sınıfların birbirlerinden farklı tavırlar almalarına yol açan bir güç ilişkisi ortaya çıkarır; taleplerin niteliği, *laissez-faire* politikalarını güçlendirirken, bir yandan da hareketin düzeyi, bunları bastırma isteklerini körüklemektedir. İçsel tutarlılığı çok güçlü olan bu tür bir süreç aynı zamanda kentsel toplumsal hareketlerin en yaygın biçimidir ve *ortak tüketim sendikacılığı* olarak adlandırılabilir.

(2) Toplumsal bir güç oluşturabilen, çok-sınıflı bir siyasi örgütlenmeye dayanan bir siyasi protesto süreci. Bu süreç aynı zamanda işgücünün yeniden üretimine ilişkin talepler etrafında oluştuğundan, kentsel sistemin yeniden örgütlenmesi düzeyinde de yer almaktadır, örneğin *ulaşım* konusu genellikle bu süreçle bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir süreçte orta düzeyde bir harekete geçirme görülür ancak yine de sık sık baskılarla karşılaşılır. Bu baskı, harekete geçirme düzeyinden çok ortaya konulan talepler nedeniyle oluşmaktadır ancak yine de çok-sınıflı toplumsal tabanı nedeniyle hareket ezici bir müdahaleye karşı bir şekilde korunmuş olur. Güçlü protesto tabanına rağmen bu süreç, kentsel sistemin mantığını sorguladığı ölçüde *kentsel politik hareket olarak* nitelendirilebilir; ancak bunun sınıf ilişkilerine ilişkin nesnel etkileri hakkında önceden hüküm verilemez.

(3) Bu son tür süreç ideolojik bir örgütlenme etrafında yapılanmıştır ve hem öğrencilerden oluşan bir toplumsal güçten, hem de çevre sorunsalına büyük önem veren bir yaklaşımdan destek almaktadır. Bu tür protestoları büyük ölçüde belirleyen unsur, toplumsal ilişkiler ve genellikle düşük harekete geçirme düzeyidir. Harekete geçirme düzeyi düşük, örgütlenme tarzı ise tehdit edici değilse, hâkim sınıflar müdahale etmekte tereddütlü davranırlar; diğer yandan, örgütlenme tarzı ve bunun oluşturduğu toplumsal güç genellikle otoriteleri kızdırır. Durumun belirsizliği ve yol açtığı tepkiler nedeniyle bu süreç haklı olarak *ideolojik kentsel hareketler* olarak nitelendirilebilir. İdeolojik bir pratiğe eklemlenişinde görülen çok farklı biçimler ve etkiler, aynı zamanda da protesto ve siyasi pratikler karşısında konumunu kaybetmesi nedeniyle bu sürecin gelişimi hâlâ çok belirsiz görünmektedir.

Kentsel mücadele süreçlerini bu şekilde niteledikten sonra, bunların toplumsal pratikler olarak önemlerini, yalnızca

sınıf ilişkileri ve kentsel sistem üzerindeki etkilerini gözlemleyerek çıkarsayabileceğimizi söyleyebiliriz.

İdeolojik ve Politik Kentsel Etkilerin Kentsel Mücadeleler Yoluyla Toplumsal Olarak Üretilmesi

Daha önce de belirttiğimiz gibi, 'kentsel mücadelenin etkisi' terimiyle, bir mücadele sürecinin toplumsal ilişkiler üzerindeki etkilerini ifade ediyoruz; bu da üçlü bir boyutta ortaya çıkar: işgücünün yeniden üretilmesi düzeyinde ekonomik ilişkilerin özel bir biçimde örgütlenmesi; sınıfsal siyasi ilişkiler; sınıfsal ideolojik ilişkiler. Eğer bu süreçlerin tümüyle içsel olarak nitelenmesinden öteye geçmek istiyorsak, kentsel mücadelelerin toplumsal pratikler olarak oynadıkları rolü anlamak için bu etkilerin nasıl üretildiğini incelemek zorunda kalırız. Bu süreçlerin toplumsal tanımı, bunları ortaya çıkaran toplumsal yapılar üzerinde yarattıkları etkiler gözlenerek yapılabilir. Bir süreci oluşturan unsurların özellikleri ile yarattıkları etkiler arasındaki ilişkiyi kurabilirsek, toplumsal pratiklerle bunların temelinde yatan yapılanmış ilişkiler arasındaki diyalektiği de kurabiliriz.

Kentsel etkilerin üretimi

Kentsel etkilere ilişkin yaptığımız kuramsal sınıflandırmaya göre, kentsel mücadele üzerindeki etkiler (başarı veya başarısızlık) ile tüm kentsel sistem üzerindeki etkileri birbirinden ayıracağız.

Tablo 7, mücadele sürecinin kendine özgü, doğrudan başarıyı veya başarısızlığı etkileyen değişkenlerini göstermektedir; özellikle bir protestoyu başarısızlığa uğratan engeller daha belirgindir.

Tablo. 7

Bir protestoyu başarısızlığa uğratan değişkenler	*Bir protestoyu başarıya götüren değişkenler*
Politik bir kentsel sorun	Anında protesto
Yüksek oranda tek tek kişilerden oluşan bir toplumsal taban	*Baskı türünde* bir sınıfsal mücadele
Yüksek oranda göçmenlerden oluşan bir toplumsal taban	
Hâkim sınıfın durumu: devlet aygıtı kamu sermayesi ya da devlet-tahakküm aygıtı	
Toplumsal güç içerisinde *öğrencilerin* önemi	
Devlet aygıtının hâkim sınıfların toplumsal gücü olarak müdahalesi	
Politik bir örgütlenmenin yönetilen sınıflar için müdahalesi	
Yönetilen sınıflar açısından, protesto hareketinin bir politik pratikle eklemlenmesi	
Yeniden örgütlenme türünde bir protestonun ortaya çıkması	
Yönetilen-sınıfın bir güç ilişkisi yaratmaya yönelik mücadele biçimi	
Hâkim sınıfların baskısı	

Bu gözlemlere dayanarak, kentsel protestonun başarısızlığa uğramasının en önemli nedeninin, konunun siyasileşmesi olduğu hipotezini öne sürebiliriz. Bu, bir yandan devletin hâkim sınıfların yararına müdahale etmesine yol açarken (ya sorunun kendi çerçevesinde ya devlet aygıtının veya kamu sermayesinin bu sınıf yararına varlığı nedeniyle ya da devlet

aygıtının bir toplumsal güç olarak müdahalesi nedeniyle); diğer yandan, yönetilen sınıflar için siyasi bir örgütün müdahalesine ya da siyasi bir pratikle eklemlenmeye de yol açabilir.

Bu temel etki, yeniden örgütlenme türünde bir protestonun başarıya ulaşmasının zorluğu (anında protesto durumuna zıt bir şekilde) ve bazı toplumsal grupların (göçmenler, tek tek kişiler, öğrenciler) korunaksızlığı nedeniyle pekişmektedir. Başarı üzerindeki bu olumsuz etki, mücadele biçimlerinde kendini gösterir: *baskı türünde* bir eylem olumlu bir etkiye sahip görünür ancak müdahale bir güç ilişkisi yaratmaya çalışırsa genellikle hâkim sınıfların baskısıyla karşılaşılır; bu da hareketi olumsuz etkiler.

Bu nedenle, kentsel mücadelenin siyasileşmesinin engellenmesine yönelik açık bir tavır ortaya çıkmaktadır; devletin ya da yönetilen sınıfların inisiyatifine bağlı olarak bu durum oluşuyorsa, protesto düzeyindeki mücadeleler olumsuz etkilenecektir. Dolayısıyla kentsel mücadeleler, büyük ölçüde hâkim sınıfların ortaya çıkan çelişkiye *siyasi* bir statü verip vermemesine göre belirlenir; diğer bir deyişle, bunu kendi çıkarlarına karşı görüp görmemelerine bağlıdır. Bu konjonktür içinde, bir mücadelenin sonucu, bu mücadelenin özerk ya da siyasi bir sürecin parçası olup olmamasına; dolayısıyla da, sendika ve siyasi örgütler açısından, dar bir korporatizm ile halk desteğini zayıflatan aşırı siyasileşme arasındaki diyalektiği denetlemenin ne kadar önemli olduğuna bağlıdır.

Düzenleyici etkilerin ortaya çıkmasında bazı ortak özellikler bulunmakla beraber, bu analiz, kentsel sistem üzerinde *kentsel yeniden yapılanma* etkileri yaratan belirleyicilere ilişkin gözlemlerle desteklenmektedir. Tablo 8'de sunulan bağlantıları incelediğimizde, kentsel sistemin yeniden üretiminin etkilerinin, siyasi değişkenlerin mücadele sürecine müdahalesi ile doğrudan ilişkili olduğunu anlarız. Bu etki neredeyse sistema-

tiktir ve aşağı yukarı Şekil 3'teki sırayı takip etmektedir. Bu etki 'kentsel-siyasi' sorunun yarattığı etkilerle 'konut' sorununun yarattığı etkiler arasındaki fark nedeniyle pekişmektedir; bu ikinci sorunun doğrudan siyasi ilişkiyle bağı zayıftır. Dolayısıyla, şu veya bu şekilde, bir mücadele ne kadar siyasileşirse, kentsel etkiler de bir o kadar mevcut kentsel örgütlenmenin mantığı içinde kalır.

Sonuç olarak, *bir mücadelenin siyasileşmesinin, bunun kent düzeyinde etkinliğini arttırmadığını* söyleyebiliriz. Bu, hâkim sınıfların, kentsel çelişkilerin siyasileşmesine, bunlar yeniden üretim alanının ötesine geçmeye çalıştığında katlanamadığı anlamına mı gelmektedir? Yoksa yönetilen sınıfların kentsel protesto hareketleri yoluyla müdahalesinin mevcut güç ilişkilerini tehdit edemeyecek kadar zayıf olduğu konjonktürel bir etkiyle mi karşı karşıyayız? Ya da hatta hâkim sınıflar, ellerinde tuttukları siyasi inisiyatifler çok önemli olduğu için, başkalarının herhangi bir protestosuna ya da kentsel sistemi düzenlenme taleplerine katlanamazlar mı?

Kentsel mücadelelerin nitelenmesi için çok önem taşıyan böyle bir soruya, bu ilk verilere dayanarak kesin bir cevap veremeyiz zira bu bizi ağır sonuçları olan bir hipoteze yöneltebilir. Eğer bu etkiler doğrulanırsa; eğer mücadelenin siyasileşmesi ve etkinliği hâkim sınıfların ezici müdahalesi sonucunda ortadan kalkıyorsa, kentsel mücadelenin sahip olduğu yıkıcı potansiyelin bu gruplar için katlanılmaz olduğu hipotezi ortaya atılabilir. Ancak biz böyle bir hipotez öne sürmeyeceğiz ve kendimizi bu eğilimlerin doğrulanmasının ortaya çıkardığı bazı sorularla sınırlı tutacağız.

Siyasi etkilerin üretimi

İki tür siyasi etki arasında bir ayrım yapılmıştır: kentsel mücadelenin, ortaya çıkan konjonktür içerisinde, sınıfsal güç ilişkileri

üzerindeki etkileri; yönetilen sınıfların mücadele içindeki örgütlenmeleri bir gösterge olarak alındığında, mevcut sınıfların bu ana kadar oluşmuş siyasi gücü üzerindeki etkileri. Tablo 9 ve 10, mücadele sürecinin değişkenleri ve siyasi etkiler arasındaki önemli bağlantıları kurmamıza yardımcı olmaktadır ve bunlardan birkaç belirgin eğilim saptanabilmektedir.

Kentsel mücadelenin, sınıfsal siyasi ilişkiler üzerindeki etkilerini belirleyen değişkenler yakından incelendiğinde, bunun ikili bir permutasyonun sonucu olduğu görülür; hâkim sınıflar açısından esas itibarıyla ekonomik olan bir durum, yönetilen sınıflar açısından siyasi bir durum haline gelirse, yönetilenler avantajlı hale gelir; ancak yönetilen sınıflar kentsel protesto düzeyinde kalırlarken hâkim sınıflar sorunu siyasileştirirlerse, güç ilişkileri hâkim sınıfların lehine gelişir.

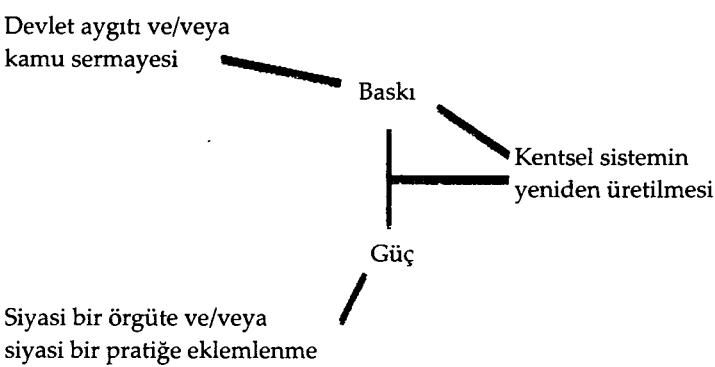
Bu durum, mücadelenin temelinde yatan sorunun türüne bağlı olduğu kadar (örneğin, konut hâkim sınıflar açısından kentsel politika ve ulaşım konularına göre daha elverişlidir), toplumsal tabanın göreli siyasi ağırlığına da bağlıdır (göçmenler en dezavantajlı konumdadırlar).

Bu etkinin bir diğer belirleyicisine de dikkat çekmek gerekir: toplumsal ilişkiler etrafında oluşan protesto, yönetilen sınıfların yararına bir güç ilişkisi yaratma eğilimindedir. Bu etki özerktir zira toplumsal ilişkiler türü bir protestonun (öğrencilerden oluşan bir toplumsal tabana sahip ideolojik bir örgüt), gözlenen etkiyle ilişkisi yoktur ya da aralarında negatif bir ilişki vardır. Dolayısıyla, yönetilen sınıfların yararına olan siyasi etkilere ulaşmak için ekonomi ağırlıklı bir protestonun başarıya ulaşması gerekir; sonuç olarak, yönetilen sınıfların yararına olan ekonomik ve siyasi etkiler yaratan süreçler büyük ölçüde birbirinden bağımsız işlemektedir. Bu durumda, *kentsel protesto düzeyinde sorunun siyasileşmesi, yönetilen sınıflar açısından genellikle olumsuz etkilere yol açarken, siyasi güç ilişkileri*

düzeyinde sorunun siyasileşmesi onlar için belirleyici olmaktadır; bütünüyle ekonomik düzeyde bir protestonun başarıya ulaşmasında olduğu gibi.

Tablo. 8

Kentsel sistem üzerinde Yeniden üretim etkisi yaratan belirleyici değişkenler	***Kentsel sistem üzerinde düzenleyici etki yaratan belirleyici değişkenler***
Kentsel siyasi sorunlar	Konut sorunu
Hâkim sınıfların sınıfsal durumu: Devlet aygıtı ya da Devlet tahakkümü aygıtı ya da Devlet sermayesi	
Hâkim sınıfların toplumsal gücü olarak oluşmuş devlet aygıtı	
Yönetilen sınıfların siyasi bir örgüte eklemlenmesi	
Yönetilen sınıfların siyasi bir pratiğe eklemlenmesi	
Yönetilen sınıflar açısından bir güç ilişkisinin yaratılması	
Hâkim sınıfların baskısı	

Şekil 3

Tablo. 9

Yönetilen sınıfların yararına bir güç ilişkisi ortaya çıkaran değişkenler	*Hâkim sınıflar yararına bir güç ilişkisi ortaya çıkaran değişkenler*
Konut sorunu	Kentsel siyasi sorun
Çoğunluğu Fransızların oluşturduğu bir toplumsal taban	Ulaşım sorunu
Sermayenin hâkim sınıfların toplumsal gücünü oluşturması	Devlet aygıtı ve/veya kamu sermayesinin müdahalesi
Yönetilen sınıfların siyasi bir örgüte eklemlenmesi	Yönetilen sınıflar için ekonomi ağırlıklı örgüt
Toplumsal ilişkiler etrafında örgütlenen protesto	Hâkim sınıfların üretici bir girişim etrafında örgütlenmesi
Yüksek düzeyde harekete geçirme	Düşük düzeyde harekete geçirme
Baskının bir mücadele aracı olarak kullanılması	*Gücün* bir mücadele aracı olarak kullanılması
	Hâkim sınıfların baskısı

Tablo. 10

Yönetilen-sınıf örgütlenmesinde olumlu etki yaratan değişkenler	*Yönetilen-sınıf örgütlenmesinde olumsuz etki yaratan değişkenler*
Konut sorunu	Kentsel siyasi sorun
Çoğunluğu Fransızların oluşturduğu çok-sınıflı bir durum	Çoğunluğu göçmenlerin oluşturduğu bir toplumsal taban
Özellikle özel sermayenin müdahalesi	Öğrencilerden oluşan toplumsal güç
Yönetim-merkezli işletmelerin müdahalesi	Hâkim sınıfların baskısı
Yönetilen sınıfın siyasi örgütüne eklemlenme	
Siyasi bir örgütün müdahalesi	
Toplumsal ilişkilere dayanan protesto	
Anında protesto	

Bu eğilimler, mücadelenin yönetilen sınıfların örgütlenmesi üzerindeki etkilerine ilişkin diğer siyasi etkilerin analiz edilmesiyle de doğrulanmaktadır. Nitekim bir siyasi örgütle ilişkili ya da bağlantılı olarak gerçekleştiğinde örgütlenmenin güçlendiği gözlenmektedir. Bu durum, mücadele özellikle konut sorunu etrafında geliştiğinde ya da özel ve yönetim-merkezli sermaye ile karşı karşıya kalındığında önemli olmaktadır. Öte yandan, harekette ekonomik unsurlar bulunuyorsa ve sorun hâkim sınıflar açısından siyasi bir içeriğe sahipse, yönetilen sınıflar için olumsuz etkiler oluşabilir.

Bu değişkenlerin yönetilen-sınıf örgütlenmesi üzerindeki etkileri iki başka unsur tarafından da desteklenmektedir:

(i) Toplumsal taban ve toplumsal güç, genel bir toplumsal müdahale ihtimali açısından olumlu ya da olumsuz etkilere yol açabilir. Çok-sınıflı ya da daha çok Fransızların oluşturduğu toplumsal taban olumlu etkileri artırırken, çoğunluğu göçmenlerin ya da öğrencilerin oluşturduğu taban daha olumsuz etkiler yaratabilir.

(ii) Ayrıca, toplumsal ilişkiler etrafında oluşan protesto, yönetilen sınıflar için olumlu siyasi ilişkileri pekiştirir ancak bu etkilerin ortaya çıkışı, geciktirmeden, anında yapılan protestoya bağlıdır. Diğer bir deyişle, daha öncede belirttiğimiz gibi, genellikle işgücüne ilişkin taleplerin yeniden örgütlenmesi için yapılan siyasi örgütlenmenin önemi büyük olmasına karşın, burada bu tür bir protestonun tersten işleyerek yönetilen-sınıf örgütlenmesini güçlendirdiğini de görmekteyiz. Buradaki diyalektik yaklaşık olarak şöyle işlemektedir: acil niteliksel protestolar, toplumsal düzende birtakım çatlaklar meydana getirir; bu da, yönetilen sınıfların siyasi örgütlenmesini

güçlendirir: Böylece örgüt, belirli bir mücadeleyi genelleştirerek tüm sistemin yeniden örgütlenmesi için direnebilir.

Siyasi etkilerin üretilmesi, büyük ölçüde üç dizi değişkenin birbirleriyle olan ilişkisine bağlıdır: mevcut güçlerin ortaya koyduğu toplumsal kapasite; yapılan protestonun düzeyi; toplumsal güçlerin ekonomik ve siyasi katılımları. Bu katılım siyasi bir nitelik kazandıkça, siyasi düzeyde terazinin kefesi bu güçlerin yararına ağırlaşır. Eğer katılan iki taraf da siyasileşirse, diğer değişkenler sonucu belirleyecektir; genellikle de durum hâkim sınıfların yararına olacaktır.

Bu gözlemlerden, genel olarak kentsel toplumsal hareketlerin analizine ilişkin iki şey öğrenmekteyiz:

(i) *Siyasi etkilerin kendine özgü, kümülatif olmayan bir mantığı vardır; ayrıca protestonun mevcut seyriyle de çelişir;*

(ii) *Siyasi etkiler, mücadelenin tam merkezine siyasi unsurların yerleştirilmesiyle belirlenir –Bunu söyleyerek, kentsel mücadelelerin, yalnızca kendi içsel dinamikleriyle siyasi bir nitelik kazanma olanağının olmadığını ifade etmiş oluyoruz.*

Siyasi cephede hareket olması ancak kentsel hareketlerde siyasi mücadeleye ilişkin unsurların bulunmasıyla mümkün olmaktadır.

İdeolojik etkilerin üretimi

Kentsel mücadelelerin toplumsal verimliliğine ilişkin en karmaşık çözümleme, mücadele sürecine katılan aktörlerin ideolojilerindeki etkilere ilişkindir. Bu zorluk yalnızca bir gözlem sorunundan değil, çoğu zaman çelişkili kaynakların çokluğu nedeniyle ortaya çıkar.

Tablo 11'de, gözlenen en önemli iki ideolojik grubu etkileyen temel değişkenler özetlenmektedir: 'yeniden üretim-

bütünleşme' (*reproduction-integration*) ve 'çekişme-parçalanma' (*contestation-rupture*). Birkaç tür belirleyici tanımlanabilmektedir:

(i) *Sembolik* durum, ideolojik içeriği yeniden üretmeye yönelik bir sorunsalla ilişkiliyken, konut sorunu çekişmeye (*contestation*) daha elverişlidir. Burada iyi bilinen bir etkiyi de gözlemlemek mümkündür. Mücadele daha çok hâkim ideoloji tarafından terk edilen, özellikle çevre gibi konulara kaymaktadır.

(ii) Sınıfsal duruma bakıldığında, genel toplumsal durumun, bu etkiyi yaratma konusunda üretim ilişkileri içindeki konumdan daha önemli olduğu görülmektedir. Aileler bir kez daha ideolojik yeniden üretimde temel bir rol üstlenirken, göçmenler, toplumsal güçsüzlükleri nedeniyle toplumsal düzeni sorgulayamamaktadırlar. Öte yandan öğrenciler, protesto hareketlerinin başarısını oldukça olumsuz yönde etkilemelerine rağmen, çok önemli ideolojik aktörler olarak ortaya çıkmaktadırlar. Ayrıca, ideolojik etkilerin belirlenmesinde hâkimsınıf bileşiminin rolünü gözlemlemek de önemli olmaktadır. Devlet müdahalesi ve yeniden üretimi destekleyen kamu sermayesi ile çekişmeyi artıran özel sermaye müdahalesi arasında bir karşıtlık bulunmaktadır. Sermayenin mantığıyla doğrudan karşılaşmanın kentsel çelişkilere yönelik ideolojik isyanı daha da keskinleştireceği düşünülürse, *devlet müdahalesinin aslında bir perde oluşturarak, sorunların altında yatan yapısal mantığın fark edilmesini güçleştirdiği iddia edilebilir.* Ancak devlet müdahalesinin anlamı bu kadar açık değildir; devletin bütünleştirme-düzenleme yanı ideolojik yeniden üretime katkıda bulunurken, özellikle hükümet ve vali aracılığıyla sürdürdüğü tahakküm işlevi protestoya yol açan unsurlardan biridir. Dolayısıyla, kamu ve özel alanların ürettiği ideolojik etkileri yan yana getirmek imkânsızdır; ancak bunun yerine, hâkim sınıfların kesin sınıf mantığının tanımladığı bir

ideolojik çekişmeden söz edilebilir. Bu ekonomik düzeyde (özel sermaye) olduğu kadar siyasi düzeyde (devletin tahakküm işlevi) de gerçekleşir.

(iii) Bir diğer belirleyici ve çok çarpıcı etki de ideolojinin üretiminde yönetilen-sınıf örgütlerinin müdahalesidir. Bu yeniden üretim etkisi, başka türlü eklemlenemeyen bir ideolojik örgüt tarafından mücadele sırasında çoğaltılırken, çekişme (*contestation*) etkisi ise bir siyasi örgüt ya da eşit düzeydeki diğer siyasi örgütler tarafından teşvik edilir. Dolayısıyla, bu unsur tarihsel materyalizmin klasik tezini de doğrulamaktadır; buna göre, ideolojik müdahaleler siyasi müdahalelerden doğmaktadır. Aynı zamanda da, ideolojik süreçleri diğer süreçlerden ayırmak için gösterilen herhangi bir çaba, özellikle de bunların özerkliğinin ayrı bir örgüt içinde kristalize olması, hâkim ideolojinin tutsağı olarak kalmalarına neden olmaktadır.

(iv) Başka bir düzeyde bu son analiz, üretilen ideolojik etkilerin protestonun türüne göre incelenmesiyle de güçlenmektedir. Eğer toplumsal ilişkiler etrafında gelişen protesto üzerinde doğrudan bir etki gözlemlenemiyorsa, yeniden örgütlenme etrafında gelişen protesto bir çekişme etkisi yaratır. Diğer bir deyişle, ideoloji, ideolojiye davet çıkarmaz ve toplumsal ilişkileri dönüştürme ihtiyacı, bu ilişkilerin dönüşmesi gerektiği bilincinin oluşmasına yol açmayabilir. Öte yandan, protesto kentsel sorunların yeniden örgütlenmesiyle ilişkili hale gelirse bu etki çok daha kolay elde edilir zira kentsel sistemin mantığını değiştirmeye yönelik somut hedefler bilinçli bir muhalefetin oluşmasını sağlar. Bu durumun, ideolojik dönüşümde siyasi aracılığın gerekli olduğunu bir kez daha doğruladığı söylenebilir.

(v) Son olarak, mücadele biçimleri, içeriklerine uygun ideolojik etkiler üretir: Yüksek düzeyde hareketlilik sağlayan güçlü bir eylem bilinçliliği teşvik ederken, baskı türü bir

müdahale, yeniden üretim etkisiyle daha yakından ilişkili olacaktır.

Hâkim sınıflar göz önüne alındığında, bütünleştirme taktiklerinin etkisini gözlemlemek mantıklı olmakla birlikte, baskıyla bağlantılı net bir ideolojik etkinin algılanmaması da önemlidir. Bu durum, baskının, yaratılan etkiler açısından tek bir anlamı olmadığını; üstelik her zaman isyana yol açmadığını da göstermektedir. Ancak baskının, buna maruz kalanların bilinci üzerindeki etkileri söz konusu olduğunda, bunun bastırılmaya çalışılan hareketin içeriği ve yoğunluğuna göre değiştiği görülmektedir.

Kentsel, siyasi ve ideolojik etkilerin toplumsal olarak belirlenmesi

Paris bölgesinde, 1968-73 döneminde ortaya çıkan kentsel mücadelelerin kentsel, siyasi ve ideolojik etkilerinin toplumsal olarak belirlenmesine ilişkin en belirgin birkaç özellik tanımlanmaya çalışıldığında, şu aşağıdakiler vurgulanabilir:

(i) Bu süreci oluşturan, özellikle de kentsel etkileri belirleyen genellikle hâkim sınıfların siyasi tercihleridir zira ortam siyasileştiğinde, bu etkiler nadiren yönetilen sınıfların çıkarlarına uygun olur,

(ii) Siyasi etkiler, her şeyden önce, mevcut toplumsal güçlerin tartışılan soruna verdiği (siyasi ya da ekonomik) önemdeki farklılıktan ortaya çıkmaktadır.

(iii) ideolojik etkiler, büyük ölçüde sürecin siyasi bileşenlerine bağımlı durumdadır: Durum, hâkim sınıflar tarafından siyasileştirilirse yeniden üretim etkisi ortaya çıkarken; örgütlü siyasi müdahale yönetilen sınıflar tarafından yapılırsa çekişme (*contestation*) etkisi ortaya çıkar.

Tablo. 11

Yeniden üretim-bütünleşme yönünde ideolojik etki yaratan değişkenler	*Çekişme-parçalanma yönünde ideolojik etki yaratan değişkenler*
Sembolik sorun	Konut sorunu
Ailelerin ağırlıkta olduğu toplumsal taban	Sermayenin müdahalesi
Göçmenlerden oluşan toplumsal taban	Tahakkümcü devlet müdahalesi
Hâkim sınıf konumunda müdahale Devlet aygıtı, ya da Kamu sermayesi, ya da Birleştirme-düzenleme açısından devlet aygıtı	Öğrencilerden oluşan toplumsal güç
Devlet aygıtının hâkim sınıfların toplumsal gücü olarak müdahalesi	Hâkim sınıflar adına müdahale eden siyasi örgüt
İdeolojik bir örgütlenmenin yönetilen sınıflar için müdahalesi	Siyasi bir örgüte eklemlenme
Başka tür bir örgüte eklemlenmeme	'Yeniden örgütlenme-türü' protesto
Diğer mücadelelere eklemlenmeme	Güç ilişkisi yoluyla gelişen mücadele biçimi
Yönetilen sınıfların 'baskı-türü' mücadelesi	Yüksek düzeyde harekete geçirme
Hâkim sınıfın bütünleştirme-türü müdahalesi	

(iv) Farklı protesto türlerinin mücadelenin etkileriyle olan ilişkisi, bir protestonun, içinde bulunulan konjonktüre ve ilişkili olduğu soruna bağlı olarak özgüllüğünü yansıtır. Diğer bir deyişle bir kentsel mücadelenin unsurlarının yaratılan etkiler üzerindeki rolü, tüm süreçten ya da konjonktürel olarak belir-

lenen her unsurun içeriğinden bağımsız olarak saptanamaz. Bu son gözlem metodolojik bir bakış açısından çok önemlidir zira bunun pratikteki anlamı şudur: Kentsel mücadelelerin genel mekanizmaları, bunların tarihsel içerikleri yoluyla değil, bu içeriklerin genellemeyi olanaklı hale getiren birtakım analitik kategorilere yerleştirilmesiyle belirlenebilmektedir. Diğer bir deyişle, bir mücadelenin devrimci bir nitelik kazanması, protestonun içeriğinden ya da yoğunluğundan çok, ortaya çıkan etkilerin *bütünlüğünden* (ensemble) kaynaklanır ki zaten bunların kendisi de konjonktüre göre değişen bir dizi değişkene bağlıdır. Bu durum, birtakım genel kurallar saptamanın imkânsız olması anlamına gelmez; yalnızca bu kuralların doğrudan gözlemlerden çıkmayacağını gösterir. Diğer bir deyişle, ancak somut pratiklerin kuramsallaştırılması süreci sonucunda bunların temelinde yatan toplumsal ilişkiler açığa çıkabilir.

Bu yaklaşımla, üç temel nitelik saptanmıştır; bunlar, yaptığımız gözlemlerin ve etkilerin üretilmesine ilişkin çözümlemenin de özünü oluşturmaktadır:

(i) Yönetilen sınıfların yararına olabilecek siyasi ve ideolojik etkilerle kentsel etkileri üreten mekanizmalar arasında bir uyumsuzluk bulunmaktadır. Bu durum, birikerek artan nitelikteki protesto ve siyasi-ideolojik pratik kavramına ters düşmektedir.

(ii) Gözlemlenen süreçlerin çoğu hâkim sınıfların inisiyatifine bağlıdır; bu da kentsel mücadeleleri savunmacı bir konumda tutarken aynı zamanda da onları yerele oldukça bağımlı kılmakta ve kesintiye uğratmaktadır. Bu durum, her bir mücadelenin konjonktürel yapısının önemini ve bunun etkilerinin çözümlenmesi gereğini çok daha iyi açıklamaktadır.

(iii) Yönetilen sınıfları destekleyen siyasi ve ideolojik etkilerin üretimi, sermaye mantığıyla doğrudan karşılaşıldığında, bü-

yük ölçüde bu sınıfların siyasi inisiyatifleriyle belirlenmektedir. Ancak bu yaklaşımın bir tehlikesi, protesto hareketini destekleyen koşullardan uzaklaşmaya yol açabilmesidir. Kentsel mücadelelerin oluşturduğu risk, bunların toplumsal düzeni yeniden üreten protesto hareketleri ile hâlâ azınlıkta olan uyarı niteliğindeki siyasi müdahaleler arasında sürekli gidip gelmesidir. Bu ikilem kentsel hareketlerin kendi iç dinamikleri bağlamında muhtemelen aşılamaz; bunun için siyasi mücadelelerin bütününde bir yer edinmek gerekmektedir.

Kentsel, siyasi ve ideolojik etkiler arasındaki bağıntılar

Kentsel, siyasi ve ideolojik etkilerin üretiminin yalnızca farklı değil, aynı zamanda bir noktada çelişkili olduğunu artık biliyoruz ancak farklı tür etkiler arasındaki istatistiksel bağıntıları da saptamaya çalıştık. Bu yaklaşımın bütünüyle uygun olduğu görüldü zira sonuç oldukça şaşırtıcıydı: Başlangıç noktaları farklı ve aralarındaki farklı etkiler çok belirgin olmamasına rağmen, *yönetilen sınıfların bakış açısından olumlu olarak değerlendirilebilecek tüm etkiler arasında mükemmel bir bağıntı* (correlation) *olduğu görülmektedir.*

Dolayısıyla burada birkaç noktaya değinmek gerekmektedir:

(i) Siyasi bir yenilgi güçlü bir ideolojik protestoyla telafi edilemeyeceği gibi, bir protestonun geri çekilmesi de siyasi ya da ideolojik araçlarla güçlendirilemez. Olumlu ve olumsuz etkiler bağıntılıdır; dolayısıyla, süreçler düzeyinde görülen ayrılmalar, etkiler düzeyinde bir araya gelir.

(ii) Siyasi etkiyi protesto etkisinden ayırmaya çalışan 'kentsel korporatizm' (*urban corporatism*) işe yaramaz; önemli olan tek şey kazanmaktır. Bu yargının, mücadelenin siyasileşmesinin kentsel protesto üzerindeki olumsuz etkisine ilişkin vardığımız sonuçla birleştirilmesi gerekir.

(iii) Yönetilen sınıfları destekleyen siyasi güç ilişkileri ile protesto hareketinin olumlu sonucu birbirlerini güçlendirir niteliktedir.

(iv) İdeoloji pratiğe biçim kazandırır; dolayısıyla hâkim mantığa karşı başarılı bir somut mücadele deneyimiyle karşılaşıldığında tartışma olanağı elde edilir.

Bu gözlemlerin önemi oldukça büyüktür zira bunlar yukarıda saplanan etkilerin belirleyicileriyle ilişkilendirildiğinde, şöyle bir sonuca ulaşılmaktadır: *Bir yandan olumlu kentsel etkilere, diğer yandan da olumlu siyasi etkilere ulaşabilmek için, bir protesto mücadelesi siyasi mücadeleden ayrı tutulmalıdır ancak, iki tür süreç geliştirilmelidir(özellikle sermayenin mantığına karşı verilen siyasi mücadele): yalnızca belirli bazı hedeflere ulaşmak için; aynı zamanda da iki sürecin birbirlerini de güçlendirmesini sağlamak için.*

Böyle bir bakış açısı, bizi, deneme niteliğinde de olsa, Paris bölgesindeki kentsel mücadelelerdeki genel eğilimlere ilişkin gözlem ve analizlerden bir ilk senteze doğru götürmektedir.

Kentsel Mücadelelerden Toplumsal Pratiğe Doğru: Mücadele Süreçleri ve Yapısal Etkiler Arasındaki İlişkilerde Görülen Genel Eğilimler Üzerine Birkaç Saptama

Kentsel mücadele süreçlerinin nitelendirilmesi sonucunda üç tür süreç ortaya çıkmıştır: *kentsel sendikacılık; kentsel siyasi hareket* ve *kentsel ideolojik hareket.* Bu üç tür süreç arasında bir bağıntı olduğunu varsayarak, bunların yönetilen sınıfları destekleyip desteklemediklerine göre, yarattıkları kentsel, siyasi ve ideolojik etkileri vurgulamak ilginç olabilir. Fakat bu sürecin bileşenleri ile üretilen etkiler arasında bir uyum bulunmamaktadır. Yine de tüm protesto mücadelelerinin olumlu kentsel etkilerle bağıntısı olduğu; siyasi mücadelelerin yönetilen sınıfların yararına işlediği; ideolojik mücadelelerin hâkim ideoloji-

yi yeniden üretme eğilimi taşıdığı da doğrudur. Ancak bunlar yalnızca eğilimlerdir zira aynı zamanda bu mantıkla tümüyle çelişen etkilerin de olduğu kesindir.

Protesto hareketi kendi başına, yönetilen sınıflar için olumlu etkiler üretmeye yetmez; hâkim sınıfların sorunu siyasileştirmemesi de önemlidir. Bu siyasileşme büyük ölçüde sorunun içeriğine bağlıdır; bu gerçekleşirse, protesto hareketi kentsel düzeye ulaşamamakla kalmaz, aynı zamanda da siyasi güç ilişkileri açısından olumsuz etkilere yol açar.

Ayrıca, çekişmenin ideolojik etkilerinin üretimi büyük ölçüde siyasi harekete ve bunu niteleyen protestonun içeriğine dayanır; bu durum ideolojik hareketin ideolojik yeniden üretim etkisine benzemesini gerektirmez. Nitekim ideolojik hareketin en önemli yönlerinden biri de, toplumsal ilişkiler etrafında gelişen protestonun ideolojik düzeyde önemli olmaması, ancak diğer yandan yönetilen sınıflar için elverişli siyasi güç ilişkilerinin yaratılmasında çok önemli bir rol oynamasıdır. Dolayısıyla, 'niteliksel' olarak adlandırılabilecek protestolar, bilinci dönüştürmekten çok halk desteğini sağlama yeteneğine dayanır ve siyasi savaş deneyimiyle daha yakından ilişkilidir.

Yarattığı etkiyle yakından ilişkili olan süreç siyasi harekettir; ancak bu durumda bile, elverişli güç ilişkilerinin yaratılması hâkim sınıfların bu sürece katılmasına dayanır. Hâkim sınıfların katılımı ekonomik nedenlere dayanırken, halk hareketi siyasi bir tanıma doğru gidecektir. Burada yeniden belirtmemiz gereken nokta, halkın başlattığı kentsel hareketlerin savunmacı bir niteliğe sahip olması ve hâkim sınıfların denetiminin hâlâ süreci belirlemesidir. Bu durum engellenemez bir biçimde sonucu etki-

lemese de, yine de gözlenen pratiklerin bu tanıma uyduğu söylenebilir.

Bu etkilerin eklemlenmesi, bu hareketlerin genel analizinin mantığı için çok önemlidir. Çok farklı süreçler bir dizi aynı sonuca yol açabilir; aynı zamanda da bazı değişkenler, yarattıkları etkiler arasındaki etkileşim ve aralarındaki karşılıklı ilişkiler nedeniyle birbirlerini güçlendirebilir ya da tam tersine yok edebilirler.

Kısaca, kentsel mücadelelerin analizi her konjonktürde var olan toplumsal ilişkileri göz önüne almak zorundadır; ayrıca, bu toplumsal hareketler, bunların sınıfsal siyasi ilişkilere ve net bir tarihsel duruma eklemlenme biçimleri incelendiğinde gerçekten kavranabilir.

Kentsel Hareketlerin Fransa'daki Sınıf İlişkilerinin Tarihsel Dinamiği İçindeki Yeri

Gözlemlerimizin zayıflığı ve bu saptanan etkilerin gerçekten incelenen konjonktür nedeniyle ortaya çıktığının kesin olarak ortaya konmasındaki zorluk yüzünden araştırmamızın sonuçlarını bilimsel veriler olarak almamız olanaklı değildir; ancak yine de yeni bir sorunsalı ortaya çıkarmaktadır. Bunların yeni düşünceler için önemli bir taban oluşturduğu iddia edilebilir zira burada sunulmayan daha güvenilir sonuçlarla da uyum içinde olduğu gözlenmektedir. Bu ikinci konu konut sorunu etrafında gelişen protestonun daha detaylı araştırmasıyla ilişkilidir.[4] Şimdiye kadar, protesto hareketinin başarıya

---

[4] D. Mehl, 'Les mouvements des résidents dans les grands ensembles', *Sociologie du Travail*, 2, 1975; E. Cherki, 'Populisme urbain et idéologie révolutionnaire dans les squatters de larégion parisienne', *Sociologie du Travail*, 3, 1975.

ulaşabilmesi ve yönetilen sınıfların siyasi güç ilişkilerinde bir değişime yol açabilmesi için, protesto düzeyi ile siyasi düzeyin birbirinden ayrılması gerektiğini gördük. Bu iki şekilde ortaya çıktı: izinsiz hareketlerin aşırı siyasileşmesi bunların yalnız kalmasına, baskı görmesine ve yenilmesine neden olurken, yerel yönetim düzeyinde yürütülen siyasi hareket, kamu hizmetlerinin gelişmesine ve seçimlerde Sol'un güçlenmesine yol açmış; ancak aynı zamanda da, halk hareketini de yavaşlatıp düzensizleştirmişti.

Yaptığımız konut araştırmasında doğrulanan bir başka sonuçtan da söz etmek yerinde olur: başarılı bir protestoyu izleyen bir toplu harekete siyasi bir unsurun dâhil edilmesi, siyasileşmeyi olanaklı hale getirirken istenen siyasi başarıya da yol açabilir. Daha önce seçim sosyolojisinin ekolojik bağıntıları kullanarak yol açtığı toplumsal mekanizmaları da inceledik: toplu konut alanlarında Sol'un seçimlerdeki kazanımlarına katkıda bulunmuştur; üstelik bu bütün sınıfları kapsamıştır. Ancak bizim araştırmamız, bunun bir mekânla ilişkili olmayıp tüketim araçlarının artan toplumsallaşmasıyla ortaya çıkan çok-sınıflı bir halk hareketine bağlı olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, doğrudan ideolojik hareketler (önceden planlanmamış, kendiliğinden oluşan hareketler gibi), ideolojik mücadelede önemli etkiler yaratmaz. Bu etkiler daha çok siyasi ya da protesto mücadelelerinde elde edilen olumlu deneyimler sonucunda ortaya çıkar. Öte yandan, ideolojik hâkimiyeti olan konuların, yeni küçük burjuvazinin (alt düzey yöneticiler, teknisyenler gibi) harekete geçmesinde ve siyasi olarak radikalleşmesindeki önemini gözlemlemiştik. Bunlar toplu konut alanlarında (*grands ensembles*) ortak mülkiyetin olduğu kesimlerde çok önemlidir.

Kentsel halk hareketlerindeki protesto, siyaset ve ideoloji arasındaki ilişkilerde gözlemlenen eğilimler, hem kentsel mücadeleler hem de genel olarak toplumsal hareketlerle ilişkili olarak, daha geniş bir tarihsel deneyimle de uyum göstermektedir. Diğer bir deyişle, halk protestosu ile sınıf ilişkilerindeki değişim arasında niteliksel bir sıçrama bulunmaktadır; bu değişim doğrusal bir şekilde, temel hareketten tümüyle özerk bir şekilde gelişmez. Bu klasik hipotez, 1960'lardaAmerika'da görülen, herhangi bir siyasi perspektiften yoksun getto hareketinin sınırlılığı ve Şili'deki *'pobladores hareketinin'* diğer siyasi güçlere tümüyle ters düşmesiyle de doğrulanmaktadır. Bu tezde birtakım heyecan verici Leninist tonlar bulunmaktadır ve bunu tamamlayan diğer tezde; yani işçilerin özgürleşmesinin yalnızca kendi çabalarıyla gerçekleşebileceğini savunan Marksist tezde daha az ısrarcı olmamıza yol açmaktadır. Bu, özellikle siyasi bir unsurun, ancak kitlelerin günlük deneyimine dayanan *özerk* bir halk hareketini kullanarak ortaya konulabileceği anlamına gelmektedir.

Gözlemlerimiz, toplumsal hareketlerle ideoloji arasındaki tarihsel ilişki deneyimine ilişkin temel tezi de güçlendirmektedir. İdeolojik değişim hemen hemen hiçbir zaman bir hareketin birincil hedefi olmamıştır. Ayrıca, eğer bir hareketin böyle bir hedefi varsa, bu ütopiktir ve devlet aygıtı tarafından tümüyle yok edilir. Böyle bir yenilgi ise kimi zaman hâkim ideolojinin yeni biçimlerde yeniden üretilmesine yol açar. Hareket günlük pratikleri belirleyen ekonomik ve siyasi koşullarda bir dönüşüm isteğine dayanıyorsa ideolojik değişim gerçekleşebilir. Bilinç ise ancak ekonomik ve siyasi hareket sırasında ya da bu yolla değişebilir. Buna göre araştırmamız daha az bilinen bir başka klasik Marksist tezle de ilişkilidir (Gramsci'den yola çıkarak): İdeolojik konum, ancak belirli bir

toplumsal tabaka için en temel harekete geçme nedenini oluşturur. Buna göre, ekonomiden ideolojiye doğru bir gelişimi öngören klasik yorumdan uzaklaşmak gerekir. Çok verimli ve etkili bazı mücadeleler, konjonktüre ve sınıflara bağlı olarak, ideolojik bir teşvik yoluyla da gelişebilir. Burada vurgulanmak istenen, bu mücadelelerin siyasi ve kurumsal bir aracı olmaksızın toplumsal ilişkilerin dönüşümünü *doğrudan* hedeflememeleridir. Bu tür aracılar olmadan hareketler körlemesine yapılır; sonuç olarak da, ya başka projelerle eklemlenirler ya da devlet aygıtı tarafından bastırılırlar. Ancak ideolojik taleplerin siyasi ya da kurumsal hedeflerle eklemlenmesiyle, ortaya çıkmakta olan kentsel mücadelelere yeni ufuklar açılabileceği görülmektedir.

Araştırma bulgularının çerçevesini çizen ve geliştiren bu kuramsal çözümlemeler *bugünün Fransa'sında kentsel toplumsal hareketlerin ortaya çıkışına ilişkin bir tarihsel soruya* yanıt vermemizi sağlayabilir. Bu sorun şu iki gerçek göz önüne alınarak kavranmalıdır:

(i) Bir yandan, Fransa'da hiç kentsel mücadele olmadığını söylemek yanlıştır. Bir mahallede ya da banliyöde yapılacak herhangi bir araştırma, ortak tüketim araçlarıyla ilişkili çok sayıda küçük günlük mücadelelerin olduğunu gösterecektir. Kurulan birlikler düşünüldüğünden çok daha zengindir; ayrıca bu bölgelerde oturanlar yaşam kalitesi sorunlarına çok duyarlıdırlar. Her durumda, bu kişiler genelde ekonomik ya da siyasi sorunlarla ilgilendikleri ölçüde bu sorunlarla da ilgilenmektedirler.

(ii) Ancak diğer yandan, bu çok sayıda mücadele ve örgütün çok zayıf bir toplumsal etkisi vardır ve nadiren büyük kitle hareketlerine yol açabilirler. Yakın zamana kadar, bunların siyasi mücadele içinde çok mütevazı bir konumu bulun-

maktaydı ve yeni toplumsal ilişkiler geliştirememişlerdi – *bunlar toplumsal hareketler (social movements) değildir.*

Bu durumun açıklanabilmesi (ve aşılabilmesi) için, bu mücadelelerin *tarihsel sınıf mücadelesi sürecine eklemlenme biçimlerine* bakmak gerekir. Ancak bu şekilde, yaptığımız gözlemler ve yorumlar tam anlamıyla anlaşılacaktır.

Nitekim yapılan birtakım analizlerde, Fransa'daki kentsel mücadelelerin bu düşük siyasi ve ideolojik içeriği açıklanmaya çalışılmış, devlet müdahalesinin potansiyel toplumsal hareketleri sistemle bütünleştirip (*integration*) gücünü kırmakta oynadığı önemli rol vurgulanmıştır. Bize göre, böyle bir bakış açısı hem kuramsal hem de tarihsel olarak tümüyle ideolojik ve yanlıştır. İlk olarak, deneyim buna zıt bir hipotezi doğrular niteliktedir: bütünleştirici devlet politikaları, baskıcı olanlarla karşılaştırıldığında, toplumsal hareketlerin gelişmesi için daha elverişlidir. Bu durum 1960'larda Amerika'da izlenen reformist politikalarda açığa çıkmaktadır (özellikle 'Yoksullukla Savaş' ve 'Topluluk Hareketi'). Bunlar, konuyu saptırma niyetlerine rağmen, halk hareketlerini kolaylaştırmışlardır; diğer yandan Nixon'un baskıcı politikaları (bu tutum, devletin sınıfsal yapısına ilişkin bir bilincin oluşmasına çok daha kolay yol açabilirdi), bu hareketlerin birkaç yıl duraklamasına neden olmuştur.

Ayrıca Fransa devleti, diğer benzer toplumlarm devletleri ile karşılaştırıldığında, bütünleştirmeye (*integration*) daha az önem vermektedir. Fransa devleti, Hıristiyan-demokrat İtalya'da olduğu gibi belirli bir grup seçmene özel ayrıcalıklar verme eğilime sahip değildir; diğer yandan da Fransız burjuvazisinin göreli zayıflığı nedeniyle, yönetilen sınıflar için sosyal-demokrat türden reformları çok nadiren başlatmıştır.

Aslında, bunların farklı tarihsel rollerinin anlamı, kentsel ve sınıfsal mücadeleler arasındaki ilişki ile bunların, sınıfsal siyasi mücadeleler biçiminde yoğunlaşmış ifadesinde aranmalıdır. Örneğin, Şili'deki işgal hareketleri bu nedenle belirleyici olmuştur zira bu, hem sosyal-demokrat reformizmin başarısızlığını, hem de geleneksel olarak örgütlenmiş temel sendika hareketlerinin dışında kalmış olan proletaryanın önemli bir kesiminin halk güçlerine katılmasını temsil etmektedir. Benzer bir şekilde, 1960'larda A.B.D.'deki kentsel toplumsal hareketler, etnik azınlıkların özgürlük hareketleri ile olan yakın bağlantıları nedeniyle çok açık bir şekilde ortaya çıkmış, ancak 1970'lerde bu hareketlerin tabanı tümüyle değişmiştir. Bu hareket, yapısal ekonomik kriz sonucunda, kamu hizmetlerinin tüketici ve üreticilerinin bu hizmetlerin yeniden örgütlenmesine gösterdikleri tepkiyle oluşmuştur. Son olarak da, İtalya'da bugünlerde gözlenen kentsel hareketler bunların arasında en önemlileridir; bu durum, bunların ansızın ortaya çıkmalarıyla ilgili değildir (aslında bunun tam tersi geçerlidir; hareketi siyasi militanlar sürüklemektedir); ya da en yaratıcı hareketler olmalarıyla da ilgili değildir (zira ekonomik talepler ön plandadır). Bu, daha çok, bu hareketlerin, bütünüyle yapısal bir reform ve sınıf ilişkilerinde belirleyici bir değişim talebinde bulunan çok daha geniş bir hareketin parçası olmalarına bağlıdır.

O zaman, bu bakış açısıyla, Fransa'daki durum hakkında ne söylenebilir? Yakın zamana kadar Fransız Solu ve bunun etkilediği halk hareketlerini niteleyen, toplu yaşam standartlarının ekonomik olarak savunulması ile seçim sonuçlarına ilişkin kısa-vadeli beklentilere dayanan siyasi stratejilerin yan yana gelmesidir. Eğer günlük pratik, savunma veya olan biteni göz önüne serme çabalarını, ilkeler düzeyinde tümüyle ideolojik açıklamalarla yan yana getirirse (bunları birleştirmeye çalış-

madan), bu analiz radikal Sol için de geçerli olmaktadır. Bu koşullar altında kentsel mücadeleler ikili bir rol oynamaktadır: (i) dolaylı ücretler düzeyinde yaşam koşullarını etkin bir şekilde savunabilirler; (ii)gerektiğinde ulusal ya da yerel hükümet seçimlerinde oyları etkileyebilecek, üstü örtük bir genel hoşnutsuzluğu ayakta tutabilirler. Kentsel hareket, toplumsal bir özerkliğe ya da özel bir siyasi role sahip değildir; burada, küçük dükkân sahipleri gibi tekelciliğe karşı kesimlerin oynadığı role benzeyen bir etki söz konusudur.

Ancak bugün Batı Avrupa'da, özellikle de Fransa'da, Sol'un bu stratejik çıkmazı aşılmaktadır. Bu iki cephede gerçekleşmektedir: sosyal demokrasi düzeyinde (Sosyalist Parti ile karıştırılmamalıdır) ve sosyalist demokrasi düzeyinde (Komünist Parti ile karıştırılmamalıdır-bundan çok uzaktır). İlki, gelirin yeniden bölüşüm mekanizmalarında bir reform yapılması anlamına gelir ancak bu reformun sermayenin ekonomik ve ideolojik hegemonyasını etkilememesi gerekir. Dolaylı ücretlerin mevcut gelirin çok önemli bir kısmını oluşturması; toplumsal üretkenliğin gelişmesinde toplumsallaşmış tüketimin birincil öneme sahip olması; ayrıca, devletin bu sektöre daha kolay müdahale edebilmesi, 'kentsel' reformları ve bunları başlatan kentsel hareketleri sosyal-demokrat program içinde önemli bir unsur haline getirmektedir. Son yıllarda Fransa'da gelişen mücadeleler ve örgütler, yerel yönetim sosyalizminin projeleri ile ilişkilendirilmektedir; ancak bunların bir kısmı kasıtlı olarak kendi-kendini yönetme ile karıştırılmaktadır.

Ayrıca, Kış Sarayı (*Winter Palace*) savaşlarının dumanı bir kez kalktığında, devrimci proje, siyasi yalıtılmışlık (*political ghetto*) ile ideolojik ütopya seçenekleri arasında bir seçim yapma zorunluluğundan kurtulacaktır. Devlet aygıtını ele geçirme olanağı olmadığına göre, buna sızmak, onu eritmek ve dönüş-

türmek zorundadır. Bu hareketin sistemle tümüyle bütünleşmesini önlemek için, devlet kurumu dışındaki güç ilişkilerinde radikal bir dönüşüme dayanması gerekir; diğer bir deyişle, sivil toplumda, kitlelerin pratiklerinde ve son tahlilde de insanların düşünce biçimlerinde bir dönüşüm gerekir. Ancak eğer göstermeye çalıştığımız gibi, ideolojik değişim ekonomik ve siyasi mücadele pratiğinden ortaya çıkacaksa, o zaman, protesto hareketleri, ideolojik ve siyasi yeniliğin kaynağını oluşturacaktır zira yeni toplum, bu mücadele ve yapısal reform pratiğinde ilerleyerek ortaya çıkacaktır. Böyle bir strateji, siyasi Sol'un kitle desteğini arttırması ve işçi sınıfı hareketiyle sınırlı alanını genişletmesi anlamına gelir çünkü devrimci bir proje, geniş, sesini yükselten bir çoğunluğun, hâkim sınıfın devlet aygıtı üzerinde bir hegemonya kurmasını gerektirir. Nitekim gelişmiş kapitalizmde emeğin toplumsallaşması ve toplumsal değer üretimi yalnızca sömürü kaynaklarını değil, isyan kaynaklarını da genişletip çeşitlendirmektedir.

Bu yeni bakış açısıyla, kentsel hareketler, çeşitli sınıfların ve katmanların çıkarlarının hâkim yapısal mantık karşısında birleşmesine yol açar; böylece ortak malların en önemli yöneticisi haline gelmiş olan devlet aygıtıyla da karşı karşıya gelir. Ayrıca, bu mücadeleler hâkim yapısal mantığı eğebilirlerse, aynı zamanda da bazı sektörlerde devlet aygıtının işleyişini etkileyebilirler ve daha karmaşık ve çelişkili bir süreç içinde bunun dönüşümünü başlatabilirler. Bu bakış açısıyla, Fransa'daki kentsel toplumsal hareketler, istesek de istemesek de, gelişmekte olan devrimci projede örtük olarak var olan yeni mücadele dinamiğinin gerekli kaynaklarını oluşturmaktadır. Toplu konut alanlarındaki (*grands ensembles*) profesyonellerin harekete geçmesi ve ulaşımdan yararlananların oluşturduğu halk örgütleri böyle bir gelişimin ipuçlarını vermektedir.

Böyle bir gelişim, kentsel hareketlerin daha geniş siyasi etkisi ile ilişkilidir; aynı zamanda bunları da etkiler zira bir kitlesel protesto hareketi, sınıf ilişkilerinde niteliksel bir etki yarattığında (bu siyasi aracılıkla olsa bile), ideolojik olarak daha bilinçli, siyasi olarak özerk hale gelir ve bir toplumsal harekete dönüşür. Tarihsel işçi sınıfı hareketi deneyimi, siyasi düzeyde sınıf ilişkilerinin dönüşümüyle birlikte sendika düzeyinde özerklik ve bilinç kazanıldığını göstermektedir. Toplumsal ilişkilerin öznel olarak üretimi ve bu pratiğin bilincinin nesnelleşmesi bu karmaşık süreç yoluyla iç içe geçer. Daha açık bir şekilde ifade edilirse, bir halk hareketi, sınıflar arası siyasi-ideolojik ilişkilerde yarattığı yeni etkiler yoluyla bir toplumsal harekete dönüşür; yarattığı etkilerin pratikte doğrulanmasıyla tarihsel özneliğinin bilincine varır ve özellikle siyasi ilişkilerden farklı bir düzeyde bir toplumsal hareket haline gelir.

VII.
İdeolojik Mistifikasyon ve Toplumsal Konular: Amerika Birleşik Devletlerinde Ekolojik Hareket

Çiçekler, çocuk oyunları, âşık çiftler ve hippi topluluklarının yanı sıra Kaliforniya'da olağandışı bir ırk karışımı vardı. Ağaçlar, hayvan sesleri vardı; birkaç hafta önce etrafı tellerle çevrili, Berkeley'deki Kaliforniya Üniversitesi'nin henüz belirsiz bir genişleme ihtiyacını karşılamak için ayrılmış boş bir arsa vardı. Öğrenciler farklı bir karar verdiler; burası 'İnsanların Parkı' olacaktı. Bir gönüllüler ordusu parkta çalışmaya devam ederken, binlerce insan burada bahar güneşi altında dinleniyordu. Ancak üniversite yönetimi farklı düşünüyordu; Richard Nixon ise kamu arazisine saygı gösterilmesi gerektiğini hatırlatıyordu. Polis emir aldı ve 15 Mayıs 1969 sabahının erken saatlerinde parkı işgal etti; bütün yapılanları yıkıp kamp alanında kalanları dışarı attı. İnsanlar parka geri dönmeye çalıştıklarında, artık buranın süngü takmış 3000 ulusal koruma görevlisi tarafından korunan bir park haline geldiğini gördüler. Ve polis ateş etti. 100'den fazla kişi yaralandı. James Rector adındaki öğrenci bir daha yerden hiç kalkamadı. Bir gün boyunca süren bu insan avından sonra parkta sessizlik

yeniden sağlandı ve makineler, parkı bir tür 'kamu kullanımına' çevirmek için çalışmaya başladılar.

Vietnam halkının üstüne benzeri görülmemiş miktarda bomba yağdıran Richard Nixon'a gelince, 1969'da Amerikan uygarlığının yeni muhteşem hedeflerini anlatan konuşmalar yapıyordu:

> Yüzyılımızın son üçüncü bölümünde en önemli kaygının mutluluk arayışı olacağına inanıyorum... Gelecekte evrensel bir mutluluğa ulaşmak için gösterdiğimiz çabanın en önemli hedefi belki de çevremizi iyileştirmek olacaktır... Eğer çevremizi gelecekteki aylar ve yıllar içinde maddi olarak geliştireceksek, bütün insanlarımız bu çaba etrafında birleşmelidir. Bu hükümetin kararlı bir şekilde hareket etmesini gerektirir –hem federal düzeyde, hem devlet düzeyinde, hem de yerel düzeyde. Bireysel olarak yurttaşlar ve gönüllü grupların yanı sıra iş ve sanayi çevresi, emek ve tarım örgütleri, eğitim, bilim dünyası ve toplumun bütün kesimleri bu savaşta birleşmelidir... Teknolojimizin önceden tahmin edilemeyen sonuçları çevremize zaman zaman zarar vermektedir; dolayısıyla, bu aynı teknolojiyi çevreyi onarmak ve korumak için kullanmalıyız. Eğer bunu başarabilirsem, gelecek on yıl, yalnızca ulusumuzun üçüncü yüzyılının başlangıcı olmayacak, aynı zamanda da Amerikan ulusu için bir yenilenme ve sınırsız olanaklar zamanı olacaktır.[1]

Nixon önce doğaya dönmeye söz vermekte, ardından da kendilerine özgü bir biçimde bu sözü tutanları öldürmekteydi.

Öyleyse, bu doğa sevgisi ve çevre koruma kaygısı Amerikan düzeni açısından yeni bir ideolojik mistifikasyon mudur; yoksa devrimci bir potansiyelle yüklü yeni bir halk talebi midir? Eğer bu iki niteliği de taşıyan bir konuysa, nasıl açıklana-

---

1 Başkan Nixon'un demeci: 'The Environment', *Fortune* (New York: Harper & Row, 1969).

bilir? Bunun yanı sıra, çevreci hareketler hangi koşullarda ve hangi süreçler yoluyla sistemle bütünleşmenin ya da çatışmanın bir aracı haline gelmektedir?

Ortada reddedilemeyecek iki gerçek bulunmaktadır; bu sorunlar Amerikan gençliğinin büyük bölümünü harekete geçirecek gücü sağlamakta, aynı zamanda bu hareket hem siyasi kurumlardan, hem de mali çevrelerden destek almaktadır.

Çevreci Hareket: Muhafazakâr Elitlerden Protesto Hareketine

Amerika'da yönetici çevrelerle yakından ilişkili ve terimin en genel anlamıyla 'koruma' (*conservation*) konusu üzerinde yoğunlaşarak doğayı korumaya yönelen topluluklar daima olmuştur. Bu kuruluşların en ünlüsü olan Sierra Club 1892'de kurulmuş ve doğal güzelliği korumak için milli parkların kurulmasına yönelik kampanyalar yoluyla belirli bir seviyede gelişmeye devam etmiştir. Bu kuruluşun üyeleri, Kaliforniya'da kendi toprakları üzerinde de toplumsal olarak muhafazakârdırlar: Los Angeles grubu, 1959'a kadar zencilerin üyeliğini kabul etmemiştir. İşverenler sınıfından seçilen üyelere sahip bir diğer büyük birlik ise Audubon Society'dir; yüzyılın başında Everglades bölgesindeki vahşi hayatı korumak için Florida'da kurulmuştur. Büyük ekoloji kâhini olan Henry David Thoreau ise uzun süre önemsiz bir Rousseau'cu olmaktan öteye gidememiştir; kimi yazılarında kendini örnek göstererek vahşi ortama geri dönmeyi önerse de, ölümüne sanayileşen ve dünya çapında kurulan büyük ekonomik tröstlere sahip bir ülkede pek de etkili olamamıştır.

Ancak bu eski ve sakin örgütler ve bu konular, sallanan sandalyelerinde zamanı unutan elitler tarafından tamamen unutulmuşken, birdenbire bir başlangıç noktası oluşturacak ve

öncelikle ülkenin büyük üniversitelerini sarsan, ardından da nüfusun geniş kesimlerine yayılarak, ilk kez, orta-sınıf banliyölerinde yaşayan ve her şeye kayıtsız Amerikalılar ile öğrenci hareketlerini bir araya getiren tartışmaları, örgütlenmeleri ve hareketleri başlatacaktı. Genelde ilk inisiyatif, başlangıçta elde edilen başarıdan sonra yenilgiyle sonuçlanan genel protesto hareketleri nedeniyle hayal kırıklığına uğrayan öğrenci liderlerinden geldi. Sivil haklar için mücadele, Siyah Güç (*Black Power*) tezinin sınırlarını ortaya koyarken, militan zencileri yalnızca kendi güçlerine dayanma kararına itmişti. Vietnam savaşına karşı yürütülen kampanya da anlamını yitirmişti zira Vietnam halkının baskısı sonucunda Nixon askerleri geri çekme hazırlığı içindeydi ve Amerikan halkını doğrudan daha az etkileyecek başka bir tür savaşı sürdürmekteydi. Özgür Konuşma Hareketi ve örgütsel demokrasi için ortaya konan yeni talepler liberal üniversiteler tarafından sessizce yok edilmişti. Kurumsal siyasileşme çabaları (1968 Demokrasi Kongresinde Macarthy kampanyası), geleneksel parti mekanizmalarıyla karşılaşılınca rayından çıkmıştı. Sonuç olarak, öğrenci hareketi ciddi bir krize girmişti; bunun en çarpıcı göstergesi ise, tek ulusal devrimci örgüt olan Demokratik Toplum için Öğrenci Topluluğu'nun (*S.D.S.-Students for a Democratic Society*) 1969 Şikago Kongresi'nde bölünmesi ve protestocuların oldukça büyük bir bölümünün kırsal alanlara göç edip, orada kendi kendine yeten ama çoğunlukla da başarısızlıkla sonuçlanan alt-kültürler oluşturma çabalarıdır.

Berkeley'de bir öğrenci lideri olan Cliff Humphrey, 1968'de karısı ve birkaç arkadaşı ile birlikte üniversitede Sol'a meyilli olmayan ilk Ekolojik Hareket Grubu'nu kurmuştu. Aynı zamanda, Dünya Enternasyonal Parti'nin bazı liderleri (solcu grup), 'ideolojik aciliyet' nedeniyle E.R.O. (*Earth Read-*

out-Dünya Bülteni) adıyla bir yayın çıkarmayı başardılar. Destekçilerin oluşturduğu bir merkezin kurulmasıyla birlikte süreç genelleşti ve tezlerinin kanıtlanmasıyla cesaretlenen bu kişiler, bu konuları film gösterileri, toplantılar ve bildiriler yoluyla duyurmaya başladılar. Çevreci hareketin militanlarının önceden oluşturdukları programa göre hareket etmeleri ilginçtir. Hâlbuki azınlıklar ya da Vietnam gibi sorunlara karşı yapılan daha önceki mücadeleler daha tereddütlü ve daha kolektiftir.

Ortaya konan tezler içerik olarak basitti; örnekler ve somut destek arayışı bakımından da olağanüstü detaylıydı. Genellikle dramatik ve aşkın bir ifade biçimi benimsendi; yok olma günü gelmeden kaynağa dönmek öneriliyordu. Bu, eski barış ve huzur dönemine dönüşe duyulan inanç (*millenarianism*),* nükleer tehlikeye karşı bir uyarı ve zorluklarla karşılaşan bir süpergücün korku dolu refleksiydi. Çevreci tezler hep şu tür cümlelerin çeşitli birleşimlerine dayanıyordu:

> Yaşamın ekolojik gerçeği korkutucudur. İnsan dahil bütün canlı varlıkların varoluşu, biyolojik olguların oluşturduğu karmaşık ağın birliğine dayanmaktadır; dünyanın ekolojik sistemi de bunun bir parçasıdır. Ancak insanların dünya üzerindeki faaliyetleri, insanın varoluşunun bu temel yasasını ihlal etmektedir. Modern teknoloji bize destek oluşturan ekolojik sistemi etkilemekte ve onun dengesini bozmaktadır. Trajik bir inatçılıkla, üretken ekonominin büyük bir bölümünü ekoloji için yıkıcı etkisi olan bu teknolojilere bağlamış durumdayız. Bu yakın ve derin bağlantılar bizi bir kendini yok etme çemberine hapsetmiş

---

* Kıyametten önce barış ve huzurun hüküm süreceği varsayılan bin yıllık devreye duyulan inanç. (ç.n.)

durumdadır. Eğer bu intihar sürecinden kaçmak istiyorsak, yaşamın ekolojik gerçeklerini öğrenerek işe başlamalıyız.[2]

Bu tür bir çıraklık ve bilgi edinimi için hazırlık yapmak üniversiteler tarafından kuvvetle desteklendi ve daha önceki kampanyaların tam tersine, çevreci kahramanlara kapılar açıldı, kaynaklar aktarıldı ve bu konular üzerinde dersler ve araştırmalar düzenlendi.

Somut önlemler açısından bu hareket, her şeyden önce doğanın ve 'doğanın dengesinin' korunmasına yönelmişti, sonuç olarak da, gökyüzü, su, deniz, kırsal alanların sakinliği, yiyecek gibi doğal unsurların kirlenmesine yol açan her türlü kirlenme kaynağına karşı çıkmaktaydı. Otomobil (egzoz gazı ve gürültü), fabrikalar (hava kirliliği), atom bombası (radyoaktivite kaynağı) ve Vietnam'daki savaş (kimyasal silah kullanımı)bu kirlenmenin nedeni olarak görülüyordu. Yok edilemeyen çöpler, özellikle plastik maddeler ve hurda otomobil yığınları; aynı zamanda da D.D.T. gibi denetimsiz bir şekilde kullanılan kimyasal maddelerin organizma üzerindeki zararlı etkilerinin artık kanıtlanmış oluşu, insanların düşünme biçimini derinden etkiledi. Öte yandan, kentsel sorunlar bu şekilde ele alınmıyordu; kentler doğal olmayan yerler olarak eleştiriliyordu. Doğanın kentle bir ilişkisi olmasa bile, bu sorunsal nüfus patlaması ile yakından ilişkili görülmekteydi; dolayısıyla doğanın dengesini savunanların en acil taleplerinin arasında katı bir doğum kontrolü de bulunmaktaydı.

En etkili örgütlerin başında 'Sıfır Nüfus Artışı' (*'Zero Population Growth'*) bulunmaktadır; bunlar Amerika Birleşik Devletleri'nde 1980'e kadar, dünyanın diğer yerlerinde ise 1990'a

---

[2] B. Commoer, *Backround Paper for the 13th National Confrence of the U.S. National Commission for UNESCO* (New York: UNESCO, 1969).

kadar nüfus artışının tamamıyla durdurulmasını önermektedirler. Bu grubun başkanı Ehrlich, *Nüfus Bombası*[3]adında en çok satanlar arasına giren kitabında dünyayı etkisi altına alan en büyük kötülüğün yüksek-nüfus olduğunu iddia ediyor, özellikle de 'az-gelişmiş' ülkelerde buna son vermek için etkin önlemler alınmasını öneriyordu. Bu önlemler arasında büyük kentlerin suyuna kısırlaştırıcı maddeler karıştırmak, çocuklara vergi koymak ve bebek eşyalarını lüks mal olarak vergilendirmek bulunmaktaydı.

Aslında buradaki hedef, bütün yaşamın dayanağı olan doğayı korumak için onun başlıca kirleticileri ve yok edicileri olarak görülen insanların sürekli artan bir şekilde dünyaya gelmesine engel olmaktı.

Bu hareketin toplumsal tabanı açık seçik tanımlıydı; *avangard* öğrenciler ile gençlik kulüplerinden oluşuyordu ve şimdiye kadar Amerikan toplumundaki toplumsal ve ideolojik hareketlerin hep dışında kalan beyaz orta-sınıfların büyük bir bölümünün desteğine dayanıyordu. Bu anlamda, çevre hareketi, birkaç yıl önce Ralph Nader ve onun kurucusu olduğu Amerikan Dava Avukatları Birliği'nin (*American Trial Lawyers Association*), büyük şirketlerin sorumsuzluğuna karşı tüketicileri korumak için başlattıkları hareketle birleşti. Bu kişiler bazı dramatik yasal eylemlerde bulundular ve bunların en önemli sonucu da otomobil güvenliğinden üreticilerin sorumlu olduğuna ilişkin iddiayı ortaya atmaları oldu. Ralph Nader ve tüketici birliklerinin ideolojisi tekellere karşı savaşmayı içerirken, serbest rekabet ve serbest bireysel seçim kuralları gibi liberal eğilimlere sadık kalmıyordu.

Çevre konusuyla birlikte, bu durum geçmişe iki yönlü bir dönüşü öneriyordu: ilkel doğaya doğru ve tekellerin olmadığı

---

[3] P. Ehrlich, *The Population Bomb* (New York: American Reprint Co., 1976).

bir ekonomiye doğru. Nader'in müdahale tarzı, çevre hareketini de etkilemiştir. Bu hareket daha çok doğanın korunmasını tehlikeye düşüren yasal düzenlemelere karşı ya da ilgili bir yasanın uygulanmasını sağlamak için düzenlenen kamuoyu oluşturma kampanyalarını içermekteydi. Üniversitelerde gösterişli eylemler yapılıyordu (otomobil motorlarının gömülmesi, çöp toplama, kirlenme karşıtı yürüyüşler gibi) ancak bütün bunlar her şeyden önce kurumlar üzerinde baskı oluşturabilme hedefini taşıyordu. Bütün bu mücadelelerde en önemli nokta, bu taleplerin haklılığının genel ideolojik düzeyde toplumun liderleri ve kamuoyu tarafından kabul edilmesiydi. Öte yandan, azınlık gruplar arasından katılım yok denecek kadar azdı: Hareket, tamamıyla taktiksel olarak diğer hedeflere bağlı bazı özel talepleri desteklemek için kullanılmadığı sürece, zenciler, Porto Rikolular, Meksikalılar ve Kızılderililer bunun dışında kaldılar.

Bu durumun nedeni, belki de azınlıkların siyasi olarak giderek daha fazla radikalleşmeleri, buna karşın çevre hareketinin en önemli özelliklerinden birinin ise ideolojik konuları göz ardı etmeleri olabilir. Amerikan basınındaki gözlemciler bu konuda memnuniyetlerini belirten yorumlar yapmakta, John Birch Society ile S.D.S'nin solcularının yan yana durduklarını belirtirken, var oluşu tehdit eden biyolojik sorunların karşısında bütün insanların bir izciler ordusu haline geldiğini, sınıf ve siyasi rejim düşünülmeksizin herkesin doğayı teknoloji karşısında korumaya hazır olduğunu ifade etmekteydiler. Ancak bu gözlemcilere göre, ne yazık ki bu hareketin toplumsal tabanını, çoğunlukta beyaz orta-sınıf kesimler, yönetici elitler, liberal profesyoneller ve üst-düzey beyaz yakalı işçiler oluşturmaktaydı. Geleneksel orta-sınıf hareketleriyle karşılaştırıldığında bu yakın dönemde gözlenen önemli bir yeni un-

sur, radikalleşmiş öğrenci gruplarının çevre hareketi içinde bu kesimlerle birleşmesidir. Analiz edilmesi ve açıklanması gereken tam da bu noktadır zira bu yeni 'protesto' hareketi ile Amerikan yönetici elitlerin yeni sorunsalının hem konu, hem de örgütlenme açısından çakışmasıyla birlikte bu paradoks uç noktaya gitmektedir.

'Eko-Kuruluşun' (*'Eco-establishment'*) Büyük Manevraları

Nixon yönetiminin çevre korumayı öne çıkarıp, daha önce biraz da isteksizce yapılmaya çalışılan reformları yavaşlattığı iyi bilinir. Kendini ileriye dönük ve insan mutluluğunun temellerini bulmaya yönelik olarak ortaya koyan bu politika, daha önceleri ön planda olan yoksullukla savaş, Model Kentler Programı ve ırkların bütünleşmesi için gösterilen ürkek çabaların (bunlar modası geçmiş olarak yorumlanıyordu) yerine geçti. Resmi açıklamalarla ve çok sayıda bürokratik mekanizmanın desteğiyle alınan birkaç tedbirle ortaya konan bu ana motifler (*leitmotifs*) neredeyse tarihin sonunu ifade ediyordu. Doğanın teknoloji kullanılarak ele geçirilmesinden ve doğanın teknoloji tarafından yok edilmesi felaketi yaşandıktan sonra, artık denetimsiz bir iştahtan kurtulmuş ve toplumsal dengeyi sağlayacak bir ekolojik dengeye kavuşmak için ehlileştirilmiş bir teknolojinin de yardımıyla huzurlu doğaya geri dönüyorduk. Tek kelimeyle, serbest girişime dayanan bir sistem içerisinde gerçekleşebilecek bir ilkel topluluğa dönüş düşüncesiyle komünizme karşı çıkılıyordu.

En büyük Amerikan firmaları da bu düşünceye onay vererek araştırma merkezleri kurdular; 'doğal ürünler' ve kirlilik önleyen sistemlerin kitlesel üretimi için hazırlığa girişip büyük tanıtım kampanyaları düzenlediler. En sonunda eski toplum-

sal eşitsizlik tartışmasından başka bir yöne kayan bir kamuoyu oluşmuştu; firmalar ise böyle bir kamuoyunun oluşması için yapılan bu harekete destek verdiler.

Devlet, tekeller ve protestocu öğrenciler arasındaki büyük uzlaşma 22 Nisan 1970'te Dünya Günü'nde (*Earth Day*) gerçekleşti. Aynı gün öğrenciler başta olmak üzere milyonlarca insan bütün ülke çapmda gerçekleşen büyük halk gösterilerine katıldılar, iyi birer vatandaş bilinciyle basit bir yaşam tarzına dönerek doğayı korumaya söz verdiler. Birbiri ardından toplantılar, yürüyüşler ve 'iyi işler' yapıldı.[4]

Bu, barış yürüyüşlerinin ve Woodstock kalabalıklarının bir karışımıydı ancak aynı zamanda isyan eden gençliğin son yıllarda tehdit ettiği topluluk hissinin Amerikan toplumunda yeniden keşfedilmesi ve şaşırtıcı bir uzlaşmanın sağlanmasıydı. Ancak bu kez bu kişiler gençliğin istediklerini vermeye çok hazırdılar; önemli kişiler ülke çapında toplantıların yapılacağını duyurdular ve bugün için hazırlanan metin, *Çevre Elkitabı* (*The Environmental Handbook*) Beyaz Saray'dan yarı-resmi bir onay aldı. Hepsinden de önemlisi, *bu örgütlenmenin mali yükünü büyük tröstler üstlendi* (örneğin, bunların arasında Proctor and Gamble, General Electric, Goodrich, Du Pont, Standard Oil of New Jersey, International Paper, Philips Petroleum, Coca-Cola, Chevron Oil, General Motors, Atlantic Richfield bulunmaktadır). 'Büyük şirketlerin sorumluluk duygusu' mu? Belki de böyledir ancak büyük tröstlerin diğer protesto hareketleri karşısındaki konum ve tavırlarını göz önüne aldığımızda şaşırmakta ve böyle bir ittifakın altında yatan çıkarları sorgulama gereği duymaktayız zira 'dünyanın tüm çocukları'

---

[4] R. Neuhaus New York'un merkezinde yaşanan bugünün mükemmel, biraz da kınayıcı betimlemesini yapmaktadır: *In Defence of People*, Bölüm 1 (New York: Macmillan, 1971).

ile birlikte, oldukça çok sayıda 'büyük kötü kurt' da el ele vermiş durumdadır.

Solun Eleştirisi: Çevre İdeolojisi ve Kapitalist Kârın Yeni Biçimleri

Amerikan Solunun hem ideolojik bir bakış açısından hem de temelinde yatan ekonomik çıkarlar açısından çevre sorunsalına yönelttiği eleştiri gücünü tam da buradan almaktadır.

Nitekim çevreye yönelik tartışmaların içeriği düşünüldüğünde, bu ideolojinin, tarihi, İnsan ile Doğa arasındaki ilişkiye, yani önceden var olan kaynakların bir birleşimine indirgeyerek toplumsal çelişkiyi doğallaştırdığı açıkça görülebilir. Dolayısıyla burada metafiziksel bir öze işaret etmekteyiz: 'bundan bir önceki durum' (*a 'previous state'*). Yaşam standartlarını yükseltebilmek için kaçınılmaz olan teknik ilerleme, teknolojinin dayattıklarına tabi olmaya yol açmakta; bu da 'eski durumun' kaybolmasına, zarar görmesine ve kirlenmesine neden olmaktadır. Bu ideolojinin somut etkisi çok çarpıcıdır; 'günlük yaşam' olarak adlandırdığımız alandaki bütün bozukluklar, yani tüketimin ve toplumsal ilişkilerin ortak koşulları bir başlık altında toplanmakta ve doğal felaket (doğal olarak teknolojik) olarak ortaya çıkmaktadır. Buna karşı tek savunma biçimi ise, hükümetleri tarafından aydınlatılmış ve desteklenmiş istisnasız tüm 'iyi niyetli insanları' harekete geçirmektir. Çevre ideolojisi, bu 'apolitik', insancıl, evrensel ve bilimsel biçimiyle, toplumsal eşitsizliği salt fiziksel bir rahatsızlığa dönüştürmekte, bütün toplumsal sınıfları bir izciler ordusu içinde kaynaştırmaktadır. Ancak yine de, kâr hedefi ile toplumsal işleyişin birincil normu haline gelmiş olan kârlılığın hesaplanmasında göz ardı edilen 'toplumsal maliyet' arasındaki doğrudan ilişki kavranmış oldu.

Sonuç olarak, sol-kanat militanları, kapitalist mekanizmanın kirlilikten sorumlu olduğunu ortaya koydular.[5] Ayrıca, kirlenmenin en büyük sorumluları olan büyük firmaların, aynı zamanda kirlilik-kontrolü sistemlerini üreten ve kuran bütün sanayi kompleksinin de sahibi olduğunu açığa çıkardılar![6] Bu faaliyet alanının gelecek birkaç yıl içinde, yıllık yüzde 20 büyüme hızına ulaşacağı beklenmektedir; bu ağır sanayinin büyüme hızının üç katıdır. Ayrıca bu yeni pazar, kirliliğin en önemli kaynağını oluşturan büyük firmalar tarafından giderek ele geçirilmektedir: Dow Chemical, Monsanto Chemical, W. R. Grace, Du Pont, Merck, Nalco, Union Carbide, General Electric, Westing-house, Combination Engineering, Honeywell, Beckman Instruments, Alcoa, Universal Oil Products, North American Rockwell gibi. Böylece, günlük yaşam koşullarının bozulduğunu reddetmemekle beraber, sol bu krizin arkasındaki mekanizmaları sorgularken çevre sorununun Amerikan toplumunun en önemli meselesi olarak görülmesine karşı çıktı.

Çevre ideolojisi ve altında yatan çıkarlara ilişkin bu kuramsal eleştirilere, daha çok Amerikan ulusal azınlıkları arasındaki en aktif grupların *kendilerini ifade etmemekle* ortaya koydukları pratik bir eleştiri daha eklenebilir: Siyah Panterler (*Black Panthers*), Genç Lordlar Partisi'ndeki (*Young Lords Party*) Porto Rikolular, Meksikalılar ve Kızılderililer gibi grupların hepsi bu konuları küçümsemeyle karşıladılar; yaşadıkları gettolardaki koşulları, çevresel olmaktan çok ayrımcılık ve baskı

---

[5] 'To Escape Ecological Disaster: International Socialist Planning', *Militant* (Nisan, 1970).

[6] Bkz. M. Gellen, 'The Making of a Pollution-Industrial Complex', *Ramparts* (Mayıs, 1970).

yönlerinden vurgulayarak ortaya koydular.[7] Bu gruplar daha düzgün konutlar, çocuklar için oyun alanları adına mücadele etmekteydiler, doğanın bekçiliği için değil; onlar arsa vurguncularıyla, orta sınıfın hizmetinde olan kent meclisleriyle ve Amerikan kasabalarındaki yaz sıcağına karşı yangın musluklarını açmalarını engelleyen polisle mücadele etmekteydiler.

Yaşadıkları krize rağmen hâlâ Amerikan solunun başını çekenlerin çevre için açılan savaşa ilgisiz kalmaları, çevreci hareketin ortaya koyduğu toplumsal yenilik önermelerine karşı bir kuşku uyandırmakta, doğa ideolojisine yönelik eleştirileri doğrulamakta ve siyasi olgunluktan yoksun bir öğrenci gençliğinin maruz kaldığı manipülasyon risklerine karşı uyarıda bulunmaktadır.

Ancak yine de toplumsal sorunun gerçekliği ve kapsamı ile bunun toplumsal olarak ele almış biçimini birbirine karıştırmamak gerekir. Diğer bir deyişle, toplumsal mirasımızın bozulmaya uğraması, hâkim ideoloji çerçevesinde ifade edilse ve hatta tröstler bundan yararlanmayı deneseler de (her şeyden yararlandıkları gibi zira kapitalizmde her şey için iyi bir kullanım bulunabilir), biz aynı zamanda insanların yaşadıkları ve görünür toplumsal nedenleri olan gerçeklerle de ilgileniyoruz; yalnızca 'teknik' ve 'biyolojik' olanlarla değil. Mesele bu şekilde ortaya konulduğunda, kapitalist mantığın tüm parçaları çökme tehlikesi ile karşı karşıya kalır. Örneğin, gerçek bir otomobil boykotunun tröst sisteminin temelini oluşturan otomobil endüstrisi üzerindeki etkilerini düşünün! Elektrik motorları buna bir çare olarak ortaya konulabilir ancak şu anda üretilmiş olanların tümünün değer yitirmesini ve petrol tröstlerinin güçlü çıkarlarını göz önüne alırsak bunun önemi daha

---

[7] Bu konuda bkz. Amerikan devrimci hareketi üzerine yazılmış metinler ve deneyimlerin mükemmel derlemesi: B. Franklin, *From the Movement Towards Revolution* (New York: Van Nostrand, 1971).

iyi anlaşılır. Bunların kirlenmenin en önemli kaynağı olduğu ispatlanmıştır ancak bu devlerin faaliyetlerini, ortaya sürdükleri yeni tekniklerin iyi niyetini, ya da bunların petrol kuyuları açma ve işletme imkânlarını kim sorgulamaya cesaret edebilir? Sonuç olarak, çevreye ilişkin 'iyi' ve 'kötü' protestolar ortaya çıktı; bu sorunların özel işletmeler tarafından bazı durumlarda ve *bazı toplumsal kesimler için* göz ardı edilmesi, şu meşhur sloganın doğruluğu konusunda şüphe uyandırdı: 'General Motors için iyi olan Amerika Birleşik Devletleri için de iyidir'. Belki de bu, resmi çevrelerin kirlenme sorumluluğunu neden reddettiklerini ve bunu neden kentleşme olgusuna bağladıklarını açıklamaktadır. Diğer bir deyişle, bütün vatandaşlar kirlenmeden sorumludur; yaptıkları her hareketle çevreyi kirletmektedirler. Dolayısıyla yapılabilecek tek şey iyi vatandaşlık bilinciyle kendi kendini disipline ederek, iyi bir ekolojik, biyolojik ve tabii ki, iyi bir toplumsal davranış biçimine ulaşmaktır.

Bu aynı zamanda çok önemli ama çok az bilinen bir gerçeği de açıklamaktadır: *Çevre koruma pek çok resmi açıklamanın ana motifini* (leitmotif) *oluşturmasına rağmen, hükümet politikasıyla alınan somut tedbirler bir durgunluk evresindedir ve kirlenmeye karşı verilen mücadeledeki gelişme yok denecek kadar azdır.* 1965-1970 yılları arasında, çevre programları için federal bütçeden ayrılan pay yavaş yavaş düşmüştür (Tablo 12).

Öte yandan, kirlenmeye karşı alınabilecek tedbirler ya hiç alınmamıştır ya da yetersiz düzeyde alınmıştır. Örneğin, farklı bileşimlere sahip yakıtların kirletme düzeylerine ilişkin hiçbir tamm yoktur, bu da denetimi tümüyle subjektif hale getirmektedir. Ayrıca petrol kuyusu açılması konusunda da hiçbir denetim bulunmamaktadır. Kongre, petrol aramak isteyen herkese, mülkiyet hakkı olduğu takdirde kazma ve delme işlemleri için izin veren 1872 sayılı madencilik yasasını iptal etmeye

yanaşmamaktadır. Akarsuların temizlenmesi için hiçbir genel sistem oluşturulamamıştır. Bunun nedeni ise her kentte var olan ekonomik ve siyasi çıkarları temsil eden, son derece yetersiz yerel sistemlerin işleyişine karışmak istenmemesidir. Bu tür ertelemeler, eko-kuruluşta (*eco-establishment*) yer alan üst düzey personelin iş bağlantıları düşünüldüğünde hiç şaşırtıcı değildir: Bert S. Cross, Nixon tarafından Ulusal Endüstriyel Kirlenme Denetimi Kurulu'na (*National Industrial Pollution Control Board*) başkan olarak atanmıştır ve aynı zamanda Mississippi nehrini sülfürlü ürünler yoluyla kirletmekle suçlanan Minnesota Madencilik ve İmalat Şirketi'nin de başkanıdır; John Blatnik, Kongre'ye bağlı göller ve nehirler alt-komitesinin başkanıdır ve Superior Gölü'nün en önemli kirlenme nedeni olan takonit madenciliğinin çıkarlarını temsil etmektedir; hatta Demokrat Senatör Muskie, çevre korumanın ateşli savunucusu olarak başkanlığa adaydır ancak petrol endüstrisinin çıkarlarını koruyan bir konumda bulunduğundan bu konudaki hevesi de sınırlıdır. Bu arada Muskie, kendi bölgesi ve öncelikli doğal koruma alanlarından biri olan Maine'in tam ortasında büyük ölçüde kirliliğe yol açacak bir kompleks kurmayı planlamaktadır.

Tablo 12: Federal Bütçeden çevre için ayrılan pay

Yıl	*Bütçeden ayrılan pay (%)*
1965	2,3
1966	2,2
1967	2,0
1968	1,9
1969	1,0
1970	1,8

Kaynak: Barry Weisburg, The Politics of Ecology, *Liberation Magazine* (Ocak 1970)

Sonuç olarak, çevre teması tam bir yanlış anlamadan ibarettir. Sorunlar ve manipülasyon çabaları, sistemle bütünleştirme ile sorgulama arasındaki şiddetli diyalektik içinde karmakarışık hale gelmiştir. Dolayısıyla, çevre hareketini bir bütün olarak genelleştirmekten vazgeçmek ve müdahale türlerini, öngörülen hedeflerin yapısal bileşimi ve etkili bir biçimde harekete geçirilebilen toplumsal taban açısından farklılaştırmaya çalışmak gerekmektedir.

Çevre Koruma Hareketlerinin Tipolojisi: Bazı Örnekler

Amerikan ekoloji hareketi kadar karmaşık ve özgün bir toplumsal hareket biçimini yargılamak yerine onu anlamak istiyorsak, katılımdan protestoya kadar uzanan bir dizi değişik durumu, toplumsal gruplara ve söz konusu soruna göre ayrıştırmak zorunda kalırız.

İlk olarak, orta-sınıf elitler, hâkim toplumsal çıkarları tehlikeye düşürmeyen ve kolaylıkla destek sağlanabilecek bazı konularda pek çok hareketin başını çekmişlerdir. Çevre korumacıların en başarılı hareketlerinden biri böyle gerçekleşmiştir: San Francisco Körfezi'nin kıyı alanlarındaki kamu alanlarının yavaş yavaş binalar tarafından istila edilmesine karşı başlatılan hareket. Bunun basit bir arsa spekülasyonu olduğu ve Kaliforniya sahilindeki doğa mirasının kaybolması pahasına mülk sahiplerinin gelirlerini arttırdığı fark edildiğinde, çoğunluğunu öğretmenlerin ve üst-düzey beyaz-yakalı işçilerin oluşturduğu bir komite kuruldu. Bu komite kamuoyunun desteğini almaya çalıştı ve Amerikan baskı gruplarının lobi geleneğinin en iyi temsilcisi olan eyalet meclisine baskı yapmaya başladı. İyi bir basın kampanyası ve yoğun bir halk desteğiyle (2 milyon imza), komite 1969'da, körfezi etkileyen bü-

tün yeni gelişmelerin izin alınarak yapılmasını zorunlu hale getiren bir yasanın çıkmasını sağladı. Hükümetin bu sisteme mali destek sağlamak için körfez kıyısında oturanlardan özel bir vergi alınmasını önermesi de ilginç bir gelişmedir. Bu hareket neredeyse tam bir zaferdir; kurumlara tümüyle saygılıdır; hedefler bütün gruplar tarafından paylaşılmaktadır ve çok güçlü çıkarlar bulunmamaktadır (yalnızca bazı mülk sahibi gruplar bulunmaktadır). Böyle bir hareket, çevre ideolojisinin temelinde yatan 'iyi vatandaşlar için pratik politikalar' için mükemmel bir örnek oluşturmaktadır.

Diğer yandan, üst-düzey profesyonellerin başı çektiği orta sınıfların başlattığı aynı toplumsal düzeydeki hareket, önemli çıkarları gündeme getirdiğinde farklı bir önem kazanmaktadır. Böyle bir durum, Cornell Üniversitesi'nden bir grup bilim insanının halkın bir bölümünün de desteğiyle, New York eyaletinin kuzeyindeki Cayuga Gölü'nün yakınında bir nükleer santral kurulmasına karşı başlattıkları etkin kampanyada gözlenmiştir. Göl kenarında oturanlardan oluşan bir komitenin kurulmasından ve insanların maruz kalacağı tehlikeleri ortaya koyan bir bilimsel raporun sunulmasından sonra, bu bölgenin doğal dengesinin korunmasını savunanlar 1969'un sonlarına doğru özel bir şirketin başlattığı bu projeyi durdurmayı başardılar.[8] Bu hareketin dengelediği çıkarlar önemlidir: bu protestonun genelleştirilmesi büyük Amerikan firmalarının geleceğe yönelik etkin politikalarını etkileyecektir. San Francisco Körfezi meselesinde olduğu gibi ilk önce yasal olarak başlatılan bu türden hareketler ılımlı olarak nitelendirilebilir ancak bu sürecin nesnel sonuçları böyle değildir.

---

[8] Bkz. D. Nelkin, *Nuclear Power and its Critcs: the Cayuga Lake Controversy* (Cornell University Press, 1972).

Dolayısıyla, çevre konusu, bu konudaki kâhinlerin söylediklerinin aksine bir gelişme göstermektedir.

Bunun yanı sıra, ekolojik hareket, bu hareketin devrimci bağlantılarını unutmak istemeyen bir öğrenci ortamında geliştiğinde, toplumsal olarak meşru bir talep ile kampçı kulüplerinin önerileri kadar muhafazakâr olmayan analizler arasında patlamaya hazır ilişkiler kurulabilmektedir. Dolayısıyla, Sierra Kulübün doğa yürüyüşlerinin yanı sıra, diğer öğrenci gruplarının kapitalizm karşıtı hareketi bir arada gözlenebilmektedir; bu hareketin yöntemleri olmasa bile ilkeleri kamuoyunun büyük bir bölümü tarafından da destek görmektedir. Union Oil'in faaliyetleri sonucunda Kaliforniya'daki Santa Barbara sahilleri kirlendiğinde, öğrenciler 1970'de, Union Oil'in gerçek sahibi olan Amerika Bankası'nın (Bank of America) merkez binalarını havaya uçurup yaktılar. Bu bankanın aynı zamanda ırk ayrımında, öğrenci avında ve Vietnam savaşıyla ilgili kararlarda önemli rol oynadığım iddia ediyorlardı. Bu hareket, bu sorunlar ile çevre konusu arasındaki bağlantının toplumun harekete geçmeyen çoğunluğu tarafından artık daha iyi anlaşıldığını ve kelimenin tam anlamıyla nasıl patlamaya hazır hale geldiğini göstermekteydi.

Bu tür bir durum, zencilerin oturduğu varoşlarda (gettolarda) bazı özel kentsel hedefler etrafında yoğunlaşan hareketlerde de gözlenmekteydi. 1967 isyanlarının *bahanesi* (kimilerinin iddia ettiği gibi, sebebi değil) topluluk hizmetlerinin, özellikle fakir bölgelerde yeşil alanların ve oyun sahalarının yokluğu,[9] olarak görünmeydi ve kentsel gelişme planları kapsamında gettoların ortadan kaldırılmasma karşı verilen mücadele, polise ve kent plancılarına karşı verilen pek çok toplu mü-

[9] Bu noktada bkz. *Report of the National Advisory Commission on Civil Disorders* (Mart, 1968).

cadelenin kaynağını oluşturuyordu. Bu, gettonun, toplumsal ve siyasi topluluğun ekolojik tabanı olarak savunulması ve bir özgürlük düşüncesiyle özerkliğinin korunması çabasıydı. Dolayısıyla, çevre için savaş, bu tür durumlarda güçlenmiş bir sınıf mücadelesini yansıtmaktadır.[10]

Ekolojik hareket içindeki koşulların ve süreçlerin bu tür bir çeşitliliği, her harekette var olan birtakım temel unsurların bileşimindeki sürekli değişim ve unsurların bazılarının daha hâkim, bazılarının ise bunlara daha bağımlı durumda olması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu durum her hareketin toplumsal içeriğinin farklılaşmasını da açıklamaktadır.

Ekolojik Hareketin İç Bileşenleri, ya da 'Herkesin Aynı Fikirde Görünmesinin Nedeni'

Çevre konusundaki mücadelede gözlenen siyasi-ideolojik anlamların çeşitliliği, bunun toplumsal maliyetinin birbiriyle çelişen çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır.

Yeni kirlenme karşıtı sanayi ve kentsel arazi kullanımının, ekonomistlerin *toplumsal sermayenin değer kaybetmesi* olarak tanımladıkları ve bugünkü kapitalizmin en temel niteliklerinden birini oluşturan bu süreçle bağlantısını kurmak doğru gibi görünmektedir. Bu, devletin giderek daha fazla sayıda kârsız yatırıma girişerek kârlılığın düşmesi eğilimini durdurması, böylece yeni fırsatlar yaratması, aynı zamanda da özel sektörün varlığını sürdürdüğü sektörlerde kârların yüksek kalmasını sağlama çabasıdır. Çevre alanında devletin müdahale etmesi, genellikle gelişme açısından geniş imkânlar yaratacak gibi görünmektedir; bu durum mali kaynakların yoğun

[10] Bkz. M. Castells, 'La rénovation urbain aux USA', *Espaces et sociétés*, cilt 1 (1970.).

bir biçimde kullanılmasını (kamu fonlarına, yani vergi ödeyenlere başvurmadan) haklı göstermektedir.

Ancak tek sorun ekonomi değildir. Çevre konusu, Amerikan siyasi yaşamının dayandığı klasik yerel katılım modelini yeniden ele almakta, bunu genişletmekte ve yenilemektedir. Kentsel büyümenin ve kentlerin, günlük yaşam mekânının sınırlarını aştığı ve yerel otoritelerin günlük yaşamın acil ihtiyaçlarını çözmek konusunda neredeyse hiçbir gücünün kalmadığı bir dönemde, liberalizmin temelinde yer alan bu topluluk hareketinin gücü nasıl ayakta tutulabilir? Çevre mücadelesi, 'aile' tipi siyasi müdahalenin ve orta sınıfların siyasi modelinin damgasını taşıyan ve tüm ulusu içine alan bir tür süper-topluluğa yol açmaktadır; bunlar ortak bir konu etrafında birleşmişlerdir; hiç sorgulanmayan birtakım lobi kurumları aracılığıyla birbirleriyle kibar bir biçimde karşı karşıya gelmektedirler.

Bu geleneksel model çevre konusunda birleşmiş gibi görünse de, gençliğin yeni karşı-kültürüne zıt bir yerde durmaktadır zira bu yeni kültür, doğacı, tüketim-karşıtı bir yapıdadır; başarının mitleştirilmesini reddeder ve kârlılığın verimlilik olduğu yönündeki kabullere bir karşı saldırı oluşturur. Bu anlamda çevre hareketi ile doğaya dönüş düşüncesi ve sanayileşmeyi, bilimi reddediş, bu iki alanın birleştirilmesiyle gerçek bir *devrimci ütopyayı* temsil etmektedir. 'Sanayi-sonrası toplumu' reddediş, hem bir isyanın belirtisidir hem de artık bolluk çağına ulaştığımızı ve tek yapılması gerekenin, insanlığın uzun yürüyüşünün (doğal) meyvelerinin toplanılması olduğunu savunan bir ideolojinin kabul görmesidir. Bu, çevre konusunun, öğrenci hareketi içerisinde de ifade edilen *idealist sol-kanat* yönüdür.

Bu karmaşık ve iniş çıkışları olan bileşimde bir başka unsur daha bulunmaktadır; bu da özellikle büyük kentlerde yaşayan ve toplumda artık işe yaramaz hale getirilmiş geniş kesimlerinin ortak tüketim koşullarıdır. Bunlar için doğaya dönüş bir isyan çığlığı, bir ideolojik kaçış anlamına gelmektedir; ancak aynı zamanda da siyasi bir önem atfederek, dünyanın en zengin ülkesinin dayattığı günlük yaşam koşullarının reddedilmesidir. Ekoloji hareketini tanımlayan ortak nokta, bütün bu unsurların, toplumsal farklılıkları göz ardı eden ve çelişkiyi teknoloji ve doğa arasındaki karşıtlık olarak gören bir paradigma altında bir araya gelmesidir.

Dolayısıyla, bir paradigma olarak çevre konusu, daha önce söz ettiğimiz gibi, altında yatan çıkarlar doğrultusunda tam bir ideolojik mistifikasyona dönüşmektedir. Ancak yine sözünü ettiğimiz önemli eğilimlerle bağlantıları düşünüldüğünde, çevre hareketi toplumsal bir pratik olarak kitlelerin günlük yaşantılarında karşı karşıya kaldıkları gerçek toplumsal sorunları ifade etmektedir. Ancak değişimi sağlayabilecek tek yol olan siyasi pratik ile bağlantı, bugünkü ekoloji hareketi içinde ikincil konumda olan devrimci unsurlar (ütopik karşı-kültür ve ortak tüketim için talepler) hareketin ekseni haline gelmedikçe kurulamaz.

Dolayısıyla, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ekolojik hareket ya bütünüyle bir mistifikasyon olarak kalacaktır, ya da değişimin çok güçlü bir kaldıracı haline gelecektir. Bu tümüyle siyasi hareketlerin, bu yeni kentsel toplumsal hareketleri fark ederek yönlendirebilme yeteneğine bağlıdır.

VIII.
Kent, Sınıf ve İktidar

Kentsel sorunlar giderek sanayileşmiş kapitalist toplumlardaki siyasi tartışmaların merkezinde yer almaktadır. İtalyan Solu 1975'te bütün büyük kentlerde, belediye seçimlerinde çoğunluğu elde etti; bu kısmen kentsel protestolara, kısmen de alternatif bir yerel yönetim biçimi sunmasına dayanıyordu. Aynı olgu Japonya'da da ortaya çıktı; sosyalistler ve komünistler kentsel ve çevresel sorunlara öncelik tanıdıkları için önemli şehirlerin çoğunda yönetime geçtiler. A.B.D.'de New York krizi, bir dizi toplumsal çelişkinin en çarpıcı göstergesidir; bu durum, kaçınılmaz olarak Amerikan toplumunun hâkim çıkarları etrafında örgütlenmiş bir kent modelinin sorgulanmasına yol açmıştır. Fransa'da kentsel ve bölgesel politikalar, Galley Bill ile ilgili tartışmada da gözlendiği gibi, farklı siyasi güçler arasındaki ayrımların ve mücadelelerin en açık göstergesidir (1975'te arazinin spekülatif kullanımına yüksek vergi konulmaya çalışılmış ancak bu olay iş çevrelerinde yaygın bir muhalefetin başlamasına neden olmuştur). Buna benzer bir başka olay ise toplu ulaşım ve kentsel yenileme programları ile ilgili alman tedbirler nedeniyle ortaya çıkmıştır. Orta sınıfların artık daha büyük bir kısmı toplu konut

alanlarında (*grands ensembles*) oturmaktadır; bazı gözlemciler ise, 1976 bölge seçimlerinde solun başarı göstermesini bu bölgelerde oturanların bu yeni yerleşme ortamlarındaki yaşam biçimleri ile ilgili hoşnutsuzluklarına bağlamaktadırlar. Daha sonra açıklayacağımız gibi, bu süreç aslında daha da karmaşıktır.

Siyasi iktidarın kurumsal görüntülerinin yanı sıra halk hareketlerinin ortaya çıkışına da tanık olmaktayız; son yılların en önemli olgularından biri, kentsel ve çevresel sorunlarla ilişkili toplumsal protestoların ve taleplerin ortaya çıkışıdır. Kent ve buna ilişkin sorunların iktidar pratiğindeki önemi farklı biçimlerde giderek artmaktadır. Bu ilişki ters bir yönde de gelişmektedir; siyasi iktidar ki devlet bunun yoğunlaşmış bir ifadesidir, kenti giderek daha fazla biçimlendirmektedir. Kent üzerindeki devlet müdahalesi, hem doğrudan hem dolaylı olarak, kentin yapısını oluşturan kamu kaynaklarının örgütlenmesinde temel bir unsur haline gelmektedir.[1]

Bu kentsel siyasileşme nereden kaynaklanmakta ve nereye doğru gitmektedir? Bu bir düzeyde gelişmiş kapitalizmin ekonomik ve toplumsal evriminin neden olduğu çelişkili sürecin bir sonucudur. Sermayenin yoğunlaşması, üretim araçlarının ve yönetim birimlerinin, aynı zamanda da gerekli işgücünün yoğunlaşmasına yol açmaktadır. İşçilerin mekânsal olarak yoğunlaşması, bunların gerek duyduğu tüketim araçlarının da yoğunlaşmasını belirlemektedir. Bu özel bireysel tüketimi (pazarda satılan mallar) olduğu kadar ortak tüketimi (taşınmaz mal ve hizmetler) de ilgilendirmektedir. Ayrıca, üretim

---

[1] Bu durum Fransa'da kent politikası üzerine araştırmaların gelişmesi nedeniyle açıkça ortaya çıktı. Bu araştırmaların bulgularının sentezi için, bkz. Dieppe Colloquium'un derleme cildi: *Politiques urbaines et planification des villes* (Ministry of Equipment, 1974).

ve yönetimin çeşitli birimleri arasında artan karşılıklı bağımlılık, hem üretimde hem de tüketimde, ekonomik sürecin bütününün düzgün işlemesini engellemektedir.

Devlet ve Ortak Tüketim

Bu süreçler, büyük kentsel yapıların temelinde bulunmaktadır. Teknolojik gelişmelerle birlikte, işgücünün üretim sürecindeki rolü genişlemektedir: Her işçi, makinelere giderek daha fazla yapılan sermaye yatırımını üretken hale getirmek zorundadır; teknik ve ekonomik birimler arasındaki bağımlılık işgücünün daha programlı olarak çalışmasını gerektirir; son olarak da teknolojik ilerlemenin hızlanması, haber ve bilginin rolünü de güçlendirmektedir; dolayısıyla işgücünün *bu bölümünün* değer yaratabilmesi için becerilerinin çoğaltılması gerekmektedir. İşgücünün stratejik rolü, bunun için gerekli olan ortak tüketim araçlarının, özellikle de kamu kaynakları ve hizmetlerinin rolünü eşit ölçüde artırmaktadır. Konut, okul, kreş, bakımevi, sağlık, kültür, ulaşım gibi hizmetler kentsel yapı ve üretim sürecinin ihtiyaçları açısından zorunlu hale gelmiştir. Her gün az çok aynı saatlerde işçileri kentin dört bir yanına taşıyan bir ulaşım sistemi olmaksızın bir emek pazarı tasarlanabilir mi?

Bu ortak tüketim araçları, özel tüketimin örgütlenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, otomobil sanayinin gelişimi tümüyle kent içinde hızlı bir ulaşım ağının örgütlenmesine bağlıdır. Banliyölerde alışveriş merkezlerinin kurulması, belirli bir tür tüketimin canlanmasına yol açarken, aynı zamanda konut ve ulaşım politikalarına ve emlâk pazarının durumuna bağlıdır. Gelişmiş kapitalizmin en önemli sorununun, üretken ve kârlı hale getirilmesi gereken büyük mik-

tardaki sermayenin hızına yetişebilen yeni pazarların bulunması olduğunu artık biliyoruz.

Özel sermaye için zorunlu hale gelen talep artışı bir dizi mekanizmaya bağlıdır (krediler, mali politikalar, reklam, vb.). Bunlardan biri de örgütleme tarzının kendisi ve kamu hizmetlerinin sağlanması ile ortaya çıkan tüketimdir. Örneğin, Amerikan banliyöleri (ve muhtemelen Fransız banliyöleri, ancak bu aşamada bunu yalnızca A.B.D. için iddia edebiliriz) özel tüketimin teşvik edilmesi için güçlü araçları oluştururlar. Ancak banliyöler ile buna bağlı davranış ve tüketim modeli, belirli bir kent politikasıyla gerçekleşmiştir; devlet ise bu politikanın en önemli aracı olmuştur.[2]

Dolayısıyla, eğer toplumun öncelikle üretim süreciyle belirlendiği doğru kabul edilirse, ikincil bir çelişki olarak ortaya çıkan ortak tüketim, toplumsal örgütlenmede giderek artan bir önem kazanmaktadır. Buna göre, kamu kaynakları yalnızca üretim ve tüketim süreçleri için gerekli olmakla kalmaz, aynı zamanda gelişen toplu taleplere de yanıt verir. Bu talepler, tarihsel, eşzamanlı ve orantısal olarak üretici güçlerin gelişmesi ve özellikle sınıflar arası mücadelede güç ilişkilerinin dönüşümüyle belirlenirler; işçi sınıfı hareketi gelişmiş kapitalist ülkelerde güçlenip siyasi olarak etkili hale geldikçe, işverenlerden alınan doğrudan ücret, toplumsal olarak ödenen dolaylı ücretlerle ve ortak mal ve hizmetlerle giderek daha fazla desteklendi. Bunlar, genel yaşam standardını sağlamak açısından çoğu zaman doğrudan verilen net ücretlerden daha önemli oldu.[3]

---

2 Bkz. M. Castells,'La crise urbaine aux Etats-Unix', *Les temps modernes* (Şubat, 1976).

3 Bkz. P. Grevet, *Besoins populaires et fiancement public* (Paris: Editions Sociales, 1976).

Dolayısıyla, kapitalizm geliştikçe, sermayenin evrimi, üretim ve tüketim süreçleri, ayrıca toplumsal taleplerin karşılanması için, kentsel yapının temelinde yer alan ortak tüketim araçları giderek daha gerekli hale geldi. Ortak malların çoğunun üretimi ve yönetimi özel sermaye için genellikle kârlı değildir –en azından sermayenin kâr etmesi için gerekli ön koşullar dışarıdan bir müdahale ile sağlanmadığı sürece. Bunun nedenleri bir cümlede özetlenemeyecek kadar karmaşıktır ancak bu durumun, bu tür mal ve hizmetlerin 'doğasından' değil, sınıflar arası tarihsel ilişkilerden kaynaklandığı söylenebilir.[4]

Bu geldiğimiz noktada, kapitalist gelişmede ortaya çıkan bir temel çelişkiye değinmek gerekir: sermayenin mantığı çeşitli temel talepleri karşılamaya uygun değildir. Bu çelişkiyi çözmek için devlet kararlı bir şekilde ortak tüketim araçlarının üretim, dağıtım ve yönetimi ile bu hizmetlerin mekânsal olarak örgütlenmesine müdahale etmektedir.[5] Dolayısıyla, ortak altyapı ve ortaya çıkan kentsel sistem, devletin rolünden doğrudan etkilenecektir. Devlet müdahalesinin evriminin yaklaşık bir göstergesi olarak devlet harcamalarının bütçedeki payı alınırsa ve bu ulusal gelir içinde yüzde olarak ifade edilirse, Fransa'da işlevlere göre yapılan harcamalarda keskin bir dönüşüm gözlenebilir. Geleneksel işlevler olarak kabul edilen savunma ve yönetimin G.S.M.H. (Gayri Safi Milli Hasıla) içindeki payı, 1870'te yüzde 5'ken 1970'te yüzde 9,9'a; tarım, sanayi ve ticarete yapılan destek ise 0'dan yüzde 2,9'a çıkmıştır. 'Ortak mal ve hizmetler' (eği-

---

4 Bkz. E. Préteceille, *Equipments collectifs, structures urbaines et consommation sociale* (Paris: Centre de Sociologie Urbaine, 1975) ve C. Pottier, *La logique du financement public de l'urbanisation* (Paris: Mouton, 1975).

5 Bu çözümleme 'State Intervention, Collective Consumption and Urban Contradictions'da daha da geliştirilmiştir: *La crise de l'Etat*, (der.) N. Poulantzas (Paris: P. U. F., 1976).

tim, kültür, sosyal programlar, ulaşım, konut ve kentleşme) olarak sınıflandırılabilecek harcamalar ise aynı dönemde yüzde l'den 14,1'e yükselmiştir.[6]

Ancak bu müdahale basit bir düzenleme mekanizması değildir. Devletin faaliyeti, sınıf mücadelesinden büyük ölçüde etkilenen siyasi sürecin bir sonucudur. Dolayısıyla siyasi çatışmalar, ortak tüketim araçlarının ve kent sisteminin yönetiminde belirleyici olacaktır. Bunlar toplumsal pratikleri belirlediği ölçüde, toplumsal gruplar bu alanda yapılan devlet müdahalesinden etkilenirler ve devlet, *günlük hayatı yapılandıran ortak hizmetlerin gerçek yöneticisi haline* gelir. Ortak tüketim alanında gelişen çelişkiler ve kentsel örgütlenmede ortaya çıkan çatışmalar, devlet müdahalesine ve bunun altında yatan siyasi eğilimlere neredeyse doğrudan yansımaktadır. Kentteki devlet müdahalesi, acil olarak ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin üretilmesindeki yetersizliklere bağlı çelişkileri çözmeye çalışırken, günlük yaşamın maddi koşulları ile devlet politikalarının sınıfsal içeriği doğrudan eklemlenerek kentsel çatışmaları *siyasileştirmekte* ve *küreselleştirmektedir.*

İşçi Sınıfı, Yeni Küçük Burjuvazi ve Sosyalizme Demokratik Geçiş

Böyle bir evrim, siyasi bir bakış açısından temel niteliktedir zira kentsel çelişkilerin özelliği, 'yeni küçük burjuvazi' (teknisyenler ve memurlar) de dâhil olmak üzere bütün halk sınıflarını içine almasıdır. Konut krizi işçi sınıfının çok ötesine ya-

---

[6] C. André, R. Delorme ve A. Kouévi, *Etude analytique et numérique des tendences significatives et des jacteurs explicatifs de l'évolution des dépenses et recettes publiques françaises au cours de la période 1870-1970,* (Paris: CEPREMAP, 1974), 2 cilt.

yılmakta; toplu ulaşım krizi her gün işe gitmek zorunda olan herkesi ilgilendirmekte; kreşlerin ve bakımevlerinin yokluğu bütün kadınları etkilemektedir. Mekânın toplumsal ve işlevsel olarak ayrıştırılması yalnızca iktidar sahibi elitleri oluşturan küçük bir azınlığın işine yaramakta; kirlenme ise büyük ölçüde bölünmez bir sorun oluşturmaktadır. Ancak bu karşıtlıklar toplumun büyük bir kısmını etkiliyorsa da bunlar kaçınılmaz olarak 'kent ortamına' özgü 'doğal' sonuçlar değildir; tarihsel olarak tanımlanmış toplumsal ilişkiler tarafından belirlenirler.[7] Bizimki gibi toplumlarda ortaya çıkan çelişkiler, *bu özel biçimiyle,* üretim ve tüketimin kapitalist örgütlenmesinden ve finans kapitalin hâkim fraksiyonu etrafında oluşan iktidar bloğunun büyük ölçüde egemen olduğu devlet müdahalesinden kaynaklanırlar.

Dolayısıyla, kentsel çelişkiler yoluyla, hâkim toplumsal mantık bölünmez bir şekilde bütün halk sınıflarını etkiler. Kentlerde oturanlar ve her gün evden işe gidip gelenler çeşitli protesto eylemleriyle tepki göstermekte ve bunlar bir tür *kentsel sendikacılık* biçiminde ortaya çıkmaktadır.[8] Özellikle, iş yaşamlarında zayıf bir mücadele ve örgütlenme geleneğine sahip yeni küçük burjuvazinin[9] bu eylemlere önemli ölçüde katılması dikkat çekicidir. Daha önce işçi sınıfı hareketinin yönelim ve örgütlenmesine geleneksel olarak uzak kalan bu toplumsal tabakanın (kısmen toplumsal işbölümü içindeki konumlarına bağlı olarak), tekelci sermayenin hegemonyası ile belirlenen devlet uygulamalarına nesnel olarak karşı çıkışın

---

7 Bkz. M. Castells, *La question urbaine* (Paris: Maspéro, 1972).

8 Bkz. M. Castells, E. Cherki, F. Godard ve D. Mehl, *Crise du logement et mouvements sociaux urbains* (Paris: Mouton, 1978).

9 Nicos Poulantzas tarafından tanımlandığı biçimde: *Social Classes in Contemporary Capitalism* (Londra: New Left Books, 1975).

bilincine varmasında *kentsel mücadeleler* bir araç haline gelmiştir.[10] Dolayısıyla, ortak tüketim birimlerinin (büyük kentler) oluşması, bu şartlarda bütün sınıfların ortak protesto örgütlenmelerine yol açmakta ve devlet müdahaleleri de zaman zaman bu protestoları siyasileştirmektedir.

Bu *eğilimin* anlamı, toplumsal halk hareketlerinin son zamanlarda ortaya çıkan siyasi görünümleriyle ilişkilendirildiğinde daha iyi anlaşılabilir. Son yirmi-beş yıldır, Batı Avrupa Sol'u uygun zamanı kollayarak işçi çıkarlarını savunurken, bir yandan da sosyal-demokrat kapitalist örgütlenme ve siyasi yalıtılmışlık (*political isolation*) seçenekleri arasmda ikiye bölündü. 1968'den beri meydana gelen toplumsal mücadeleler, ekonomik kriz ve burjuvazinin siyasi gücünün zayıflaması yeni bir durumun ortaya çıkmasına yol açtı. İtalya, Fransa ve farklı biçimlerde diğer ülkelerde de, bazılarının *sosyalizme demokratik geçiş* olarak adlandırdıkları yeni bir siyasi alternatif biçimlenmeye başladı. Bu yaklaşım, sınıfsal içeriği nedeniyle devletin tarafsızlığını naif bir biçimde kabullenmeden, Kış Sarayı *(Winter Palace)* nostaljisinin ötesine geçmeye çalışmaktadır. Burada amaç, devlet kurumlarını demokratik yollarla denetleyerek (özellikle seçimler aracılığıyla) ve toplumsal ilişkileri dönüştürerek ilerlemektir zira bunlar olmaksızın ekonomik tedbirler yalmzca var olan sistemi rasyonalize etmeye yarayabilir. Devletin sınıfsal analizi böyle bir strateji ile nasıl uzlaştırılabilir? Bu ancak yaşadığımız tarihsel dönemde belirleyici olacak 'yeni bir kolu' devreye sokarak gerçekleştiri-

---

[10] Fransa'daki kentsel politikaların tekelci sermayenin çıkarları doğrultusunda belirlenmesinin ampirik temelleri üzerine önemli sayıda çalışmaya sahip olmaya başlıyoruz; örneğin bkz. J. Lojkine, *La politique urbaine dans la région parisienne* (1973) ve *La politique urbaine dans la région lyonnaise* (1974); ikisi de Paris'te Mouton tarafından yayımlandı.

lebilir: henüz kurumları denetim altına almadan önce kitlesel bir katılımın sağlanması ve bilinçli bir desteğin kazanılması. Nesnel çıkarların savunulması yoluyla bilincin dönüşümü için gerekli tek bilinen yöntem, bu çıkarların *mücadele içinde ve mücadele yoluyla* keşfedilmesidir. Toplumsal mücadelelerinin 'sokak çatışması' imajından uzaklaştırabilmesi için gerekli koşul, devletin çeşitli sektörlerinin ve kademelerinin yönetimi de dâhil olmak üzere, baskı yapabilecek tüm araçları mücadelenin içine çekmektir,

Eğer işçi sınıfı, durumunun en fazla bilincinde olan ve burjuvazinin çevresindeki güç odaklarına alternatif oluşturan siyasi örgütlenmeleri en fazla destekleyen sınıfsa, bunun en önemli nedeni, üretim sürecinde sahip oldukları temel konuma bağlı olarak örgütlenme ve mücadele deneyimine sahip olmalarıdır. Artık 1970'lerde Batı Avrupa'da işçi sınıfı kendi başına bir sosyalist alternatifi ortaya koyacak durumda değildir. Bu ancak, kapitalizmi aşma hedefiyle *nesnel olarak ilgilenen* ve bu zorunluluk ve ihtimalin *öznel olarak bilincinde olan* halk sınıflarının örgütlenmesiyle gerçekleştirilebilir. İşçi sınıfı sosyalist projenin temel eksenini oluşturmaya devam ederken, bunun gerçekleştirilmesinde tabanı genişletmek için gerekli toplumsal katman, yeni küçük burjuvazi olarak tanımlanan ücretli sınıflardır. Eğer bu kişiler artık işyerlerinde mücadele veriyorlarsa, bu durum onlara, işçi sınıfıyla çıkarlarının benzerliğini kavrama, aynı zamanda da ortak kaynakların devlet tarafından yönetilmesinde kendini gösteren sistemin mantığına karşı direnişte ortak olduklarını fark etme olanağını da vermektedir. Bu bilinç ise en fazla kentsel protestoların içinde yer almakla oluşmaktadır.

Tam da bu nedenle kentsel mücadeleler, yerel siyasi alternatifler, ortak tüketim ve kent planlaması hakkındaki tar-

tışmalar mevcut siyasi dinamikte çok önemli bir rol oynamaktadır. Eğer toplu konut alanlarında yaşayanlar (*grands ensembles*) sola oy veriyorlarsa bunun nedeni beton binaların onları yabancılaştırması değil tüketimin toplumsallaşmasının oturanları bir araya getirmesi, bağlılıklarını kuvvetlendirmesi ve ekonomik aktör olarak devlete, onun yerel ve ulusal siyasi aygıtlarına karşı verilen mücadeleleri geliştirmesidir.

Giderek daha açıkça ortaya çıkan bu eğilim, paradoksal bir nitelik taşımaktadır zira ilk olarak 'kent sorununu' siyaset sahnesine çıkaran hâkim sınıflar olmuştur; emek ve sermaye arasındaki çelişkinin yerine yaşam kalitesi sorunlarını yerleştirmek istemişlerdir.[11] Ancak toplumsal çelişkileri 'doğallaştırmaya' çalışan ve dolayısıyla çözümü teknik bir sorun olarak tanımlayan bu örtük çaba, önemli bir noktayı gözden kaçırdı: yaşam kalitesi bir bağlam değil, bir pratiktir ve eğer bu pratik, kentlerin örgütlenmesinde yeni toplumsal çelişkilerin keşfedilmesine yol açıyorsa, sınıf ilişkilerinin *bütünüyle* (ensemble), diğer bir deyişle iktidar ilişkileriyle de sıkı bir şekilde eklemlenmektedir. Bu nedenle kent ve iktidar arasındaki ilişki mevcut kentsel sorunsalın merkezinde yer almaktadır zira eğer iktidar kenti biçimlendiriyorsa, bunun ortaya çıkardığı hareketler de iktidarın dönüştürülmesinde stratejik bir rol oynayacaktır.

---

[11] Bkz. M. Dagnaud, *Ideologie urbaine de la technocratie*, yayımlanmamış doktora tezi, Ecole des Hautes Etudes, Paris, 1976.

IX.
Sonuç:
Kent Araştırmasında Yeni Sahalar

Burada sunulan analizler bize, gelişmiş kapitalist ülkelerde 'kentsel' olarak anlaşılan her şeyin, hem pratikte hem de kuramda ortaya çıkan dönüşümünü değerlendirme fırsatını vermiştir. Buradaki en belirgin özellik, *kentsel politikanın* kentleşme sürecinin merkezinde yer alması ve siyasi sürecin bütününde giderek daha önemli bir rol oynamasıdır. Dolayısıyla, iktidar ve kent arasındaki ilişkileri anlamak, birinin ya da diğerinin anlamını kavrayabilmek için zorunlu hale gelmektedir. Ayrıca bu ilişkiler, ancak toplumsal sınıfların genel dinamiği içinde sunulduğunda anlamlı olmaktadır. Bu dinamik yalnızca farklı sosyal-profesyonel gruplar arasındaki toplumsal eşitsizliğe karşılık gelmez; her şeyden önce sınıf mücadelesinin tarihsel süreci ile tanımlanmalıdır. Diğer bir deyişle, iktidar ve kent arasındaki ilişkiler, her sınıfın, toplumsal örgütleri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme yetisini geliştirmesi bakımından incelenmelidir. Buna, kentin toplumsal pratikler alanına yapılan müdahaleler de dâhil edilmelidir.

Bu alanın *gelişmiş kapitalizmde* ortak tüketim araçlarının üretimi, dağıtımı ve yönetimine karşılık geldiğini ana hatlarıy-

la vermeye çalıştık. Bu yeni kentsel araştırmanın ilk sonucu, kent sorunsalını ideolojik kılıfından sıyırarak, bunun yapısal olarak tekelci kapitalizmin geçirdiği değişimlerden kaynaklandığını göstermek olmuştur. Tekelci kapitalizmin ortak mal ve hizmetler alanında ortaya çıkardığı çelişkiler devletin müdahalesine yol açmış, ancak devlet bu süreci düzenlemekten çok çelişkileri arttırarak konuyu siyasileştirmiştir. Bunlar Paris'teki kentsel yenileme programı ile Dunkirk'teki kentsel planlama deneyiminden çıkardığımız sonuçlardır. Dolayısıyla, kent politikaları kentsel yapının temelini oluşturmaktadır; devletin faaliyetleri yoluyla tüm toplumdaki yönelimler ve güç ilişkileri göz önüne serilmektedir. Fransa'daki kentsel politikanın evrimiyle ilişkili araştırmamız, bunun toplumsal sınıfların dönüşümü, sınıf çıkarlarının karşı karşıya gelmesi ve uygulanan siyasi stratejiler ile ne dereceye kadar ilişkili olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, kentsel politikaların daha geniş kapsamlı bir siyasi mücadelenin ne ölçüde parçası olduğunu değerlendirdik. Böylece, bunların etkisinin, kente ilişkin farklı tasarıları olan toplumsal gruplara indirgenemeyeceğini gösterdik. Sınıflar arası iktidar ilişkilerindeki önemli değişimler, kimi zaman kentsel politikalar yoluyla üretilmektedir.

Araştırmamızın belki de en yeni katkısı, toplumun kenti belirleme biçiminin tek yönlü olmadığını göstermek oldu; bu sermayenin yeniden üretilmesinden çok sınıflar arası çelişkilerin bir ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır. Yönetilen sınıflar, hâkim sınıfların çıkarları ve stratejilerine karşı çıkarak kendi alternatiflerini sunmaktadırlar; bunu da devlet faaliyetinin hem içinde hem de dışında yer alarak gerçekleştirmektedirler: bir yandan sendikal hareket ve toplumsal çatışmanın giderek ikinci alanını oluşturan kitle hareketleri yoluyla (bu kentsel toplumsal hareketlerin ortaya çıkış koşullarını ve belirsizlikle-

rini izlemeye çalıştık), diğer yandan da devletin kendisinin işleyiş biçimi yoluyla. Hâkim sınıfların tahakkümünün tarihi devletle ilişkili bu süreç içinde oluşmuştur ancak bu, aynı zamanda, kurabildikleri güç ilişkileriyle sınırlı olarak yönetilen sınıfların da bir ifadesidir. Ancak bu iddia, kent ve yerel yönetim politikalarına ilişkin çok daha kapsamlı bir araştırmayı gerektirmektedir.

Kentsel pratik ve kuram alanlarında elde ettiğimiz bilgi artık daha kapsamlı olarak geliştirilmelidir. Bu ikili alanda yeni tarihsel pratiklerin gelişmesi belirleyici olmaktadır. Bu sorun günümüzde nasıl ortaya konmaktadır? Bunu yeni yapan nedir ve gelişmiş kapitalizmde bu pratiklerin yönelimleri nelerdir?

İlk olarak, birkaç yıldır büyük kentlerin çoğunu etkileyen *kentsel mali kriz*, hâkim kapitalist ilişkiler çerçevesinde, kamu hizmetlerinin artan toplumsallaşmasının yapısal sınırlarını ortaya koymuştur. Kârsız ancak zorunlu kamu hizmetlerinin sürdürülebilmesi için yapılan devlet müdahalesi, büyüyen enflasyonist kamu borçları pahasına etkin olarak sürdürüldü zira kaçınılmaz olarak artan kamu harcamaları, sermayeye yüklenerek (sermaye kârın bir bölümünü aktarmayı reddetti) ya da vergileri yükselterek karşılanamadı. Sonuçta ortaya çıkan toplumsal mücadeleler ve siyasi direniş, ücretliler pahasına devlet iktidarının güçlenmesinin sınırlarını gösterdi. Denetlenemeyen enflasyon nedeniyle ortaya çıkan ekonomik kriz, sermaye dolaşımındaki dengeyi tehdit etmeye başladığı noktada, kamu harcamalarında, özellikle de kamu hizmetleri alanında ani bir duraklama gözlendi. Bu, iki temel mekanizma yoluyla gerçekleştirildi:

(1) Mahalle ve bölgelerde devlet denetiminin arttırılması, yerel vergi oranlarının yükseltilmesi ve kamu hizmetlerine ayrılan bütçenin büyük ölçüde azaltılması.

(2) Kamu ve özel mali kurumların, yerel ve bölgesel kurumlara borç vermeyi reddetmesi. New York ve diğer büyük Amerikan kentlerinde yaşanan mali kriz, İngiltere'de yerel vergi oranlarında artış, İtalya'da hükümetin Sol'un yönetimde olduğu bütün büyük kentlerde önemli bir bütçe indirimine gitmesi, Paris bölgesinde sosyal programların çoğunun durdurulması ve buna benzer durumların bu bakış açısıyla incelenmesi gerekir. Ekonomik krizin ilk atağı hâkim kapitalist gruplar tarafından kabul ettirilen tasarruf politikalarıydı; dolayısıyla, büyük kentlerde yerel hükümetler tarafmdan karşılanması beklenen üretim, değişim ve tüketimin toplumsallaşmış işlevi sorgulanmaya başlandı. Kentsel mali kriz aslında Refah Devleti'nin kriziydi ve ikinci Dünya Savaşı'ndan beri hüküm süren tarihsel kapitalist birikim modelindeki temel dönüşümün en dolaysız ifadesiydi.

Bu olgu, ekonomik ve toplumsal örgütlenmenin nitelikleri ve hedeflerine ilişkin tartışmanın merkezinde yer alan *çevre konusunun* ortaya çıkması ve gelişmesi ile ilişkilidir. Aslında, giderek daha etkili olan çevrecilerin eleştirileri doğanın korunması sorunundan daha öteye gitmektedir. Siyasi belirsizliklerine, entelektüel karışıklıklarına ve zaman zaman da naif doğalcılıklarına karşın çevreciler, birikim modelinin nitelikleri ile bunun toplumsal örgütlenme düzeyinde yol açtığı sonuçlar arasında giderek artan çelişkiyi ortaya koydular. Toplum, kültürel düzeyde, değişim değeri yerine kullanım değerine önem verdikçe (yani, günlük mutluluk bir mala sahip olmaktan daha önemli hale geldikçe), birikim adına birikim yapmak giderek anlamsız bulunmaktadır. Ancak sermaye kendini

durduramaz; artı değer üretmek ve bunu metaya dönüştürmek zorundadır; bu, kendi üretici aktörlerini ezmek anlamına gelse de, hatta bu yönetici düzeyini içerse bile. Metropoliten alanların aşırı büyüklüğü, doğal kaynakların tahribatı, yaşam standartlarındaki düşme ve günlük pratiklerdeki bireysel barbarlık madalyonun bir yüzünü oluştururken, diğer yüzünde dünya çapında engellenemeyen tekelci kapitalizmin sanrılı resmi basılıdır. Dolayısıyla, ortaya attıkları sorular naif görünse de, çevreciler temelde sömürü ve tahakkümün yarattığı toplumsal ilişkileri sorgulamaktadırlar. Bu yaklaşım, alışveriş merkezleri yerine açık alanlar, nükleer santraller yerine güneş enerjisi, ticari olanlar yerine sosyal tesisler, kitle iletişim araçları yerine topluluk iletişimi, teknokratik sahte-planlama yerine yerel özerklik arayışı içindedir. Bunlar yalnızca profesyonel bir sempozyumun tartışma konuları değildir; günlük yaşamın sermaye ve devlet tarafından maddi olarak örgütlenmesini sorgulamaktadır.

Böylece ekolojik eleştirinin gelişmesi, toplum ve kentler, ayrıca ekonomik büyüme tarzı ve toplumsal yaşam biçimi arasındaki ilişkilerin örgütlenmesine ilişkin yeni bir anlayışın ortaya çıkmasını talep eden önemli bir tarihsel referans noktası olmaktadır.

Eğer kentsel politikanın temelinde yer alan bu ve diğer sorunlar 1970'lerde bu kadar kuvvetli bir şekilde ortaya atılıyorsa, bunun nedeni *yeni kentsel toplumsal hareketlerdir*. Başlangıçta protesto hareketleri, toplumsal tüketim alanında yoğunlaşmıştır; toplu yaşam standartlarının sağlanması talebi, işçi hareketinin sürekli olarak mücadele nedenini oluşturmuştur. Konut krizi kiracı örgütlenmelerine yol açmıştır. Evden işe yolculuk edenlerin kurduğu birlik ulaşım krizini reddederek büyük kentlerdeki ulaşım için yeni öneriler getirmiştir. Hiz-

metlerin yeterli olmamasına ve bunların merkezi olarak yönetilmesine karşı çıkan mahalle birlikleri, kentsel gelişmede çıkarlarının göz önüne alınması konusunda seslerini duyurmuşlardır. Ancak kentsel örgütlenmenin sorgulanmasının amacı yalnızca kentlilerin çıkarlarını savunmak değildir; aynı zamanda tahakküm ilişkilerine karşı çıkmayı da içerir. Örneğin, feminist hareket, kentsel yapının mantığına karşı bir tehdit oluşturmaktadır zira kadınların ikincil bağımlı rolü konut, ulaşım ve kamu hizmetlerinin 'sürdürülebilmesi' için yapılan yatırımı en aza indirmeye olanak sağlamaktadır. Sonuçta sistem hâlâ 'işliyorsa', bu, kadınların parasız ulaşımı garantilemesi (insan ve mal hareketi), evlerini tamir etmesi, kantin olmadığında yemek hazırlaması, alışveriş için dolaşmaya daha fazla zaman ayırması, bakımevi olmadığında diğerlerinin çocuklarına bakması ve sosyal bir boşluk olduğunda veya kültürel yaratıcılığın yokluğunda üreticilere 'parasız eğlence' sağlaması nedeniyle olmaktadır. Eğer 'hiçbir şey yapmayan' kadınlar 'yalnızca bunu' durdursalar, bildiğimiz biçimiyle tüm kent yapısı işlevlerini sürdürmekten aciz kalacaktır. Günümüzün kenti 'kadın tüketicilerin' 'erkek üreticilere' bağımlılığına dayanmaktadır. Feminist hareketin altüst edici yapısının nedeni daha fazla bakımevi talebi değildir; bundan sonra herhangi bir şeye bakmayı reddetmelerinden kaynaklanır!

Aynı şekilde işçi hareketi de, tüm karşıt ideolojik eğilimlere rağmen, işçilerin tüm varlığına dair örgütlenmeleri, yani iş ile konut alanlarını, 'iş' zamanı ile 'boş' zamanı, yaşam standardı ile yaşam kalitesini birleştiren örgütlenme biçimlerini sorgulamakta, kentsel hizmetler için yeni ilkeler önermektedir. Örneğin, İtalyan sendikalarının işverenler pahasına elde ettikleri 150 saatlik genel eğitim olanağı, üniversiteler ile iş dünyası arasındaki ilişkiyi tuz buz etmiştir; aynı şekilde, Fransa'daki sol bele-

diyelerin demokratik kentleşme yaklaşımı, yolculuk için harcanan zamanı kısaltmış ve pek çok sanayi işçisinin çalışma koşullarını düzeltmiştir.

Son olarak da, kamu hizmetlerinin demokratik denetimi ve kendi-kendine yönetim için artan talepler, yalnızca devlet ve yurttaşlar arasındaki ilişkiyi değil, aynı zamanda yurttaşlarla onları temsil eden örgütler arasındaki ilişkiyi de büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu hareketin güçlenmesi, bizim toplumlarımızda *yerel* ve *bölgesel hükümetlerin* yönetimi olarak ifade edilen ve giderek büyüyen bir politik katılıma yol açmaktadır. İtalya'da (1975'te) ve Fransa'da (1977'de) pek çok belediyenin sol güçlerin eline geçmesi, sınıflar arası iktidar ilişkilerinin dönüşümünde belirleyici oldu; toplumsal ve kurumsal örgütlenmede daha üstün bir niteliğe kavuşmanın ancak toplu ve demokratik bir yönelimle başlayacağı kanıtlandı. Haziran 1975'te İtalya'nın büyük kentlerinde solun ezici zaferi, yerel yönetimdeki yolsuzlukları durdurmayı, sosyal hizmetlerin gelişmesini (merkezi hükümetin belirlediği sınırlar içinde) ve doğrudan seçilen mahalle meclisleri yoluyla, yönetimin rasyonalizasyonunu ve yerinden yönetimi mümkün hale getirdi. Ayrıca son yıllarda A.B.D.'de de reformcu ve halkçı bir hareket başladı.1960'ların liberal ve radikal anlayışlarını temel alan bu hareket, yerel yönetim ve kamu yönetimini, kamu politikalarına bir alternatif sunmak için kullanılabilecek önemli araçlar olarak görüyordu. Hareket eyalet başkentleri Austin (Teksas) ve Madison (Wisconsin) da dâhil olmak üzere pek çok kentte etkisini gösterdi; bazı büyük kentlerin siyah belediye başkanları bundan oldukça etkilendi. Doğal olarak bu sol hareket doğrusal bir biçimde gelişmedi. Her siyasi savaşta ikiyönlü bir hareket vardır. 1977'de büyük İngiliz kentleri muhafazakârların eline geçti ancak gerçekte bu durum söz edilen

eğilimin kuvvetlenmesine yol açmaktadır: Yerel yönetimler halk kitlelerinin günlük yaşantılarının yönetimi için gerekli hale gelmektedir. Dolayısıyla, bunlar siyasi seçimlerini mevcut güçlerin platformlarına ve *pratiklerine* göre yapacaklardır. Kentsel siyasetin kurumsal ifadesi olan belediye ve bölge politikaları, gelişmiş kapitalizmde sınıfların karşı karşıya gelmesinin en önemli eksenlerinden biri haline gelmektedir.

Bu yeni toplumsal ve siyasi pratiklerin ortaya koyduğu sorular ışığında kent sorunsalı yeniden gözden geçirilmek zorundadır. Bunları yanıtlamak için yeni araştırmaların yapılması ve günümüzdeki tarihsel sürece ilişkin yeni kuramların geliştirilmesi gereklidir. Yeni kentsel araştırmanın, temel kuramsal konular olarak ortaya çıkan bazı temaları acil olarak ele alması gerekir. Bunlar tüketim sürecindeki değişimlere ve toplumsal hareketlere ilişkin kuramların zenginleştirilmesini, son olarak da devlet kuramının mutlaka geliştirilmesini içermektedir.

İlk olarak, kuramsal tartışmanın ve araştırmanın hâlâ netlik kazanmamış bir alan olan *ortak tüketime*, diğer bir deyişle devlet faaliyetlerinin belirlediği toplumsallaşmış tüketime yönelmesi gerekir. Bu kavramın değişken yapısı, aynı zamanda da sorunsalın ana hatlarının yetersiz tanımlanması zaman zaman haklı olarak eleştirilmektedir. Netliğin olmayışı, toplumsal pratik düzeyinde farklılaşan gerçekliğin kavranması için büyük ölçüde olgunlaşmış bir kuramın olmayışından kaynaklanmaktadır. 'Ortak malların' ekonomide ve toplumsal örgütlenmede anahtar unsurlar olduğuna dair yaygın bir kabul olmasına rağmen, bunun toplumsal ilişkiler açısından gerçek bir analizi yapılmamıştır. Ancak amacımız araştırmanın ilk aşamasını donduracak nitelikte tümüyle biçimsel bir kavramsal sağlamlığa ulaşmak değildir. Bachelard bize, farklı

bilimlerin epistemolojik deneyimlerinde, bilimsel kavramın doğurganlığının, tanımlama ilkesinden çok esnekliğiyle ilişkili olduğunu hatırlatmaktadır. Ortak tüketimle ilgili bu sorunsalın amacı da budur. Tamamlanmış bir kuramdan başlamak yerine, analizin üç alanının ilişkileri aracılığıyla zaman içinde yeni kuramlar keşfetmek daha önemlidir. Bu üç alanı şöyle tanımlayabiliriz: kapitalist üretim tarzının, özellikle üretim ve tüketim arasındaki ilişkinin dönüşümü; ihtiyaçların tarihsel gelişimi; devletin ekonomik rolünün ve kamu sektörünün içsel farklılaşmasının dönüşümü. Bu gelişme çizgisi, yeni kentsel araştırmaların yanıt vermesi gereken ilk kuramsal tartışma olmalıdır.

İkinci olarak, toplumsal hareketlerin araştırılmasında, bu hareketlerin, sınıflar arası (tarihsel aktörler olarak)iktidar ilişkilerini değiştirerek toplumsal örgütlenmede değişime yol açan toplu bir çaba olarak algılanması gerekir.

Bu hareketlerin içsel eklemlenmeleri nelerdir? Bunların oluşumu ve gelişiminin koşulları nelerdir? Siyasi bir düzeye nasıl ulaşabilmektedirler? Bunları belirleyen çelişkilere ve tanımlayan süreçlere uygun olarak birbirleriyle nasıl ilişkilenmektedirler? Bu noktada, yapı ve eylem/pratik arasındaki biçimsel ayrımı reddeden ve gerçekliğin değişik unsurları arasındaki karşılıklı hareketi ifade eden diyalektik kuram, bu sorulara cevap verebilmek için bizi doğru bir çizgiye götürecektir. Kentsel toplumsal hareketlerin temelindeki konuları, bunları oluşturan unsurları ve yarattıkları etkileri bir arada ele alabilen bir analitik çerçeve sunarak, bu alandaki ilk kuramsal tespitlerimizin ötesine geçmeye çalıştık. Ancak bu katkı, *toplumsal hareketlere ilişkin bir genel kuram* içine yerleştirilmelidir; bununla ilgili tartışma hâlâ yapısalcılık ve öznelcilik arasında gidip gelmektedir.

Üçüncü olarak, öncelik aynı zamanda *devletin toplumsal ilişkilerin bir ifadesi olarak incelenmesine* verilmelidir. Artık 'kentsel' olan her şeyin, gelişmiş kapitalizmde devletle olan ilişkileri açısından tanımlandığı anlaşılmıştır. Ancak devlet nedir? Kesinlikle liberal tahayyülün tanımladığı tarafsız kurum olmadığı gibi, farklılaşmamış aktörler arasındaki stratejik etkileşimin değişken bir sonucu da değildir; ayrıca Marksist gelenekten gelen kimilerinin öne sürdüğü gibi hâkim sınıfların pasif ve dolaysız aracı hiç değildir. Devlet toplumun bir ifadesidir; dolayısıyla, hem tarihsel sürecin kristalleşmesi, hem de her dönemde ve her toplumsal oluşumda var olan karşıt toplumsal ilişkilerin bir ifadesidir. Ancak esas olarak Gramsci geleneğinden temellenen bu çerçeve en verimli ve en esnek çerçeve gibi görünse de hâlâ çok geneldir. Bunu netleştirmek için, sınıf mücadeleleri ve devlet arasındaki ilişkileri daha kesin bir biçimde tanımlamak; ayrıca devletin içsel farklılaşmasını vurgulamak gerekir. Bunun için çelişkilerle birlikte var olan homojenlikleri, aynı zamanda, çeşitlilikle birlikte var olan birliği göz önüne almak yararlı olacaktır. Eğer devlet kuramı yeniden oluşturulacaksa ve çoğulcu bir ampirizmin ve mekanistik bir Leninizmin ötesine geçilecekse, belki de en verimli yol, *kapitalist devletlerin tarihi* ile başlamaktır; böylece bu oluşumların tarihsel çeşitliliği içinde sınıf-devlet ilişkileri tanımlanabilecektir. Bu yaklaşım, bu farklılıkları soyut bir modele indirgemeye çalışan (bunun kendisi somut bir tarihsel ifadedir) ve bunu ideolojik nedenlerle değişmez varsayan geleneğe aykırıdır. Devlet kuramından çok, araştırmanın ilk aşamasında devletlerin *kuramsallaştırılmış tarihini* geliştirmek üzere, devletlerin kentsel çelişkiler karşısında yaptıkları farklı müdahaleleri ortaya koymak gerekmektedir.

Bu ihtiyaç duyulan kuramsal yaklaşımların hepsi kente ilişkin bilimsel bir kuramın oluşturulmasındaki en önemli iki engeli ortadan kaldırmalıdır: mekânın bir veri olarak kabul edilmesinin reddedilmesi, diğer yandan da toplumsal gerçekliğin saf ekonomistik bir yaklaşımla ele alınmasının reddedilmesi. Mekânın kendi başına bir anlamı yoktur zira toplumsal olarak üretilir; benzer bir mekânsal formun farklı toplumsal anlamları olabilir. Dolayısıyla, kentsel toplum bilimleri mekânsal ampirizmden kaçınmalıdır; bunu tam da toplumsal ilişkilerin mekânsal ifadelerini ampirik olarak araştırabilmek için yapmalıdır. Ayrıca, bu analiz tüm toplumsal yapıyı, özellikle de sınıfsal siyasi ilişkileri göz önüne almak zorundadır; ancak bunu, sermayenin hâkimiyetini; tümüyle ekonomik sürece, dolaşımın bir anına veya kâr arayışının özel bir görünümüne indirgemeden yapmalıdır. Zira kapitalist toplum sermayenin kendisi tarafından değil, çelişkili ve karmaşık toplumsal ilişkiler tarafından oluşturulur; sermayenin bu ilişkiler yoluyla, yalnızca en son kertede, kararsız bir yapısal belirleyiciliği bulunmaktadır. Eğer tarihsel sorunsal yeni bilimsel araştırmanın gelişmesi için bir çıkış öneriyorsa, bu ancak bu soruları ele alan ve önemli metodolojik sorunları çözebilen bir bilimsel araştırma ve analiz yoluyla yapılabilir.

Bu metodolojik sorunlar araştırmanın gelişmesi için çok önemlidir ancak bilimsel katılığa sahip biçimsel bir modele dayanarak soyut bir şekilde ortaya konulamazlar. Bunlar ancak pratikte ortaya çıkmış sorulardan çıkarılmış genel kuramsal analizlerle ilişkili olarak kavranabilir. Bizim deneyimimizde vaka incelemeleri çok verimli sonuçlar vermiştir. Ancak bu vakalar monografi olmayıp, genel kuramdan çıkarılmış temel hipotezlerle ilişkili olarak tanımlanan örnek toplumsal koşullar olarak seçildiğinde verimli olmaktadır. Bu, sistematik bir

şekilde programlanmış bir dizi vaka incelemesini ve sonuçların karşılaştırmalı bir araştırma yöntemi ile bir araya getirilmesini içermektedir. Nitekim farklı tarihsel süreçleri vurgulayan bir kuram çerçevesinde, toplumsal oluşumlar ve tarihsel dönemler, göreli olarak karşılaştırılabilir konulara göre ilişkilendirilmelidir. Dolayısıyla, toplumsal değişim sürecinde kentsel çelişkilerin rolünün arttığı hipotezinden yola çıkan araştırmaların temel ekseninin, konut ve planlama politikalarının ya da kentsel toplumsal hareketlerin farklı siyasi ve tarihsel bağlamlarda incelenmesi olduğu görülmektedir.

Böyle bir araştırma çerçevesinin gözlem ve analiz tekniklerinde önemli bir ilerleme kaydetmesi gerekir zira karmaşık kuramların daha fazla hayal gücünden çok daha fazla netliğe ihtiyacı vardır. Ancak aynı zamanda yöntem, açıklama çabasının hizmetinde olmalı, daha ayrıntılı bir araştırmayı sınırlayan bir engel oluşturmamalıdır. Bilimsel yaklaşımın bir yönü de, araştırmanın her aşamasının sınırlarının olduğunu kabul etmek ve bilimsel bir keşiften çok, hâlâ sezgisel bir inceleme aşamasında olunduğunu göz önüne almaktır. Bu noktada yalnızca bazı fikirlerden ve yorumlardan söz edebiliriz; bunlar ise yorumlarla çelişmeyen sağlam ampirik belgelere dayanmalıdır. Metodolojik terörizme yenilmek yerine, kentsel politikanın temel sorunlarına ilişkin araştırmanın henüz geri durumda olduğunu alçakgönüllülükle kabullenmeliyiz. Ampirik gözlem ve birkaç hipotezin geliştirilmesi yoluyla yavaş yavaş ilerlemek daha doğru olacaktır; bunlar, toplumsal değişim süreci çerçevesinden kente ilişkin genel bir kuram oluşturabilmek için birikerek çoğalan mihenk taşlarını oluşturacaklardır.

Bu kitap, böyle bir projenin sınırlı ve deneme niteliğinde bir örneği olarak kabul edilmelidir.

Dizin

AGUR, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 126, 127, 128, 132, 133, 134, 148
Alcoa, 244
Amerika Birleşik Devletleri, 10, 11, 14, 30, 31, 44, 49, 56, 102, 233, 238, 246, 253
Amerikan Dava Avukatları Birliği, 239
Amiot, 27
araçlar, 83, 94, 133, 138, 271
Atlantic Richfield, 242
Audubon Society, 235
Bank of America, 250
Beckman Instruments, 244
Bleitrach, 27
C.C.I.D., 126, 148
C.D.E.E.S., 125, 126, 132, 148
Calais, 118, 122, 126, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 149
Castells, 2, 6, 7, 22, 28, 41, 67, 69, 75, 101, 105, 108, 112, 155, 199, 202, 251, 258, 261
Cayuga, 249
Chevron Oil, 242
Coca-Cola, 242
Coing, 27
Combination Engineering, 244
Cornell Üniversitesi, 249
çelişkiler, 5, 15, 18, 19, 20, 30, 64, 66, 67, 69, 70, 100, 102, 103, 112, 124, 136, 142, 152, 197, 198, 199, 200, 260, 261, 266, 274
D.D.T., 238
DATAR, 126, 129, 130, 131, 132, 148
devlet, 6, 7, 9, 14, 15, 17, 20, 26, 28, 34, 39, 40, 42, 44, 46, 63, 71, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 99, 100, 102, 105, 110, 111, 113, 114, 115, 166, 167, 168, 171, 187, 197, 199, 200, 207, 211, 215, 218, 225, 227,230, 234, 256, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 266, 267, 268, 269, 271, 272, 274
devlet müdahalesi, 7, 9, 15, 39, 40, 42, 46, 71, 77, 78, 80, 92,

99, 100, 103, 105, 111, 167, 197, 199, 215, 227, 256, 260, 261, 267
Doğaya dönüş, 98
Dow Chemical, 244
Du Pont, 242, 244
Dunkirk, 9, 30, 91, 94, 107, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 266
Dupuch, Vali, 130
Dünya Bülteni, 237
Dünya Günü, 242
Ekolojik hareket, 251
Ekolojik Hareket Grubu, 236
enflasyon, 42, 83, 102, 267
Fos, 91, 94, 116
Fransa, 9, 11, 14, 25, 27, 30, 31, 36, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 55, 69, 71, 75, 79, 82, 86, 100, 102, 105, 107, 143, 145, 146, 147, 169, 170, 198, 199, 223, 226, 227, 228, 229, 230, 255, 256, 259, 262, 266, 270, 271
Galley Bill, 255
General Electric, 242, 244
General Motors, 242, 246
Goodrich, 242
Göl, 249
Grand Dunkerque projesi, 116
Grande-Synthe, 114, 116, 117, 120
Gravelines, 117, 122, 127, 128, 132
Honeywell, 244
INSEE, 82
iletişim, 49, 51, 52, 53, 269
İspanya, 15
işçi sınıfı, 66, 69, 76, 84, 85, 103, 104, 114, 115, 122, 123, 124, 135, 145, 146, 171, 177, 191, 199, 204, 230, 231, 258, 260, 261, 263
İtalya, 9, 13, 15, 37, 44, 105, 199, 227, 228, 262, 268, 271
Japonya, 105, 255
John Birch Society, 240
Kaliforniya Üniversitesi, 233
kamu, 14, 15, 18, 19, 26, 34, 39, 41, 46, 57, 65, 72, 86, 87, 88, 90, 93, 94, 95, 97, 153, 157, 172, 177, 196, 207, 211, 212, 215, 224, 228, 233, 248, 252, 256, 257, 258, 267, 268, 270, 271, 273
Kapital, 55
kent planlama, 53, 63, 96, 107, 108, 109, 110, 111, 118, 122, 123, 129, 130, 134, 136, 137, 139, 140, 141, 151, 153, 167, 172, 263
Kent planlaması, 103, 137
kent sorunu, 17, 21, 30, 264
kentsel ayrışma, 161
kentsel ideolojik hareket, 221
Kentsel kriz, 19
kentsel sendikacılık, 221, 261

kentsel siyasi hareket, 221
Kentsel toplumsal hareketler, 199, 273
kentsel yenileme, 9, 30, 40, 92, 94, 152, 153, 167, 175, 178, 255, 266
kirlilik, 66, 241, 244
kitlesel tüketim, 38
konut, 6, 14, 16, 18, 22, 34, 38, 42, 44, 46, 48, 49, 50, 52, 53, 55, 57, 58, 65, 66, 70, 73, 75, 76, 77, 78, 90, 91, 92, 94, 95, 97, 98, 99, 105, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 121, 123, 131, 135, 136, 144, 145, 155, 161, 174, 175, 177, 178, 179, 180, 183,184, 185, 191, 196, 201, 204, 209, 210, 213, 215, 223, 224, 230, 255, 257, 260, 264, 270, 276
konut üretimi, 38, 121
konutların yayılması, 52
kredi, 41, 73, 83, 113
Kukawka, 27
kuram, 5, 24, 27, 28, 29, 267, 273, 276
kuramlar, 25, 28, 273
Lyon, 92, 169
mali kriz, 267, 268
Marksizm, 29
metro, 58
Mingasson, 27, 28
Minnesota Madencilik ve İmalat Şirketi, 247
Monsanto Chemical, 244
mücadele deneyimi, 221, 263
Nalco, 244
New York, 10, 35, 36, 39, 47, 49, 57, 59, 89, 234, 238, 239, 242, 245, 249, 255, 268
North American Rockwell, 244
nüfus, 19, 52, 114, 145, 168, 176, 183, 238, 239
OREAM, 117, 120, 122, 123, 126, 128, 132, 134, 135, 148
ORETUR, 128, 133, 134, 148
ortak tüketim, 6, 16, 18, 30, 34, 40, 41, 42, 43, 44, 61, 62, 64, 65, 66, 70, 72, 73, 75, 76, 78, 97, 99, 131, 142, 204, 226, 253, 256, 257, 258, 259, 260, 262, 263, 265, 272
önemli sanayi kompleksi, 107
Özgür Konuşma Hareketi, 236
P.A.D., 113, 129, 133, 136, 148
Paris, 9, 11, 30, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 55, 57, 58, 59, 61, 67, 69, 70, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 84, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 101, 105, 112, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 182, 186, 194, 195, 196, 197, 199, 201, 202, 203, 217, 221, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 266, 268
Pas-de-Calais, 117, 128

Petite-Synthe, 116
Philips Petroleum, 242
plancının rolü, 117
Planlama daireleri, 137
planlar, 116
Proctor and Gamble, 242
protestolar, 213, 222, 246
Querrien, 27
Réseau Express Regional, 93
S.D.S., 236
sınıf mücadelesi, 29, 37, 69, 71, 75, 78, 80, 82, 99, 102, 103, 196, 199, 227, 251, 260, 265
Sierra Club, 235
Siyah Güç, 236
siyasi çıkarlar, 70, 113, 115, 118, 119, 124, 247
sorunlar, 13, 17, 20, 34, 62, 66, 70, 120, 140, 151, 211, 235, 238, 250, 255, 269, 275
Sosyal konut, 148
sosyal sermayenin devalüasyonu, 39
sosyo-politik rolü, 137
St Omer, 122, 129
Şikago Okulu, 22
Şili, 225, 228
topluluk hareketi, 252
toplumsal hareketler, 6, 9, 14, 28, 30, 67, 152, 172, 174, 190, 195, 196, 198, 199, 200, 203, 204, 214, 223, 225, 226, 227, 228, 230, 253, 266, 269, 272, 273, 276
toplumsal içerik, 155
toplumsal işlevi, 58, 119
Toulouse, 169
ulaşım, 14, 16, 18, 50, 57, 58, 59, 61, 62, 70, 72, 75, 77, 83, 92, 93, 98, 99, 113, 117, 121, 127, 131, 136, 137, 166, 196, 201, 205, 210, 255, 257, 260, 261, 269
Ulusal Endüstriyel Kirlenme Denetimi Kurulu, 247
Union Carbide, 244
Union Oil, 250
Universal Oil Products, 244

KENT, SINIF, İKTİDAR

manuel castells

Castells'in 1970'li yılların sonlarına doğru yazdığı bu kitap bugün hâlâ güncelliğini korumaktadır. Yazar, özellikle Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan kentsel mücadeleler ve bunların kentsel toplumsal hareketlere dönüşme potansiyeli üzerine yaptığı bu çalışmasında, kentlere ilişkin doyurucu bir analizin ancak toplumsal sınıf, siyaset ve iktidar arasındaki ilişkilerin kavranmasıyla yapılabileceğini göstermektedir. Castells, bütün toplumsal grupların günlük yaşamının temelinde yer alan konut, eğitim, sağlık, kültür, ticaret, ulaşım gibi ortak tüketim araçları alanında ikincil bir yapısal çelişkinin derinleşmekte olduğunu, toplumsal örgütlenmede giderek önem kazandığını ve bu çelişkinin toplumsal hareketler yoluyla bir değişim sürecini başlatabileceğini vurgulamaktadır. Castells, ortak tüketim alanında derinleşen çelişkilerin ve devletin bu alanda yaşadığı krizin, yalnızca işçi sınıfını değil, bütün halk tabakalarını etkilediğini ifade etmektedir:

"Konut krizi işçi sınıfının çok ötesine yayılmakta; toplu ulaşım krizi her gün işe gitmek zorunda olan herkesi ilgilendirmekte; kreşlerin ve bakımevlerinin yokluğu bütün kadınları etkilemektedir. Mekânın toplumsal ve işlevsel olarak ayrıştırılması yalnızca iktidar sahibi elitleri oluşturan küçük bir azınlığın işine yaramakta; kirlenme ise büyük ölçüde bölünmez bir sorun oluşturmaktadır. Ancak bu karşıtlıklar toplumun büyük bir kısmını etkiliyorsa da, bunlar kaçınılmaz olarak 'kent ortamına' özgü 'doğal' sonuçlar değildir; tarihsel olarak tanımlanmış toplumsal ilişkiler tarafından belirlenirler. Bizimki gibi toplumlarda ortaya çıkan çelişkiler, bu özel biçimiyle, üretim ve tüketimin kapitalist örgütlenmesinden ve finans kapitalin hâkim fraksiyonu etrafında oluşan iktidar bloğunun büyük ölçüde egemen olduğu devlet müdahalesinden kaynaklanırlar. (...) Bu nedenle, kent ve iktidar arasındaki ilişki mevcut kentsel sorunsalın merkezinde yer almaktadır zira eğer iktidar kenti biçimlendiriyorsa, bunun ortaya çıkardığı hareketler de iktidarın dönüştürülmesinde stratejik bir rol oynayacaktır."

www.siyasalkitap.com

9 786054 657964

www.phoenixyayinevi.com